St. Irimia/0858

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

STUDII
DE
GRAMATICĂ

VOL. I

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

Scanned with OKEN Scanner

A. Irimia

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

811.135.1'36 (048.8)

– Limba română –
– Gramatică – Studii

STUDII DE GRAMATICĂ

VOL. I

Biblioteca Academiei Române - Iaşi
C183014

Cota Sl Irimia/0858
ACADEMIA ROMÂNĂ
FILIALA IAŞI
BIBLIOTECA
Inv.: 183014

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
1956

Scanned with OKEN Scanner

CUVÎNT ÎNAINTE

Apariţia, în 1954, a Gramaticii limbii romîne, editată de Academia R.P.R., reprezintă fără îndoială un eveniment în lingvistica romînă. Atitudinea nouă, atentă faţă de gramatică, este în primul rînd o urmare a răspîndirii învăţăturii marxiste cu privire la problemele lingvistice. Lucrările sovietice publicate în ultimii ani au făcut posibile mari progrese în studierea gramaticii, deoarece multe din ideile noi apărute în lucrările cercetătorilor limbii ruse sînt fertile şi pentru specialistul în limba romînă. Revoluţia culturală care are loc în ţara noastră face pentru prima oară din cultivarea şi şlefuirea limbii o problemă de interes general. Introducerea studiului gramaticii în facultăţi şi în învăţămîntul mediu, adîncirea acestui studiu încă din învăţămîntul elementar au exercitat o influenţă însemnată asupra muncii colectivului de la Institutul de lingvistică din Bucureşti care a elaborat gramatica. Cele două volume apărute în anul 1954 marchează incontestabil un însemnat progres faţă de tot ce am avut în trecut în acest domeniu. Numeroase capitole sînt tratate aici pentru prima oară în istoria lingvisticii noastre, şi chiar cele care au mai fost tratate prezintă în general multe lucruri noi.

În acelaşi timp, colectivul care a redactat lucrarea este conştient că aceasta prezintă şi unele lipsuri. Pentru numeroase capitole, lucrările pregătitoare lipseau cu totul. De aceea, în multe cazuri concepţia colectivului asupra diverselor probleme s-a format abia în cursul lucrării, ceea ce a dus la refacerea unor materiale şi, implicit, la unele contradicţii de la un capitol la altul.

Conducerea Institutului de lingvistică din Bucureşti, conştientă de toate aceste lipsuri, a iniţiat, încă de la începutul anului 1954, o serie de studii menite să adîncească cunoştinţele asupra gramaticii şi să servească la îmbunătăţirea unei viitoare ediţii a gramaticii. Volumul de faţă este primul din serie (actualmente este în pregătire un al doilea). Ordinea articolelor este orientată după ordinea capitolelor din gramatică.

Lucrarea de faţă este colectivă în sensul că fiecare articol a fost discutat de toţi colaboratorii înainte de definitivare; dar autorii şi-au expus în articolele lor părerile personale, ceea ce explică unele contradicţii şi polemici între ei. Rămîne ca cercetările viitoare să aleagă ce e bun şi ce nu în fiecare caz în parte.

Am dori ca apariţia prezentului volum să constituie un îndemn şi pentru alte colective, din institute şi facultăţi, ca să contribuie la dezvoltarea studiului limbii romîne.

Ianuarie, 1955.

Scanned with OKEN Scanner

STUDII DE GRAMATICĂ
Vol. I, 1956

OBSERVAȚII ASUPRA VOCATIVULUI ÎN LIMBA ROMÎNĂ

DE

LAURA VASILIU

Vocativul n-a fost considerat întotdeauna un caz de către cei care s-au ocupat de el în mod special sau numai tangențial. Uneori a fost exclus dintre cazuri fie în urma unei argumentări, fie în mod tacit, fără vreo justificare explicită; alteori a fost inclus între ele, iarăși fără vreo justificare explicită, prin simpla incorporare în paradigma declinării.

Nu voi face un istoric al problemei. Mă voi referi doar la cîteva din studiile cele mai recente. Cea mai cuprinzătoare și mai recentă lucrare consacrată exclusiv teoriei cazului este lucrarea lui L. Hjelmslev «La catégorie des cas»[1]. Lingvistul danez definește cazul ca o categorie care exprimă o relație între două obiecte[2]. În felul acesta nu se deosebește în esență de definiția pe care o dă Gramatica Academiei R.P.R.[3]: «Formele flexionare ale substantivului, pronumelui, articolului, adjectivului și numeralului, prin care se exprimă raporturile lor cu celelalte părți ale propoziției». Conform acestei definiții însă, Hjelmslev exclude vocativul dintre cazuri pentru că el nu exprimă relația dintre două obiecte.

Referindu-se la interjecții și la vocative, J. Ries[4] afirmă că ele nu sînt propoziții. Se pot uni numai între ele, nu pot fi completate cu un verb, nu pot fi gîndite ca bimembre. De aceea chiar cînd par că țin de o propoziție rămîn în afară de structura ei.

În contradicție cu părerile sus-menționate, P. Trost[5] susține că vocativul e un caz pentru că, făcînd parte din paradigmă, e o formă gramaticală. Din punct de vedere sintactic, «e un caz predestinat unei fraze exclamative». Din punct de vedere morfologic e cazul persoanei a II-a sau imperativul nominal.

Cam în același sens cu Trost se pronunță și Al. Rosetti[6] spunînd că vocativul, ca și nominativul, poate forma singur o frază.

Gramatica Academiei R.P.R. îl trece fără discuție printre cazuri. Arată că exprimă «o chemare adresată cuiva în scopul de a-i atrage atenția asupra

---

[1] Copenhaga, 1936.
[2] Vol. I, p. 97.
[3] Vol. I, p. 108.
[4] J. Ries, *Was ist ein Satz?* Praga, 1931, p. 114.
[5] *Qu'est ce que le vocatif*, *Bulletin linguistique*, 1947, XV, p. 5—7.
[6] Al. Rosetti, *Istoria limbii romîne*, vol. I, București, 1940, p. 101.

Scanned with OKEN Scanner

unei comunicări »[1]. Vocativul nu e parte de propoziție, dar se poate referi la subiect, atribut sau complement[2] și uneori poate alcătui singur o propoziție cu predicatul subînțeles.

Reținem de la Trost afirmația că vocativul trebuie să fie caz pentru că face parte din paradigmă. Are formă proprie (și în limba romînă această formă este foarte puternică, vocativul avînd o serie de desinențe proprii pentru ambele genuri) și de aceea este de la sine înțeles că are o funcțiune sintactică. Cred că nu s-a reușit pînă acum includerea vocativului în definiția cazului, pentru că încă nu i s-a delimitat bine funcțiunea.

Gramatica Academiei R.P.R. are dreptate cînd susține că vocativul nu e parte de propoziție. În construcția *Ioane, vino încoace*, vocativul *Ioane* e în afara propoziției, pauza marcată prin virgulă indicînd detașarea lui. Imperativa *vino încoace* e o propoziție independentă, completă, prin care vorbitorul îi poruncește interlocutorului său să vină înspre el. Vocativul *Ioane* exprimă numele persoanei căreia i se adresează vorbitorul, deci se întrebuințează numai în stil direct. Vocativul conține invitația pe care i-o face vorbitorul interlocutorului său de a fi atent la cele ce urmează să-i comunice. Această invitație poate să fie mai slabă sau mai categorică. Poate să fie numai o chemare, un îndemn, sau chiar o poruncă. Vocativul deci, are sens prin el însuși și e în afara propoziției de care e atașat sau chiar apare singur (*Ioane!*).

Să vedem acum: ce este vocativul? Ce funcțiune are el?

După cum s-a arătat[3] în vorbire nu există decît propoziții. Deci vocativul, fiind în afara propoziției de care e alăturat, nu rămîne decît că este el însuși o propoziție[4].

Soluția nu este absurdă pentru că și în alte situații, unele forme nominale pot forma o propoziție. De exemplu nominativul *Mama!* e o propoziție exclamativă și poate să însemne « a venit mama », « să nu cumva să i se întîmple vreun rău mamei » etc., după context. Deci argumentul lui Ries că vocativul nu poate fi propoziție, pentru că nu poate fi gîndit ca bimembru, nu e valabil întrucît există și propoziții monomembre.

Dar ce fel de propoziție este vocativul? Pentru că exprimă o chemare, un îndemn sau o poruncă, e o propoziție imperativă[5].

Această propoziție este exprimată numai prin nume și deși conține o adresare care presupune un verb, nu se poate completa și nici nu are nevoie de completare. Are deci o structură monomembră și aparține stilului nominal.

Vocativul poate apărea singur. De exemplu *Ioane!*, care poate avea diverse sensuri: « fii atent », « vino încoace », « fii cuminte » etc. În această situație vocativul are funcțiunea unei propoziții independente.

Vocativul poate fi propoziție independentă chiar dacă nu apare singur, ci alături de o altă propoziție. În exemplul *Vin acum, Ioane*, vocativul exprimă

---

[1] Vol. I, p. 145.

[2] Nu dă exemplu pentru atribut.

[3] Vezi în ultimul loc S. Stati, *Contribuții la studiul definiției și clasificării propoziției*, *Studii și cercetări lingvistice*, anul VI (1955), nr. 3—4, p. 299.

[4] V. V. Vinogradov consideră că, deși nu e analizabil din punct de vedere gramatical în subiect și predicat, vocativul e propoziție din cauza intonației. Totodată el arată că nu numai îmbinările de cuvinte ci și cuvintele izolate pot fi propoziții. (*Nekotorîe zadaci izuceniia sintaksisa prostogo predlojeniia* în *Voporsî iazîkoznaniia*, I 1954, nr. 1, p. 12—13.)

[5] P. Trost spune că vocativul e un imperativ nominal iar S. Stati, loc. cit., p. 307, îl numește propoziție imperativă.

Scanned with OKEN Scanner

doar invitația pe care vorbitorul o face interlocutorului său, de a lua în considerare comunicarea pe care i-a făcut-o. Între această comunicare și vocativ nu există nici o legătură. Ea exprimă o acțiune pe care o va face vorbitorul și în care interlocutorul său nu are nici un amestec.

Însă între vocativ și propoziția de care e alăturat poate să existe o legătură. În exemplele următoare: *Ioane, să intri în casă, Te înțeleg, Ioane* și *Îți trimit cartea acasă, Ioane* vocativul *Ioane* precizează una din părțile exprimate sau subînțelese ale propozițiilor alăturate: subiectul *tu* neexprimat, complementul direct *te* și complementul indirect *îți* [1].

Prin faptul că precizează o anumită parte a propoziției, vocativul se apropie de apoziție ca funcțiune sintactică. Și, așa cum de cele mai multe ori apoziția poate căpăta funcțiunea termenului pe care îl determină numai prin schimbarea locului față de acest termen, și vocativul poate avea funcțiunea părții de propoziție pe care o precizează. Așadar vocativul poate fi subiect, complement direct sau indirect, și în această situație intră în relație cu părțile de propoziție pe care le precizează. Această relație este însă, ca și la apoziție, de independență.

Deci vocativul exprimă o relație [2] de independență între el și o anumită parte a propoziției alăturate. Adică, dacă ținem seama că este el însuși o propoziție, exprimă o relație de independență între două propoziții.

Raportînd cazul cînd vocativul e o propoziție independentă, deci cînd nu intră în nici o relație cu vreo altă propoziție, la cazul cînd intră în relație de independență cu altă propoziție, putem spune că în primul caz vocativul exprimă o relație în care termenul al doilea este zero. Această relație o putem numi tot de independență.

Există o situație excepțională, a construcțiilor aproape pietrificate de tipul *Nebunule ce ești*, în care vocativul nu este independent ci are funcțiunea unei propoziții regente față de propoziția alăturată, care este atributivă. În aceste exemple, în care vocativul e legat de propoziția următoare prin pronumele relativ *ce*, relația existentă este de independență neobligatorie [3].

Vocativul este deci un caz. Îndeplinește funcțiunea unei propoziții imperative și exprimă o relație de independență sau de dependență neobligatorie.

*

Cînd am încercat să dovedesc că vocativul este un caz, am pornit de la ideea că în limba romînă vocativul are desinențe proprii (voi arăta mai jos care sînt aceste desinențe).

Să vedem însă dacă desinența este singura posibilitate prin care se exprimă cazul vocativ. Mă voi referi tot la limba romînă, care constituie obiectul cercetării de față și voi analiza vocativul atît al substantivelor și al adjectivelor cînd apar singure, cît și al acelorași cuvinte cînd apar în grup.

Există mai multe situații în care apar cuvintele sau grupurile de cuvinte la vocativ:

1. Cu desinență proprie, avînd în același timp și o intonație caracteristică: *copíle*.

---

[1] Gramatica Academiei R.P.R. greșește cînd afirmă că vocativul se poate referi și la atribut și de fapt, după cum am arătat (p. 6), nu dă exemple pentru această situație.

[2] Aceasta înseamnă că L. Hjelmslev n-are dreptate cînd exclude vocativul dintre cazuri pentru motivul că nu exprimă o relație.

[3] Pentru că ambii termeni pot fi concepuți și independent unul de celălalt.

2. Cu desinență proprie, cu lungirea vocalei finale și cu intonație caracteristică: *Marineeee*[1].

3. Cu lungirea vocalei și cu intonație caracteristică: *Costicăăă* [1].

4. Numai cu intonație caracteristică: *mámă* [2].

Exemplele de care m-am folosit sînt de substantive singure. Situația este însă în general aceeași și pentru grupurile de cuvinte.

Elementul constant al tuturor acestor combinații este intonația[3]. Să vedem în ce constă caracterul specific al acestei intonații pentru că, după cum se poate vedea, dacă comparăm formele de vocativ la care m-am referit cu nominativele corespunzătoare, accentul cade întotdeauna pe aceeași silabă în ambele forme *(copíl/copíle)*.

Diferența dintre accentele celor două forme este de calitate: accentul nominativului este de intensitate, pe cînd accentul vocativului este muzical și de intensitate în același timp (silaba accentuată a vocativului este rostită pe un ton mai înalt decît celelalte).

Ce se întîmplă însă cu accentul frazei în grupurile de cuvinte?

Trebuie să urmăresc dacă accentul grupului la vocativ este același cu accentul grupului la nominativ[4] și dacă locul accentului depinde de compoziția grupului[5].

Trebuie să spun de la început că, în ceea ce privește compoziția grupurilor de cuvinte, există numai trei situații:

a. grupuri formate dintr-un determinat și un determinant (acesta fiind un atribut substantival, apoziție, genitival sau prepozițional, sau un atribut adjectival), în care determinantul ocupă locul al doilea: *om bun;*

b. grupuri formate dintr-un determinat și un determinant în care determinatul e așezat în urma determinantului: *frumoasă doamnă;*

c. grupuri în care ambii termeni sînt în raport de coordonare: *băieți și fete.*

Voi urmări locul accentului la aceste grupuri de cuvinte comparînd vocativul cu nominativul:

a. grupul *om bun* este accentuat pe finală la nominativ *(om bún)* și pe inițială la vocativ *(óm bun)*;

b. grupul *frumoasă fată* este accentuat pe a doua silabă de la sfîrșit la nominativ *(frumoasă fátă)* și pe a doua de la început la vocativ *(frumoásă fată)*;

c. grupul *băieți și fete* este accentuat pe silaba a doua de la sfîrșit la nominativ *(băieți și féte)* și pe silaba a doua de la început la vocativ *(băiéți și fete)*.

Deci, indiferent de compoziția grupului, indiferent de locul determinantului față de determinat, tonul cel mai înalt cade pe al doilea element al sintagmei la nominativ și pe primul element al sintagmei la vocativ. Aceasta din cauza unei tendințe pe care o manifestă în limba romînă toate comunicările cu caracter

---

[1] Aceste substantive au două accente (al doilea pe finală) pentru că vocala lungită trebuie să fie accentuată spre a putea fi ținută.

[2] Acest ultim caz se referă la vocativele egale ca formă cu nominativul.

[3] De aici se vede că definiția din Gramatica Academiei R.P.R. dată cazului este greșită, întrucît definește cazul ca formă flexionară. În felul acesta se leagă existența cazului numai de flexiune, teză infirmată de faptul că în limba romînă vocativul, care este un caz, se exprimă de foarte multe ori numai prin intonație.

[4] Înțeleg prin nominativul grupurilor de cuvinte situațiile în care cel puțin determinatul e la nominativ.

[5] Mă refer la cazurile cele mai simple, ale grupurilor de două cuvinte, știind că și grupurile mai mari au același tratament.

Scanned with OKEN Scanner

imperativ, și anume aceea de a avea un ton coborîtor: prima tranșă a comunicării e pronunțată pe un ton mai înalt, tranșa pronunțată pe un ton descendent tinzînd să fie cît mai lungă.

În sprijinul acestei explicații vin imperativele de felul lui, *término*. În acest cuvînt, tonul cel mai înalt își schimbă locul retrăgîndu-se mai spre inițială (intonația normală e *términă*), pentru a fi cît mai departe de finală.

★

M-am ocupat pînă acum de trăsăturile generale ale vocativului oprindu-mă mai îndelung la intonație, ca fiind caracteristica valabilă pentru toate situațiile. În cele ce urmează mă voi ocupa de diferitele forme pe care le are vocativul în limba romînă și voi încerca să stabilesc v a l o r i l e pe care le au aceste forme.

Limba romînă, cea mai conservatoare limbă romanică în ceea ce privește flexiunea cazuală, prezintă desinențe specifice și pentru vocativ: unele moștenite din latină și foarte probabil întărite prin formele corespunzătoare din slavă, altele împrumutate chiar din slavă și altele formate în interiorul limbii romîne.

Desinențele vocativului în limba romînă sînt: *-e* și *-ule*, pentru masculin singular, *-o* pentru feminin singular și *-lor* pentru ambele genuri la plural. În afară de aceste forme cu desinențe specifice, vocativul mai are și o formă identică cu nominativul.

Problema originii acestor forme o considerăm rezolvată.

Vocativul masculin în *-e* este latin, întărit prin influența slavă [1].

Vocativul feminin în *-o* e slav [2].

Vocativul masculin în *-ule* e format în interiorul limbii romîne din articolul enclitic masculin singular *-(u)l* la care s-a atașat desinența caracteristică vocativului în *-e* [3]. În felul acesta vocativul se încadrează în paradigma declinării masculine articulate: N.A. *-ul*, G.D. *-ului*, V. *-ule*.

Vocativul plural în *-lor* este format tot în interiorul limbii romîne, cu ajutorul desinenței de genitiv-dativ plural articulat a substantivelor masculine [4].

Interesant e faptul că în timp ce flexiunea nominală slăbește în general, vocativul își creează forme noi; în același timp se folosește și forma de nomi-

---

[1] Acad. Al. Rosetti consideră vocativul în *-e* moștenit din latină și întărit de slavă (*Influența limbilor slave meridionale asupra limbii romîne*, București, 1954, p. 32). S. Pușcariu susține că în cazul vocativului în *-e*, « avem a face cu conservarea unui stadiu străvechi, pierdut în alte limbi romanice, mai puțin conservative, în multe privințe, decît a noastră » (*Dacoromania*, IV, Cluj, 1927, p. 1355). Kr. Sandfeld nu e de acord cu S. Pușcariu. El vede în vocativul în *-e* o influență bulgară (*Linguistique balkanique*, Paris, 1930, p. 147). Ed. Bourciez de asemenea e de părere că vocativul în *-e*, cu toată asemănarea cu forma corespunzătoare din latină, este un împrumut din slavă (*Eléments de linguistique romane*, Paris, 1930, p. 579).

[2] « Vocativul în *-o* al numelor feminine comune sau de persoane reproduce vocativul în *-o* al numelor feminine slave cu tema în *a-* .» Al. Rosetti, ibidem, p. 32.

[3] Acad. Al. Graur (*Mélanges linguistiques*, I, Paris — București, 1936, p. 92—93) arată că vocativul în *-ule* se extinde la substantivele comune de la substantivele proprii care se terminau la nominativ în *-ul* și formau vocativul numai prin adăugarea desinenței *-e* (*Radul-e*). Acad. Al. Rosetti (*Istoria limbii romîne*, vol. I, București, 1940, p. 106) spune: « Forma articulată: *omule* reprezintă aceeași formă de vocativ, cu desinența așezată după articol: *(u)l + e* ».

[4] Acad. Al. Graur în *Mélanges linguistiques*, I, Paris — București, 1936, p. 100, ca și O. Densusianu (*Histoire de la langue roumaine*, vol. II, Paris, 1938, p. 145) și S. Pușcariu (*Dacoromania*, IV, p. 1297) explică desinența *-lor* a vocativului plural ca provenind de la « forma de genitiv-dativ confundată, în unele construcții, cu vocativul: *Vă spun vouă, fraților* ». Cf. și: *Rogu-mă voao, derepților și curaților*. CORESI, C_3 32.

nativ cu valoare de vocativ. În felul acesta se creează o serie întreagă de forme şi valori care depind una de alta, şi care se condiţionează reciproc în evoluţia lor.

Vocativul substantivelor masculine. Dintre formele de vocativ pentru masculin cea mai veche este în *-e*, adică cea moştenită din latină: *ome* (CORESI, C_2 33, 48), *pîrcălabe* (ROSETTI, B. 55), *vornice* (COSTIN, LET. 69), *hane* (COSTIN, LET. 120, 121), *giupîne* (ROSETTI, B. 64), *giupîine* (COSTIN, LET. 135), *jupîne* (NECULCE, CR. I 16), *logofete* (NECULCE, CR. I 27).

Vocativul în *-ule* este mai nou, apărînd foarte rar în limba veche.

Iniţial, înlocuirea a fost numai formală: pierzîndu-se flexiunea nominală, ea este înlocuită cu flexiunea articolului. După dispariţia desinenţelor cazuale, rolul lor a fost îndeplinit de articolul enclitic care prezenta avantajul formelor specifice după caz [1]. Alături de formele articolului, acum morfem al cazului gen.-dat., se încadrează desinenţa *-ule* a vocativului (formată şi ea tot cu ajutorul articolului). În felul acesta se completează paradigma (N. *-ul*, G. *-ului*, D. *-ului*, A. *-ul*, V. *-ule*).

Uneori, apariţia acestei desinenţe are chiar cauze de ordin fonetic. Acesta s-ar părea că este cazul cuvîntului *fiu*: dacă s-ar fi ataşat desinenţa de vocativ (*-e*) direct la rădăcină, cuvîntul ar fi fost prea scurt, adică tranşa de după accent ar fi fost prea scurtă (vezi p. 9). De aceea s-a recurs la procedeul ataşării desinenţei la forma articulată *(fiul-e)* [2], obţinîndu-se vocativul nou, mai lung, în *-ule*.

Vocativul în *-ule* însă, tocmai pentru că reprezintă elementul nou, este cel care se va dezvolta.

La început coexistau ambele forme (în *-e* şi *-ule*), perfect echivalente semantic. Cu timpul însă, sinonimia morfologică determină diferenţierea conţinutului semantic. Cele două forme cu aceeaşi valoare tind să se diferenţieze din punctul de vedere al conţinutului. Şi anume, forma nouă (în *-ule*) tinde să se diferenţieze de cea veche (în *-e*). Se vor menţine însă şi cazuri în care între cele două forme nu va interveni nici o diferenţă de sens. Ne-am aştepta ca, în aceste cazuri, să dispară forma veche şi să rămînă numai cea nouă. Şi într-adevăr, uneori acesta este procesul care se petrece. Alteori însă se păstrează ambele elemente, elementul vechi opune rezistenţă celui nou: vocativele în *-e* se păstrează alături de cele în *-ule*, cu toate că nu există nici o diferenţă de sens între ele.

În cele ce urmează, voi exemplifica toate fazele şi aspectele acestui proces, căutînd totodată să-l explic.

Vocativul în -e. Substantivele care apar la vocativ numai cu desinenţa *-e* atît în limba veche cît şi în cea actuală sînt în general vechi în limbă: *logofete* (NECULCE, CR. I 27), *căpitane* (ALECSANDRI, PR. 52, BIBICESCU, P. P. 140), *suflete* (ALECSANDRI, T. I 437, EMINESCU, O. I 30, REBREANU, R. I 163, CĂLINESCU, E. O. II 234, TEODORESCU, P. P. 283), *coane* (CARAGIALE, O. VI 75, REBREANU, R. I 180), *cumnate* (CARAGIALE, O. VI 54), *prietene* (CREANGĂ, P. 42, SADOVEANU, D. P. 21), *vere* (CREANGĂ, P. 209, TOCILESCU, M. F. I 39), *cucoane* (REBREANU, R. I 86, MARIAN, S. 173), *nepoate* (GALACTION, O. I 47), *fîrtate* (ALECSANDRI, P. P. 73), *potropoape* (TEODORESCU, P. P. 260) *rosmarine* (TEODORESCU, P. P. 320), *împărate* (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 316), *vătafe* (TOCILESCU, M. F. I 3), *iortomane* (TOCILESCU, M. F. I 12).

[1] Vezi Emanuel Vasiliu, *Observaţii asupra flexiunii nominale în limba romînă, Studii şi cercetări lingvistice*, anul IV (1953), p. 145.

[2] O dovadă că cuvîntul *fie* a fost simţit ca prea slab este întărirea lui la feminin prin sufixul *-ică: fiică.*

În general, se constată că aceste substantive nu pot forma vocativul în *-ule*. Păstrarea formei vechi (în *-e*) și întrebuințarea ei exclusivă se poate datora faptului că cele mai multe dintre aceste cuvinte sînt mult întrebuințate. Deasa întrebuințare a acestei forme a împiedicat dispariția ei.

În afară de această explicație mai generală, voi încerca să dau și cîteva explicații mai speciale, pentru unele cazuri izolate.

Aceste vocative exprimă apelul ca atare, fără să prezinte vreo semnificație deosebită în plus.

Această valoare pe care o are vocativul în *-e* al substantivelor vechi determină rareori formarea vocativului în *-e* la neologisme: *cetățene* (CARAGIALE, O. VI 95), *amice* (CĂLINESCU, E. O. I 182) atunci cînd, atît contextul, cît și sensul cuvintelor cer un vocativ lipsit de nuanțe afective. Vocativul în *-e* nu mai este însă productiv în limbă. Acest fapt este dovedit de substantivele mai nou intrate în limbă, care, în general, nu-și formează vocativul în *-e*, ci folosesc forma de nominativ sau, cînd au nevoie de o nuanță în plus, pe cea în *-ule* [1].

Un exemplu de asemenea substantive îl constituie cele accentuate pe finală.

La p. 10 am menționat cîteva substantive vechi, accentuate pe finală, care apăreau la vocativ cu desinența *-e (cumnát-e, căpitán-e, fîrtát-e)*. Unele dintre ele, care aveau un *-o-* în ultima silabă, prezentau și alternanța *ó/a*[2] *(cucón / -oane, nepót / -oate)*. Însă substantivele noi de felul lui *maiór, profesór, senatór, strungár, birjár* nu au vocativul în *-e*. Spunem *frățioare* (ISPIRESCU, L. 131) dar nu *maioare, podare* (TEODORESCU, P. P. 203) *strungare, birjare* ș.a.m.d. La substantivele cu *-o-* în silaba finală formarea vocativului în *-e* este împiedicată și de încheierea legii transformării lui *o* în *a* în silabă accentuată. La substantivul vechi *frățior* s-a putut stabili alternanța *o/a* pentru că funcționa încă această lege, la *maior* însă nu se mai poate, deoarece nu mai funcționează.

Aceste substantive au vocativul egal cu nominativul într-un stil serios și în *-ule* cu nuanță peiorativă sau în stilul familiar *(maiorule, birjarule)* [3].

Vocativul în -e și -ule. Sînt însă unele substantive care își creează forma de vocativ în *-ule* păstrînd-o și pe cea în *-e*, deși nu există nici o diferență de sens între ele [4]: *giupîne* (ROSETTI, B. 64), *giupîine* (COSTIN, LET. 135), *jupîne* (NECULCE, CR. I 16, BUDAI-DELEANU, Ț. 146, CARAGIALE, O. VI 9, 11, DAVILA, V. V. 32) / *jupînule, băiete* (CARAGIALE, O. VI 207, SLAVICI, N. I 245, CĂLINESCU, E. O. I 187, TEODORESCU, P. P. 192) / *băiatule, mitocane* / *mitocanule, șarlatane* / *șarlatanule, infame* / *infamule, mocofane* (REBREANU, R. I 115) / *mocofanule, ortomane* (ALECSANDRI, P. P. 11) / *ortomanule, hoțomane* (ALECSANDRI, P. P. 11) / *hoțomanule, nebune* (ALECSANDRI, P. P. 99) / *nebunule* (BRĂESCU, V. A. 25, ALRT II 86), *voinicele* (ALECSANDRI, P. P. 136) / *voinicelule, nune* (TEODORESCU, P. P. 181) / *nunule* (ALRT II 86), *sufletele* (TEODORESCU, P. P. 283, MARIAN, S. 71) / *sufletelule, bărbățele* (TEODORESCU, P. P. 283, SADOVEANU, D. P. 98) / *bărbățelule podare* (TEODORESCU, P. P. 203) / *podarule, băiețele* (TEODORESCU, P. P. 321) /

[1] În limba cehă, unde vocativul în *-e* este productiv se formează vocativul în *-e* chiar și la numele proprii străine: *Malhorne* (comunicat de acad. Al. Graur).

[2] Grafic *o/oa.*

[3] Vocativul în *-e* al substantivului *senator (senatore)* format de traducătorul piesei *Rădăcini adînci* este artificial. De asemenea vocativul *profesore* (SCÎNTEIA, 1955, 3225, 3).

[4] Acad. Al. Graur (*Mélanges linguistiques*, I, Paris—București, 1936, p. 98) observă că inovația vocativului în *-ule* «s-a introdus numai la acele cuvinte al căror vocativ nu era prea des întrebuințat». După cum se vede din exemplele de mai sus însă, vocativul în *-ule* este mult mai întins, apărînd și la substantive des întrebuințate.

băieţelule, fine (MARIAN, S. 36) / *finule, trîntore* / *trîntorule, primare* / *primarule, bace* (ALECSANDRI, P. P. 1) / *baciule.*

Explicaţia menţinerii ambelor forme de vocativ, nediferenţiate ca sens, la toate substantivele sus-menţionate, cred că stă în faptul că unele din ele nu sînt frecvente în limbă şi de aceea nu s-a simţit nevoia alegerii între cele două forme, echivocul sinonimelor nefiind supărător; altele au o notă afectivă în însuşi conţinutul lor lexical, fie că sînt peiorative (*mitocan, şarlatan* etc.), fie că sînt hipocoristice (diminutivele *bărbăţel, băieţel* etc.) şi această notă afectivă apare, din această cauză, la ambele forme de vocativ.

C. Racoviţă în articolul « Sur le genre personnel en roumain »[1] arată că vocativul în *-e* pentru masculin şi cel în *-o* pentru feminin sînt o caracteristică a genului personal, fiind folosite numai pentru nume de persoane, de fiinţe sau de lucruri personificate.

În afară de specializarea diverselor forme de vocativ după cum substantivele respective sînt nume de persoane sau de animale, vocativul în *-ule* se diferenţiază în anumite condiţii de cel în *-e* adăugînd la sensul fundamental al cuvîntului diferite nuanţe din registrul afectiv.

O serie întreagă de substantive denumind în general categorii de oameni care prezintă anumite însuşiri caracteristice[2], cu un cuvînt substantive calificative, cum le-a numit acad. Al. Graur, apar la vocativ şi cu desinenţa *-e* şi cu desinenţa *-ule*: *sfinte* (CARAGIALE, O. VI 46, GALACTION, O. I 171) / *sfîntule, moşnege* (DAVILA, V. V. 22, SADOVEANU, B. 141) / *moşneagule, doctore* (DELAVRANCEA, T. 186, M. I. CARAGIALE, CR. 100) / *doctorule, bărbate* (REBREANU, R. I 197, STANCU, D. 18, MARIAN, S. 58, ALRT II 117) / *bărbatule, prooroace* (GALACTION, O. I 171) / *prorocule* (TEODORESCU, P. P. 263), *dascăle* (SADOVEANU, D. P. 31, TEODORESCU, P. P. 261) / *dascălule, copile* (SADOVEANU, D. P. 47, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 318) / *copilule, maestre* (CĂLINESCU, E. O. II 53) / *maestrule, tinere* (CĂLINESCU, E. O. I 325, MARIAN, S. 24) / *tînărule, cuvioase* (CĂLINESCU, E. O. II 239) / *cuviosule, poete* (TOPÎRCEANU, P. O. 15) / *poetule* (CAMIL PETRESCU, N. 92); *ţărane* (TEODORESCU, P. P. 296, MARIAN, S. 173) / *ţăranule, voinice* (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 62, TOCILESCU, M. F. I 12) / *voinicule* (ALECSANDRI, P. P. 38), *lăutare* / *lăutarule.*

Existenţa formelor paralele de vocativ duce în cazul acestei serii de substantive la diferenţierea de sens. Dintre cele două forme se diferenţiază cea în *-ule* probabil pentru că e cea secundară[3]. Vocativul în *-e*, după cum am văzut mai sus (p. 11), este forma de bază pentru că, păstrînd sensul lexical nealterat al cuvîntului, exprimă numai ideea de apel.

---

[1] *Bulletin linguistique*, 1940, VIII, p. 154.

[2] Acad. Al. Graur în articolul citat constată că vocativul în *-ule* se întrebuinţează mai ales la substantivele şi adjectivele calificative. Remarcînd că « epitetele calificative, întrebuinţate izolat, au mai totdeauna o valoare peiorativă », acad. Al. Graur explică prin aceasta valoarea peiorativă a vocativului în *-ule*; spre deosebire de vocativele în *-e* şi cele egale cu nominativul, care sînt cele « decente ». Sînt de acord că vocativul în *-ule* care ajunge să se diferenţieze ca sens de cel în *-e* este limitat la substantivele şi adjectivele calificative, însă vocativul în *-ule*, după cum am văzut mai sus, poate apărea şi la substantive care nu prezintă această nuanţă de sens. De asemenea trebuie să spun că diferenţierea de conţinut nu se produce numai în sens peiorativ ci şi, după cum arăt la p. 13, în sens ironic şi hipocoristic.

[3] Prin aceasta nu vreau să spun că întotdeauna dintre două forme paralele inovează cea secundară. Sînt şi cazuri cînd inovează forma primară. În cazul acesta însă cred că a inovat forma secundară pentru că cea primară era consolidată.

Scanned with OKEN Scanner

Forma în *-ule*, cea mai nouă, capătă diferite nuanțe de sens în plus, care o apropie în general de adjectiv, ca conținut lexical, accentuînd deci sensul calificativ al substantivelor. Aceste nuanțe de sens sînt dintre cele mai diferite (peiorativ, ironic, hipocoristic), toate însă aparțin registrului afectiv.

peiorativ:

sfîntule, prorocule, lăutarule, dascălule, țăranule, moldoveanule etc.

ironic:

doctorule, bărbatule, poetule etc.

Dar nu uita, poete, că ești poet. TOPÎRCEANU, P. O. 15.

Ei, poetule, ce ai tăcut? Nu cumva nu te inspiră marea? CAMIL PETRESCU, N. 92.

hipocoristic:

copilule

Na, copile, și te-nvață,
Că pînă te-i învăța,
Multe palme-i căpăta. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 318.

Se aplecă lîngă ofițerul trei și-l bătu pe umăr:
— Ei copilule . . . Tiu-tiu-ti!
Tînărul nu răspunse. Bătrînul se uită de jur împrejur. DUMITRIU, P. F. 126.

Deci vocativul în *-ule* aduce acestei serii de substantive diverse nuanțe afective. Și nu numai acestora. Sînt cazuri cînd *-ule* conferă sens peiorativ substantivelor calificative și atunci cînd opoziția la vocativ se stabilește numai între forma în *-ule* și cea egală cu nominativul (deci nu intervine forma în *-e*). Este cazul lui *birjar* / *birjarule* (cf. Al. Graur, « Mélanges linguistiques », I, Paris-București, 1936, p. 99), *barcagiu* / *barcagiule* și *viteaz* / *viteazule*.

Ieși barcagiule, lipsește din ochii mei și să nu te mai prind pe aici! DUMITRIU, N. 43.

Lasă viteazule! . . . Mai bine ți-ai încheia nasturii la pantaloni, Adriene! CEZ. PETRESCU, Î. 44.

Sînt însă cazuri cînd chiar la substantivele care apar la vocativ cu ambele desinențe forma în *-ule* nu prezintă totdeauna diferențe de sens. La următoarele substantive vocativul în *-ule* poate fi și peiorativ și nepeiorativ: *tinere* (CĂLINESCU, E. O. I 187) / *tînărule, voinice* (TOCILESCU, M. F. I 12, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 62) / *voinicule*.

Mai dă-mi, voinice, răgaz
Pînă joi după ispas. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 63.

Menținerea parțială a vocativelor în *-ule* fără coloratură afectivă (în cazurile citate peiorativă) dovedește că procesul de care mă ocup este în curs de desfășurare. Este posibil ca, mai curînd sau mai tîrziu, să se ajungă în cazul acestor cuvinte la dispariția vocativelor în *-ule* cînd au exclusiv sensul de apel; opoziția rămînînd să se facă numai cu vocativele corespunzătoare în *-e* sau cu cele egale cu nominativul care, la rîndul lor, au numai funcția de apel.

Vocativul în -ule. Sînt unele substantive, destul de puține, care apar în limba veche cu desinența *-e* la vocativ și în limba nouă numai cu vocativul în *-ule* [1], de obicei fără diferență de sens (ironic, peiorativ etc.): *ome* (CORESI, C_2 48) / *omule* (CARAGIALE, O. VI 86, VLAHUȚĂ, D. 128, CĂLINESCU, E. O. II 307), *filosoafe* (VARLAAM, CAZ. 193, PANN, P. A. I 177, SADOVEANU, D. P. 18) / *filozofule*, *pămînte* (TEODORESCU, P. P. 288) / *pămîntule* (ALRT II 85), *codre* (TEODORESCU,

[1] Faptul că unele din ele apar cu vocativul în *-e*, regional sau în limba literaturii populare, nu contrazice teoria.

p. p. 295) / *codrule* (Eminescu, o. i 214), *cuce* (Jarnîk-Bîrseanu, d. 10) / *cucule* (Pann, p. a. i 107), Alecsandri, p. p. 8, Jarnîk-Bîrseanu, d. 13), *unche* (alr i 165 — Maramureş) / *unchiule* (Călinescu, e. o. ii 89), *lupe* (Negruzzi, i 249) / *lupule*, *brade* (Coşbuc, f. t. 24) / *bradule*. Diferenţele de sens, care apar foarte rar, se explică de la caz la caz, prin conţinutul cuvîntului. De exemplu, cuvîntul *filozof* capătă sens ironic la unica [1] formă de vocativ pe care o are în limba actuală: *filozofule*, pentru că astăzi nu se mai foloseşte ca formulă de adresare. Acum cînd întrebuinţăm acest termen nu ne mai adresăm unor filozofi adevăraţi ci ne referim la persoane care manifestă anumite veleităţi de filozof în neconcordanţă cu comportamentul lor general şi, prin aceasta, se fac ridicole.

Faptul că formele noi în *-ule* nu prezintă diferenţe de sens faţă de cele vechi în *-e* se explică tocmai prin existenţa lor exclusivă în limba mai nouă.

Mă voi ocupa acum de o serie foarte bogată de substantive pe care nu le găsim atestate decît cu forma de vocativ în *-ule*; cele mai multe din aceste atestări încep în limba literară mai nouă (aproximativ în sec. al XVIII-lea) dar există şi în limba literaturii populare: *cetitorule* (Costin let. 4, Sadoveanu, d. p. 15), *tîlhariule* (Budai-Deleanu, ţ. 119), *vinule* (Budai-Deleanu, ţ. 136) *coţcarule* (Alecsandri, t. ii 459), *drumeţule* (Creangă, p. 200), *călătorule* (Creangă, p. 202, Alecsandri, p. p. 46), *spînule* (Creangă, p. 203), *tartarule* (Creangă, p. 56), *moşule* (Creangă, p. 210, Rebreanu, r. i 133, Călinescu, e. o. ii 72), *puiule* (Caragiale, o. vi 31, Teodorescu, p. p. 283), *bobocule* (Caragiale, o. vi 59), *pastramagiule* (Caragiale, o. vi 16), *boierule* (Caragiale, o. vi 195), Vlahuţă, d. 138), *scamatorule* (Caragiale, o. vi 201), *cerule* (Vlahuţă, d 95), *hingherule* (Slavici, n. i 249), *tăicuţule* (Rebreanu, r. i 157), *şefule* (Rebreanu, r. i 12), *maiorule* (Brăescu, v. a. 33), *fătule* (Galaction, o. i 47), *neguţătorule* (Sadoveanu, d. p. 97), *hoţule* (Călinescu, e. o. ii 31), *socrule* (Călinescu, e. o. ii 47), *tipule* (Călinescu, e. o. i 290), *pungaşule* (Călinescu, e. o. ii 274) *banditule* (Călinescu, e. o. ii 308), *neamţule* (Teodorescu, p. p. 265), *dorule* (Teodorescu, p. p. 273), *amorule* (Teodorescu, p. p. 303), *naşule* (Teodorescu, p. p. 334), *sturzule* (Tocilescu, m. f. i 4), *calule* (Tocilescu, m. f. i 39), *ochiule* (alr ii 239), *murgule* (alr ii 85).

Trebuie să menţionăm alături de aceste substantive substantivele formate cu sufixul diminutival *-ic*: *năşic*, *finic*, *bunic*, care nu pot forma vocativul cu desinenţa *-e*, ci numai în *-ule*. Cred că imposibilitatea acestor substantive de a avea vocativul în *-e* se datoreşte, în afară de faptul că sînt accentuate pe finală (am văzut la p. 11 o serie de substantive accentuate pe finală care nu au decît vocativul în *-ule*), caracterului afectiv pe care-l au, fiind derivate cu sufix diminutival. Nota afectivă proprie acestor cuvinte atrage desinenţa *-ule* care are şi ea într-o anumită măsură caracter afectiv (vezi mai jos). Alte cuvinte la care elementul *-ic* face parte din temă (*amic*) fac vocativul în *-e* (vezi p. 11) tocmai pentru că conţinutul lor lexical lipsit de nota afectivă cere un vocativ serios.

De asemenea, substantive ca *bîtu* «bunic» nu au decît vocativul în *-ule* (*bîtule*). Atît apariţia lui *bîtu* la vocativ exclusiv în forma *bîtule*, cît şi pierderea lui *unche* şi înlocuirea lui cu *unchiule* se datoreşte corpului lor fonetic prea redus. *Bîte* şi *unche* ar fi fost prea scurte, de aceea s-a recurs la desinenţa disilabică *-ule* care le putea lungi (vezi şi p. 9).

[1] Vocativul *filosoafe*, existent în limba veche numai în textele culte, şi reînviat de cîţiva scriitori moderni pentru a da coloratură arhaică stilului lor, n-a prins teren în limba actuală, probabil pentru că a fost asimilat la categoria de substantive noi, accentuate pe finală (v. p. 11).

Scanned with OKEN Scanner

La aceste substantive nu se poate pune problema adăugării unor nuanțe de sens afective la sensul de apel, adică sensul de bază al vocativului. Unele dintre ele *(tîlharule, coțcarule, pastramagiule* etc.) au sens peiorativ, însă nu din cauza lui *-ule*, ci din cauza sensului cuvîntului. Lipsa nuanțelor afective se explică aici prin faptul că aceste vocative nu intră în opoziție cu vocative în *-e*, și de aceea își păstrează sensul fundamentel neatins. Unele dintre ele intră în opoziție cu vocativele egale cu nominativul; la această opoziție, mai recentă, n-a început să opereze procesul de diferențiere.

Trebuie să menționăm aici că, deși nu prezintă întotdeauna colorit afectiv, vocativul în *-ule* este preferat în cazul substantivelor cu sens nepeiorativ și care nu se întrebuințează în mod obișnuit la vocativ, atunci cînd au și ele nevoie de un vocativ cu sens peiorativ. Acesta este cazul substantivului *burghez* cu vocativul său *burghezule*. Această preferință se datorește faptului că vocativul în *-ule* capătă uneori sens peiorativ (după cum am văzut mai sus) și dovedește că vocativul în *-ule* tinde să se specializeze în acest sens.

Vocativul egal cu nominativul. Vocativele egale cu nominativul semnalate încă din secolul al XVI-lea *(Fiu*[1], *lasă-ți-se păcatele tale.* CORESI, C_2 55) se înmulțesc tot mai mult cu cît ne apropiem de perioada actuală, luînd locul vocativelor cu desinența specifică.

Chelner (CARAGIALE, O. VI 205), *hamal* (REBREANU, R. I 16), *crîșmar* (ALECSANDRI, P. P. 41), *făgădar* (ALECSANDRI, P. P. 41), *podar* (TEODORESCU, P. P. 202), *cîrciumar* (TEODORESCU, P. P. 202), *arici* (TEODORESCU, P. P. 190), *moș* (TEODORESCU, P. P. 190).

Cele mai multe dintre aceste exemple se încadrează în fenomenul mai general al pierderii flexiunii nominale.

Unele dintre ele, cum este de exemplu *arici*, se explică prin aceea că în mod obișnuit formele de adresare nu se întrebuințează față de animale, de aceea nu li s-a consacrat forma de vocativ.

Substantivele masculine în *-ă* au fost asimilate la substantivele feminine și, în consecință, au vocativul egal și cu nominativul dar și cu desinența specifică vocativului feminim, *-o*. Astfel găsim, deși nu prea des și în special în limbajul familiar și cu o ușoară nuanță de vulgaritate, exemple ca: *tatițo, popo.*

Tatițo, unde nu e moral, acolo e corupție. CARAGIALE, O. VI 82.

De asemenea, substantivele *bade* și *nene* sub influența numelor proprii de tipul lui *Petre(a)*, care au un vocativ în *-o (Petreo)*, sau a diminutivelor *bădică, bădiță*[2] și *nenică*, formate cu sufix feminin *(-ică)*, apar la vocativ la fel cu substantivele feminine, adică cu desinența *-o* sau cu forma de nominativ: *bade* (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 68)/*badeo* (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 56), *nene* (CARAGIALE, O. VI 61)/*neneo* (ALECSANDRI, T. II 459).

Vocativul numelor proprii masculine. La numele proprii masculine vocativul cel mai obișnuit în tot decursul dezvoltării limbii este cel în *-e*, adică cel mai vechi.

Cele mai multe dintre exemplele pe care le avem sînt nume vechi, sînt însă printre ele și noi: *Moțoace* (NEGRUZZI, I 153), *Caraimane* (NEGRUZZI, I 27), *Spiridoane* (CARAGIALE, O. VI 13), *Cassiene* (VLAHUȚĂ, D. 198), *Miroane* (REBREANU, R. I 86), *Mitre* (SADOVEANU, B. 22—23), *Vasiliade* (CĂLINESCU, E. O. II 159 — la nom.: *Vasiliad*, uneori și la voc.: *Vasiliad)*, *Mane* (ALECSANDRI,

[1] În limba actuală nu mai apare decît urmat de adjectivul posesiv *meu: fiul meu!*
[2] Vezi *bădițo* (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 69).

P. P. 73), *Codrene* (ALECSANDRI, P. P. 88), *Stance* (TEODORESCU, P. P. 263), *Caloiene* (ALRT II 243), *Iorgovane* (ALRT II 2), *Constantine* (MARIAN, S. 36), *Solomoane* (BIBICESCU, P. P. 140), *Mariene* (TEODORESCU, P. P. 261), *Lazăre* (TEODORESCU, P. P. 204).

Foarte rare sînt numele proprii care în limba mai veche aveau vocativul în *-e* și acuma îl au numai în *-ule*. Exemplul pe care îl am este *Vlaice* (BUDAI-DELEANU, Ț. 109) / *Vlaicule* (TOCILESCU, M. F. I 45).

Cu vocativul în *-ule* apar toate numele terminate în *-u* la nominativ, forma în *-ule* fiind cea așteptată, dacă ținem seama că, de la aceste substantive, s-a generalizat vocativul în *-ule*. De obicei aceste nume pot apărea la vocativ și cu forma de nominativ: *Nedelcule* (ALECSANDRI, PR. 71) / *Nedelcu* (ALECSANDRI, PR. 71), *Creţule* (ALECSANDRI, PR. 161 — la nom.: *Creţul)* / *Creţu*, *Radule* (VLAHUȚĂ, D. 50, CEZ. PETRESCU, I. 54) / *Radu* (CEZ. PETRESCU, I. 50), *Gogule* (STANCU, D. 74) / *Gogu*, *Dinule* (CAMIL PETRESCU, N. 93) / *Dinu*, *Ivanciu* / *Ivanciule*. Rar forma în *-ule* e mai expresivă decît cea egală cu nominativul. În exemplul următor *-ule* este hipocoristic:

Dacă nu-ţi convine, renunţ, Grigule! REBREANU, R. I 213.

A, Grig, micule, ce dor mi-a fost de tine! REBREANU, R. I 154.

În citatul al doilea, vorbitoarea recurge la adjectivul *micule* spre a îndulci formula compusă numai din numele la nominativ, care nu i se pare suficient de expresiv.

Numele proprii formate cu sufixe diminutivale nu au vocativ în *-ule*, spre deosebire de apelativele sau de adjectivele formate cu aceleași sufixe. De exemplu numele în *-şor* sau în *-el*. *Puişor*, *Ghiţişor*, *Tudorel* nu au vocativul cu desinența *-ule* așa cum îl au substantivele sau adjectivele asemănătoare cu ele *(puişorule*, *porumbelule*, *frumuşelule)*; alături de aceste nume le menționăm și pe cele în *-uş*, deși nu au corespondente printre numele comune. E vorba de numele de tipul *Petruş*, *Mituş*, care au numai vocativul egal cu nominativul.

Cred că imposibilitatea formării vocativului în *-ule* pentru aceste substantive se explică prin proprietatea acestei desinențe de a da caracter de adjectiv substantivului la care se atașează. Or, dacă această desinență se potrivește la substantivele calificative, nu-și are cîtuși de puțin locul în cazul numelor proprii, care n-au nimic calificativ în ele.

Excepție face, după cum se pare, numai numele *Ionel* care apare într-un cîntec și cu vocativul în *-ule*: *Ionel*, *Ionelule*, *Nu mai bea*, *băiatule*. Apariția lui *-ule* la vocativul acestui cuvînt, deși nu este nefirească, este totuși neobișnuită. Cred că se poate explica ca un caz particular în care repetarea numelui se face o dată cu mărirea gradului de afectivitate: prima dată apare numai hipocoristicul *-el*, a doua oară se îmbină cu *-ule* afectiv; sau prin atracția pe care o exercită asupra lui vocativul în *-ule* din versul următor.

În afară de această excepție pe care o prezintă unul dintre numele proprii în *-el (Ionel)*, întreaga categorie a acestor substantive se detașează de celelalte și printr-o altă caracteristică. Și anume, nu au numai vocativul egal cu nominativul, ci și pe cel în *-e (Ionele*, *Costele)*.

Unele nume mai noi (nou intrate sau nou formate în limbă) au numai vocativul egal ca formă cu nominativul[1]: *Ghiţă* (CARAGIALE, O. VI 79), *Chiriac* (CARAGIALE, O. VI 28), *Nae* (CARAGIALE, O. VI 213), *Rudolf* (REBREANU, R. I 154),

[1] Unele dintre ele se termină la nominativ în *-e*, de aceea nu pot avea vocativul decît egal cu nominativul.

Stănică (CĂLINESCU, E. O. I 187), *Felix* (CĂLINESCU, E. O. I 39), *Anfofiță* (TOCILESCU, M. F. I 49). Lipsa vocativului în *-e* la aceste nume se explică prin relativ recenta lor apariție în limbă, deci în perioada cînd acest vocativ nu mai era productiv.

În același timp însă se explică și prin aceea că numele proprii servesc de foarte multe ori ca formulă de adresare. De aceea forma tip, adică nominativul, se asociază în mintea vorbitorilor de ideea de apel și, în consecință, are mai puțină nevoie de o desinență specifică pentru vocativ.

Prin faptul că se întrebuințează la vocativ numai în forma egală cu nominativul, aceste substantive concordă cu tendința generală menționată mai sus a pierderii flexiunii nominale. Pierderea vocativului la numele proprii am observat-o mai ales în limbajul oamenilor culți, la generațiile tinere. Exemplele cele mai multe din limba literaturii le am pentru numele feminine, de aceea voi reveni asupra acestei chestiuni cînd mă voi ocupa de numele proprii feminine.

Numele proprii de familie se folosesc la vocativ fie cu desinența *-ule*, fie cu aceeași formă ca a nominativului. Singura deosebire pe care am putut-o constata între ele este o oarecare specializare a vocativelor în *-ule* la vorbirea familiară, rareori chiar cu o nuanță peiorativă.

Du-te dumneata, Petrescu. BRĂESCU, V. A. 70.

Bună ziua, Raiculescule! Tocmai de tine vorbeam. Ibidem, 14.

Vocativul adjectivelor. La adjective situația e în general aceeași ca la substantive; mă voi opri totuși asupra cîtorva puncte care ridică probleme.

Adjectivele au vocativul în *-e* cînd stau lîngă substantivele pe care le determină; cînd sînt singure, au vocativul în *-ule* și capătă valoare de substantiv [1]:

duhule mute și ***surde*** (VARLAAM, CAZ. 53), ***milostive doamne*** (COSTIN, LET. 133), ***sărace Purice*** (NECULCE, CR. I 13), ***tînăr ticăloase*** (BUDAI-DELEANU, Ț. 142), ***sărmane omule*** (CREANGĂ, P. 202), ***stăpîne bune*** (SADOVEANU, D. P. 104), ***iubite Felix*** (CĂLINESCU, E. O. II 312), ***soare luminate*** (TOCILESCU, M. F. I 13), ***sărace sufletele*** (MARIAN, S. 71), ***neică sărace*** (BIBICESCU, P. P. 39), ***scumpule, iubitule*** (CĂLINESCU, E. O. I 333), ***sfințitule*** (CĂLINESCU, E. O. II 237), ***ticălosule*** (CĂLINESCU, E. O. II 48).

Faptul că adjectivele substantivate au vocativul în *-ule* se explică prin apariția lor mai recentă, cu această valoare. De asemenea mi se pare foarte firesc ca adjectivele, calificative prin însuși conținutul lor, să ceară desinența *-ule*, care este și ea mai mult sau mai puțin calificativă.

Observăm însă că *-ule* nu conferă adjectivelor la care se atașează vreo nuanță de sens în plus cu toate că, după cum am văzut cîteva rînduri mai sus, adjectivele sînt calificative prin însăși natura lor. Lipsa diferențierii de sens se explică prin aceea că adjectivele în această situație nu îndeplinesc ambele condiții pe care le prezintă substantivele cu vocativul în *-ule* afectiv (în afară de conținutul calificativ, opoziția la vocativ cu forma în *-e*, sau cu cea egală cu nominativul). La adjective, cînd apar singure, forma de vocativ în *-ule* este unică.

Sînt totuși cazuri cînd, fără să intre în opoziție cu alte forme, vocativul în *-ule* al adjectivelor capătă nuanțe de sens în plus față de nominativ. De exemplu adjective care sînt admirative prin conținutul lor, la vocativ sînt peiorative: ***deșteptule, frumosule.*** Altele care, deși categoric peiorative prin conținut, pot fi întrebuințate la vocativ și alintător: ***prostule, nebunule.***

[1] Că adjectivele pot apărea cu vocativul în *-ule* și cînd stau lîngă substantive e o problemă care interesează vocativul grupurilor de cuvinte.

imv. 183014

Scanned with OKEN Scanner

Uneori, foarte rar, adjectivul apare la vocativ singur cu desinența *e*. Și în aceste cazuri însă adjectivul are valoare de substantiv, după cum vedem din exemplele următoare:

Ce te părăsești, păcătoase? Ce te lenești? VARLAAM, CAZ. 19.
Nu căta în depărtare
Fericirea ta, iubite! EMINESCU, O. I 54.
Cum de ai cutezat, spurcate, să ne calci casa? ISPIRESCU, B. 142.
Măi sărace, sărăcilă
De ce vrei să-mi faci în silă?
. . . . . .
Măi bogate, bogățele!
Dacă ai averi de-acele
Nu-mi scoate ochii cu ele. ALECSANDRI, P. P. 41.

Aceste vocative nu sînt însă curente în limba actuală. Trebuie să semnalez totuși două adjective care, deși noi, fac vocativul în *-e* și nu în *-ule*, chiar atunci cînd sînt neînsoțite de substantive: *stimabile* (CARAGIALE, O. VI 85) și *onorabile* (CARAGIALE, O. VI 51). Tratamentul deosebit al acestor două adjective se explică însă fonetic, prin încercarea de a evita succesiunea celor doi *l* care s-ar fi produs în cazul vocativului în *-ule (stimabilule)*. Alături de ele stă și substantivul *șmecher*, care are numai vocativul în *-e (șmechere)*. Adjectivul *șmecher* apare totuși, o dată [1], cu vocativul în *-ule*:

Dar ce pricepi tu la boli, tu, tîmpitule, șmecherule și flendurosule.

Această formă neobișnuită cred că se explică prin atracția pe care au exercitat-o asupra ei celelalte două adjective cărora le este alăturată și care au vocativul în mod curent cu desinența *-ule (tîmpitule, flendurosule)*.

Observație. Vocativul *dragă* pentru masculin este aberant fiind format cu desinența feminimă *-ă*. Normale ar fi fost formele *drage* și *dragule*. Însă singura dintre ele existentă în limbă este *dragule*.

Cred că forma *dragă* nu se poate explica decît printr-o influență exterioară și anume prin influența maghiarului *drága* împrumutat la rîndul lui tot din v. sl. *dragŭ* și avînd sensul foarte apropiat de cel din limba romînă: «scump» în opoziție cu «ieftin».

Vocativul în -lor. Vocativul plural al substantivelor și al adjectivelor masculine poate fi în *-lor* sau egal cu nominativul. În general, cel în *-lor* corespunde singularului în *-ule*: *fariseule / fariseilor* (CORESI, C_2 61), *coconașule / coconașilor* (BUDAI-DELEANU, Ț. 128), *prostule / proștilor* (ALECSANDRI, T. II 716). Nu întotdeauna însă pluralului *-lor* îi corespunde numai singularul *-ule*. Sînt cazuri cînd vocativului plural în *-lor* îi corespund ambele forme de vocativ singular *(copile, copilule / copiilor)*, sau forma de vocativ egală cu nominativul *(frate / fraților)*.

În privința sensului vocativului în *-lor*, pot spune că prezintă nuanțe de sens în plus atunci cînd și singularul *-ule* le prezintă [2]. De exemplu: *gutoșilor! paraliticilor!*

De asemenea vocativul în *-lor (copiilor)* prezintă o nuanță în plus față de vocativul plural al aceluiași cuvînt, egal cu nominativul *(copii)*. Spunem *copiilor* unor persoane adulte care se comportă ca niște copii, și *copii* unor copii adevărați. Trebuie să remarcăm însă că, în cazul acesta, corespondența dintre

[1] *Minunata istorie a lui Nastratin Hogea*, traducere de M. Isanos și E. Camilar, București, 1945, p. 138.

[2] Cf. și Al. Graur, *Mélanges linguistiques*, I, Paris—București, 1936, p. 101: «La plural, *-lor* se întrebuințează exact în aceleași condiții în care se întrebuințează *-ule* la singular. Cele două terminații au exact aceeași valoare.»

singular și plural nu este perfectă: în timp ce singularul *copilule* este hipocoristic (vezi p. 13), pluralul *copiilor* e ironic. În ambele cazuri însă, substantivul este calificativ.

Fraților se diferențiază și el ca sens de nominativul *frate* / *-ți*, cu sensul fundamental « frère », pentru că acest cuvînt cu acest sens nu are vocativ. Cu vocativul *frate* nu ne adresăm unei persoane născute din aceiași părinți cu noi [1], ci este o simplă formulă de adresare pe care o putem întrebuința în legătură cu oricine, fără să ne raportăm la vreo legătură de rudenie (golirea de conținut a acestui cuvînt se vede și din aceea că se poate referi la o persoană de sex feminin[2]). De aceea nici prin vocativul *fraților* nu ne adresăm unor frați ai noștri, ci unui grup de prieteni sau în general unui grup de persoane de care sîntem apropiați într-un anumit fel.

Inovația de sens se produce deci în acest caz și la singular și la plural (chiar dacă nuanța nu este exact aceeași), cu toate că pluralului în *-lor* nu îi corespunde un singular în *-ule*, ci unul egal cu nominativul.

Uneori însă, deși singularul e peiorativ, pluralul nu e. De exemplu *lăutarule* (vezi p. 13), față de *lăutarilor*. Prin vocativul *lăutarule* ne adresăm unui executant de proastă calitate, care interpretează cîntecele într-un stil necorespunzător. Prin pluralul *lăutarilor* însă, ne adresăm unor lăutari adevărați, fără să le ironizăm meseria, așa cum se vede din exemplul următor:

Măi lăutarilor, voi să ziceți pe strună după mine un cîntec de voinicie, al lui Vasile cel Mare, hoțu. SADOVEANU, H. A. (1928) 133.

Necorespondența de sens între singular și plural la acest cuvînt se explică prin existența unei singure forme de vocativ plural. Dacă alături de vocativul *lăutarilor* ar fi existat și vocativul *lăutari* e probabil că s-ar fi creat opoziția de sens prin adăugarea nuanței peiorative la forma în *-lor*.

Vocativul substantivelor feminine. Substantivele feminine au vocativul fie cu desinența *-o*, fie egal cu nominativul.

Unele substantive însă și-au specializat vocativul în *-o* pentru anumite situații, iar pe cel egal cu nominativul pentru altele. De exemplu diminutivul *țățică* apare cu desinența *-o* la vocativ cînd stă singur și el singur ține locul numelui persoanei strigate. Cînd însă este urmat de un nume propriu, are vocativul egal cu nominativul: *țățică Ileană*, nu *țățico Ileană(-o)*.

Sînt și unele excepții destul de rare: substantive care au numai vocativul egal cu nominativul. De exemplu *duducă*, *cumnată*, *nevastă*. Din această categorie, cele mai numeroase substantive sînt numele abstracte care, cînd au vocativ, în sens figurat bine înțeles, îl au numai egal cu nominativul: *gelozie* (CARAGIALE, O. VI 212), *națiune* (CARAGIALE, O. VI 61).

De cele mai multe ori nu există nici o diferență de sens între vocativul în *-o* și cel egal cu nominativul: *noro* (CREANGĂ, P. 5) / *noră* (ALRT II 108), *cumătro* (CREANGĂ, P. 30) / *cumătră* (CREANGĂ, P. 31), *copilo* (COȘBUC, F. T. 41) / *copilă* (EMINESCU, O. I 21), *bunico* (DELAVRANCEA, T. 258) / *bunică*, *maico* (BIBICESCU, P. P. 115, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 180) / *maică* (BIBICESCU, P. P. 127), *mîndro* (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 12, 36, ALRT II 84) / *mîndră* (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 23, 43), *fino* (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 171) / *fină* (ALRT II 245), *babo* (ALRT II 45) / *babă*.

Uneori totuși vocativul în *-o* are sens deosebit de cel egal cu nominativul. Schimbarea de sens se produce tot în direcția adjectivizării substantivelor din

[1] Vocativul cu care ne adresăm unui frate este *frate-meu*.

[2] În acest sens evoluția acestui cuvînt este paralelă cu cea a cuvintelor *soră*, *nene*. Pentru exemple, vezi Gramatica Academiei R.P.R., vol. I, p. 147.

punctul de vedere al conținutului, ca la vocativul în *-ule*. Cînd spunem unei femei ***mireaso*** sau ***cucoano*** nu ne adresăm ei în calitate de mireasă sau de cucoană (vocativele serioase ale acestor două substantive sînt egale cu nominativul), ci în calitate de femeie care stă ca o mireasă sau e pretențioasă ca o cucoană. Vocativul în *-o* are deci aici valoare peiorativă. Sînt cazuri însă în care vocativul în *-o* poate avea uneori valoare peiorativă, alteori nu, exprimînd numai sensul de apel. În Țiganiada apar ambele forme de vocativ *(**muzo**: 129 / **muză**: 71)*, nici una din ele neavînd sens peiorativ; ***muzo*** însă poate avea și sens peiorativ cînd ne adresăm în batjocură unei femei care are veleități de muză.

Vocativul în *-o* poate avea și numai rolul de a conferi valoare de adjectiv substantivului. De exemplu, spunem ***porumbițo*** sau ***pisicuțo*** unei femei (prin vocativul *porumbiță* sau *pisicuță* ne adresăm păsării sau animalului care poartă acest nume) care este drăgălașă ca o porumbiță sau alintată ca o pisică. Însă nu putem vorbi aici de un sens hipocoristic pe care l-ar avea vocativul în *-o*, pentru că însuși cuvîntul la nominativ, fiind diminutiv, are acest sens.

Deci, de data aceasta, dintre cele două forme de vocativ, cea primară capătă un sens în plus.

Numele proprii feminine au aceeași situație ca apelativele, atît în ceea ce privește formele, cît și în ceea ce privește vechimea lor.

În general se pot întrebuința cu aceeași valoare și forma cu desinența *-o* și forma egală cu nominativul. Cea de-a doua poate fi articulată *(Maria, Florica)* sau nearticulată *(Marie < Mariă, Florică)*. Dintre ele, cea nearticulată este cea mai veche și cea obișnuită în limba populară; cea articulată este mai nouă și se întîlnește mai ales în limba oamenilor culți.

Uneori însă vocativul în *-o* este obligator datorită faptului că același nume propriu se întrebuințează și pentru feminin și pentru masculin. De exemplu numele *Gicuța(-ă)*, *Lica(-ă)* apar la vocativ, cînd se referă la femei, în *-o* *(**Gicuțo**, **Lico**)* spre a se deosebi de aceleași nume cînd se referă la bărbați și care apar în forma egală cu a nominativului *(Gicuță, Lică)*.

Observăm însă că numele proprii noi, străine, se întrebuințează mai ales cu forma de nominativ. O dovadă o fac traducerile recente ale pieselor de teatru (mă refer în mod special la piese, pentru că sînt texte în care apar foarte des vocative) în care numele proprii feminine apar la vocativ în forma articulată a nominativului. Mai mult decît atît, limba unor texte («Enigma Otiliei» de G. Călinescu și «Răscoala» de L. Rebreanu) atestă diferențe între generații. Generația vîrstnică folosește vocativele în *-o* *(**Otilio**: Călinescu, E. O. I 51, **Nadino**: Rebreanu, R. I 158)*, iar generația tînără vocativele egale cu nominativul *(Otilia*: Călinescu, E. O. I 135, Nadina: Rebreanu, R. I 190)[1]. Aceasta este o dovadă în plus a tendinței de pierdere a vocativului și de înlocuire a lui cu formele de nominativ.

Numele de familie folosite pentru femei au o situație deosebită de cele întrebuințate pentru bărbați. Și anume, nu primesc la vocativ desinența *-ule*, probabil tocmai ca să se deosebească de cele masculine.

La plural, substantivele feminine se comportă, în general, ca și cele masculine. Adică variația de sens se produce în concordanță cu singularul. Vom da unul din exemplele cele mai clare: pluralul ***mireselor*** are sens peiorativ ca și singularul ***mireaso***. ***Fetelor*** însă nu e peiorativ pentru că nici singularul lui

[1] După cum se vede, e vorba tot de formele articulate ale substantivelor și nu de cele nearticulate.

nu este *(fato* sau *fată* cînd e urmat de un adjectiv) și pentru că nu mai are altă formă de vocativ plural cu care să intre în opoziție. Vocativul *fete* care apare în grupul *băieți și fete* este excepțional, apărînd aici datorită influenței pe care o exercită asupra lui substantivul *băieți* care apare în această formă și singur.

Vocativul grupurilor de cuvinte. În general, grupurile mai mari de cuvinte sau grupurile care conțin substantive determinate de atribute genitivale, nu conțin forme de vocativ. Apelul e redat în aceste cazuri prin intonație.

Blagosloviții de părintele mieu (CORESI, C_2 7), *zburător cu negre plete* (EMINESCU, O. I 79), *blagosloviții părintelui mieu* (VARLAAM, CAZ. 21), *găinușa taichii* (CĂLINESCU, E. O. II 238), *om al lui dumnezeu.*

Desinențele de vocativ apar în grupurile formate din cîte două sau maximum trei cuvinte dintre care unul exprimă calitatea celui căruia i se adresează vorbitorul, considerată în raport cu vorbitorul, iar al doilea este de cele mai multe ori un nume propriu. Desinența de vocativ apare fie numai la unul dintre cuvinte, fie chiar la amîndouă.

Aceste construcții apar mai mult în limba populară sau în vorbirea familiară.

Cinstite birău (ROSETTI, B. 57), *iubite cititoriule* (COSTIN, LET. 4), *milostive doamne* (COSTIN, LET. 133), *sărace Purice* (NECULCE, CR. I 13), *frate cojocare* (PANN, P. A. I 89), *jupîne cucule* (PANN, P. A. I 107), *bade Toadire* (ALECSANDRI, T. II 710), *țîțacă Aristițo* (ALECSANDRI, T. II 458), *vornice Moțoace* (NEGRUZZI, I 153), *sărmane omule* (CREANGĂ, P. 202), *nene Iancule* (CARAGIALE, O. VI 209), *stimabile domn* (CARAGIALE, O. VI 115), *coane Fănică* (CARAGIALE, O. VI 75), *coană Joițico* (CARAGIALE, O. VI 97), *iscusite vînătorule* (ODOBESCU, III 9), *doamne Mirceo* (DAVILA, V. V. 30), *jupîne Costeo* (DAVILA, V. V. 32), *cucoane spițărule* (HOGAȘ, DR. M. 40), *moș Călifare* (GALACTION, O. I 47), *jupîn Traicule* (GALACTION, O. I 177), *stăpîne bune* (SADOVEANU, D. P. 104), *bade Mitre* (SADOVEANU, B. 23), *cinstiților negustori* (SADOVEANU, B. 134), *iubitule domnule Felix* (CĂLINESCU, E. O. II 127), *boier Dinule* (CAMIL PETRESCU, N. 93), *socrule mic* (STANCU, D. 78), *neică sărace* (BIBICESCU, P. P. 138), *căpitane Solomoane* (BIBICESCU, P. P. 140), *voinice iortomane* (TOCILESCU, M. F. I 12).

Deasa întrebuințare a acestor grupuri de cuvinte la vocativ le-a făcut să ajungă aproape niște formule de adresare.

Din prima categorie amintită trebuie să desprind două situații: cea dintîi, a grupurilor mari de cuvinte, pe care nu le-am găsit atestate cu forma de vocativ, ceea ce înseamnă că apar rar cu această formă care nu este însă imposibilă (se poate spune, deși pare mai puțin firesc: *zburătorule cu negre . . .*); cea de-a doua, a grupurilor care conțin genitive, și care nu pot apărea la vocativ: nu se poate spune *omule al lui dumnezeu* și nici *găinușo taichii.*

Explicația rarei apariții a vocativului în prima situație cred că se găsește în faptul că grupul formează o unitate mai mare în care greu se poate interveni cu schimbarea cazului unui substantiv. În situația a doua e vorba de sintagme în care există un raport sintactic de determinare atributivă printr-un genitiv.

La această formă s-a ajuns pornindu-se de la sintagme ca *drag al mamei, frate al meu, găinușă a taichii*, în care genitivul este exprimat cu ajutorul articolului posesiv *(al, a)*. De la aceste construcții, s-a ajuns la *dragul mamei* etc., în care articolul posesiv a fost legat de substantiv, respectiv de adjectiv, printr-un proces analog celui semnalat de acad. Al. Graur în articolul « A propos

de l'article postposé en roumain »[1], referitor la atașarea adjectivului demonstrativ la substantiv și transformarea lui în articol enclitic *(homo **ille** bonus > omul bun)*. E clar deci că, în aceste grupuri de cuvinte, în care articolul primului substantiv, respectiv adjectiv, exprimă relația de posesiune, nu se putea interveni cu schimbarea cazului.

Grupurile de cuvinte din categoria a doua, tocmai pentru că sînt mai obișnuite, mai aproape de șablon, au nevoie de elemente în plus care să le dea expresivitate. De aceea în aceste grupuri, cel puțin unul dintre cuvinte are întotdeauna forma specifică de vocativ, iar construcția rezultată se consacră așa.

Unele dintre ele, ca *moș Călifare*, *boier Dinule* apar cu desinență de vocativ numai la al doilea cuvînt, pentru că întreaga sintagmă formează un singur nume. Prin urmare, nu i se poate sparge unitatea, introducîndu-se o desinență cazuală în interiorul ei, și de aceea desinența se pune la sfîrșit.

Alte grupuri, ca *iubite cititorule*, *milostive doamne*, *iscusite vînătorule*, *mărite împărate*, au ambii termeni la vocativ pentru că aceștia își păstrează fiecare individualitatea lui proprie.

Același este cazul și cu grupurile întîmplătoare de cuvinte, care nu reprezintă o categorie bine determinată de obiecte. De exemplu, sintagma *om cu caii buni* are la vocativ numai primul substantiv cu desinență *(omule cu caii buni)*, pentru că acesta este cuvîntul principal, cel care stabilește contactul cu persoana strigată, elementul fix al grupului. De altfel celelalte cuvinte *(cu caii buni)* nici nu pot apărea la vocativ.

Tot substantivul *om*, cînd intră în compoziția unei sintagme care reprezintă o categorie fixă de obiecte, de exemplu *om bun*, se sudează strîns cu adjectivul care îi este alăturat, și nu mai primește desinență la vocativ. Iar pentru că în mod obișnuit nici adjectivul, cînd urmează după substantiv, nu are desinență (așa după cum, în această situație nu are nici articol), sintagma rămîne cu ambele cuvinte la nominativ: *óm bun*.

Și putem spune că și în cazul grupurilor de cuvinte tendința care se observă în limba actuală este aceea de pierdere a desinențelor de vocativ și de folosire a nominativului.

Elocvent în acest sens e și vocativul substantivului *domn* care, deși e o formulă de adresare foarte obișnuită în forma *domnule*, deci cu desinența *-ule*, ajunge la formele *domnu* sau *don* egale cu nominativul.

Folosirea formei de nominativ *domnu* cu valoare de vocativ se explică prin fenomenul general al înlocuirii vocativului prin nominativ. Iar reducerea corpului fonetic al acestui substantiv la forma *don* se explică prin faptul că e un cuvînt neimportant în frază. Este totuși accentuat *(dón Georgescu)*, deoarece în asemenea sintagme vocativul e redat numai prin intonație (vezi p. 8).

Multiplele forme de vocativ pe care le are *domn* capătă diferite nuanțe potrivit cu forma lor proprie sau cu numele proprii pe care le precedă.

Astfel *domnule* urmat de numele de familie în *-ule* este ușor ironic și apare numai în stilul familiar: *domnule Pascule*. De aceea cînd vorbitorul întrebuințează vocativul față de o persoană al cărei nume în mod obișnuit n-are vocativ în *-ule*, cu intenția de a o lua peste picior, folosește desinența *-ule* pentru întreaga formulă de adresare: *domnule Zaifule* (com. acad. Al. Graur)[2].

---

[1] *Mélanges linguistiques*, I, Paris—București, 1936, p. 53—54.
[2] În mod obișnuit nu există vocativul *Zaifule*.

Domnu întrebuințat singur e ironic. Urmat de un substantiv care indică titlul persoanei căreia i se adresează chemarea, sau de un nume propriu, *domnu* este respectuos sau cel puțin distant.

Domnu Titu . . . Ghici ce surpriză am să-ți fac? REBREANU, R. I 60.
Îmi pare bine, domnu Ilie, și să vă luați și soțiile. SADOVEANU, B. 258.
— *Să nu rupe copilul lastar, Tudor . . .*
— *Nu rupe, domnu Frant . . .* STANCU, D. 59.

Don apare numai urmat de alt substantiv, numai în stilul familiar și ironic.

★

În concluzie observ următoarele:

1. Caracteristica generală a vocativului este intonația.

2. Contrar tendinței generale a limbii romîne de pierdere a flexiunii nominale, vocativul, pe lîngă că păstrează forma moștenită din latină, împrumută sau își creează prin mijloace interne, forme noi. Întărirea vocativului prin cele două forme noi create în interiorul limbii romîne *(-ule* și *-lor)* nu contrazice însă altă tendință a limbii romîne și anume aceea a înlocuirii flexiunii nominale prin flexiunea articolului: cele două desinențe *-ule* și *-lor* sînt formate cu ajutorul articolului.

3. Forma nou creată (în *-ule*) determină uneori dispariția formei vechi (în *-e*). Alteori însă, ca rezultat al sinonimiei, se diferențiază din punct de vedere semantic, adăugînd la valoarea de apel nuanțe de sens în plus. Diferențierea semantică se produce în cazul substantivelor calificative care prezintă două forme de vocativ (fie ambele cu desinență: *-e*/*-ule*, fie numai una cu desinență, cealaltă fiind egală cu nominativul: *-ule*/zero). Schimbarea de sens se face în direcția adjectivizării acestor substantive și a adăugării la sensul lor a unei nuanțe afective: peiorative sau hipocoristice.

4. Alături de aceste forme cu desinențe specifice, vocativul mai folosește și forma de nominativ, echivalentă ca sens cu forma cea mai veche (în *-e*), adică exprimînd numai ideea de apel.

Această formă tinde tot mai mult să înlocuiască forma cu desinența *-e*. În felul acesta se înlătură parțial deosebirea care există între vocativ și celelalte cazuri.

STUDII DE GRAMATICĂ
Vol. I, 1956

CONCURENȚA DINTRE PRONUMELE RELATIVE *CARE* ȘI *CE* [1]

DE

MARIA ILIESCU

Limba latină folosea ca relative pronumele *qui, quae, quod.* Uneori se mai întrebuința cu valoare relativă și pronumele interogativ *quis, quid* provenit din aceeași rădăcină cu relativul propriu-zis [2]. În latina tîrzie aceste forme, slabe încă din latina clasică, au avut tendința să se confunde din ce în ce mai mult [3]. În această epocă începe să fie folosit cu valoare de pronume relativ și mai ales cu valoare interogativă și pronominalul *qualis* « ce fel de » [4].

Datorită confuziei formelor, în cele mai multe limbi romanice nu s-a păstrat decît o singură formă a vechiului pronume relativ [5]. Aceste pronume fiind monosilabe și avînd o singură formă pentru ambele numere și toate genurile erau slabe atît din punct de vedere lexical cît și din punct de vedere fonetic. Probabil că datorită acestor fapte, s-a dezvoltat tot mai mult funcția relativă a fostului pronominal *qualis.* Astfel, în perioada romanică, ia naștere un nou pronume relativ format din *qualis* + articol [6]. Noul pronume relativ compus a înlăturat dezavantajele vechilor relative, deoarece, cu ajutorul articolului, distingea genul și numărul, iar din punct de vedere fonetic era mai puțin slab, avînd mai multe silabe.

Situația limbii noastre nu e deosebită de cea a celorlalte limbi romanice. Pe lîngă interogativul *cine* (lat. *quem*), s-a păstrat *ce* (lat. *quid*) și *care* (lat. *qualis*). După cum arată textele noastre vechi din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, *ce*

---

[1] Lucrarea de față a fost făcută pe baza exemplelor extrase din operele autorilor menționați în lista de la sfîrșitul lucrării, începînd cu Scrisoarea lui Neacșu și terminînd cu Petru Dumitriu, după cum se vede din bibliografia de la sfîrșitul lucrării. Din majoritatea autorilor s-au cercetat cam 50 de pagini, urmărindu-se pronumele *ce* și *care* numai cu funcție relativă și numai în cazul subiectului și al complementului direct. Celelalte lucrări din care s-au luat exemple sînt date în bibliografia generală a volumului. Exemplele luate din lucrări care nu au intrat în statistică sînt date în bibliografia generală a volumului.

[2] Stolz-Schmalz, *Lateinische Grammatik.* Ed. Leumann-Hoffmann. München, 1926 — 1928, p. 706.

[3] Ed. Bourciez, *Éléments de linguistique romane.* Paris, 1923, p. 236.

[4] Stolz-Schmalz, id., p. 646, c.

[5] It. *che,* sp., port. *que.*

[6] Fr. *lequel,* it. *il quale,* sp. *el cual.*

predomină vizibil față de *care*, fiind folosit atît pentru lucruri cît și pentru ființe, atît la masculin cît și la feminin:

Deci am lăsat noi să nu piară acel ***om ce*** *iaste la dumneavoastră în închisoare.* ROSETTI, B. 45.

Limpezia ce *e de folos sufletului.* CORESI, C_2 45,

atît pentru singular cît și pentru plural:

Măcenicii ce *s-au vărsat sîngele pentru liubovul lui Hristos.* VARLAAM, CAZ. 47.

O ***mănăstire ce*** *este supt cetate.* NECULCE, CR. I 49.

Ce este folosit de asemenea pentru toate cazurile gramaticale:

Scrisoarea ce (= pe care) *ai trimis la noi.* ROSETTI, B. 64.

Datornicilor ce (= cărora) *nu le lua camătă, acestea toate băga-le în seamă.* CORESI, C_2 17.

Astfel în paginile parcurse am întîlnit: în « Psaltirea Scheiană » 26 *ce* și nici un *care*, în « Codicele Voronețean » 48 *ce* față de 6 *care*, în « Scrisorile de la Bistrița » 29 *ce* față de 2 *care*, la Coresi 48 *ce* față de 24 *care*, la Varlaam 57 *ce* față de 37 *care*, la Ureche 62 *ce* față de 57 *care*, la Costin 77 *ce* față de 48 *care*, iar la Neculce 42 *ce* față de 31 *care*.

Din această statistică sumară se observă pe de o parte predominarea lui *ce*, pe de altă parte tendința de extindere a lui *care*.

În textele vechi pe care le-am citit mai e de remarcat că:

a. de foarte multe ori *care* apare articulat:

În « Scrisorile de la Bistrița » și la Coresi *care* apare numai articulat, în « Codicele Voronețean » din cele 6 exemple în care pronumele are valoare relativă 5 sînt articulate, la Varlaam 26 din 37 de exemple sînt articulate, la Ureche 36 din 57, la Costin 21 din 48, iar la Neculce 15 din 31.

b. la Coresi și la Varlaam *care* apare mai ales lîngă nume de ființe [1];

c. în « Psaltirea Scheiană », în « Codicele Voronețean », la Coresi și la Varlaam, relativul *ce* e folosit în foarte multe cazuri alături de pronumele și adjectivul demonstrativ *cel, ceea*.

În « Codicele Voronețean » *cel ce* apare de 216 ori, pe cînd *ce* apare de 48 de ori, iar *care* numai de 6 ori.

Analizînd situația din limba veche observăm că e foarte asemănătoare cu cea din celelalte limbi romanice.

E de presupus că inițial numai pronumele *ce* avea funcție de pronume relativ [2]. Fiind însă slab atît din punct de vedere lexical (deoarece era incapabil să determine numărul, genul și cazul) cît și din punct de vedere fonetic (deoarece era monosilab), s-a simțit repede nevoia înlocuirii lui. Astfel s-a recurs la pronumele *care*, menținut pînă atunci probabil numai cu valoarea interogativă [3]. Necesitatea înlocuirii lui *ce* se poate explica printr-o tendință mai generală care influențează dezvoltarea limbilor și anume nevoia de claritate. Or, spre deosebire de celelalte pronume, întărirea și înnoirea pronumelor relative este o caracteristică a limbilor indo-europene [4]. Meillet[5] arată că pentru aceasta limbile pot recurge la mai multe procedee și anume: cel mai vechi constă în adăugarea unei particule la relativul existent (ca în greacă și slavă), altul constă în

[1] W. Meyer-Lübke (*Grammaire des langues romanes*. Paris, 1900, vol. III, p. 697) observă că și în limba italiană *il quale* se folosește mai ales pentru ființe.

[2] Ibidem, p. 690.

[3] Vezi și Radu Paul, *Flexiunea nominală internă în limba romînă*. București, 1932, p. 121.

[4] A. Meillet, *Linguistique historique et linguistique générale*. Paris, 1921, vol. I, p. 166.

[5] Ibidem, p. 166—167.

folosirea pronumelor demonstrative în locul vechiului relativ (ca în persană și germană), iar cel mai frecvent și totodată cel mai important constă în folosirea pronumelor interogative ca relative. La acest din urmă procedeu au recurs și limbile romanice cînd au început să folosească pe o scară tot mai întinsă fostul pronominal interogativ *qualis*, dîndu-i, o dată cu articolul, valoare net relativă [1]. Faptul că și în limba romînă noul relativ a fost folosit în forma articulată ca și în italiană, franceză și spaniolă confirmă și mai mult ipoteza că apariția lui *care* cu valoare relativă în limba romînă se poate explica la fel ca și în celelalte limbi romanice.

Înainte de a recurge la *care*, limba veche a întărit slabul pronume relativ *ce* cu ajutorul adjectivului demonstrativ *cel, ceea* [2], cum s-a remarcat mai sus. În exemple ca :

Fericat este omul **cel ce** *se află vinovat.* CORESI, C_2 53

sau

Curăția **ceea ce** *n-am știut o am luat.* VARLAAM, CAZ. 47,

demonstrativele nu au alt rol decît să întărească pronumele relativ, avînd aproape funcție de articol. Prin folosirea demonstrativului se înlăturau lipsurile lui *ce*, adică se putea exprima genul, numărul și chiar cazurile, iar totodată *ce* devenea mai puternic din punct de vedere fonetic, sprijinindu-se pe demonstrativul care îl preceda.

Soluția aceasta însă nu era valabilă pentru toate cazurile, din cauza valorii determinative a demonstrativului. În exemple ca :

Unii amu **ce**-*au ieșit ei den ceastă lume, și singurătatea și viața îngerească iubiră.* CORESI, C_2 13

sau

Lăudat e omu carele e, cu bună voie a lui de iaste bun, nu de vreo nevoie **ce** *vine spr-insul.* CORESI, C_2 24,

pronumele *ce* nu putea fi întărit cu demonstrativul *cel*. Probabil că tocmai în cazuri de acestea s-a recurs la *carele*, explicativ chiar prin originea lui. Exemple rare ca :

Intra-vor lupi grei întru voi, **cei ce** *nu vor cruța turma.* C. V. 22

și

Scula-se vor bărbați **cei ce** *vor grăi răzvretit.* C. V. 22,

în care pronumele *ce* introduce o relativă explicativă, n-au fost viabile și nu s-au putut menține în limbă.

Deci e de presupus că *cel ce* s-a folosit pentru relativele determinative, iar *carele* a fost întrebuințat mai întîi pentru relativele explicative [3]. De la acestea *carele* s-a extins repede înlocuind pe *ce* mai ales lîngă nume de ființe cît și pe *cel ce* folosit pleonastic. Deja la Ureche unde am găsit patru exemple cu *cel ce*, *cel* e folosit lîngă *ce* numai cu funcție de pronume demonstrativ și nu ca adjectiv demonstrativ, deci nu pleonastic cum l-am găsit la predecesorii săi.

---

[1] Ed. Bourciez, lucr. cit., p. 236.

[2] Stolz-Schmalz (lucr. cit., p. 706) semnalează același fenomen cu caracter pleonastic și în limba latină populară și mai ales tîrzie.

[3] Gessner (*Das spanische relativ- und interrogativ Pronomen*, Halle, 1893, în *Zeitschrift für romanische Philologie*, vol. XVII, p. 453) arată că și în limba spaniolă *el cual* a apărut mai întîi introducînd propoziții relative explicative.

Însă elocvente sînt mai ales unele exemple din Codicele Voroneţean comparate cu textele corespunzătoare din Biblia de la 1648 :

Nu sînt dumnezei **ceia ce-s** *cu mărule fapţi.* C.V. 10.

Şi Dimitrie oarecarele, cu numele argint tăietoriu, **cela ce** *făcea case de argint Artemidei.* C.V. 8.

Că nu-s dumnezei, **carii** *sînt de mîni făcuţi.* BIBLIA 1648, în C. V. 10.

Un argintari anume Dimitrie **carele** *face beserici de argint Dianei.* BIBLIA 1648, în C.V. 8.

E evident că în exemplele din « Codicele Voroneţean » *cela ce* şi *ceia ce* nu folosesc decît la întărirea lui *ce*, căci ele au putut fi înlocuite cu uşurinţă de pronumele relativ *care*, fără să mai fie nevoie de un adjectiv demonstrativ.

Interesante sînt cazurile în care noul pronume relativ înlocuieşte nu numai pe *cel ce* pleonastic, reprezentînd un adjectiv demonstrativ + pronume relativ, ci şi pe *cel ce* necesar, reprezentînd un pronume demonstrativ + pronume relativ.

Iară **carele** (= cel care) *se delungă de dumnezeu toate realele şi spurcăciunea şi amărăciune lucrează.* CORESI, C_2 25.

Nu cunună dumnezeu **carii** (= pe cei care) *se lasă de nevoie de reale ce pre cela ce de bună voie a sa face bine.* CORESI, C_2 25.

Înainte de a trece la cercetarea pronumelor relative în limba modernă, mai trebuie remarcate două particularităţi în întrebuinţarea relativelor la cronicari. La Ureche găsim multe exemple în care pronumele relativ stă înainte şi nu după substantivul pe care îl determină. În cazul acesta, de cele mai multe ori, substantivul care urmează după pronume nu este decît antecedentul acestuia repetat.

Au intrat în Moldova cu trei oşti: . . . cu un polc de Podoleni era Buciaţkii, iară pre altă oaste Conetpolski, **care oaste** *au trecut Nistrul la Hotin.* URECHE, LET. (Craiova) 25.

Repetarea se face pentru accentuare şi pentru claritate în cazul în care antecedentul e despărţit de relativul lui [1]. Introducerea antecedentului repetat în propoziţia relativă se întîlneşte şi mai tîrziu în literatură.

Ia mursa aceea şi iute se duce de o toarnă în fîntîna din grădina ursului, **care fîntînă** *era plină cu apă pînă la gură.* CREANGĂ, P. 214.

La Miron Costin şi mai ales la Neculce întîlnim numeroase exemple în care pronumele relativ *care* e folosit la începutul unei propoziţii cu sens de adjectiv demonstrativ.

Care lucru *dăc-au spus armaşul lui Ştefan vodă, ndată au pus de l-au omorît şi pre dînsul.* COSTIN, LET. 30.

Au murit Iordachi Spătarul. **Care** *cu multă pohfală şi cu mare jale . . . l-au îngropat.* NECULCE, CR. I 39.

Iară Racoviţeştii nu se ştie din ce pricină au fost luaţi şi ei moşii de a Ceaureştilor . . . **Care** *moşii din neamul Racoviţeştilor şi astăzi le ţin.* NECULCE, CR. I 31.

Unele exemple de felul acesta se găsesc şi la Varlaam:

Care *învăţătură auzînd Petru apostol . . .* VARLAAM, CAZ. 26.

De fapt, nu e decît un pas de la exemplul din Ureche la exemplele date mai sus. Ajunge să punem punct înaintea pronumelui relativ ca acesta să capete valoare de demonstrativ ca şi la Neculce şi Costin.

E interesant că acelaşi fenomen se întîlneşte şi în limba spaniolă.

În studiul său despre limba lui Miron Costin, B. Cazacu consideră această folosire a pronumelui relativ « ca un reflex al influenţei latine » [2]. Faptul că folosirea pronumelui relativ cu valoare de demonstrativ apare şi la alţi autori, precum şi acela că se întîlnesc construcţii asemănătoare şi în alte limbi romanice, ne face să credem că fenomenul se datoreşte evoluţiei interne a limbii şi a fost numai întărit de influenţa latină cărturărească [3].

---

[1] Gessner (lucr. cit., p. 455) remarcă acelaşi fenomen în limba spaniolă, explicîndu-l tot prin natura explicativă a lui *el cual* < *qualis*.

[2] B. Cazacu, *Influenţa latină asupra limbii şi stilului lui Miron Costin*, p. 47.

[3] De altfel şi B. Cazacu într-o notă la p. 48 precizează că: « M. Costin n-a făcut altceva decît să extindă, datorită influenţei latine, întrebuinţarea în acest sens a pronumelui relativ. »

O dată începută, răspîndirea lui *care* în dauna lui *ce* progresează vizibil. *Care* pierde articolul prin care distingea genurile și numărul și adoptă o singură formă pentru nominativul singular și plural, masculin și feminin. În schimb, cîștigă în claritate fiind folosit din ce în ce mai mult cu prepoziții chiar în cazuri unde acestea lipseau deseori în limba mai veche. Exemple ca :

A ta sfîntă bunătate
Carea (= cu care) *întorci pre om din răutate.* DOSOFTEI, PS. 76.
Pînă în ceasul ***care*** (= în care) *moare.* CONACHI, P. 86

se găsesc rar în limba literară modernă, în care construcțiile cu prepoziții sînt cele obișnuite :

Ne arată . . . chipul ***cu care*** *ne putem mîntui.* BĂLCESCU, O. II 9.
Lanuri mari, ***în care*** *soarele varsă aur topit.* SADOVEANU, O. III 646.

Urme ale pronumelui relativ *care* articulat se găsesc pînă în secolul al XIX-lea la scriitori ca Filimon, Negruzzi, Alecsandri, Odobescu, Hașdeu și Ispirescu. În romanele sale istorice cu limba arhaică, maestrul Sadoveanu folosește și el pronumele *care* articulat :

Sporul ***carele*** *ți-a venit de la dumnezeu.* SADOVEANU, F. J. 16.

Mai multă vreme s-a păstrat pluralul nearticulat *cari*, folosit și azi de unii autori.

Care l-a înlocuit pe *ce* mai ales pe lîngă nume de ființe, tendință care s-a observat încă din secolul al XVI-lea, după cum s-a văzut mai sus. De aceea, *ce*, acolo unde s-a menținut în limba modernă, stă mai mult pe lîngă nume de lucruri [1] și, mai rar, pe lîngă nume de ființe [2]. E adevărat însă că o distincție netă nu se poate face întrucît se găsesc — e drept destul de rar — exemple în care *ce* apare lîngă nume de ființe și *care* lîngă nume de lucruri chiar în aceeași frază [3] :

Oare cine a fost ***Tiberul ce*** *a făcut turnul acesta,* ***care*** *ne amintește de niște timpuri de barbarie,* ***ce*** *din norocire s-au cufundat pentru totdeauna în noianul vremii.* NEGRUZZI, I 312.

În schimb în ceea ce privește folosirea pronumelor relative pe lîngă nume proprii situația este clară. În asemenea situații în limba modernă nu se poate folosi decît pronumele *care*.

---

[1] Acad. I. Iordan (în *Limba romînă actuală*, Iași, 1943, p. 118—119) crede că: « *Ce* se referă mai degrabă la lucruri din cauză că provine din neutrul *quid*. Pentru același motiv, *ce* se întrebuințează de preferință în raport cu substantive care stau la singular. » Or, după cum s-a văzut mai sus, faptul că « *ce* se referă mai degrabă la lucruri » se poate explica prin aceea că pronumele *care* l-a înlocuit pe *ce* mai ales acolo unde se referă la ființe. De altfel, e puțin probabil că diferențierea gramaticală netă, din latina clasică, dintre genurile pronumelui relativ să fi persistat pînă în zilele noastre. Lucrul acesta pare cu atît mai puțin probabil cu cît trebuie să avem în vedere pe de o parte confuzia formelor relative din latina vorbită și tîrzie, pe de altă parte situația din limba romînă din secolul al XVI-lea, cînd, *ce* era folosit atît pentru ființe cît și pentru lucruri. De exemplu în *Scrisorile de la Bistrița* am găsit *ce* folosit de 18 ori referitor la ființe și de 11 ori referitor la lucruri.

În ceea ce privește părerea a doua că « *ce* se întrebuințează de preferință în raport cu substantive care stau la singular » ea apare și mai puțin probabilă, deoarece diferențierea dintre plural și singular la pronumele relative a dispărut și mai ușor (Bourciez, *Éléments de linguistique romane*, Paris, 1923, p. 94). Statistica sumară pe care am făcut-o dovedește și ea că relativul *ce* e folosit frecvent și pe lîngă nume la plural.

[2] Nu pot fi de acord cu O. Densusianu care, (în *Histoire de la langue roumaine*, vol. II, p. 190) susține că în limba modernă *ce* e folosit mai mult pe lîngă nume de ființe decît în secolul al XVI-lea. De altfel, el pornește de la premisa greșită că pronumele *ce* îl înlocuiește pe *care*, inversînd astfel evoluția istorică.

[3] Al. Rosetti și J. Byck, *Gramatica limbii romîne*, București, 1945, ed. a II-a, p. 148.

La mulţi prozatori din secolul al XIX-lea şi al XX-lea *ce* a fost eliminat aproape cu totul.

În cele cincizeci de pagini parcurse am găsit: la Kogălniceanu 6 exemple cu *ce* pe lîngă 109 cu *care*; la Ghica 4 *ce*, 32 *care*; la Creangă 10 *ce*, 34 *care*; la Ibrăileanu 14 *ce*, 54 *care*; la Rebreanu 2 *ce*, 94 *care*; la Dumitriu 5 *ce*, 79 *care*; la Sadoveanu 9 *ce*, 167 *care*; iar la Camil Petrescu, Cezar Petrescu şi Zaharia Stancu numai *care*.

La Caragiale am întîlnit în cele 74 pagini citite 3 *ce* faţă de 42 *care*. E de remarcat că cele trei exemple apar toate în vorbirea personajelor şi anume în pasajele în care autorul îşi bate joc de stilul afectat şi căutat.

Ipingescu citind din « Prefaţiunea » lui Venturiano din « Vocea Patriotului » :

Nimeni nu trebuie a mînca de la datoriile **ce** *ne impun solemnaminte pactul nostru fundamentale, sfînta Constituţiune . . .* CARAGIALE, O. I (1952) 53.

Fragment din scrisoarea lui Nicu Postolache din schiţa « Dascăl prost » :

Nepotul meu, precum veţi fi observat cu perspicacitatea **ce** *vă caracterizează, este foarte timid.* CARAGIALE, O. II 173.

Tot prin gura personajelor sale, Caragiale îşi bate joc şi de folosirea incorectă şi abuzivă a lui *care* în exemple ca :

***Care** atunci înseamnă că nu mai eşti independentă.* CARAGIALE, O. II 178.

Desigur că folosirea lui *ce* şi *care* la diferiţi autori depinde şi de criterii stilistice care variază de la operă la operă. În general *ce* e folosit în stilul căutat sau arhaizant şi în poezie.

Nu e de mirare deci dacă Bălcescu foloseşte de 72 de ori *ce* şi de 81 de ori *care*, sau Maiorescu în « Critice » de 21 de ori *ce* şi de 20 de ori *care*.

Elocventă este situaţia la Odobescu care, în acelaşi număr de pagini, foloseşte într-o operă retorică ca « Istoria arheologiei », 53 *care* şi 50 *ce*, într-o nuvelă istorică ca « Doamna Chiajna », 33 *care* şi 27 *ce*, dar în « Basmul Bisoceanului », mai aproape de limba vorbită, numai 5 *ce* faţă de 24 *care*.

În versuri predomină în general *ce*, lucru explicabil mai ales prin necesităţi metrice cît şi prin caracterul mai solemn şi arhaic al acestui pronume.

În paginile citite (mă refer numai la poezie) am găsit la Alecsandri 22 *ce*, 9 *care*, la Eminescu 69 *ce*, 16 *care*, la Vlahuţă 19 *ce*, 7 *care*, la Macedonski 30 *ce*, 17 *care*, la Iosif 9 *ce*, 1 *care*.

Deosebit de interesantă este situaţia la Alecsandri şi Eminescu. S-a văzut că în peziile lui Alecsandri predomină *ce*. Acelaşi lucru se observă şi în proză (în « Misiuni diplomatice » 58 *ce*, 48 *care*, în « Scrisori » 32 *ce*, 26 *care*). În schimb în teatru, unde autorul foloseşte limba vorbită a timpului său, găsim numai 3 *ce* faţă de 12 *care* [1]. Un lucru asemănător îl remarcăm şi la Eminescu. În poezie *ce* predomină, în basme folosirea celor două relative e aproape egală (16 *ce*, 19 *care*), iar în proza politică scrisă într-un stil simplu, mai apropiat de limba vorbită *care* apare mult mai frecvent decît *ce* (47 *ce*, 103 *care*).

Sondajul făcut în domeniul limbii populare ne arată că aici predomină *care* [2] chiar şi în poezie.

Teodorescu 14 *care*, 4 *ce*; Jarnik 7 *care*, 2 *ce*; « Graiul nostru » 23 *care*, 2 *ce*.

---

[1] Alecsandri foloseşte uneori pe *ce* în locul lui *care* cu prepoziţie:

Vreau să-ţi zic, că din ceasul **ce** (= în care) *te-am văzut mi-ai plăcut aşa de mult.* ALECSANDRI, T. I 68.

[2] I. Iordan, lucr. cit., p. 118.

Din aceste fapte se desprinde concluzia că pronumele *care* l-a înlocuit pe *ce* în limba vorbită și populară, lăsînd celui din urmă domeniul poeziei și cel al stilului mai căutat sau arhaizant. În legătură cu limba populară ar mai trebui observat și faptul că, în general, ea folosește puține relative, lucru care se remarcă și la Creangă și la Coșbuc, autori cu stil apropiat de cel popular. În peste cincizeci de pagini Coșbuc folosește 6 *care* și 3 *ce*. Lucrul acesta este explicabil prin faptul că în general limba populară folosește mai puțin subordonarea.

După cum motivele stilistice au contribuit în mare măsură la menținerea și folosirea lui *ce* într-un anumit gen de opere literare, tot motive stilistice explică uneori și folosirea accidentală a lui *ce* la autori care folosesc de obicei pronumele *care*. *Ce* prezintă uneori avantaje ca evitarea monotoniei într-o frază cu mai multe relative:

[Norodul] *cîrtea numai asupra ministrului său Moțoc,* ***care*** *întrebuința creditul* ***ce*** *avea la domn spre împilarea gloatei.* NEGRUZZI, O. A. 103.

Prefăcuse atunci pe stăpînu-său, Făt-Frumos, în purcelul cel ogîrjit . . . ca să ieie vreo fată de a ei, din cele unsprezece ***ce*** *avea, și* ***care*** *fugise după dînsa.* CREANGĂ, O. 165

sau evitarea cacofoniilor:

Fața prelungă . . . se luminează de un zîmbet interior și lividitatea histerică ***ce-i*** *urîțește fizionomia aduce un văl de suferință care o face simpatică.* CĂLINESCU, E. 366.

Fața îi era . . . aproape feminină din pricina șuvițelor mari de păr ***ce-i*** *cădeau de sub șapcă.* CĂLINESCU, E. O. I 7

și a repetiției supărătoare a unor silabe asemănătoare:

[Degetele] *se mișcă, se mișcă încet,* ***ca*** *niște animale întunecoase* ***ce-mi*** *vor strînge gîtul.* SADOVEANU, O. I 689.

Din cîte am putut observa, Creangă evită și el cu grijă repetarea prea apropiată a două cuvinte începînd cu silaba *ca*:

Las-o moartă-n păpușoi ***ca*** *multe altele* ***ce*** *mi s-au întîmplat în viață.* CREANGĂ, O. 42.

Se auzea răsunînd glasul unui pîrăuaș ***ce*** *venea* ***ca*** *și noi din deal în vale.* CREANGĂ, O. 31.

Alteori *ce* apare în construcții fixe păstrate din limba veche de tipul : *duminecа* ***ce*** *vine*, sau în expresii ca : *pe zi* ***ce*** *trece.*

Vinerea asta ce vine *se împlinesc paisprezece săptămîni.* VLAHUȚĂ, O. A. 345.

În ***cîșlegile ce vin*** *am de gînd să te mărit.* SADOVEANU, B. 30.

Anul ce vine. JAR, S. J. 74.

O altă construcție fixă menținută din limba veche este îmbinarea pronumelui demonstrativ *cel* cu pronumele relativ *ce* în anumite cazuri. Probabil că încă din limba veche, pornindu-se de la îmbinarea pleonastică a adjectivului demonstrativ cu pronumele relativ, *cel ce* era simțit în anumite situații ca o unitate, ca un singur cuvînt. Aici trebuie căutată originea pronumelui compus *cel ce* [1], folosit azi mult în expresii ca: ***cei ce*** *muncesc* etc.

Îmbunătățirea nivelului de trai al ***celor ce muncesc.*** SCÎNTEIA, 1955, nr. 3248, p. 1.

---

[1] Spre deosebire de exemplele în care demonstrativul *(a)cel* trebuie considerat ca antecedentul relativului *ce* — exemple în care demonstrativul e accentuat și despărțit de relativ printr-o pauză în vorbire — atunci cînd *cel ce* formează un pronume relativ compus, demon-

Faptele și gîndurile ***celor ce construiesc*** *socialismul.* GAZ. LIT., 1954, nr. 37, 1.

În pronumele relativ compus *cel ce*, *ce* nu a fost înlocuit cu *care*. *Cel care* folosit azi este probabil o formație nouă. Aceasta de cele mai multe ori nu constituie o unitate, un singur cuvînt, ci constă din simpla alăturare a unei propoziții relative la un pronume demonstrativ pe care îl determină.

Ce apare adesea în locul lui *care* la acuzativ precedat de prepoziție. În cazul acesta, de cele mai multe ori, lipsește și complementul *—l, o*:

Și mă gîndesc într-o licărire de fulger la arătarea de dimineață a Chivei și apoi la părerea ***ce*** *am avut auzind zvoană de glasuri.* SADOVEANU, O. III 687.

Dacă uneori lucrul acesta e cerut de ritmul frazei, accelerat prin eliminarea celor trei silabe, sau de necesități stilistice, de multe ori o asemenea folosire a lui *ce* e supărătoare:

Cît privește fonta ***ce*** *produce, e bună de aruncat la gunoi.* CĂLUGĂRU, O. P. 27

și poate da naștere la confuzii:

Colegul ***ce-l*** *rugase să-i ajute n-a venit.*

De cînd nu se mai putea mișca decît întors de brațele servitorului ***ce-l*** *îngrijea, viața i se întunecase cu totul.* GÎRLEANU, C. D. 178 [1].

În limba de azi e adesea supărătoare și folosirea pronumelui *ce* în locul lui *care* la nominativ:

Hamalii ***ce*** *treceau în grabă.* JAR, S. J. 14.

Sutele de oameni ***ce*** *fugeau de teroare.* CĂLUGĂRU, O. P. 22.

Trebuie să arăt că o asemenea folosire a lui *ce* apare nu numai la unii scriitori, ci pare să capete în ultimul timp o circulație mai mare [2]. *Ce* a început să pătrundă și în limba publicațiilor, deși aceasta e mai aproape de limba vorbită și n-ar trebui să prezinte caracteristicile unui stil căutat sau arhaic.

Cadrele ***ce*** *lucrează la catedrele de științe sociale.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 425, 5.

Pierde unul după altul, pe cei mai apropiați prieteni ***ce-i*** *mai rămăseseră.* GAZ. LIT., 1954, nr. 37, 1.

Pămîntul ***ce*** *a fost expropriat sau confiscat.* JUSTIȚIA NOUĂ, 1954, nr. 5, 617.

Deși exemple de felul acesta mi se par supărătoare, și chiar greșite, poate că folosirea mai frecventă a lui *ce* în ultimul timp are și o altă explicație. După cum se arată în Gramatica Academiei R.P.R.[3], *care* e pe cale să părăsească formele flexionare și construcțiile cu prepoziții. Faptul este în momentul de față viu mai ales în limba vorbită și populară și se datorește probabil tendinței mai generale de simplificare a limbii.

Și l-o chemat pi ista ***cari*** (= pe care) *l-o adus.* GR. N. I 520.

---

strativul nu e accentuat și vorbitorul nu face pauză între rostirea lui *cel* și a relativului *ce*. Deci:

Faptele și gîndurile ***c e l o r c e*** *construiesc socialismul,*

dar

Aceste sînt cele mai învățăiate dorințe ***a c e l u i a / c e*** *este cu cea mai mare fiiască plecăciune a dumitale.* KOGĂLNICEANU, S. 63.

Tăcu, lăsînd să scape din sînul ei o oftare de ***a c e l e / c e*** *sfîșie inima.* NEGRUZZI, O. A. 117.

[1] Cele două exemple sînt luate din Gramatica Academiei R.P.R., vol. al II-lea, p. 183.
[2] Acad. I. Iordan, *Limba romînă actuală*, în *Limba romînă*, 1954, nr. 4, p. 42.
[3] Vol. I, p. 210.

Ins-o zîs și fata lui sf. Soare ca sî sî ducî sî prăvascî-n în grădina **cari** (= despre care) *se povestește.* GR. N. I 518.

În felul acesta *care* începe să nu mai prezinte nici un avantaj față de *ce* în privința clarității. Lucrul acesta ar putea poate să explice răspîndirea actuală din ce în ce mai mare a pronumelui relativ *ce.*

În concluzie observăm următoarele :

Romîna, ca și celelalte limbi romanice, moștenește o singură formă de pronume cu valoare relativă din latinește (*ce* < *quid*). Alături de aceasta, apare ulterior pronumele relativ *carele* format, ca și în celelalte limbi romanice, din pronominalul *qualis* + articol și menținut probabil, în forma nearticulată, timp de secole, numai cu valoare interogativă. În romînește, noul relativ pierde articolul și pronumele nearticulat *care* începe să înlocuiască vechiul relativ *ce.* Lucrul acesta are loc mai ales cînd relativul determină o ființă. *Ce* s-a menținut îndeosebi în poezie. În general folosirea lui în limba modernă e căutată și ar trebui evitată atunci cînd nu poate fi explicată de motive stilistice. Lîngă nume proprii nu se poate folosi decît relativul *care.*

LISTA LUCRĂRILOR PARCURSE PENTRU STATISTICA FRECVENȚEI PRONUMELOR «CARE» ȘI «CE»

C. V.	CODICELE VORONEȚEAN. Ed. Acad. Rom. 1885 (după indice).
PSALT. SCH. II	PSALTIREA SCHEIANĂ. Vol. II. București. 1916 (după indice).
CORESI, C_2	DIACONUL CORESI. Carte cu învățătură (1581). Comisia istorică a Romîniei. Atelierele grafice Socec et Co. [București] 1914, p. 11-61.
ROSETTI, B.	A. ROSETTI. Scrisori romînești din arhivele Bistriței (1592—1638). Ed. Casa Școalelor. București, 1944, p. 27—75.
VARLAAM. CAZ.	VARLAAM (Mitropolitul Moldovei). Cazania (1643). Fundația pentru literatură și artă. București, 1943.
URECHE, LET. (Craiova)	URECHE VORNICUL și SIMION DASCĂLUL. Letopisețul Țării Moldovei. Clasicii romîni comentați. Craiova [f. a.] p. 1—50.
COSTIN, LET.	MIRON COSTIN. Letopisețul țării Moldovei de la Aron Vodă încoace. Fundația pentru literatură și artă. București, 1944, p. 7—57.
NECULCE, CR. (1942) I	I. NECULCE. Cronica. Vol. I. Clasicii romîni comentați. Craiova, 1942, p. 9—59.
CANTACUZINO, I.	C. CANTACUZINO. Istoria Țării Romînești. Clasicii romîni comentați. Craiova, p. 1—50.
BUDAI-DELEANU, Ț. (1954)	I. BUDAI-DELEANU. Țiganiada. ESPLA. București, 1954, p. 71—121.
PANN, P. A. I.	A. PANN. Pagini alese. I. ESPLA. Biblioteca pentru toți. București, 1954, p. 78—130.
FILIMON, C. (1950)	N. FILIMON. Ciocoii vechi și noi. ESPLA. Biblioteca pentru toți. București, 1950, p. 43—93.
BĂLCESCU, M. V.	NICOLAIE BĂLCESCU. Istoria romînilor sub Mihai Vodă Viteazul, urmată de scrieri diverse, de . . . cu o precuvîntare și note de A. I. Odobescu. Tipografia Societății Academice Romîne. București, 1878, p. 63—113.
KOGĂLNICEANU, S.	KOGĂLNICEANU. Scrisori. Ediția Minerva. București, 1913, p. 72—80, 3—16 și 41—69.
NEGRUZZI, O. A.	C. NEGRUZZI. Opere alese. Cugetarea. București [f.a.] p. 95—145.
ALECSANDRI, C.	V. ALECSANDRI. Călătorii — Misiuni diplomatice. Ed. Scrisul Romînesc. Craiova, p. 174—219.

ALECSANDRI, S.	V. ALECSANDRI. Scrisori. I. Ed. Socec. Bucureşti, 1904, p. 179—219.
ALECSANDRI, P. III	VASILE ALECSANDRI. Opere complete. Poezii. vol. III. Editura Librăriei Socec şi Comp. Bucureşti, 1875, p. 3—53.
GHICA, S. (1887)	I. GHICA. Scrisori. Ed. Socec. Bucureşti, 1887, p. 1—50.
ODOBESCU, I—III	A. I. ODOBESCU. Scrieri literare şi istorice. Vol. I—III. Editura Librăriei Socec et Comp. Bucureşti, 1887. Vol. I, p. 223—258; vol. II, p. 105—130; vol. III, p. 175—200.
HASDEU, I. V.	B. PETRICEICU HAJDEU. Ion-Vodă cel Cumplit. Imprimeria Ministerului de rezbel. Bucureşti, 1865, p. 3—53.
EMINESCU, P.	M. EMINESCU. Poezii. ESPLA. Bucureşti, 1953, p. 5—55.
EMINESCU, N.	M. EMINESCU. Nuvele. Editura Librăriei şcoalelor Fraţii Şaraga. Iaşi [f.a.] p. 3—28.
CREANGĂ, O.	I. CREANGĂ. Opere. ESPLA. Bucureşti, 1954, p. 17—42 şi 138—166.
CARAGIALE, O. I—II (1952)	I. L. CARAGIALE. Opere. ESPLA. Bucureşti, 1952. Vol. I, p. 43—87; vol. II, p. 149—179.
ISPIRESCU, L.	P. ISPIRESCU. Legende sau Basmele Romînilor. Adunate din gura poporului. Bucureşti, 1892, p. 32—81.
MAIORESCU, CR.	T. MAIORESCU. Critice. Ed. Socec. Bucureşti, 1892. Vol. I, p. 7—77.
SLAVICI, O.	I. SLAVICI. Opere. ESPLA. Bucureşti, 1952. Vol. I, p. 210—260.
VLAHUŢĂ, O. A.	A. VLAHUŢĂ. Opere alese. Ed. de stat. Bucureşti, 1949, p. 25—50 şi 341—366.
COŞBUC, P. I	G. COŞBUC. Poezii. ESPLA. Bucureşti, 1953. Vol. I, p. 47—98.
MACEDONSKI, O. I	A. MACEDONSKI. Opere, Bucureşti, 1939. Vol. I, p. 3—53.
DELAVRANCEA, O. I	B. DELAVRANCEA. Opere. ESPLA. Bucureşti, 1954. Vol. I, p. 105—165.
IOSIF, P.	ŞT. O. IOSIF. Patriarhale. Ed. Alcalay. Bucureşti, 1922, p. 5—55.
IBRĂILEANU, A.	G. IBRĂILEANU. Adela. Fragment din jurnalul lui Emil Codrescu (iulie—august, 189 . . .). Ed. Adevărul. Bucureşti, p. 7—57.
REBREANU, R. (1954)	L. REBREANU. Răscoala. ESPLA. Bucureşti, 1954, p. 57—107.
AGÎRBICEANU, S. P.	I. AGÎRBICEANU. Schiţe şi povestiri. ESPLA. Bucureşti, 1954, p. 13—63.
CEZ. PETRESCU, C. V.	CEZAR PETRESCU. Calea Victoriei. Roman. Editura Naţională Ciornei. Bucureşti [f.a.] p. 30—80.
CAMIL PETRESCU, U. N.	CAMIL PETRESCU. Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1946, p. 5—55.
SADOVEANU, B.	M. SADOVEANU. Baltagul. Roman. Editura Cartea Romînească. Bucureşti, 1930, p. 1—55.
SADOVEANU, F. J.	M. SADOVEANU. Fraţii Jderi. ESPLA. Bucureşti, 1953, p. 7—37.
SADOVEANU, O. III	M. SADOVEANU. Opere. Vol. III. Editura de stat pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1943, p. 645—687.
JAR, S. J.	ALEXANDRU JAR. Sfîrşitul jalbelor. Ediţia a II-a. Editura de stat pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1951, p. 5—48.
CĂLUGĂRU, O. P.	ION CĂLUGĂRU. Oţel şi pîine. Roman. Editura de stat pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1951, p. 5—55.
STANCU, D. (1952)	Z. STANCU. Desculţ. ESPLA. Bucureşti, 1952, p. 5 — 35.
DUMITRIU, N.	P. DUMITRIU. Nuvele. ESPLA. Bucureşti, 1951, p. 145—195.
TEODORESCU, P. P.	G. DEM. TEODORESCU. Poezii populare romîne. Tipografia modernă Grigorie Lubi. Bucureşti, 1855, p. 270—320.
ALECSANDRI, P. P.	VASILE ALECSANDRI. Poezii populare ale romînilor, adunate şi întocmite de . . . Tipografia lucrătorilor asociaţi. Bucureşti, 1866, p.1—50.
JARNÍK-BÎRSEANU, D.	DR. IOAN URBAN JARNÍK şi ANDREI BÎRSEANU. Doine şi strigături din Ardeal. Date la iveală de Ediţia Academiei Romîne. Bucureşti, 1885, p. 7—57.
GR. N. I	GRAIUL NOSTRU. Texte din toate părţile locuite de romîni, publicate de I. A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. D. Speranţia. Vol. I — II. Socec. Bucureşti, 1906—1907 passim.

Scanned with OKEN Scanner

SCÎNTEIA — SCÎNTEIA. Organ al Comitetului Central al P.M.R. (București.) Anii 1954, 1955 passim.

GAZ. LIT. — GAZETA LITERARĂ. Organ săptămînal al Uniunii scriitorilor din R.P.R. Anii 1954, 1955 passim.

CONTEMPORANUL, S. II — CONTEMPORANUL. Săptămînal politic-social-cultural. Seria a II-a. București. Anii 1954, 1955 passim.

V. ROM. — VIAȚA ROMÎNEASCĂ. Revistă a Uniunii scriitorilor din R.P.R. Anii 1954, 1955 passim.

Scanned with OKEN Scanner

STUDII DE GRAMATICĂ
Vol. I, 1956

COMPONENȚA LOCUȚIUNILOR VERBALE ÎN LIMBA ROMÎNĂ

DE

FLORICA DIMITRESCU

Noțiunile se exprimă prin cuvinte. Noțiunea este o formă a gîndirii, iar cuvîntul este un element al limbii. În această calitate, el este caracterizat prin asocierea unui ansamblu de sunete cu un anumit sens avînd un rol gramatical determinat. Sensul cuvîntului nu trebuie identificat cu noțiunea. El se caracterizează în raport cu noțiunea « printr-un grad mai mare de variabilitate », de legătură cu « particularul[1] » și prin posibilitatea de a reflecta afecte care imprimă nuanțe expresiv-emoționale[2].

În general, noțiunea este reprezentată printr-un singur cuvînt. Nu întotdeauna însă unei unități de gîndire îi corespunde o unitate lexicală. Există situații în care o noțiune este redată printr-un grup de cuvinte: *a fugi* poate fi redat și prin ansamblul de cuvinte *a o lua la fugă*. Această îmbinare de cuvinte deșteaptă în minte o singură noțiune, desemnînd un singur concept. Nyrop [3] denumește combinațiile de cuvinte cu caracter constant « unități compuse ». Ele stau la baza expresiilor și a locuțiunilor. Amîndouă aceste tipuri de construcție desemnează, cu unele deosebiri, același fenomen de natură frazeologică.

Expresiile sînt îmbinări de cuvinte încărcate cu conținut afectiv, proprii unei anumite limbi. Ca și expresiile, locuțiunile sînt tot un complex frazeologic care, spre deosebire de acestea, se caracterizează și printr-un rol gramatical bine determinat. Prin urmare, după cum se vede din definirea fiecăreia, locuțiunea și expresia sînt, în general, termeni corelativi.

Cele mai multe dintre locuțiunile verbale au la bază expresii. Așa de pildă *a da brînci* este o construcție caracteristică limbii romîne, cu rol gramatical de verb, deci este o locuțiune verbală; în același timp *a da brînci* este, prin originea ei, o expresie de felul construcțiilor din romîna contemporană *a da (un) ghiont*, *a da o palmă*, *a da un picior* etc. Paralelismul dintre locuțiuni și expresii nu trebuie

---

[1] T. Cazacu, *Principiul adaptării la context*, în *Studii și cercetări lingvistice*, 1954, nr. 1–2, p. 218.

[2] R. Ghinzburg, *Problema sensului cuvîntului în lumina învățăturii staliniste despre limbă*, în *Inostrannîe iazîki v şkole*, nr. 4, 1952, p. 41.

[3] *Grammaire historique de la langue française*. Copenhaga, Leipzig, 1899 – 1930, vol. al IV-lea, p. 52.

dus prea departe. Există pe de o parte expresii care nu sînt locuțiuni, așa după cum există, pe de altă parte, locuțiuni care nu sînt expresii.

În prima categorie se integrează construcțiile mai mult sau mai puțin unitare din punct de vedere lexical care nu au sens gramatical distinct. Așa, de exemplu, *o să ne atîrne lingurile de gît* deși are un înțeles lexical unic, poate fi analizat din punct de vedere gramatical în: *o să ne atîrnă* — predicat, *lingurile* — complement direct și *de gît* — complement indirect.

O altă deosebire între locuțiuni și expresii este aceea că, pe cînd expresiile pot fi formate uneori chiar din mai multe propoziții (de exemplu: *bate șeaua să priceapă iapa*), locuțiunile nu pot exista decît în cadrul unei propoziții.

Dintre locuțiunile care nu sînt expresii fac parte locuțiunile prepoziționale și conjuncționale; acestea, deși au o mai mare putere expresivă decît prepozițiile și conjuncțiile, nu au la bază expresii propriu-zise încărcate cu conținut afectiv.

În lucrarea de față mă voi ocupa de locuțiunile verbale care au la bază expresii. Aceste locuțiuni verbale nu au toate, din punctul de vedere al sudurii elementelor componente, aceeași situație. În unele locuțiuni, elementele alcătuitoare sînt complet și definitiv împietrite în așa fel încît vorbitorul nu le mai poate realiza mental separat (de exemplu *a-și aduce aminte*, *a băga de seamă*) în timp ce în altele, elementele componente își păstrează, măcar în parte, valoarea lexicală independentă (de exemplu: *a-și zbura creierii*). Deși între aceste două tipuri extreme se găsesc mai multe faze intermediare — gradul de contopire fiind în raport cu vechimea apariției lor în limbă — se pot distinge în linii mari trei tipuri de locuțiuni, pe trei trepte diferite de coeziune.

În prima categorie intră expresiile definitiv închegate, în care cuvintele alcătuitoare și-au pierdut sensul lor inițial individual și au căpătat un alt sens sub dominația înțelesului global al ansamblului frazeologic. Sinteza absoarbe sensul elementelor componente într-o nouă unitate care este înzestrată cu o valoare lexicală și un rol gramatical bine determinat. De exemplu: *a băga de seamă* « a observa ». În compunerea locuțiunilor din această categorie, persistă fapte lexicale, morfologice și sintactice arhaice pe care vorbitorii nu le mai recunosc, din pricină că sensul individual al elementelor alcătuitoare s-a pierdut. Așa de pildă în *a-și aduce aminte*, *aminte* (< lat. *ad mentem*) este o construcție sintactică formată din prepoziția *a* < lat. *ad* (ca în rom. regional *a munte*, *a umăr* etc.) și substantivul *minte*. Tot astfel în *a veni de hac* este conservată forma *hac* dispărută din limbă.

În a doua categorie intră construcții în care fuzionarea elementelor componente este mai puțin completă din cauză că unele din ele își păstrează sensul originar. Cele mai multe locuțiuni din această categorie conservă sensul propriu cel puțin al unuia dintre elementele componente, celălalt fiind folosit într-un sens derivat de la cel de bază: *a da în gropi* (*a da* = *a cădea*), *a o lua la fugă* (*a o lua* = *a porni*), sau într-un sens figurat: *a face gură* (*gură* = *gălăgie*), *a da palme* (*palme* = *lovituri* (*cu palma*).

Spre deosebire de locuțiunile din prima categorie, bine închegate, la locuțiunile de tipul pe care îl discutăm acum este posibilă înlocuirea prin sinonime. De exemplu: alături de *a scoate din pepeni*, apare *a scoate din balamale*, *a scoate din țîțîni*, *a scoate din sărite* [1].

În a treia categorie intră locuțiuni în care apar semnificații ocazionale ale unor cuvinte (*Ia să-l fi pus păcatul să se întreacă cu didiochiul, căci baba și fiică-sa îl umpleau de bogdaproste.* Creangă, ȘĂINEANU, SEM. 116 « a ameți cu gura »),

[1] Vezi discuția de la p. 53.

îmbinări neobișnuite pentru limba comună (*Muierea **coace somnul** pînă după nouă ceasuri.* STĂNESCU, P. P. 22 « doarme »), creații proprii, de moment (*Bunicul... **în răzășia lui văzuse lumina lumii** aceștia.* SADOVEANU, O. VII 293 « se născuse ») etc. Aceste locuțiuni sînt foarte apropiate de stadiul expresiilor nelocuționale de care se deosebesc doar prin aceea că formează o unitate gramaticală, sînt simțite ca verbe și nu se pot separa (de exemplu: în citatul din STĂNESCU, P. P., nu se poate spune că predicat este *a coace* singur pentru că semnificația deosebită reiese numai din îmbinarea cu substantivul *somn*).

Trecînd în revistă diversele tipuri de locuțiuni, observăm că, pe cînd la cele din categoria întîi și a doua sensul general al compoziției este foarte pronunțat și elementele componente își pierd individualitatea proprie[1], la cele din categoria a treia unitatea elementelor alcătuitoare este puțin evidentă. Unele dintre locuțiunile din categoria a treia în anumite condiții favorabile (deasa întrebuințare, importanța noțiunii exprimate etc.) pot ajunge, cu timpul, în cele două categorii cu un grad de omogenitate superior. Prin atenuarea sau prin pierderea sensului lexical individual al elementelor componente, ele se cristalizează într-o singură unitate capabilă de a desemna o singură noțiune și de a se comporta ca un singur element lexical și gramatical.

În lumina acestor constatări este necesar să vedem ce sînt locuțiunile verbale.

Locuțiunile verbale sînt grupuri de cuvinte care joacă rolul unui verb.

În cele ce urmează voi încerca să disting principalele tipuri de locuțiuni verbale din punctul de vedere al elementelor componente[2]. Clasificarea se va face avîndu-se în vedere frecvența fiecărui tip în limba romînă.

Iată principalele tipuri de locuțiuni verbale din limba romînă.

I. Cele mai numeroase locuțiuni verbale sînt formate din verb (+pronume) + substantiv[3] de obicei în acuzativ[4]. De exemplu, în:

*Cînd a mai auzit mama și asta **s-a făcut foc.*** CREANGĂ, A. 17.

*— Pe dînșii, copii! **Dați, dați năvală!*** ODOBESCU, S. A. 114.

*— Bine, jupîneasă Zamfiră, zisei așezîndu-mă și eu la masă, pe cîte văd, dumneata **îți bați joc** de noi.* HOGAȘ, DR. M. 86 etc.

Operația de delimitare între adevăratele locuțiuni din această categorie și verbele urmate de obiecte directe prezintă uneori dificultăți. Totuși, dacă pornim de la criteriul unității de sens unit cu acela al rolului gramatical, caracteristici ale locuțiunilor, putem distinge că în:

*Neagoe Basarab voievod **dete o poruncă** prin care întărea mînăstirii Snagovul toate cîte le dase.* ODOBESCU, S. A. 261,

---

[1] Cf. L. Lindberg, *Les locutions verbales figées dans la langue française.* Uppsala, 1898, p. 7.

[2] O clasificare sumară există în Gramatica Academiei R.P.R., vol. I, p. 254.

[3] De observat că în locuțiuni ca: — *Frate, **fă-mi bine** și cu iapa!* CREANGĂ, P. 47. *Începu s-o lingușească . . . și **să se ia cu binele** pe lîngă dînsa.* ISPIRESCU, L. 40. *Cafeaua **o să-i facă bine.*** Delavrancea (la TDRG s.v. *a face*).

De trei zile-încoace
Guriță nu-ți tace
*Apa **rău îți face***
Ori iarba nu-ți place. TEODORESCU, P.P. 437.

Pe sor-sa certa,
Cu rău o lua. TEODORESCU, P.P. 652.

adverbele *bine* și *rău* sînt substantive, deci se încadrează în această primă primă categorie de locuțiuni.

[4] N. N. Prokopovici (*Cu privire la influența legăturilor de derivare dintre părțile de vorbire asupra structurii îmbinărilor de cuvinte*, în *Voprosî iazîkoznaniia*, 1953, nr. 6, p. 24) arată că una dintre cele mai caracteristice îmbinări de cuvinte este aceea dintre verb și acuzativul obiectului direct.

Scanned with OKEN Scanner

avem un verb urmat de un obiect direct care, la rîndul lui, este determinat de o propoziție atributivă, pe cînd în:

Dă poruncă fetii să-i facă un cuptor de pîine

apare o locuțiune verbală echivalentă cu verbul *a porunci*. Problema delimitării locuțiunilor verbale se pune și pentru construcțiile compuse din verb + substantiv din limba veche sau întrebuințate de scriitori mai noi în opere literare care prin conținutul lor cer folosirea arhaismelor. De exemplu în:

Să-i facă cercare că e creștină. Mineiul (1776) 27 (*la* DA *s. v. a face*).

Giudeţul să-i facă leage cum să cade. Pravila Moldovei din vremea lui Vasile Lupu, 92 (la DA s. v. *a face*).

Cînd au fost la mijlocul pădurii, făcut-au năvală oastea lui Bogdan Vodă. URECHE, LET. 25.

Tudor Vladimirescu luînd ştire că Ipsilante a intrat în ţară îşi împărţi oastea în două părţi. FILIMON, C. 271

întîlnim locuțiuni ale limbii vechi (*a face cercare, a face lege, a face năvală, a lua ştire*) care în decursul timpului și-au pierdut coeziunea. Desigur că și astăzi sînt posibile aceleași combinații de cuvinte, dar nimeni nu mai simte acțiunea exprimată prin verb și substantiv ca o singură unitate. Cuvintele și-au reluat independența lexicală și, din punctul de vedere al limbii actuale, vechea locuțiune este analizată în verb (predicat) urmat de un complement direct.

Tot în cadrul combinației verb + substantiv este necesar să se discute cazul exprimării unei noțiuni verbale prin perifrază : alături de *a se informa* apare locuțiunea *a lua informații*, pe lîngă *a buciuma* apare *a da bucium*, alături de *a ști, a avea ştiinţă*, alături de *a socoti, a-şi da cu socoteala*, în loc de *a biciui, a da bici*. De exemplu:

Vrasăzică tu ***ai ştiinţă*** *de asta şi nu mi-ai spus.* CREANGĂ, P. 233.

Apoi ***a dat bici*** *calului şi a plecat însoţit de argat.* STANCU, D. 11.

Trebuie ca aceste perifraze să fie trecute în rîndul locuțiunilor verbale pentru că și ele răspund criteriilor stabilite. Totodată este necesară constatarea că, de cele mai multe ori, ele exprimă nuanțe noi față de verbul corespunzător. Astfel față de verbul *a greși, a face greșeli* este iterativ ; în raport cu *a zbura, a-şi lua zborul* exprimă începutul acțiunii, este incoativ etc. Totuși, acestea din urmă sînt mai puțin puternice, mai puțin intrate în conștiința oamenilor, decît locuțiuni de tipul : *a pune capăt, a se face turtă, a da drumul* etc.

Verbul locuțiunii verbale este însoțit de substantive fie la numărul singular, fie la numărul plural, mai numeroase fiind cele dintîi.

A. Substantivele la singular apar :

a. Cel mai adesea sub forma lor nearticulată pentru că, după cum se știe, substantivele nearticulate exprimă generalitatea în cel mai înalt grad. De exemplu[1] :

După aceasta ***dăm ştire*** *domniilor voastre că nainte vreme aţi tremis carte la noi . . .* ROSETTI, B. 27.

Păturică făcu tot pentru ca ***să-şi dea aer*** *de om cinstit.* FILIMON, C. 119.

I-am tras într-o zi o bleandă, pentru că ***nu-mi da pace*** *să prind muşte.* CREANGĂ, A. 5.

Lună tu, stăpîna mării, peste-a lumii boltă luneci
Şi gîndirilor ***dînd viaţă*** *suferinţele întuneci.* EMINESCU, O. I 130.
Coboară-te-n mînie şi putere
Şi bietei mele inimi ***dă-i scăpare.*** NECULUȚĂ, Ț. D. 29.

[1] Exemplele vor fi grupate potrivit cu frecvența verbului în locuțiuni (*a da, a face, a lua* etc.), iar în interiorul verbului vor fi rînduite cronologic.

*Manuscript ! **dădu glas** băiatul din uşă.* CEZ. PETRESCU, R. E. II 329.

[Cîinele] *a adulmecat mirosurile şi **i-a dat ei ştiinţă**.* SADOVEANU, B. 224.

*Jupîne, sîntem ostaşi şi la nevoie putem **da ajutor**.* SADOVEANU, O. VIII 30.

*Cînd au fost la mijlocul pădurii, **făcut-au năvală** oastea lui Bogdan Vodă.* URECHE, LET. 25.

*Tot ce se putea zice despre dînsul este că **făcea parte** din toate castele negustoreşti.* FILIMON, C. 107.

*Dar nu ştii cît ne costă seratele directorului? Cu ce să mai **fac faţă**, dumnezeu ştie?* DELAVRANCEA, S. 111.

*La ieşire, cîteva muieri din sat **făcură roată** în jurul ei şi începu vorba.* DELAVRANCEA, S. 50.

*Tu, Costane, oriunde te-ai duce, **să nu faci moarte**.* CAMILAR, N. I 25.

*Grecul se deşteptă din letargie şi după ce **luă seama** bine la poziţiunea localităţii, se îndreptă către curtea domnească.* FILIMON, C. 67.

***Ia loc**, te rog.* CEZ. PETRESCU, Î. I 13.

*Şi-atunci, într-o sară ca asta . . . **ia fiinţă** întîmplarea mută din viforul, din întunericul iernii care nu mai este.* SADOVEANU, O. VII 364.

*Căuta **să ia notă** de starea cailor.* CAMIL PETRESCU, U. N. 174.

*Într-o zi fiind Irinuca dusă în sat şi **avînd obicei** a şedea uitată ca fata vătămanului, noi n-avem ce lucra?* CREANGĂ, A. 28.

*Dar nu mai împrăştie nimeni ştiri, **a întors cuvînt** logofeteasa Maria.* SADOVEANU, N. P. 57.

***Să te înveţi minte** a mai băga zîzanii între dînsa şi postelnic.* FILIMON, C. 87.

*Şi părintele îi **pune nume** « Sfîntul Nicolai », după cum era şi hramul bisericii din Humuleşti.* CREANGĂ, A. 3.

b. De asemenea numeroase sînt situaţiile în care substantivul apare articulat cu articol hotărît. În aceste cazuri, spre deosebire de situaţiile obişnuite în care articolul restrînge generalizarea, substantivul articulat este folosit în înţelesul cel mai general, reprezentînd întreaga specie căreia îi aparţine obiectul respectiv [1]. De exemplu :

*Vine asupra lui cu arme pentru ca **să-i ia viaţa**.* Pravila Moldovei din vremea lui Vasile Lupu, 326 (la DA s. v. *a lua*).

*Lovi pe zmeu, îi **luă mirul**, apoi îi tăie capul.* ISPIRESCU, II 2, 58 (la JARNIK, S. 28).

*El **îşi luă calea** iar spre pămînt.* EMINESCU, N. 60.

*Ba chiar, **am luat sama**, mamei parcă-i face plăcere apucăturile mele de bucher.* CARAGIALE, O. III 300.

*Apoi **ţi-ai luat seama** [2] şi m-ai scutit de această măgulitoare sarcină.* ODOBESCU, S. A. 307.

*Şi cînd îmi **da drumul** mă duceam tot într-o fugă acasă la mama.* CREANGĂ, A. 46.

Capul îşi pleca
***Sufletul îşi da**.* ALECSANDRI, P. P. 119.

*Ca mîne **o să-mi mănînce coliva**.* PANN (la ŞĂINEANU, SEM. 117).

*Fraţii mei îmi **coceau turta**.* ISPIRESCU, 20 (la JARNÍK, S. 308).

---

[1] Vezi Gramatica Academiei R.P.R., vol. I, p. 165.

[2] În acest exemplu *a-şi lua seama* înseamnă « a se răzgîndi », spre deosebire de exemplul precedent în care aceeaşi locuţiune are sensul « a observa ».

Să-i spui lui Coman ***să-şi ţie gura.*** *Înţeles-ai?* SADOVEANU, N. P. 57.

Pentru că substantivul articulat este folosit în înţelesul lui cel mai general, categoria în discuţie se apropie mult de cea precedentă : ca o dovadă sînt situaţiile în care substantivul poate apărea fie articulat, fie nearticulat, sensul păstrîndu-se acelaşi :

A ţine seamă este întrebuinţat şi sub forma *a ţine seama*, creată desigur sub influenţa locuţiunii *a-şi da seama* în care *seama* este justificat prin prezenţa pronumelui [1].

Căuta . . . ***să-şi deie samă*** *de loc.* SADOVEANU, B. 227.

Îmi dam *însă acum lămurit* ***seama*** *că grozăvia clipelor e din altă cauză decît a exploziilor.* CAMIL PETRESCU, U. N. 363.

A face capăt are şi forma *a face capătul*, *a aduce veste* apare alături de *a aduce vestea*, la fel *a băga spaimă* alături de *a băga spaima*. Alteori însă între locuţiunea cu substantivul articulat şi cea cu substantivul nearticulat sînt deosebiri de sens : *a lua parte* înseamnă *a participa* pe cînd *a lua partea* înseamnă *a apăra*. De exemplu :

Asemenea dragi îmi erau şezătorile, clăcile, horele şi toate petrecerile din sat, la care ***luam parte*** *cu cea mai mare însufleţire.* CREANGĂ, A. 118,

faţă de :

În discuţii, ***am luat partea*** *colegului meu.*

c. Mai rar se întîmplă ca într-o locuţiune substantivul să primească articolul nehotărît *(un, o)*. De exemplu :

Adu-mi aminte mîine dimineaţă . . . Acum, hai ***să-i tragem un somn*** [2]. CARAGIALE, O. II 230.

Şi ***au mai dat o raită*** *pe la preotul Năstase şi pe la domnul primar.* SADOVEANU, O. VII 315.

Şi cînd ne-a văzut bunica, de bucurie ***a şi tras un bocit.*** CREANGĂ, A. 32.

În aceste cazuri articolul nehotărît face ca substantivul pe care îl însoţeşte să evoce obiectul respectiv fără a da vreo nuanţă specială noţiunii [3].

B. Unele substantive din locuţiunile verbale apar la plural. Motivele pentru care substantivul este la numărul plural sînt diferite. De cele mai multe ori apare pluralul pentru că acesta corespunde situaţiei reale :

O femeie ***îşi luase zilele.*** CEZ. PETRESCU, S. R. 5.

De la Vereşti, drumul intră de-a dreptul în şesul larg care-ţi ***ia ochii*** *cu frumuseţea lui de porumburi, grîie şi floarea soarelui.* CAMILAR, N. II 5.

Am o căţea cu dinţii de oţel şi de i-oi da drumul te ***face mii şi fărîme.*** CREANGĂ, P. 90.

Mi-am aruncat ochii *spre Baptiser.* DELAVRACEA, T. 249.

Priveşte bine pecetea. Vezi de are vreun cusur ca ***să nu avem vorbe*** *la urmă.* FILIMON, C. 236.

---

[1] Vezi acad. Iorgu Iordan, *Note sintactice*, în *Studii şi cercetări lingvistice*, nr. 1, 1950, fasc. 2, p. 277.

[2] Într-un citat ca: *Ajunseră într-o poiană verde şi frumoasă cu fel de fel de floricele, se puseră* ***a trage cîte un pui de somn*** *mai cu seamă că erau şi obosiţi de drum.* ISPIRESCU, L. 119, locuţiunea *a trage un somn* apare sub forma *a trage* ***un pui*** *de somn* în care *pui* exprimă augmentativul cuvîntului următor *(somn)*. (Cf. Iorgu Iordan, *Stilistica limbii romîne*, p. 186 unde discută valoarea diminutivală a substantivului *pui* în construcţii ca ***pui*** *de ger,* ***pui*** *de bătaie,*) În acest exemplu verbul tranzitiv *a trage* apare în locul intranzitivului *a dormi* care cuprinde ideea de «somn»; în *doarme un somn* am avea de a face cu o figură etimologică pe care limba a înlocuit-o folosind la figurat verbul *a trage*.

[3] Cf. Gramatica Academiei R.P.R., vol. I, p. 169.

Scanned with OKEN Scanner

În :

Nevasta celui bogat de multe ori ***făcea zile fripte*** *bărbatului ca să-l poată descotorosi odată de frate-său.* CREANGĂ, P. 31.

Iar ***are să ne facă mofturi*** *Negredoaia, mai ales că i-a venit fata de la pension.* XENOPOL (la Ş.I.O. I 262)

substantivele apar la plural pentru a accentua ideea repetării aceleiași acțiuni [1].

În :

Bunătatea ce arăți către mine mă face ***să-mi pierz mințile.*** FILIMON, C. 178

apare substantivul *minte* care, indiferent dacă este folosit în locuțiuni sau în combinații libere de cuvinte, la plural sau la singular, are aceeași valoare de singular. În :

Cîrciumăreasa ***începu să facă nazuri*** *și să nu mai dea de băutură.* Ş.I.O. I 270

substantivul din locuțiune este un *plurale tantum* [2] deci nu cunoaște o formă de singular.

Uneori în locuțiunile verbale apare alături de verbe substantivul în cazul dativ în funcțiune de locativ [3]. De exemplu în :

Apoi dacă ești aicea, ce nu te arăți mai la vedere? Vino încoace, proclete! ***Te dai coadei****, ai? Simțișî c-am să te pun la treabă și te pitești să nu-ți văd mutra.* CARAGIALE, O. II 212.

Cizmarul ***stete*** *o clipă* ***locului*** *din cusut.* Gorun, (la J. Byck [4])

sau în : *a da pierzării, a da (a lăsa) dracului, a da naibii* etc.

Cîteodată substantivul din cuprinsul unei locuțiuni capătă un determinativ obligator fără de care locțiunea n-ar avea coeziune [5] :

Nici n-a fost ghizduri sau lemne de care să mă lovesc
Că ***dormeam somnul tatii*** *să nu mă mai pomenesc.* PANN, P. II 48.

Era ***să lase ortu popii.*** JARNÎK-BÎRSEANU, D. 206.

Iar pe la miezul nopții, oaspeții ***își luară rămas bun*** *unii de la alții și se duseră fiecare la locuința sa.* FILIMON, C. 278.

De-ți vedea pe bărbații voștri . . . supărați . . . faceți-vă și mai supărate și băgați-vă după sobă că ei au să vie după voi ***să vă facă inimă bună.*** MARIAN, N. 407 *(la* DA S. V. *a îmbuna).*

Prietenul care mi-a scris-o nu de mult, năprasnic, ***și-a pus capăt vieții.*** SADOVEANU, O. V 283.

Uneori substantivele din locuțiunile de acest tip apar la nominativ, cu funcțiune de subiect : *a se duce* ***vestea****, a nu-l tăia* ***capul*** etc.

II. Foarte frecvente sînt locuțiunile formate din verb (+ pronume) + prepoziție + substantiv. Deosebirea dintre această categorie și cea precedentă constă în prezența prepoziției care face legătura între elementele principale ale locuțiunii, verbul și substantivul. Se observă că în aceste locuțiuni apar prepozițiile cele mai frecvente în limba comună : *la, pe, în, de, cu* etc. Iată o serie de locuțiuni formate din verb, prepoziție și substantiv, clasificate după prepoziții.

---

[1] Cf. Alf Lombard, *Les constructions nominales dans le français moderne*, Uppsala și Stockholm, 1930, p. 208, unde se discută tipul *Il avait des sourires* care exprimă un aspect iterativ.

[2] Ş.I.O. I 270, notează că acest substantiv este folosit « numai la plural ».

[3] J. Byck, *Le datif en fonction de locatif*, în *Bulletin linguistique*, VII (1938), p. 151.

[4] *Bulletin linguistique*, VII (1938), p. 151.

[5] Aceeași situație ne întîmpină în limba franceză în care unele locuțiuni nu pot exista decît cu numele calificat (exemplu: *tenir table ouverte*). Cf. Brunot, *La pensée et a langue*, Paris, 1922, p. 222.

Scanned with OKEN Scanner

Prepoziția *de* :

Furaserăm niște cai, Lică și eu, și ***ne-au dat de urmă****, au împușcat pe Lică la picior.* SLAVICI, N. II 95.

Dă de știre *la gazetă că nemaiavînd loc concertul din ziua cutare, persoanele care au cumpărat bilete sînt rugate să se prezinte la agenție să li se restituie banii.* CAMIL PETRESCU, U. N. 233.

Mai lesne pot să număr pe degetele mele
Cîți sfinți avem pe lună și cîte versuri rele
Decît ***să bag de seamă*** [1] *ce carte nu e dată.* ALEXANDRESCU, M. 267.

Căsca cu zgomot cînd nu-și găsea omul cu care ***să stea la vorbă****.* CREANGĂ, A. 133.

Grecii ***luară de veste****.* Beldiman (la DA s. v. *a lua*).

Ce moșneag ! ***își face de cap****, zău,* ***își face de cap !*** SADOVEANU, O. I 329.

— E-ei ! vorbi moș Costache. scărpinîndu-se în cap. Acu ***am pus-o de mămăligă****.* SADOVEANU, O. I 355.

Ca ***să nu prindă de veste*** *îi parodia finalurile de frază.* CAMIL PETRESCU, U. N. 237.

Prepoziția *la* :

Cum că domnul Raton îndată s-a gătit
Să o ia la picior *nu e de îndoit.* ALEXANDRESCU, M. 313.

Noi băieții, ca băieții ***ne luam la hîrjoană.*** CREANGĂ, A. 40.

Măcar cu nepoții ăștia din cînd în cînd ***să mă mai iau la harță.*** SADOVEANU, O. VII 293.

O rodea la ficați *călcarea poruncii tatălui ei.* COL. TR. 1876—172, 8—9 (la JARNÍK, S. 310).

Noi atunci ***am pîrlit-o la fugă****.* CREANGĂ, A. 42.

Fiecare [fată] *desprindea mîinile a doi flăcăi, unde-i* ***venea la socoteală****, spunea bună ziua ! și urma jocul înainte.* CREANGĂ, A. 105.

Atunci sai repede înlăuntru de-ți ie sălăți într-ales și cîte-i vrea de multe că pe urs ***l-am pus eu la cale****.* CREANGĂ, P. 215.

Ne privim o clipă, îmi trec limba secătuită peste buzele arse și, pe urmă, ***o rup la fugă****, căci oamenii vin fără altă chemare.* CAMIL PETRESCU, U. N. 362.

În :

Ei, măi băieți, ia amu ***trageți la aghioase****, zise un plăieș.* CREANGĂ, A. 31

la are valoare de numeral nehotărît.

Prepoziția *în* :

Curînd ! ***dați în genuche!***
Uitați ! O ! Piară slava ! BOLLIAC, O. 92.

Văd pe mama cum ***se dă în vînt*** *după trebi.* CREANGĂ, A. 68.

S-a liniștit bătrînul după noaptea aceea dar nu ***și-a mai venit în fire****.* SADOVEANU, O. VII 381.

Pe urmă, băieții nu ***l-au mai luat în rîs****.* PAS, Z. I 71.

Un geamăt răgușit se auzi în cămară. Nimeni ***nu bagă în seamă*** *afară de Duduca care deveni palidă ca un cadavru.* FILIMON, C. 212.

---

[1] Forma originară a acestei locuțiuni este fără prepoziția *de*:

*— **Bag seama**, zice muncitorul, dumneata ori ești lovit cu leuca, ori altă treabă n-ai decît să rizi de mine.* CARAGIALE, O. I 381.

S-a aprins noaptea și ***nu s-a băgat samă*** *pînă cîn s-a-ntins de nu s-a mai putut potoli.* GR. N. I 15, Gorj.

Scanned with OKEN Scanner

Avem noi hîrtii dar cine ni le mai ***ține în samă?*** SADOVEANU, O. I 298.

Așa-s muierile, cu nazuri, a dat încredințare uncheșul. Și nici n-avem vreme ***să le căutăm în coarne****; hai unde-i treaba noastră.* SADOVEANU, N. P. 198.

Prepoziția *în* apare și în locuțiunile :

Starițul, nemaiputîndu-i ***sta împotrivă,*** *zicea de la o vreme.* CREANGĂ, A. 138.

Dacă zice el că vine, eu ***nu mă pun împotrivă.*** SADOVEANU, B. 258.

în care prepoziția *în* s-a contopit cu substantivul *potrivă.*

Prepoziția *cu :*

Tu ***i-i face cu ochiul****, el îți face cu capul.* PANN (la DA s. v. *a face).*

Văzîndu-l în slava cerului printre stolul de corbi, începu ***a-i face cu degetul.*** ISPIRESCU, L. 47 (la DA s.v. *a face).*

Și eu lele Saftă, grăi Ilinca Ciupita, și eu ***dau cu gîndul*** *că Sultănica n-o să sfîrșească cu bine.* DELAVRANCEA, S. 43.

Adun unele fapte pe care atunci, copil, ***le treceam cu vederea.*** SADOVEANU, O. VII 321.

Prepoziția *pe :*

— Ștergeți-vă ***pe bot*** *despre purcei zise Mogorogea cu ciudă ; înțeles-ați?* CREANGĂ, A. 110.

Însă vai de omul care ***se ia pe gînduri!*** CREANGĂ, A. 36.

Apoi tot eu sînt de vină, dacă nu știu ce ***te pune pe gînduri.*** SLAVICI, N. II 69.

Fără ***să mai stăm pe gînduri,*** *ne îndreptarăm pașii într-acolo.* HOGAȘ, M. N. 64.

Prepoziția *din :*

Măi Chirică, tare mai ești și tu nu știu cum : ***scoți*** *omul* ***din minți*** *cu vorbele tale.* CREANGĂ, P. 169.

Kir Ianulea ***și-a ieșit din pepene.*** *S-a repezit cu pumnii încleștați s-o pilduiască.* CARAGIALE, O. II 277.

Cînd văzu pe unul din ei trei azvîrlit în rîu ***își ieși din fire.*** DELAVRANCEA, T. 127.

M-a ***scos din sărite*** *atîta sărăcie de spirit într-o discuție.* CAMIL PETRESCU, U. N. 17.

Alte prepoziții ca : *peste, sub,* au o frecvență mai redusă în cadrul locuțiunilor verbale :

Ceilalți rîdeau ***luîndu-l peste picior.*** CAMILAR, N. I 31.

Oameni vopsiți tot ieșeau . . . Urlau, își trăgeau palme, cădeau jos, ***se dădeau peste cap.*** SADOVEANU, O. VII 329.

A lua sub aripa sa.

Prepoziția *a,* mult întrebuințată în trecut, apare în locuțiuni ca :

Căci vrea pe unii, alții să îi cam dojenească,
Și-n puține cuvinte ***să le aducă aminte*** *datoriile lor.* ALEXANDRESCU P.A. 113.

Poate de la aceste vorbe ***ar fi luat aminte*** *pîrcălabul Irimia să se ajungă prin solii ascunse cu păgînii.* SADOVEANU, N. P. 12 [1].

Uneori, în locuțiuni ca : *a-și mînca de sub unghie* sau *a avea de-a face,* verbul este legat de substantiv prin două prepoziții.

---

[1] *A lua aminte* avea în limba mai veche mai multe variante. De exemplu: *a lua întru minte :* ***Să luăm întru minte*** *judecata ceea ce va să fie.* CORESI, T. 174.
L. Șăineanu (SEM. 125) semnalează locuțiunea *a lua în minte.*

Trebuie menționat că uneori raportul sintactic dintre verb și substantivul locuțiunii este exprimat prin prepoziții diferite [1] fără însă a se adăuga prin aceasta noi nuanțe semantice. Astfel, alături de *a se da pe brazdă (N-a putut Kir Ianulea să adoarmă toată noaptea de bucurie că* ***s-a dat*** *Acriviția lui* ***pe brazdă.*** CARAGIALE, O. II 229), apare *a se da la brazdă (Încet, încet, nora* ***s-a dat la brazdă*** *și baba era mulțumită cu alegerea ce-a făcut.* CREANGĂ, P. 7); *a rupe la fugă (Își încordează vinele... și-o* ***rupe la fugă.*** DELAVRANCEA, S. 34) este echivalent perfect al lui *a rupe de fugă (Copiii și nevasta lui, cînd au văzut un bivol zburînd pe sus,* ***au rupt-o de fugă.*** CREANGĂ, P. 59), așa cum *a o lua la picior (Marinică... clipi iar din ochi și* ***o luă la picior.*** DUMITRIU, B. F. 15) are varianta *a o lua pe picior (****A luat-o pe picior.*** Stan (la JARNÍK s. 12). Locuțiunea *a veni de hac (Nu deschideți?... Ei! Las-că-ți* ***viu eu de hac!*** CARAGIALE, O. I 32) are variantele *a veni la hac (Pentru ca să le* ***vie la hac,*** *au trimis la Racoți cu rugăciune de bine.* Marian, la Ș.I.O. 193—194).

Faptele din această categorie se explică prin împrejurarea că prepoziții diferite pot exprima același raport sintactic.

Există însă și cazul invers: prepoziția deosebindu-se, se schimbă și înțelesul locuțiunii: *a băga de seamă* înseamnă *a fi atent* pe cînd *a băga în seamă* are sensul *a considera, a stima.* De exemplu:

Băgați de samă*, flăcăi, strigă de pe scările de piatră Crăiniceanu către slujitori,* SADOVEANU, O. I 296.

Eu, postelnicul Andronache Tuzluc, să-mi cer iertăciune de la un valah? Dar ce-o să zică capioldașii, amicii mei cînd vor afla? Ei o să-și bată joc de mine, ***n-o să mă mai bage în seamă!...*** FILIMON, C. 143.

Cele două sensuri sînt foarte apropiate unul de celălalt: înțelesul *a stima, a considera* provine din sensul *a observa.*

III. În multe cazuri locuțiunile sînt formate din verb (+ pronume) + substantiv + prepoziție + substantiv în acuzativ:

Bucătariul ***își luă picioarele pe umere.*** CONV. LIT. VI 6—229, I 3 (la JARNÍK, S. 301).

Dac-ar ***lua lumea în cap*** *și s-ar pierde de urmă?* DELAVRANCEA, S. 38.

Pune-ți pofta-n cui, *nene Tudorică, răspunse Dumitrache cu nepăsare.* FILIMON, C. 223.

Numai cel de sus știe cîte-am tras de cînd mama care m-a făcut ***a pus mînele pe piept.*** CREANGĂ, P. 288.

Bardac lasă femeia și ***dă dos la față.*** SADOVEANU, O. VII 358.

Te rog! ***Nu da bir cu fugiții!*** *S-a împotrivit Tilea Brăboiul. Vreau să-ți mai vorbesc.* CEZ. PETRESCU, R. E. II 359.

Bagă-ți mințile-n cap, *măi băiete, vezi că eu sînt bătrîn și sărac. Să n-ai la mine nici o nădejde.* FILIMON, C. 82.

Cîteodată, formal, unele locuțiuni din această categorie nu se deosebesc decît foarte puțin de cele din categoria precedentă. Astfel alături de *a pune gura*

---

[1] Alteori, mai rar, unele locuțiuni formate din verb + substantiv au o variantă în care apare o prepoziție. De exemplu:

N-ai grijă! ***Să iei sama!*** SADOVEANU, O. I 143

față de:

Hei, și pă drum a fos răpus dă cai, ș-atunci ***ne-am luat dă samă,*** *n-am mai lăsat p-ăl mai mic să intre-n școală.* GR. N. I 156, Vlașca.

Alături de *a face bucățele* se utilizează și *a face în bucățele:*

O legă de coadele [cai]*lor împreună cu un sac de nuci și caii, speriindu-se... au fugit fiecare către locul său și* ***au făcut-o în bucățele.*** Fundescu, 60 (la DA s. v. *a face*).

la cale întîlnim *a pune la cale*. Ca sferă semantică însă deosebirea este mare. A doua locuțiune are un sens foarte larg : *a aranja*, pe cînd prima, datorită obiectului direct, își îngustează sfera semantică și însemnează *a mînca*. În unele locuțiuni substantivul la acuzativ cu prepoziție primește o complinire : *a lua focul cu mîna altuia*.

IV. Alte locuțiuni sînt formate din verb (+ pronume) (+ prepoziție) + adverb. De exemplu :

Numai ce o vezi, la revărsatul zorilor, că ***o ia rara, rara,*** *prin fîneță.* DELAVRANCEA, S. 13.

Într-o zi ***o luă razna,*** *pe-un piept de mușcel fără să știe încotro.* DELAVRANCEA, S. 27.

Domnica : — Ei bine, ce vrei? ***(se pun jos).*** NEGRUZZI, P. T. 208.

— Bine-ți șede, coșcogeamite coblizan, ***să umbli lela pe drumuri.*** CREANGĂ, A. 69.

Atunci fiul împăratului spuse mă-sii că pînă n-or găsi pe fata la care se va potrivi inelul ce-i dete el ***nu se va face bine.*** ISPIRESCU, L. 311.

Neghiobia e bătrînă și ***n-ai încotro face!*** Gorjan (la DA s.v. *a face*).

Aș fi dorit ca Bisericuța din Răzoare ***să-mi iasă înainte mai curînd.*** GALACTION, O. I 39.

Bă ăla ! La prima stație ***te dai jos*** *și te cari, bă . . .* DUMITRIU, B. F. 7.

Uneori, în locul adverbului propriu-zis, apare o locuțiune adverbială :

Și caii lunecau și ***se duceau de-a rostogolul*** *și eu cu Dumitru mergeam zgribulit și plîngeam în pumni de frig.* CREANGĂ, P. 28.

S-a dus de-a berbeleacul *puiul pînă la comoara împărătească.* CARAGIALE, O. II 219.

O luară de-a dreptul, *spre gurile Niprului.* SADOVEANU, O. I 161.

V. Alte locuțiuni sînt formate din verb (+ pronume) + substantiv (+ prepoziție) + adverb.

S-ar cuveni să mărturisesc . . . ***că m-a luat gura pe dinainte.*** NEGRUZZI, I 263.

Pe urmă, cu ochii tot înainte, ***pe-aici ți-e drumul***[1]. CARAGIALE, O. I 232.

VI. Unele locuțiuni verbale se compun din verb + adjectiv. De exemplu :

Am pățit-o bună. CONV. LIT. XII — 28, I—II (la JARNÍK, S. 9), *a o face lată, a-i fi drag* etc.

VII. Uneori locuțiunile sînt formate din verb (+ prepoziție) + interjecție.

De inima căruței atîrnau păcornița cu feleștiocul și posteuca, care se izbeau una de alta cînd mergea căruța și ***făceau tronca-tranca, tronca-tranca.*** CREANGĂ, P. 106.

Fac țuști! *din baltă ș-o ieu la sănătoasa.* CREANGĂ, A. 67.

Ivan atunci nu pierde vremea și ***face tranc*** *capacul deasupra.* CREANGĂ, A. 253.

Iară ei ***îi făcu inima sfîrr.*** ISPIRESCU (la DA s.v. *a face*).

Mă duceam la voi
Și ***făceam liop!*** *dinapoi.* GOROVEI, C. 386.

Au început ***a face cîr-mîr!*** SBIERA, P. 82.

Cînd văzu dar pe Hatmanul Negru ca un bivol și cu coarnele în cap, începu ***a-i da cu huideo.*** FILIMON, C. 227.

---

[1] De observat că această locuțiune nu își menține unitatea lexicală și gramaticală dacă topica este alta.

VIII. Unele locuțiuni — puține la număr — sînt alcătuite din verb (+ prepoziție) + numeral :

*Dacă nu se da în lături lupul, **în două îl făcea** cu paloșul.* ISPIRESCU (la DA s.v. *a face*).

Pe butuc mi-l așeza
*Cu baltac **în patru-l făcea*** [1]. TEODORESCU, P. P. 589.
*Dacă nu fugea leul sub pod **în patru-l făcea.*** ISPIRESCU, L. 17.
Cînd ajung la moara nouă
*Calea lor **se face-n două*** [2]. COȘBUC, B. I. 129.

*

Din examinarea procesului de compoziție a locuțiunilor se pot desprinde o serie de concluzii pe care le împărțim în două categorii : (I) concluzii generale, referitoare la modul de compunere a tuturor locuțiunilor și (II) concluzii particulare aplicabile numai unora dintre locuțiunile verbale.

I. CONCLUZII GENERALE

Prezența verbului în locuțiunile verbale este absolut obligatorie [3]. Această caracteristică generală deosebește locuțiunile verbale de toate celelalte locuțiuni în care prezența părților de vorbire pe care le reprezintă nu este neapărat necesară. Astfel, printre locuțiunile adjectivale numărăm : (om) *de talent*, (femeie) *ca vai de capul ei*, printre locuțiunile conjuncționale *pe cîtă vreme, ori de cîte ori* etc., printre locuțiunile adverbiale *afară din cale, cu de-a sila, în veci*, în care nu apare nici un adjectiv, respectiv nici o conjuncție sau nici un adverb.

[1] De observat că aceste locuțiuni s-au născut prin elipsa substantivului *bucăți* din construcții ca *a face* (pe cineva) *în două bucăți.*

[2] În acest exemplu este elidat substantivul *părți.*

[3] Această afirmație nu este infirmată de situațiile în care locuțiunea este eliptică de verb. În:

*-Tînărul, a doua zi, după ce a ajuns în oraș, a încălecat pe Murgu și **fuga înapoi***. GHICA, S. 246.

*Mișu meu « **una și bună** » vrea să mă ducă să văd pe Mateescu jucînd pe Millo director*. GHICA, S. 198.

*Îi cade un urs mare din sîn și **de-a dura** prin clasă*. CREANGĂ, A. 77.

*Eu, **tiva** la mama*. CREANGĂ, A. 6.

*La război **înapoi**, și la pomană **năvală***. CREANGĂ, A. 23.

***Jos** din cui acum oglindă*. COȘBUC, B. I. 87.

*N-apucă să se încălzească locul sub tine și **bir cu fugiții,** că Răzmirița bate la ușă*, verbul respectiv este subînțeles. DELAVRANCEA, S. 204.

Datorită strînsei legături dintre membrele locuțiunii este de ajuns să se rostească o parte din locuțiune ca să se trezească în mintea vorbitorului sau a cititorului noțiunea respectivă: în cazul elipsei, un element dintr-o locuțiune reprezintă și înlocuiește întregul.

Aici trebuie amintit că uneori lipsește elementul al doilea al locuțiunii și este păstrat verbul. Față de categoria precedentă, categoria de locuțiuni reprezentate numai prin verb este mai puțin bogată și se înțelege de ce: verbul are un sens general și el este determinat de cuvintele următoare. De aceea, locuțiuni exprimate numai prin verb apar fie în dialog:

— *Ține minte.*
— ***Țiu**, domnule . . .* CARAGIALE, O. II 102.
— ***Nu-ți aduci aminte?***
— *Nu, dar astăzi **am să-mi aduc** !...* SADOVEANU, N. P. 10,

fie în construcții în care verbul a cuprins și sensul determinării sale:

De vedea și iar vedea,
Se gîndea, se socotea,
*Ce să facă, cum **s-o ia.*** TEODORESCU, P. P. 688 (= s-o ia de la început).
Hai bade să ne iubim
*La **luat** să nu gîndim.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 56 (= a lua în căsătorie).

În locuțiunile verbale se remarcă în special prezența unor anumite verbe. Dintre acestea se întîlnesc mai des *a lua*, *a da* și *a face*[1] după care urmează, în ordine descrescîndă *a ține*, *a bate* etc. Toate aceste verbe fac parte din fondul principal de cuvinte al limbii romîne. În principiu, orice verb poate crea în jurul lui locuțiuni și sînt numeroase verbe ca : *a băga*, *a aduce*, *a ridica* etc., care formează locuțiuni, dar numărul mare al locuțiunilor cu *a lua*, *a face*, *a da* etc., ne face să ne punem întrebarea cărui fapt se datorește prezența acestora în locuțiuni. Răspunsul îl aflăm dacă ne referim la sensul verbelor în discuție.

Verbul *a face* intră în multe locuțiuni pentru că înțelesul lui general « a săvîrși o acțiune » îl face capabil să exprime indiferent ce acțiune. Verbele *a lua*, *a da* etc. au sensuri multiple care se pot întrevedea în diversele locuțiuni în care apar. De exemplu în *a da din colț în colț*, *a da* apare în înțelesul de *a se îndrepta*, în *a da în gropi*, are sensul *a cădea*, în *a da din coate*, *a se mișca* etc.

Verbele din locuțiunile verbale sînt unelte gramaticale de un tip special pentru că, deși uneori își mai păstrează ceva din sensul primitiv[2], formează un tot cu celelalte elemente ale locuțiunii și sensul locuțiunii nu depinde de sensul verbului. În această privință, verbele din locuțiuni se pot asemăna cu verbele copulative : *a deveni*, *a ajunge*, *a sta*, *a rămînea*. Ca și acestea, verbele din locuțiuni au mai ales rolul de a preciza persoana, momentul și modalitatea acțiunii, deci rol gramatical, și într-o foarte mică măsură și sens lexical.

Alături de verb, în locuțiuni se observă că un loc de seamă îl ocupă substantivele care la rîndul lor pot fi determinate de atribute. Pentru ce motiv substantivele sînt folosite în număr mare în locuțiuni? Cauza trebuie văzută în posibilitatea substantivelor de a fi întrebuințate în foarte multe împrejurări[3], deci și în locuțiunile verbale, ca subiect *(a-ți lăsa* ***gura*** *apă)*, obiect *(trebuie să-i lipsească vreo* ***doagă****)* și circumstanțial *(a sta* ***locului****)*.

Locuțiunile verbale formează o unitate disociabilă[4]. Între elementele componente ale locuțiunilor se pot introduce diverse părți de propoziție : subiecte, atribute, complemente, care nu știrbesc sensul unic al întregului construcției.

1. Subiecte :

Cînd va fi vreme ***i-a face el ştire.*** NECULCE, CR. II 334.

Eni, ***adu-ți tu aminte*** *pe acest lăudat Darie împărat.* CANTEMIR, DIV. 12.

I-oi veni eu de hac. CANTEMIR, IST. II 119.

---

[1] Această afirmație este valabilă și pentru alte limbi în care se observă că aceleași verbe formează locuțiuni verbale. Fr. *prendre part*, ~ *la fuite*, ~ *contact; faire peur*, ~ *tort*, ~ *attention*, ~ *voyage*, ~ *choix*, ~ *du bruit*, ~ *adieu; donner raison*, ~ *satisfaction; avoir raison*, ~ *peur*, ~ *confiance*, ~ *tort; rendre justice*, ~ *hommage; mettre dehors; chercher querelle*, vezi Nyrop, lucr. cit., p. 51; Brunot, lucr. cit., p. 309; Grammaire Larousse, p. 354. It. *ofrirsi a guida, dare la propria vita, essere d'opinione, mandare un dono, tenere per falso*. Germ. *in Anspruch nehmen, Anstand* ~, *Anteil* ~, *Ärgerniss* ~, *in Augenschein* ~, *sich die Freiheit* ~, *im Schutz* ~, *sich in Acht* ~; *keinen Laut von sich geben, Acht* ~, *Speisen von sich* ~, *sich Gefangen* ~, *sich zufrieden* ~; *sich über etwas lustig machen, sich wichtig* ~, *sich auf den Weg* ~, *sich auf die Beine* (Strümpfe). ~ Rus. дать на прокат ~ показание, ~ отчёт, ~ отпор, ~ понять, ~ знать, ~ клятву; взять полем, ~ хитростью, ~ чью-л. сторону, ~ препятствие, ~ под обстрел; делать вывод, ~ вид (что), ~ распорятения, ~ указания.

[2] Brunot (lucr. cit., p. 309) le numește « verbe cu sens general » și dă exemple: *faire appel, prendre part, rendre hommage, porter secours.*

[3] Vezi Alf Lombard, lucr. cit., p. 47.

[4] Să se compare în această privință cu formațiile pronominale *ori cu cine, fie cu cine, ori de cine*, față de *cu oricine, cu fiecine, de ori cine.*

Nouă ne mai trebuia un om, ca să stoarcă banii grecului, fără ***a ne da noi pe faţă.*** FILIMON, C. 106.

Cînd vede baba că ***şi-a bătut g ă i n a joc*** *de dînsa, o prinde, ş-o bate pîn-o omoară în bătaie.* CREANGĂ, P. 70.

A început ***a se cam lua şi e l pe gînduri*** *de năzdrăvăniile lui.* CREANGĂ, P. 323.

Văzînd noi că ne ***ieu o a m e n i i tot peste picior . . .*** *ne acoperim peste tot cu un ţol.* CREANGĂ, A. 128.

Tot mînăstiri să croieşti dacă vrei ***să te bage d r a c i i în seamă.*** CREANGĂ, A. 49.

Am poposit la crîşmă singuratecă, am dat ovăz cailor şi ***ne-am pus şi n o i gura la cale.*** SADOVEANU, O. I 359.

2. Obiecte directe :

Să lăsăm pe a m b i ţ i o s u l n o s t r u c i o c o i în pace *să-şi facă planurile sale.* FILIMON, C. 48.

Iorgu ***făcu s c r i s o a r e a boţ*** *în mîna sa.* Negruzzi (la TDRG s.v. *boţ*).

3. Obiecte indirecte :

Mîini vîrtej am să mă fac,
Să vin t u r c i l o r de hac! TEODORESCU, P. P. 526.

Poftiţi pe uşă înăuntru . . . strigă împiegatul ***făcînd a c e l u i d o m n semn*** *cu mîna pe unde poate intra în birou.* CARAGIALE, O. II 35.

Uite, mă cumetre, ***calea f e t i i i ş t i a să n-o mai ţii*** *că pe urmă ai de-a face cu mine!* SADOVEANU, O. VII 303.

4. Circumstanţiale de timp, de exemplu :

Bagă a p o i de seamă *că rîde din cerdac cucoana.* SADOVEANU, O. VIII 406.

Un număr foarte mare de locuţiuni primesc în interiorul lor circumstanţiale de mod [1] :

Şi după ce ***mi-am venit p u ţ i n în sine*** *mi-am zis.* CREANGĂ, A. 21.
El însă ***o c a m băgase pe mînecă.*** ISPIRESCU, L. 68 [2].
Copilul ***s-a făcut, d i n n o r o c i r e bine.*** CARAGIALE, O. III 269.
Du-te şi cere să-ţi deie să mănînci, cere să-ţi deie şi vin, dacă bei : ***pune-te b i n e la cale,*** *şi dacă nu-i avea unde dormi, vino aici în odaie.* HOGAŞ, DR. M. 84.

De multe ori Nicoară se uita lung, lung la mezin, se cobora cu gîndul în sufletul lui şi ***dădea t r i s t din cap,*** *fără să zică nici un cuvînt.* SADOVEANU, O. I 129.

El putea ieşi prin partea cealaltă, şi, ***luînd-o r e p e d e la picior,*** *ne putea ajunge.* SADOVEANU, O. VII 336.

Numai pentru aceasta ***luasem i a r drumul înapoi*** *c-un birjar foarte inimos.* SADOVEANU, O. VII 221.

Cazurile în care într-o locuţiune apar intercalate mai multe compliniri sînt destul de dese. În exemplul :

Dacă n-a stat o leacă să-l învăţ eu ***a mai lua d e a l t ă d a t ă d r u m e ţ i i în rîs!*** CREANGĂ, A. 127,

---

[1] Grammaire Larousse du XX-ème siècle, Paris, 1936, p. 379 semnalează pentru limba franceză circumstanţiale de mod introduse între elementele componente ale locuţiunilor verbale: *Vous avez* ***parfaitement*** *raison; j'ai* ***souvent*** *peur.*

[2] Aici adverbul de mod *cam* vine imediat după pronumele *o*, înainte de verbul locuţiunii.

în locuțiunea *a lua în rîs* sînt introduse un circumstanțial de timp și un obiect direct ; în :

Numai diacul ***și-a adus mai tîrziu cîndva aminte*** *de el.* SADOVEANU N. P. 90,

apare un cumul de circumstanțiale de timp. În :

O, dacă din neant ar mai fi încă ***să-ți iei pe aripile vieții zborul*** *spre neamul tău . . .* NECULUȚĂ, Ț. D. 19,

obiectul indirect exprimat prin substantiv este la rîndul lui determinat de un atribut. În :

— Da, ***nu-ți mai face, mamă, nici un gînd,*** *îți spun că n-am nimic.* VLAHUȚĂ, O. A. 374,

în locuțiunea *a-și face gînduri* este intercalat un vocativ în afară de circumstanțialul *mai.*

Faptele din acest paragraf ne permit să afirmăm că locuțiunile deși sînt alcătuite din elemente bine sudate între ele, admit intercalarea unor părți de propoziție, a căror prezență nu le distruge unitatea lexicală și gramaticală. Dintre părțile de propoziție am arătat că cele mai multe intercalări sînt din rîndul complementelor și circumstanțialelor ceea ce constituie o dovadă a faptului că locuțiunile sînt simțite ca verbe propriu-zise.

II. OBSERVAȚII PARTICULARE

Deseori în locuțiunile verbale apare pronumele *o.* De exemplu : *a o rupe la fugă, a o croi la fugă, a o pîrli la fugă, a o porni la sănătoasa, a o lua la papuc, a o apuca la sănătoasa, a o pune de mămăligă, a o întoarce pe foaia cealaltă, a o lua la drum, a o băga pe mînecă, a o face cu vîrf (și îndesat), a o face pe marele* [1]. Aici se relevă o particularitate a limbii romîne la pronume [2] : forma feminină de singular *o* are valoare neutră [3]. Chiar dacă uneori se poate identifica substantivul feminin pe care îl înlocuiește pronumele, alteori acest lucru este foarte greu sau chiar imposibil și, de fapt, vorbitorii nu simt nevoia să-l cunoască.

Uneori prezența pronumelui *o* dă unei aceleiași combinații de cuvinte un sens nou. Să se compare *a lua la goană*:

Baba ***m-a luat la goană,*** care înseamnă « mă gonește »,

cu *a o lua la goană*:

A luat-o la goană *prin grădină,* care înseamnă « a fugi ».

În primul caz locuțiunea verbală este tranzitivă, primește obiect direct, în al doilea caz, locuțiunea verbală este folosită în sens absolut.

---

[1] Uneori, în astfel de cazuri, se întîmplă ca locuțiunea să fie eliptică de substantiv, prin urmare să apară numai verbul însoțit obligator de pronume:

Văzînd eu o vreme ca asta ***am spart-o*** *la baltă.* CREANGĂ, A. 64.

Și cînd era de făcut ceva treabă ***o cam răream*** *de pe acasă.* CREANGĂ, A. 70.

Na! Dănilă — zice el în gîndul său — așa-i c ***ai sfeclit-o?*** CREANGĂ, P. 56.

Este semnificativ că pronumele *o* se alătură unor verbe intranzitive, cum este de exemplu *a tuli :*

A tulit-o *de vale.*

[2] Asupra acestei particularități a limbii romîne a atras atenția încă din 1877 U. Jarník care în lucrarea *Sprachliches aus rumänischen Volksmärchen,* p. 21, observă că pronumele *o* apare cu înțeles nedeterminat, în special în construcțiile verbale care înseamnă *a fugi.*

[3] Această trăsătură a limbii romîne este comună cu limbile balcanice. Cf. Kr. Sandfeld, *Linguistique balcanique,* Paris, 1930, p. 132.

Tot cu valoare neutră apare în locuțiuni pronumele *una* cu funcție de adverb de mod. De exemplu :

Porcul se tăvăli în noroi pînă ***se făcu una*** *cu tina.* ISPIRESCU, L. 53.

În unele dintre locuțiuni este prezent pronumele reflexiv în dativ. În cele mai multe locuțiuni ca : *a-și bate joc, a-și da drumul, a-și face de cap* etc. verbele sînt reflexive medii (dinamice) pentru că arată că acțiunea este săvîrșită cu o intensitate deosebită [1]. Alteori, locuțiunile reflexive cu pronumele în dativ au valoare obiectivă. De exemplu : *a-și da (lua) seama.*

Într-o serie de locuțiuni verbale cuvîntul care însoțește verbul este folosit în înțelesul figurat [2]. Astfel, în *a se da la (pe) brazdă* (locuțiune venită din limbajul agriculturii) « a se deprinde », substantivul *brazdă* nu este folosit în sensul propriu care ar fi limitat înțelesul construcției, ci în sensul figurat. Asociația de cuvinte *a lua masa* devine locuțiune numai în momentul cînd substantivul *masă* este folosit în sens figurat. Să se compare *am luat masa din grădină și am dus-o în casă* cu *am luat masa la restaurant.* În primul caz cuvintele apar într-o combinație liberă, *masă* este complement direct ; în al doilea exemplu *a lua masa* este o combinație fixă, o locuțiune în care verbul singur este insuficient pentru a fi predicat. Sensul figurat al cuvintelor nu apare în toate locuțiunile. De exemplu în locuțiunile *a-și lua nădejdea, a o lua la fugă* cuvintele *nădejde, fugă* sînt folosite în sensul lor propriu.

După cum verbele pot avea o formă afirmativă și o formă negativă *(cînt, nu cînt)*, tot așa și locuțiunile pot avea un aspect pozitiv *(a-și aduce aminte)* și unul negativ *(a nu-și aduce aminte)*. Unele locuțiuni apar însă exclusiv sub formă negativă : *a nu-i fi boii acasă* « a fi supărat », *a nu încăpea în piele* « a fi fericit », *a nu spune nici laie nici bălaie* « a tăcea ». Aceasta, deoarece expresivitatea este legată în special de forma negativă.

Locuțiunile verbale conservă multe fapte de limbă învechite sau necunoscute limbii contemporane [3]. Astfel, în construcțiile devenite adverbe de loc *aminte* și *afund* păstrate în locuțiunile *a-și aduce aminte* [4] și *a (se) da afunc* (schimbat în *a (se) da la fund* pentru că *a* nu se înțelegea) se păstrează prepoziția *a* mult întrebuințată în trecut [5]. În locuțiunea *a lua la rost* apare substantivul *rost* cu sensul « gură » [6], mult întrebuințat în trecut ; în *a da ortul popii* este conservat substantivul neîntrebuințat astăzi *ort* [7], iar în *a da brînci* întîlnim substantivul *brîncă* necunoscut pe cea mai mare parte a teritoriului dacoromîn (vezi harta *mînă*, A.L.R.). În *a face conac* « a poposi » substantivul *conac*, cunoscut cu înțelesul de « han, casă mare la țară », conservă vechiul sens [8] « popas », păstrat astăzi numai regional. În *a-și lua (a bate) cîmpii* (pl.) locuțiunile păstrează o

---

[1] Vezi S. Stati, *Verbe reflexive construite cu dativul* în *Studii și cercetări lingvistice*, 1954, nr. 1—2, p. 143.

[2] Vezi A. M. Zemski, S. E. Criucikov, M. V. Svetlaev, *Limba rusă*, I, p. 112.

[3] Pentru exemple din limba franceză în această privință, vezi Nyrop, lucr. cit., p. 54; Bally, Traité de stylistique, p. 80.

[4] Iată un exemplu din limba mai veche în care prepoziția *a* nu este încă aglutinată cu substantivul: *Nice* ***vă luaț a mente*** *de ce spuș voă. Manuscript de la Ieud*, p. 3. Tip. « Cultura națională ». București, 1925.

[5] Prepoziția *a* mai apare și în cuvintele *amurg, acasă* etc. nelegate de locuțiuni.

[6] Cf. L. Șăineanu, *Semaseologia*, p. 194, unde se dau date asupra evoluției semantice a acestui cuvînt.

[7] Capacitatea de folosire a substantivului *ort* este limitată la locuțiunea în discuție; acest cuvînt (ca și turc. *hac* discutat la p. 38) nu mai apare în alte împrejurări. Pentru cazuri similare din alte limbi cf. Bulahovski, *Introducere în lingvistică*, p. 31.

[8] Pentru sensuri mai vechi păstrate în locuțiuni, vezi Nyrop, lucr. cit., p. 78.

Scanned with OKEN Scanner

formă veche de plural *cîmpi* reproducînd lat. (masc. pl.) *campi*. Tot o formă învechită de plural care și astăzi mai circulă, însă din ce în ce mai rar, se păstrează în locuțiunea *a băga în boale* (despre oameni) « a înnebuni » și (despre rufe) « a spăla prost ».

Unele locuțiuni se caracterizează prin posibilitățile de mărire a expresivității cu ajutorul înlocuirii sinonimice [1]. Elementele locuțiunilor își șterg din semnificație, se tocesc și atunci se simte nevoia să fie înlocuite prin sinonime mai expresive.

Părțile componente ale unor locuțiuni sînt atît de strîns legate între ele încît înlocuirea prin sinonime a cuvintelor separate este dificilă ; noile construcții ar fi neinteligibile. Astfel, dacă pe *a băga* din locuțiunea *a băga de seamă* îl înlocuim cu sinonimul său *a vîrî* nu obținem o nouă locuțiune verbală ci o combinație de cuvinte fără sens în limba romînă *(a vîrî în seamă)*. Sînt însă situații cînd prin înlocuirea sinonimică locuțiunile se înoiesc, se împrospătează. Astfel, prin înlocuirea pe bază de sinonime a substantivelor *fărîmă, bucăți, praf, pulbere, scrum, țăndări* etc. s-a ajuns la situația că limba romînă poate exprima aceeași noțiune printr-o serie bogată de locuțiuni verbale :

Căţeluşii mei . . . vedeţi voi buturuga aia? ***Praf s-o faceţi! . . .*** *Auzind aşa, se puseră cu toţii, şi roade, şi roade, de-o* ***făcură cîlţi.*** STĂNCESCU, B. 203.

Bateți-mă, zdrobiți-mă, ***faceţi-mă fărîmi.*** ALECSANDRI, T. 236.

Sar la el ***să-l fac pămînt.*** CONTEMPORANUL, II 799.

M-ar mînca de m-ar putea
Şi m-ar scoate în jos la drum
Şi m-ar face praf şi scrum. Mîndrescu (la DA s.v. *a face)*.

Într-o clipală îl făcu ***bucăți.*** EMINESCU, N. 50.

Dacă mă potriveam, ***nu-l făceam fărîme?*** SADOVEANU, O. II 103 [2].

În limba noastră locuțiunile care exprimă noțiunea *a fugi* sînt foarte numeroase prin varierea celui de-al doilea element în interiorul aceleiași sfere semantice.

Apoi ***o ie la papuc.*** CONV. LIT., IX 456.

Sultănica își încordează vinele . . . ***și o rupe la fugă.*** DELAVRANCEA, S. 34.

Mama Stanca, apucată ca de alte alea, fără să deschiză gura, ***o rupse la picior.*** DELAVRANCEA, S. 52.

Dacă nu-l întindeai spre mine [pistolul] *cînd m-ai zărit în tufe,* ***o luam la sănătoasa.*** HOGAȘ, DR. M. 77.

Pînă acum am urmărit unele cazuri de înlocuire sinonimică la elementul al doilea al locuțiunii. Și verbul locuțiunii verbale se pretează la înlocuire sinonimică, așa că sînt numeroase noțiunile pentru care avem mai multe locuțiuni deosebite numai prin verb. De exemplu, pentru *a înnebuni* în limba romînă figurează, printre altele, locuțiunile :

Pe fruntea-mi mîna n-o s-o luneci
Ca să mă faci ***să-mi ies din minți?*** EMINESCU, O. I 211.

Ia şi el ieşind uneori, ***sărindu-şi din minţi*** *îşi rupse ciubotele ferfeniţă, jucînd împreună cu noi.* CREANGĂ, P. 98.

---

[1] Cf. I. Iordan, *Stilistica limbii romîne*, p. 344, care numește acest procedeu « derivație sinonimică ».

[2] Această locuțiune are varianta *a face mii și fărîme*, derivată din *a face mici fărîme*.

În cazul noțiunii *a fugi* verbul locuțiunilor echivalente merge pe trei linii în înlocuirea sinonimică : în primul rînd s-a mers pe linia sinonimică dintre *a (o) lua, a porni, a apuca, a tuli*:

O luară iute la picior. COL. TR. 34.

O porni la sănătoasa [1]. ISPIRESCU, L. 19.

O apucă la sănătoasa. ISPIRESCU, L. 66.

O tuli d-a fuga. ISPIRESCU, L. 139,

în al doilea rînd s-a apropiat sfera semantică a lui *a rupe* de a lui *a croi* pentru că atunci cînd croiești, rupi după fir stofa, pînza etc. și apoi prin intermediul lui a *croi*, de a *împunge*, verb tot din sfera «croitoriei» :

O rupsei la fugă, *simțindu-mă fatal atras și tîrît de pașii acelui necunoscut bizar.* DELAVRANCEA, T. 190.

Apoi încet-încet, m-am furișat printre oameni și unde ***am croit-o la fugă*** *spre Humulești.* CREANGĂ, A. 58.

Vătăjeii ***au împuns-o la fugă.*** SADOVEANU, O. I 533,

și în al treilea rînd s-a apropiat sfera semantică a lui *a pîrli* de a lui *a arde* din cauza sensului de «repede» pe care îl conțin amîndouă :

Noi atunci ***am pîrlit-o la fugă.*** CREANGĂ, A. 42.

Copiii ***au ars-o la fugă.***

În felul acesta, prin procedeul înlocuirii sinonimice, care, după cum am văzut, poate apărea la ambele elemente ale locuțiunii verbale, se îmbogățesc posibilitățile de variere a comunicării și se măresc resursele de expresivitate ale limbii.

În această categorie, deși nu este vorba de înlocuire sinonimică, trebuie să încadrăm și situația în care același substantiv, precedat de verbe diferite, constituie o locuțiune verbală cu înțeles identic sau foarte asemănător. Este cazul locuțiunilor *a da fuga* și *a lua fuga* cu înțelesul *a alerga*:

Mîndruță . . . ***dă fuga*** *la răzău*

De-ți caută leacul. JARNÎK-BÎRSEANU, D. 13.

De frica bolii țin minte că puțini creștini a rămas pe loc ; ***a luat unii fuga-n țara romînească,*** *alții spre Rusia, cari-ncotro a văzut.* GR. N. I 32 ; la fel *a-și pierde nădejdea* și *a-și lua nădejdea*:

Iliași Vodă . . . ***nu pierdu nădejdea,*** *ci de iznoavă strînse oaste.* URECHE, LET. 19.

Începu s-o caute . . . capra nicăiri. ***Își luase nădejdea*** *de la dînsa.* Ispirescu (la TDRG s.v. *nădejde*).

În situații ca cele amintite explicația înlocuirii unor verbe cu altele trebuie căutată pentru fiecare caz în parte, deoarece se bazează pe puncte de plecare deosebite. Astfel, în *a pierde nădejdea* și *a-și lua nădejdea* locuțiunile sînt sinonime între ele dar verbele se opun din cauza perechilor lor : *a pierde nădejdea* corespunde lui *a avea nădejdea*, pe cînd *a lua nădejdea* corespunde lui *a-și pune nădejdea*. Locuțiunile *a da fuga* și *a lua fuga* s-au putut constitui deoarece *a da* și *a lua* au în comun sensul *a merge, a porni* (cf. «mai *dă* pe la noi», «ce-ai *luat*-o așa repede?»). Între cele două locuțiuni există deosebiri de detaliu : față de mai vechiul *a lua fuga* (astăzi folosit sub formele *a o lua la fugă* sau *a o lua fuga*) *a da fuga* adaugă o nuanță de precipitare acțiunii.

O altă caracteristică a unora dintre locuțiunile verbale este mobilitatea. Uneori elementele componente ale locuțiunilor își schimbă poziția, se inver-

---

[1] Cf. proverbul *fuga e rușinoasă dar e sănătoasă*, de unde a pornit identitatea semantică dintre substantivul *fugă* și adjectivul *sănătoasă*.

seză. Bine înțeles că această mobilitate nu duce la dispariția unității locuțiunii. Exemplele pot fi culese în special din limba poeziei :

Tu ai căzut aici singur, ori cineva ***brînci ți-a dat?*** PANN, P. A. II 50.
Tatăl său făgăduindu-i și la bîlci dacă s-a dus,
Ca să-i cumpere un fluier ***aminte și-au și adus.*** PANN, P. A. II 64.
La rîșniță el fu pus,
Unde prost, în scăpătare,
De tatăl său, măgar mare,
El ***aminte și-a adus.*** GR. ALEXANDRESCU, M. 292.
Și dacă norii deși se duc
De iese-n luciu luna
E ca ***aminte să-mi aduc***
De tine-ntotdeauna. EMINESCU, O. I 193.

și foarte rar din limba prozei :

Dar la urma urmei, de omorît n-a omorît pe nimeni . . . ***în borșul nimănui n-a suflat.*** SLAVICI, N. II 246.

Ne-a învățat multe de care ***aminte nu ne mai aducem,*** *dar care au rămas în fundul sufletului ca semințe bune ce au înflorit bogat mai tîrziu.* SADOVEANU, O. I 159.

Peste apă nu sufla
Ci la ea ***năvală da.*** ALECSANDRI, P. P. 5.
Iar de pitic ce era
Nimeni ***seama nu-l băga.*** ALECSANDRI, P. P. 136.

Inversiunea în general fiind un procedeu care cu trecerea timpului a pierdut terenul în limba romînă, este normal că inversiunea în locuțiuni nu mai apare decît foarte rar. În normele limbii actuale nu mai sînt în vigoare (la forma afirmativă) inversiuni ca cele amintite. Aceasta arată că în cursul dezvoltării limbii locuțiunile verbale, ca și alte elemente ale structurii gramaticale, și-au precizat legile și au căpătat o mai mare stabilitate.

★

Deși, după cum am văzut la început, locuțiunile verbale sînt specifice pentru fiecare limbă în parte și — într-un anumit fel — intraductibile dintr-o limbă în alta, sînt unele locuțiuni care apar în mai multe limbi. Fie că este vorba de o origine comună (monogeneză), fie că ele apar în mod independent în limbi diferite (poligeneză) [1], trebuie să menționăm cîteva cazuri în care forma de compunere românească corespunde unor locuțiuni din alte limbi. Astfel, unele dintre locuțiunile limbii romîne sînt comune cu cele balcanice [2], ceea ce constituie o dovadă în plus a legăturilor strînse dintre limba romînă și limbile de la sudul Dunării. De exemplu : *a mînca spinarea* (pe cineva), *a nu-l tăia capul, a-și căuta de treabă, a băga în pămînt, a scoate sufletul, a mînca pîine cu sare împreună, a*

[1] Teza monogenezei locuțiunilor a fost susținută de O. J. Tallgren-Tuulio în lucrarea *Locutions figurées calquées et non calquées*, prezentată la al doilea congres internațional al lingviștilor și apărută în 1932 în *Mémoires de la société neo-philologique de Helsingfors*, IX; autorul arată însă că trebuie admisă și teza poligenezei (p. 291); teza poligenezei a fost reluată în discuțiile care au urmat de către Marcel Cohen; acesta a afirmat că poligeneza domină în cazul locuțiunilor (p. 230).

[2] Problema a fost discutată în amănunt de P. Papahagi, *Parallele Ausdrücke und Redensarten im rumänischen, albanesischen, neugrichischen und bulgarischen*, Leipzig, 1908, Al. Philippide, *Originea romînilor*, vol. II, p. 691, Al. Rosetti, *Istoria limbii romîne*, vol. II, p. 112; cf. și *Dacoromania*, IV_2, p. 1278—9.

se face luntre și punte, a mînca urechile (cuiva), *a lua cu binele, a da cu piciorul, a-i întoarce capul, a-și bate capul, a ține minte, a nu fi în toate apele, a rămîne fără gură* etc. Din limba turcă am împrumutat prin calc locuțiuni ca : *a face conac, a face nazuri*, viabile și astăzi, sau locuțiuni ca *a pune* (cuiva) *iacaua* (« a implora ajutorul ») dispărute din limbă. Alte locuțiuni ale limbii romîne coincid cu unele locuțiuni ale limbii italiene de sud [1]. De exemplu : *a face pe dracu în patru, a prinde cu mîța-n sac, a pune cuțitul la gît, a-și lăsa oasele* (*pielea*), *a scutura* (cuiva) *cojocul, a vîrî* (pe cineva) *în sac, a scoate peri albi, a fi cu sufletul la gură, a da foc, a sta cu mîinile în sîn, a se spăla pe mîini* etc.

Din faptul că unele locuțiuni romînești au corespondent în franceză sau italiană de pildă, nu se poate deduce că e vorba de împrumuturi, ci că au fost create de oameni cu mentalități asemănătoare și cu înclinații spre expresiv. Împrejurarea că o locuțiune ca *a pune bețe în roate* (fr. *mettre des batons dans les roues*) este foarte răspîndită în limba vorbită și apare în textele populare constituie un indiciu al originii ei populare și nu savante.

În analizarea locuțiunilor verbale trebuie să distingem locuțiunile populare de cele culte. În cazurile de pînă aici am avut de a face cu locuțiuni de natură populară. Spre deosebire de acestea, o serie de locuțiuni culte au la bază calcuri savante după construcțiile similare din limbile străine. Astfel, dintre locuțiunile mai recente, multe sînt calchiate după limba franceză : *a atrage atenția* < *attirer l'attention, a lua parte* < *prendre part, a face parte* < *faire part, a lua aer* < *prendre l'air, a lua contact* < *prendre contact, a lua notă* < *prendre note* (d'une chose), *a avea de-a face* < *avoir à faire, a fi la curent* < *être au courant, a pune în curent* < *mettre au courant* și mai puține după limba germană : *a lua loc* < *Platz nehmen*. Față de locuțiunile verbale de origine populară des întrebuințate în limba vorbită, acestea, în general, sînt lipsite de elemente afective.

★

Cercetătorul locuțiunilor verbale este impresionat de bogăția de locuțiuni verbale pe care le descoperă în limba romînă. Posibilitățile de creație expresivă ale limbii sînt, și în acest domeniu, deosebit de variate. Înregistrarea tuturor locuțiunilor limbii noastre ar putea duce la stabilirea unor variante ale principalelor tipuri de compunere înfățișate în lucrarea de față și ar arăta mai evident numărul mare de locuțiuni verbale din limba noastră, subliniind caracterul analitic-expresiv al limbii romîne.

[1] Cf. I. Iordan, în *Arhiva* XXXI, 1923, p. 207 și urm.

Scanned with OKEN Scanner

STUDII DE GRAMATICĂ
Vol. I, 1956

SEMIAUXILIARELE DE MOD

DE

VALERIA GUȚU

Modalitatea, ca apreciere intelectuală sau ca atitudine afectivă a vorbitorului față de realitatea reflectată în spusele sale, apare în orice comunicare. Acad. V. V. Vinogradov, avînd în vedere numeroase limbi, ajunge la următoarea concluzie: «categoria modalității propoziției face parte dintre categoriile lingvistice centrale, fundamentale care se manifestă în forme diferite în limbi deosebite ca structură» [1].

Categoria logică a modalității poate fi exprimată pe plan lingvistic prin mijloace gramaticale și prin mijloace lexicale, dintre care unele se pot gramaticaliza cu timpul.

În limba romînă, ca și în celelalte limbi indo-europene, modalitatea se exprimă prin mijloace lexicale (adverbe: *probabil*, *cică*, *poate*, *parcă* etc.), prin mijloace gramaticale: modurile personale ale verbelor [2] și prin intonație (propoziția enunțiativă: *A venit* se deosebește de propozițiile exclamative: *A venit?!* (surprindere, nedumerire, neîncredere), *A venit!* (bucurie), *A venit!* (disperare) numai prin variația intonației).

Categoria gramaticală a modului exprimă atitudinea vorbitorului față de acțiunea verbului. Aprecierea acțiunii de către vorbitor și plasarea ei în timp își găsesc expresia în aceeași formă verbală, fiecare timp aparținînd în mod necesar unui mod. Dar valoarea modală a unui timp poate fi, în anumite situații, diferită de cea a modului căruia îi aparține timpul. Astfel imperfectul poate avea, în anumite condiții, valoare de condițional sau de optativ [3], viitorul — valoare de hortativ [4], iar viitorul anterior poate avea valoare de prezumtiv, deși, ca timpuri ale indicativului, ne-am aștepta să exprime numai acțiuni reale.

Acad. I. Iordan arată că diferitele forme ale viitorului nu sînt perfect echivalente, deosebindu-se prin nuanța modală suplimentară pe care, de cele mai

---

[1] V. V. Vinogradov, *O kategorii modalnosti i modalnîh slovah v russkom iazîke*, *Trudi Instituta russkogo iazîka*, Moscova-Leningrad, 1950, tom II, p. 42.

[2] Gramatica Academiei R.P.R., vol. I, p. 310.

[3] Ibidem, p. 306; cf. și acad. Al. Graur, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, în volumul de față, p. 121—139.

[4] Gramatica Academiei R.P.R., vol. I, p. 306.

multe ori, o exprimă. Astfel forma *oi pleca* conține o nunață de îndoială, de nesiguranță, *o să plec*, *am să plec* mai păstrează nuanța inițială de necesitate [1].

Gramaticile altor limbi vorbesc și despre exprimarea modalității cu ajutorul unor verbe, care, din cauza atenuării sensului inițial, nu mai au un rol de sine stătător, ci au funcțiunea de a exprima diferite nuanțe modale raportate la un alt verb având o formă nominală. Aceste verbe sînt numite *semiauxiliare* sau *auxiliare de mod* [2] și prezintă adeseori particularități gramaticale specifice [3] explicabile tocmai prin atenuarea sensului și prin pierderea independenței. Sintactic verbele modale sînt considerate elemente secundare ale predicatului, în care rolul principal revine verbului la forma nominală [4].

Denumirea de auxiliare sau semiauxiliare modale implică recunoașterea gramaticalizării procedeului și desprinderea acestor verbe din categoria mijloacelor lexicale de exprimare a modalității.

Ce spun în această problemă gramaticile românești?

Alexandru Philippide în *Gramatica elementară a limbii române* [5], vorbește despre existența unor perifraze în alcătuirea cărora intră verbe care arată «posibilitatea, concesia» [6] fără a lua însă în discuție valoarea acestor verbe. În continuare, Philippide arată că «pentru posibilitate servește: *a. pot* pus la optativ: *aș putea merge*, *b.* adverbul *poate* urmat de indicativ și de conjunctiv», iar «pentru concesie servește: ... *zic*, *presupun*, *admit* puse la conjunctiv urmate de indicativ, cum ar fi de exemplu *să zic*, *să pun*, *să presupun*, *să admit*» [7].

Aceste forme verbale compuse nu sînt amintite la morfologie. Alex. Philippide include însă în paradigma verbului, printre timpurile indicativului, forma compusă din imperfectul verbului *a fi* + conjunctivul unui alt verb numind-o «*actio instans* trecută» [8].

Singura indicație asupra felului în care privesc problema J. Byck și Al. Rosetti e faptul că în *Gramatica limbii române* [9], pentru a ilustra funcțiunea de

---

[1] I. Iordan, *Stilistica limbii române*, București, 1944, p. 154—155.

[2] *Grammaire Larousse du XX-ème siècle*, Paris, 1936, p. 349; M. Ganshina, V. Vassilievskaya, *English Grammar*, ed. a VII-a, Moscova, 1954, p. 100; Joh. Christ. Aug. Heyse, *Deutsche Grammatik*, Leipzig, 1900, p. 372; A. S. Matiicenko, *Grammatika russkogo iazîka*, partea a II-a, Moscova, 1951, p. 29.

[3] Astfel, în franceză, aceste verbe se pot construi cu o singură negație, *ne*, pot prelua auxiliarul verbului intranzitiv următor, formînd perfectul compus cu *être*, deși în mod obișnuit acest timp se construiește cu *avoir* etc. Vezi G. Gougenheim, *Études sur les périphrases verbales de la langue française*, Paris, 1929.

În italiană alegerea verbului auxiliar de timp e întotdeauna determinată de verbul al doilea: *ha potuto farlo*, *è potuto andare*, vezi W. Meyer-Lübke, *Grammatik der romanischen Sprachen*, III, Leipzig, 1893, § 296 și Fr. Zimbaldi, *Grammatica della lingua italiana*, ed. a II-a, Milano, p. 83.

În engleză aceste verbe se caracterizează prin lipsa unor moduri și timpuri și prin realizarea formei negative și a construcțiilor interogative fără *to do* (*I can't stand* față de *I don't stand*), vezi M. Ganshina, V. Vassilievskaya, lucr. cit., p. 196.

[4] Vezi Gramatica Academiei de științe a U.R.S.S., vol al II-lea, p. 409—416; A. S. Matiicenko, lucr. cit., p. 29; M. Ganshina, V. Vassilievskaya, lucr. cit., p. 282—283.

[5] Iași, 1897.

[6] «Alături cu formele modale pentru posibilitate și concesie pe care le-am văzut (conjunctiv, optativ) limba românească a mai dezvoltat altele, consistînd din compunerea a diferite forme ale verbelor care prin ele înseși arată posibilitatea și concesia (*pot*, *zic*, *presupun*, *admit*) cu verbul respectiv», p. 325—326.

[7] Ibidem, p. 326.

[8] Ibidem, p. 112.

[9] București, 1945.

Scanned with OKEN Scanner

complement direct a infinitivului se dă exemplul *putem pleca mai departe* [1] — ceea ce ne îndreptățește să deducem că verbul *a putea* e socotit verb cu valoare deplină, cu funcțiune de sine stătătoare.

Acad. I. Iordan, în gramatica sa [2], face distincție între verbele predicative și cele nepredicative *(ajung, ies, pot, trebuie)* care, deși «verbe propriu—zise» și nu simple «forme gramaticale» ca auxiliarele sau copula *a fi*, «fie din pricina însemnării lor *(pot, trebuie)*, fie din motive strict formale *(ajung, mă fac* etc.) nu pot constitui singure predicatul» [3].

În *Limba romînă actuală* [4] pentru unele dintre verbele numite în gramatică nepredicative este folosit termenul de auxiliare sau semiauxiliare de mod.

În Gramatica Academiei R.P.R., la morfologie, în cadrul paragrafului consacrat verbelor auxiliare, sînt amintite verbele *a putea* și *a trebui*, arătîndu-se că «exprimă modalitatea verbului dependent de ele» [5].

În volumul al II-lea [6], se vorbește despre existența unei propoziții completive directe echivalente cu un infinitiv complement direct în construcția *pot să cînt*. Acest mod de a privi lucrurile contrazice afirmația mai sus citată și face cu totul nepotrivită denumirea de auxiliare ce li se acordă implicit, prin discutarea verbelor *a putea* și *a trebui* în paragraful amintit.

Lucrarea de față, urmărește să stabilească, pornind de la examinarea uzului cîtorva verbe, în ce măsură aceste verbe depășesc limitele exprimării lexicale a modalității, problemă de care gramaticile romînești se ocupă, în cel mai bun caz, cu totul tangențial.

Cercetarea, după cum se va vedea și din material, privește mai ales ultima fază de dezvoltare a limbii romîne începînd din a doua jumătate a secolului trecut.

I

Ca și alte limbi, romîna exprimă prin mijloace variate posibilitatea cu numeroasele ei nuanțe. Conjunctivul este modul acțiunii posibile, realizabile, spre deosebire de indicativ — modul realității (cf. Gramatica Academiei R.P.R., vol. I, p. 310). În exemplul:

— *Ce* ***să fi avut*** *cu ei? Mi-era drag de Filoftei ca de un tată!* DUMITRIU, P. F. 52,

conjunctivul poate fi înlocuit prin «*ce puteam avea cu ei?*».

Ideea de posibilitate e inclusă și în condițional sau în prezumtiv:

Cine știe cîte rele ***ar fi făcut****, dacă ar fi trăit.* GHICA, S. 147 (= ar fi putut face).

— *Dar să lăsăm asta, urmă repede. Să mă îngrijesc de găzduirea ta, de mîncarea ta.* ***Vei fi fiind*** *ostenit,* ***îți va fi fiind*** *foame.* SADOVEANU, O. VIII 21 (= poate ești ostenit, poate ți-e foame).

Această nuanță modală poate fi cuprinsă și în viitorul indicativului:

Io an fos în răghimentu al paispreșelea dorobanț. Nu ne-o fos frică. Dacă ești acolo ***șe ai să mai faș?*** GR. N. I 435. Bacău (= ce mai poți face?) [7].

---

[1] Ibidem, p. 77.
[2] *Gramatica limbii romîne*, București, 1937.
[3] Ibidem, p. 166.
[4] Iași, 1943, p. 360, 437.
[5] Ibidem, p. 253.
[6] P. 190.
[7] În transcrierea citatelor din *Graiul nostru* am renunțat la notarea fonetică.

Scanned with OKEN Scanner

Verbul *a putea*, datorită conținutului său semantic, exprimă de asemenea posibilitatea sub diferite aspecte. Printre nuanțele mai des întîlnite sînt :

a. posibilitatea propriu-zisă:

— Draga mamei, ce feli de viață ai să mai duci tu dacă nu ***poți*** *ieși în lume cu bărbatul tău.* CREANGĂ, P. 87.

Mîine scena ***poate*** *să devie realitate.* REBREANU, R. II 53.

— Ascultă, omule, . . . eu ***pot*** *pieri, dar de temut nu mă tem.* SADOVEANU, H. A. 73.

b. capacitatea:

Nu ***pot*** *să-ți descriu mulțămirea ce se zugrăvea pe fața sa.* ALECSANDRI, PR. 92.

Mai bine ce v-am tălmăcit, și-un copil ***putea*** *să înțeleagă.* CREANGĂ, A. 166.

*Eu nu înțeleg nici acuma cum de-****am putut*** *mînca așa de mult în sara aceea.* SADOVEANU, O. VIII 385.

c. permisiunea:

Nici un product ***nu putea*** *să iasă din țară pînă mai întîi nu se aprovizionau toate serhaturile.* GHICA, S. 7.

Nevastă-mea însă ***poate*** *să meargă.* CREANGĂ, P. 169.

— Irinuță, ***poți*** *plînge, vorbi el blînd.* SADOVEANU, O. VIII 31.

Am terminat examenele. Acum ***pot*** *pleca să mă odihnesc.*

Permisiunea poate fi acordată de cel care vorbește celui care săvîrșește acțiunea sau și-o poate acorda sieși autorul acțiunii (cf. ultimul exemplu). În acest caz apare uneori și atitudinea de dezaprobare a vorbitorului față de permisiunea pe care și-o dă autorul acțiunii.

Cum ***ai putut*** *să-mi calci moșiile de la tată-meu . . .?* EMINESCU (în BASME, 278).

d. concesia:

Puteam *să strigăm cît ne-ar fi luat gura că sîntem romîni . . . Nimeni nu ne credea.* GHICA, S. 142.

e. probabilitatea, aproximația

Între cele două odrasle era mare deosebire de vîrstă, feciorul ***putea*** *să aibă peste patruzeci de ani, fata cel mult douăzeci.* REBREANU, R. I 49.

Poate *s-aib păste obzăci de ani.* GR. N. I 77. Dolj.

În toate aceste situații verbul *a putea* este urmat de un verb la infinitiv sau la conjunctiv. În textele vechi, cele două construcții apar în proporție egală [1], cum se întîmplă și în textele populare contemporane, indiferent de regiunea din care provin.

În limba literară contemporană, constatăm preferința netă pentru infinitiv. Astfel, P. Dumitriu, de exemplu, folosește în nuvela *Davida* [2], în 24 de pagini, de 29 de ori construcția cu infinitivul și numai de 9 ori pe cea cu conjunctivul, iar maestrul Sadoveanu, în *Aventură în lunca Dunării*, întrebuințează în primele 24 de pagini pe *a putea* exclusiv cu infinitivul.

Faptul acesta surprinde cu atît mai mult, cu cît știm că în cursul ultimelor secole a cîștigat teren conjunctivul înlocuind în diferite situații infinitivul.

---

[1] Foarte rar, în textele vechi, apare *a putea* + infinitivul lung:

Vom fi cu vină de ***a nu ne putea lepădarea.*** CORESI, C_2 37.

Avînd în vedere raritatea construcției nu o vom lua în discuție.

[2] *Viața romînească*, anul VII, nr. 6, 1954, p. 32 și urm.

În textele din secolul al XVI-lea, constatăm că verbul *a vrea*, intrînd în componența viitorului, are o situație analogă : îl întîlnim urmat fie de conjunctiv, fie de infinitiv, ultimul fiind preferat. Ulterior viitorul se formează numai cu infinitivul. Fixarea sistematică la una din cele două construcții este o consecință și, în același timp, un indiciu al abstractizării verbului *a vrea*, al gramaticalizării acestui procedeu, lexical la început, de exprimare a viitorului.

Constatarea că preferința pentru o anumită construcție marchează atingerea unui stadiu superior de abstractizare, deci un grad mai accentuat de gramaticalizare, îndreptățește întrebarea dacă nu cumva și în cazul verbului *a putea* preferința pentru construcția cu infinitivul are aceeași semnificație.

O serie de fapte dovedesc:

1. că relația dintre *a putea* și infinitivul următor e mai strînsă decît între alte verbe și infinitiv;

2. că fuziunea dintre cele două verbe e mai avansată în cazul cînd al doilea verb e la infinitiv.

Aceste afirmații se bazează pe:

A. Lipsa prepoziției *a*, care precede orice infinitiv, atunci cînd infinitivul urmează după o formă a verbului *a putea (pot scrie, a putut vedea* etc.), întocmai ca în cazul viitorului *(voi scrie, va vedea)*[1]. Textele vechi atestă în mare o situație asemănătoare cu cea de azi, deși, în cazuri foarte rare, infinitivul însoțit de *a putea* e precedat de *a*[2].

Ca ***să putem*** *și noi* ***a derepta*** *toate lucrurile ceale bune.* CORESI, C_2 85.

Nici din obște ***a ieși nu putea.***. Greceanu, Cronica (în MAG. IST. II 132).

În ultimul exemplu păstrarea prepoziției *a* se datorește topicii inversate a celor două verbe, fapt întîlnit și în limba actuală:

Dar de-i umbra ei aceea — atunci Ea un înger este
Însă aripele-i albe lumea- ***a le vedea nu poate.*** EMINESCU, O. I 51.

Erau patru saci mari, plini, plinuți . . . încît nici ***a-i duce nu putea.*** RETEGANUL, P. 54.

Construcția din Coresi ar putea fi explicată prin faptul că infinitivul stă destul de departe de *a putea* fiind despărțit de acesta prin alte cuvinte. Prezența prepoziției e cu atît mai necesară cu cît infinitivul e mai depărtat de *a putea*[3]:

Se zice că nu le ***poate*** *omul nici cu inema gîndi, nici cu limba* ***a spune.*** CORESI, C_2 89.

B. Trecerea pronumelui reflexiv aparținînd infinitivului înaintea lui *a putea*, deși acesta nu poate avea o diateză reflexivă proprie (afară de cazul cînd e un reflexiv cu sens impersonal)[4].

Verbul *a putea* se construiește atît cu pronumele în acuzativ cît și cu pronumele în dativ, oricare ar fi valoarea reflexivului :

[Leșii] ***se pot apăra*** *de toți vrăjmașii săi.* URECHE, LET. 95.

---

[1] Și verbul *a ști* se construiește regional cu infinitivul fără prepoziția *a: știu cînta*, fapt explicabil prin marea apropiere semantică dintre *a ști* și *a putea* în anumite situații.

[2] Cazuri izolate întîlnim și în secolul al XIX-lea:

Cînd ***voi pute a nu mai tăinui*** *de lume acest omor.* NEGRUZZI, I 18.

Tot ***pot a zice*** *două trei cuvinte.* PANN, P. V. 17.

[3] Altă explicație ar putea fi și faptul că legătura dintre cele două verbe fiind mai puțin strînsă decît astăzi intercalarea unor cuvinte între ele reda infinitivului o oarecare independență.

[4] În istroromînă pronumele reflexiv însoțește infinitivul:

N-a ***putut arăta*** *se lu omiri.* GR. N. II 160.

Doamne... cum ***se pot învrăjbi*** *oamenii din nimica toată.* CREANGĂ, A. 60.

De veacuri ***nu se mai pot liniști.*** CREANGĂ, A. 37.

— Am venit să te văd că ți-am auzit de nume și ***nu m-am putut răbda*** *să nu ne cunoaștem.* RETEGANUL, P. V 39.

Se înfurie mai rău că ***nu și putea aduce aminte.*** REBREANU, R. I 90.

Problema țărănească ***nu se poate rezolva*** *fără sacrificii din partea celor ce stăpînesc pămîntul.* REBREANU, R. I 34.

După începerea spectacolului ***nu se*** *mai* ***poate intra*** *în sală.*

În cazul reflexivului pasiv construcția cu infinitivul e preferabilă celei cu conjunctivul, care e mai greoaie și mai puțin clară, cum se poate constata în această frază întîlnită în lucrarea unui candidat:

O reformă radicală a ortografiei ***n-a putut să se facă,*** *căci* ***nu se putea schimba*** *din temelii vechea ortografie.*

Echivocul se datorește faptului că posibilitatea exprimată prin *a putea* aparține nu subiectului gramatical care suportă acțiunea, ci subiectului logic, autorului acțiunii, care poate fi exprimat sau nu.

Nici în cazul reflexivului impersonal nu se folosește construcția cu conjunctivul.

De altfel, între reflexivul impersonal și cel pasiv al verbelor tranzitive [1] este o mare apropiere. Reflexivul impersonal devine reflexiv pasiv imediat ce se arată asupra cui se răsfrînge acțiunea. Edificator e următorul citat:

Ar putea să întîmpine unii... că totuși... ***se citește. Se citesc*** *traduceri ale romanelor străine la modă.* SADOVEANU, E. 23.

Primul reflexiv e impersonal; al doilea, pasiv.

De fapt, în amîndouă construcțiile, subiectul logic (care în cazul reflexivului impersonal coincide cu cel gramatical) rămîne neexprimat, nedefinit. Apariția unui subiect gramatical, logic — obiect al acțiunii (și nu autor), în cazul reflexivului pasiv, nu alterează caracterul impersonal, nedefinit al construcției.

Uneori, rar, apar formele inversate ale reflexivului:

Pututu-s-au face. CREANGĂ, P. 185.

Și în acest caz poziția pronumelui reflexiv arată că acesta se referă la *a putea* (comp. *pieptănatu-s-au*).

Verbul *a putea* însoțește cîteodată două infinitive. Această construcție o întîlnim și în cazul cînd amîndouă infinitivele ar trebui să fie însoțite de un pronume reflexiv. Acesta trece la *a putea*:

Fiecare din voi ***se poate distinge*** *și chiar* ***ilustra*** *prin fapte patriotice și măreție.* GHICA, S. 24.

În textele populare, întîlnim pe *a putea* însoțit de pronumele reflexiv și atunci cînd e folosit singur, infinitivul fiind subînțeles:

Ieși mîndra să se spele
Și ***nu se putu*** *de jele.* GR. N. II 123. Transilvania.

Și sub acest aspect *a putea* se apropie de auxiliarul *a vrea* [2].

C. Raportarea la *a putea* a complementului verbului la infinitiv.

În anumite situații, complementul infinitivului și anume cel direct și indirect, pare a aparține, datorită topicii, verbului *a putea*, care, prin natura sa, nu

[1] Cele intranzitive nu pot avea un reflexiv pasiv, cum nu pot avea nici diateză pasivă.

[2] Se mai poate aminti reflexivul posesiv care merge pe aceeași linie. Cf. ***își*** *va lua cartea azi,* ***își*** *poate lua cartea azi.*

poate avea astfel de compliniri (exceptînd complementul direct exprimat printr-un verb). Fenomenul e analog trecerii pronumelui reflexiv de la infinitiv la *a putea*.

Topica pronumelui complement, care precede pe *a putea* [1], dovedește că vorbitorul subordonează complementul întregului grup *a putea* + infinitiv, considerat ca o unitate :

Nimeni ***nu-i poate nega*** *dreptul.* GHICA, S. 35.

Multe sărindare mai dăduse el pe la popi ca ***să-i poată izgoni*** *dracii de la casă.* CREANGĂ, P. 305 [2].

De la rîs și de la scărchinat ***nu te poate opri*** *nimeni.* GR. N. I 103. Transilvania.

Ți-ar putea întemeia *copiii gospodăria.* SADOVEANU, O. VIII 119.

Mai aveam niște chei pe care ***le-aș fi putut întrebuința.*** SADOVEANU, O. VIII 418.

Această topică a pronumelui complement direct se păstrează uneori chiar atunci cînd verbul al doilea nu este exprimat (ca și în cazul reflexivului) :

Vrea să mă înghițască și ***nu mă poate.*** GR. N. II 63. Țara Ouașului.

O excepție constituie așezarea formei de acuzativ singular feminin a pronumelui personal de pers. a III-a după verbul *a putea*, la perfectul compus și la condițional :

Surorile tale cele mai mari ***n-au putut-o scoate*** *la căpătîi.* ISPIRESCU, L. 14.

Rămăsei împovărat de o mîhnire pe care nici Siretul ***n-ar fi putut-o duce.*** SADOVEANU, O. VIII 453.

Această topică, proprie pronumelui personal feminin singular — complement direct, se manifestă în cazul oricărui verb : *am dus-o, aș duce-o.*

Cînd *a putea* însoțește două infinitive, amîndouă avînd același complement, acesta se exprimă o singură dată și este raportat la *a putea*:

L-ar putea hrăni și păzi. Greceanu, Cronica (în MAG. IST, II 139).

Foarte rar, același complement e exprimat de două ori, o dată raportat la *a putea*, altă dată la infinitiv :

A-i risipi nu i-a putut. URECHE, LET. 220,

fapt posibil numai în situația cînd infinitivul precede pe *a putea*.

Nu luăm în discuție complementul exprimat prin substantiv. Acesta stînd, de regulă, după verb, nu ne putem da seama dacă e raportat la întreg grupul sau numai la ultimul său component, verbul la infinitiv, pe care logic îl complinește.

Din aceleași motive nu ne interesează pentru construcția *a putea* + infinitiv, nici circumstanțialele a căror topică normală e după verb.

În cazul construcției *a putea* + conjunctivul, pronumele reflexiv și pronumele personal complement însoțesc conjunctivul :

Puteam să ***ne*** *și prăpădim.* DUMITRIU, P. F. 167.

Putem ***s-o*** *lăsăm și să trecem mai departe.* SADOVEANU, O. VIII 419.

---

[1] Pronumele personal (spre deosebire de substantiv și verb) precede întotdeauna verbul pe care-l complinește: ***o*** *duc la școală,* ***i-am*** *dat o carte.*

[2] În cazul conjunctivului, pronumele precede forma verbală despărțind-o de conjuncție (comp. ***să-i*** *dea*).

Dac-ar putea să-ți ia și pielea de pe tine. GR. N. I 232. Buzău.

De asemenea poate fi intercalat între cele două verbe orice circumstanțial :

*Ar fi putut și **aici** să lucreze.*

*Putea, **datorită pregătirii sale**, să facă față oricărei împrejurări.*

Putut-a oare atîta dor
*În **noapte** să să stîngă. . . ?* EMINESCU, O. I 186.

De cele mai multe ori, e intercalat un circumstanțial de mod:

*Nu poate **de multe ori** omul să spuie așa pre cale tot pre rînd.* URECHE, LET. 3.

*Ea nu putu **decît** să îndrepte asupră-i ochii săi stînși.* EMINESCU, N. 29.

*Nu puteați **mai bine** să ne spuneți nouă. . . ?* REBREANU, R. I 109.

*E o hotărîre pe care nu pot **decît** s-o aprob.* SADOVEANU, O. VIII 316.

În schimb nu există nici o diferență între cele două construcții în ce privește topica subiectului.

De cele mai multe ori, subiectul precede verbele :

***Asta** nu-i mai putea folosi.* SADOVEANU, A. D. 23.

*Nu cred însă că **persoana** dumneavoastră, domnule, ar putea s-o atragă pe Davida în așa măsură.* P. Dumitriu, Davida (în V. ROM. nr. 6, 1954, p. 53).

Uneori, subiectul se așează după grupul *a putea* + verb:

*În acea epocă nu mai putea impresiona **îmbrăcămintea** lui extravagantă.* SADOVEANU A. D. 5.

*Poate să vină **oricine**[1].*

Rar, subiectul se intercalează între cele două verbe, indiferent dacă al doilea e la infinitiv sau la conjunctiv:

*Știu eu cum e inima ta? Pot **eu** și ți?* EMINESCU N. 112.

*Eu am să-l întreb în astă seară de unde-și are calul, ca să poți și **tu** să capeți unul ca acela.* EMINESCU N. 17.

*Om străin la casa ta n-ai putut **tu** suferi niciodată.* SADOVEANU, O. VIII 88.

*Ce poate **asta** să fie.* GR. N. II 53. Maramureș.

D. Imposibilitatea de a insera adverbul de negație între *a putea* și infinitivul următor. Formula *nu poate scrie* e normală, *poate nu scrie* sau *poate a nu scrie* nu sînt posibile azi. În cazul cînd vorbitorul vrea să exprime posibilitatea nerealizării unei anumite acțiuni, se recurge la construcția cu conjunctivul :

Poate să nu scrie [2].

Dar uzul lui *a putea* nu se limitează la atît. Acest verb apare și singur, neînsoțit de un alt verb, în situații diferite :

a. verbul care ar trebui să urmeze după *a putea* este exprimat mai înainte și nu se mai repetă.

Uneori verbul absent ar putea fi la infinitiv sau la conjunctiv :

*Pe domeniul său . . . realiza ceea ce Grigore rîvnea și **nu putea** din pricina bătrînului.* REBREANU, R. I 54.

Alteori numai la conjunctiv [3] :

---

[1] În aceste două situații topica subiectului e cea obișnuită.

[2] Tot așa stau lucrurile cu *mai*, deși *mai* se poate intercala chiar într-un timp compus *am mai așteptat, voi mai aștepta* (nu se poate spune însă, *am nu așteptat*).

[3] Exceptînd cazurile rare în care *a putea* e însoțit de pronume chiar cînd verbul următor lipsește (vezi mai sus), infinitivul nu e tolerat de construcțiile în care verbul subînțeles e la diateza reflexivă sau are o complinire pronominală.

Scanned with OKEN Scanner

Descurcă-te, măi Trăsne, dacă ***poţi.*** CREANGĂ, A. 88.

Îi mai înţoleam şi noi cu ce ***puteam*** *— parcă uitasem că ne erau duşmani.* BART, D. U. 125.

Verbul poate să nu se repete chiar cînd a doua oară *a putea* apare în replica unui alt personaj :

*— **Putem sta** pînă voi mînca un ţipău de pîne? . . .*

*— **Putem** şi mai mult!* RETEGANUL, P. I 47.

În unele cazuri, nerepetarea verbului a fost consacrată de uz devenind un fel de elipsă :

Nadina transformase cît ***s-a putut*** *după gustul ei dormitorul conacului.* REBREANU, R. II 118.

Muncesc şi eu cît ***pot.*** SADOVEANU, O. VIII 116.

Construcţia are un sens superlativ.

b. Verbul al doilea nu e de loc exprimat, dar este subînţeles, poate fi dedus din context :

Au nevoit să nu-l lase să treacă Dunărea, ci ***n-au putut.*** URECHE, LET. 61 (subînţeles : *să-l împiedice*).

Cînd ***nu mai poate*** *şi-i ajunge cuţitul la os, atunci e natural să izbucnească în iureşe de foc şi sînge.* REBREANU, R. I 41 (se subînţelege: *suporta*).

Nevoadele le arunca
Şi-ncepea a trăgea
El trăgea, da ***nu putea.***

Nevoadele de peşte să-ncărca . . . GR. N. I 75. Dolj (contextul sugerează: *dar nu putea să le scoată*).

Mama ***nu mai putea*** *de obosită.* CREANGĂ, A. 37.

Nu mai putea *de bucurie.* ISPIRESCU, L. 19.

Nu mai pot *de foame.* SADOVEANU, O. VIII 568.

În ultimele trei exemple se exprimă, de fapt, gradul superlativ al unui sentiment sau al unei senzaţii.

c. A putea la diateza reflexivă [1] este folosit singur, fiind echivalent ca sens cu *e posibil*:

— Să ne primeşti în han şi să ne dai oleacă de mîncare şi un braţ de fîn să ne hodinim ciolanele. ***Se poate ?***

*— **Se poate,** bucuros.* SADOVEANU, O. VIII 255.

S-ar pute *oari ca unui părinti să-i pară rău di copchilu lui că ari?* GR. N. I 524-525. Iaşi.

Faptul că la conţinutul verbului *a putea* predomină modalitatea în dauna acţiunii este dovedit de transformarea în adverb a formei de persoana a III-a — indicativ prezent a acestui verb :

Admiteam că Bălcescu ***poate*** *găsise la vreun călugăr ceva scris în felul biblic.* GHICA, S. 499.

Hai să căutăm că ***poate*** *om da de urma aceasta.* SBIERA, P. 172.

Poate este folosit în toate aceste exemple cu aceeaşi formă. În primul, între *poate* şi verbul următor e diferenţă de timp, iar în ultimul diferă persoana.

Adverbul acesta întăreşte adeseori ideea modală de posibilitate, de îndoială, exprimată prin modurile cărora le e proprie :

Prezumtiv :

Poate-ţi fi auzit *vorbindu-se.* CREANGĂ, A. 162.

[1] Reflexiv impersonal.

Conjunctiv :

*Spune babei ce te chinuieşte, că, de unde ştii, **poate** să-ţi ajute şi ea ceva.* CREANGĂ, P. 189 [1].

În situația, destul de rară, cînd *poate* însoțește o formă a verbului *a putea*, constatăm o diferențiere a sensurilor, ca în exemplul :

*Mîni, **poate-oi putea** ieşi din casă.* SADOVEANU, O. VIII 92,

în care adverbul exprimă incertitudinea, speranța, iar verbul capacitatea.

Foarte rar, acest adverb complinește un adjectiv :

*Ş-am văzut-o, toamna, mai trasă la faţă, dar mai frumoasă şi mai gingaşă **poate**.* SADOVEANU, O. VIII 35.

Îndoiala se referă, de fapt, mai curînd la gradul calității decît la calitate.

Valoare adverbială poate avea și cînd e urmat de conjuncția *că*:

*Puteau să-l apere pe sub mînă, deşi **poate că**-l bănuiau.* SLAVICI, N. II 142.

Gramatica Academiei R.P.R. [2] interpretînd acest citat socotește pe *poate că* predicat verbal exprimat printr-un «adverb predicativ». Deci, în *deşi poate că-l bănuiau* am avea două propoziții în raport de subordonare, regenta fiind *poate că*, însă o regentă de tip cu totul special, care poate fi îndepărtată fără ca prin aceasta să sufere propoziția dependentă de ea [3]. Pe de altă parte, constatăm că prin înlocuirea lui *poate că* prin *poate*, a cărui valoare adverbială este incontestabilă, sensul citatului nu se modifică în nici un fel. Simpla prezență a conjuncției nu ne îndreptățește să interpretăm textul în mod diferit și să scindăm această unică propoziție în două.

E posibil ca prezența lui *că* după adverbul *poate* să se datoreze analogiei cu alte adverbe care pot intra în componența unor predicate nominale, calificînd diferite propoziții subiective introduse în mod normal prin *că* [4], iar nu valorii cîndva verbale a lui *poate*, în această situație, verbul *a putea* cerînd, prin conținutul lui semantic, infinitivul sau conjunctivul, cu care de altfel se construiește exclusiv cînd are valoare verbală [5].

Vorbirea populară cunoaște o formă prescurtată a adverbului *poate* (folosită, de altfel, uneori și atunci cînd are valoare verbală) :

***Poa'să** fi fost o mie dă muscali.* GR. N. I 168. Vlașca.

În textele vechi apare frecvent cu o valoare adverbială *poate* + infinitivul verbului *a fi*:

*După aceea ducîndu-se în Moldova . . . multă vreme acolo fiind, (**poate fi** pentru păcatele creştinilor acelui pămînt) l-au adus soartea şi la domnie.* Greceanu, Cronica (în MAG. IST. II 162).

sau *poate* + infinitivul verbului *a fi* + *că*:

*Biruinţă minunată şi grabnică au fost, **poate fi că** şi pre şi osîndă de la dumnezeu căzuse.* Greceanu, Cronica (în MAG. IST. II 162).

*Semnele sau tocmelele şi lucruri, cîte s-au făcut în ţară, nu le arată toate că **poate fi că** n-au ştiut de toate cronicariul cel latinesc să le scrie.* URECHE, LET. 4.

---

[1] Exemplul acesta e interesant și în primul moment echivoc, datorită faptului că *poate* e construit cu conjunctivul ca în situațiile în care își păstrează valoarea verbală.

[2] Vol. I, p. 71.

[3] În general, cînd un complex întreg de propoziții (de exemplu un period condițional) complinește un verb, poate fi îndepărtată subordonata, nu regenta.

[4] *E adevărat că a venit. E sigur că știe.*

[5] Nu e exclusă nici influența adverbelor *parcă* < *pare că*, *cică*, *mătincă*.

Scanned with OKEN Scanner

Nuanţele modale exprimate de acest adverb, după cum se vede din exemple, sînt destul de numeroase şi în acelaşi timp apropiate de cele ale verbului *a putea*. Distingem :

posibilitatea :

— *Eu ştiu . . .* ***poate*** *să stăm o săptămînă.* SADOVEANU, O. VIII 77,

incertitudinea :

E vechi sat . . . ***Poa'să*** *fie o sută dă ani şi mai bine.* GR. N. I 148. Teleorman,

dorinţa de exprimare evazivă :

— *Se vede că maica dumitale a avut o taină pe care dumneata n-o cunoşti.*

— ***Poate*** *n-o cunosc, a răspuns călugărul.* SADOVEANU, H. A. 21.

Din analiza faptelor reiese că :

1. *A putea* însoţind un alt verb formează cu acesta o unitate, consecinţă a sensului său modal, unitate care în cazul construcţiei cu infinitivul este net marcată printr-o serie de indici gramaticali. Deosebirile de regim gramatical care există între cele două construcţii nu dovedesc decît o fuziune mai puţin strînsă în cazul *a putea* + conjunctiv [1].

2. *A putea* e folosit şi ca verb de sine stătător avînd valoare de verb predicativ.

3. Forma de persoana a III-a singular a indicativului are, uneori, valoare adverbială.

II

Mijloacele de exprimare a necesităţii sînt mult mai restrînse : cîteva verbe dintre care cel mai frecvent întrebuinţat e *a trebui* şi o serie de adverbe.

Verbul *a trebui* urmat de alt verb are uneori sensuri destul de îndepărtate de cel fundamental. Astfel *a trebui* poate exprima :

a. necesitatea, obligaţia :

Un bun călăreţ ***trebuie*** *să ştie a stăpîni zburdările calului său.* ALECSANDRI, PR. 96.

Dar de acum ***trebuie*** *să ne mai punem şi cîte pe oleacă de carte.* CREANGĂ, A. 100.

Dacă te-ai băgat în joc, ***trebuie*** *să joci.* CREANGĂ, A. 25.

Trebuia *să stai naintea boierilor smirnă.* GR. N. I 202. Ialomiţa.

b. conformitatea cu o situaţie dată :

Nu ştiam cum ***trebuia*** *să mă prezentez stăpînei casei.* ALECSANDRI, PR. 170.

N-ai înţeles nimic din ce ***trebuia*** *să înţelegi.*

— *Ce* ***trebuia*** *să înţeleg?* SADOVEANU, O. VIII 670.

c. probabilitatea :

Da grei oaspeţi ***trebuie*** *să mai fie acasă la mine de vreme ce mi-au trimis buzduganul înapoi.* CREANGĂ, Opere, ESPLA, 1953, 275.

Înţelese că Ţean ***trebuie*** *să fi plecat la birou.* REBREANU, R. I 28.

Această ultimă nuanţă o exprimă *a trebui*, mai ales cînd al doilea verb stă la conjunctiv perfect.

---

[1] Unitatea dintre orice auxiliar şi verb, în cazul cînd timpul compus e format cu infinitivul, e mai strînsă decît în cazul cînd e format cu conjunctivul: ***mă*** *voi duce*, dar *am să* ***mă*** *duc.*

Nuanța de probabilitate se accentuează cînd al doilea verb e la un mod care exprimă îndoiala, nesiguranța — cum ar fi prezumtivul :

Cu jobenul cu care l-am văzut noi ***trebuie să fi umblînd*** *ș-acuma.* SADOVEANU, O. VIII 600.

Foarte net apare acest sens în construcțiile de tipul : ***Trebuie*** *că vine mîine. Dacă a luat examenul,* ***trebuie*** *că a fost bine pregătit,* în care *trebuie* e urmat de indicativ [1].

Exprimînd probabilitatea *trebuie* are adeseori valoare adverbială, ceea ce explică faptul că își păstrează forma de prezent indiferent de timpul verbului următor [2].

d. posterioritatea în trecut :

Baba ***trebuia*** *să-i dea unul din cai și apoi să-l lase să plece cu dumnezeu.* EMINESCU, N. 22.

Asta fără îndoială, ***trebuia*** *să-mi dea prestigiu și nobleță.* SADOVEANU, O. VIII 211.

Era necesar să fie așa, pentru că Lucia ***trebuia*** *să moară.* SADOVEANU, O. VIII 421.

Acestea sînt sensurile cele mai frecvent întîlnite. Uneori precizarea nuanței e dificilă.

A trebui se folosește în limba contemporană exclusiv cu conjunctivul. În textele vechi e construit uneori și cu infinitivul. Mai des întrebuințează infinitivul după *a trebui* scriitorii de la mijlocul secolului al XIX-lea [3].

Pentru a judeca și a prețui meritul unui autor, ***trebuie a cunoaște*** *bine timpul în care el a scris.* ALECSANDRI, PR. 229.

Se chibzui mult dacă ***trebuie a porni*** *războiul în contra Fezului.* BĂLCESCU, O. II 32.

Destul de des după *a trebui* urmează un participiu cu sens pasiv. Acesta însă e echivalentul unui conjunctiv pasiv :

Asta era piesa, și ***trebuia jucată.*** DUMITRIU, P. F. 86.

Faptul că *a trebui* se construiește aproape exclusiv cu conjunctivul se explică prin caracterul unipersonal al acestui verb (infinitivul fiind mod nepersonal, construcția ar fi echivocă).

A trebui poate fi întrebuințat și singur, urmat de un substantiv (sau de un echivalent al acestuia) [4] :

— Ba pămînt nu prea avem și tare ne-ar ***trebui!*** REBREANU, R. I 68.

Mie mi-ar ***trebui un lucru*** *mai bun.* SADOVEANU, O. VIII 375.

Iaca vin, să văd ***ce vă trebuie.*** SADOVEANU, O. VIII 88.

Verbul se acordă cu substantivul sau pronumele, acesta fiind subiectul propoziției în care *a trebui* formează predicatul :

— Poftim! ***Călugări îmi trebuiau mie?*** SADOVEANU, O. VIII 347.

În toate aceste exemple apare și un pronume în dativ *(ne, ni, vă, îmi, mie)* care constituie subiectul logic al propoziției.

Comparînd situațiile în care *a trebui* e însoțit de un verb cu cele în care e însoțit de un substantiv în nominativ constatăm că în locul construcției : pronume (substantiv) în dativ + *a trebui* + substantiv (pronume) în nominativ

---

[1] Construcții nerecomandabile.

[2] Comp. *Înțelese că Jean* ***trebuie*** *să fi plecat la birou.* REBREANU, R. I 28, și *Cînd suna, știam că Ramses* ***trebuia*** *să fi murit.* EMINESCU, O. I 141.

[3] Comp. *a vrea.*

[4] În această situație e, clar, verb predicativ.

apare construcția : pronume (substantiv) în nominativ + *a trebui* + verb la conjunctiv (infinitiv), conjunctivul din cea de a doua fiind sintactic echivalentul substantivului subiect din prima construcție :

După o mare stăruință a noastră . . ., ***Bălcescu a trebuit să se ducă*** *acasă, să-și aducă caietul.* GHICA, S. 498.

Tot ***lucrul*** *în lume* ***trebuie să aibă*** *un sfîrșit.* EMINESCU, N. 22.

Copiii mănîncă orice . . . Dar ***tu trebuie să te hrănești*** *cu lucruri mai bune.* REBREANU, R. II 165.

Alteori, substantivul (pronumele în nominativ) stă după conjunctiv :

Trebuie să știți dumneavoastră *că hanul acela al Ancuței nu era han, — era cetate.* SADOVEANU, H. A. 6.

De un morar ***trebuie să se teamă oamenii!*** SADOVEANU, O. VIII 65.

Așa larmă făcu, încît ***trebui să iasă baba*** *pînă afară să vadă ce e.* RETEGANUL, P. I 53.

În aceste exemple, propoziția în care e predicat verbul la conjunctiv constituie subiectul lui *a trebui*, iar substantivul (pronumele) în nominativ este, logic, subiectul verbului la conjunctiv. În această calitate ar trebui să stea cît mai aproape de conjunctiv : *a trebuit el să plece* sau *a trebuit să plece el.* În orice caz, nu ar putea preceda pe *a trebui.* Or, construcția obișnuită e tocmai aceasta din urmă. Așezarea subiectului după conjunctiv exprimă necesitatea afectivă a vorbitorului de a scoate în relief predicatul, acțiunea și nu se deosebește prin efect de o propoziție ca : *vine furtuna.*

Topica discutată dovedește că pentru vorbitor cele două verbe formează o singură unitate predicativă cu un subiect unic. Consecința acestui fapt e tendința de a acorda verbul *a trebui*, la origine unipersonal, cu subiectul:[1]

Am trebuit *să cer pașaport de la postelnic.* GHICA, S. 526.

Cîți domnitori . . . s-au rînduit la scaunul Moldovei . . . ***au trebuit*** *să treacă măcar o dată prin Humulești.* CREANGĂ, A. 73.

Trebuiră *să se oprească.* REBREANU, R. I 105.

Căutam vorbe grele în care fără îndoială ***trebuiau*** *să se amestece considerații asupra barbariei noastre, asupra negrijei administrației și altele.* SADOVEANU, O. VIII 75.

Verbul precedat de *a trebui* poate fi la diateza activă, pasivă sau reflexivă :

Mădălina știa că ***trebuie să răsară*** *luna.* SADOVEANU, O. VIII 274.

Libertatea . . . ***trebuie să fie subordinată*** *rațiunii și științei.* GHICA, S. 136.

Îi arătă apoi o fîntînă, unde ***trebuia să se ducă*** *trei zile de-a rîndul.* CREANGĂ, P. 95.

Cum am arătat mai sus, conjunctivul pasiv poate fi înlocuit prin participiul verbului[2]:

Hoții ***trebuiesc descoperiți.*** REBREANU, R. I 119.

Negustorii aceștia ***ar trebui puși*** *o dată la rezon.* SADOVEANU, O. VIII 601.

---

[1] Acad. I. Iordan, în *Limba romînă actuală*, ed. cit., p. 147 explică apariția desinențelor personale la *a trebui* prin influența unor construcții străine, mai ales germane *(sollen* și *müssen* sînt verbe personale), iar mai departe (p. 351) adaugă: « Vor fi intervenit și alte cauze. Printre ele ceea ce am numit mai sus acord gramatical (sau flexionar) prin atracție: persoana și numărul formei verbului următor « atrag » după ele și pe ale auxiliarului. »

[2] Înlocuirea e posibilă pentru că participiul exprimă sensul pasiv, iar *a trebui* modul și timpul și, uneori, persoana, *a fi* devenind în această situație superfluu.

După cum se vede din exemple, și în această situație *a trebui* tinde să se acorde cu subiectul.

Mai rar apare *a trebui* pe lîngă un conjunctiv trecut pasiv :

***Trebuie să fi fost** teribil de chinuit dacă a ajuns în așa hal.*

A trebui este folosit uneori și singur. Una din situații e cea discutată deja, în care verbul, predicativ, e însoțit de un substantiv subiect :

*Multă minte-ți mai **trebuie**.* CREANGĂ, A. 13.

Alteori, pe lîngă *a trebui* se subînțelege un alt verb exprimat înainte :

*Restul anului stau la țară și pentru că **trebuie** și pentru că acolo mă simt mai bine.* REBREANU, R. I 20—21.

*Căile ferate . . . n-au putut executa transporturile cînd **a trebuit**.* REBREANU, R. I 46.

În astfel de situații predicatul îl constituie *a trebui* împreună cu verbul subînțeles, *a trebui* rămînînd element secundar, indice al modalității ca și în cazurile cînd verbul al doilea este exprimat [1].

Alteori, verbul *a trebui* poate rămîne nerepetat, subînțelegîndu-se :

*Grigorie Ghica **a trebuit . . . să aresteze** pe boierul Alecache Vilara . . ., **să-l dea** pe mîna pașei . . . **să-l trimită** surghiun la Enki-zagra.* GHICA, S. 6.

În astfel de cazuri ideea de necesitate este exprimată o singură dată, dar subînțeleasă în celelalte predicate.

Ca și în cazul construcției *a putea* + conjunctivul, între *a trebui* și verbul următor se pot intercala cuvinte cu diferite roluri sintactice :

*Grigorie Ghica a trebuit, **după cererea lui chihaia beg**, să aresteze pe boierul Alecache Vilara.* GHICA, S. 6.

*A trebuit, **la urma urmei**, să mă las biruit.* SADOVEANU, O. VIII 48.

*Ar trebui **regele și statu** să-nchirieze pămîntu la locuitor.* GR. N. I 49. Dolj.

Din faptele discutate ajungem la următoarele concluzii :

1. *A trebui* împreună cu alt verb alcătuiește o unitate, fapt a cărui expresie gramaticală o constituie topica subiectului verbului pe care *a trebui* îl însoțește și tendința de a acorda pe *a trebui* cu subiectul.

2. În această situație *a trebui* imprimă construcției variate nuanțe modale, unele (ca de exemplu probabilitatea) fiind destul de îndepărtate de sensul lui inițial.

3. *A trebui* are și valoare predicativă atunci cînd este însoțit de un substantiv.

III

Tot necesitatea constituie sensul fundamental al verbului *a avea* folosit cu valoarea modală. Această funcțiune a lui *a avea* nu este legată de un anumit mod sau timp, iar verbul pe care îl însoțește poate fi la :

1. Infinitiv :

*Putea-veți bea păharul ce eu **am a bea**.* CORESI, C_2 86.

---

[1] Uneori, deși e urmat de un conjunctiv, *a trebui* are valoare de verb predicativ:

— *Tată, . . . de unde ai calul dumitale?*

— *La ce-ți **trebuie s-o știi**?* EMINESCU, N. 18.

S-o știi e subiectul gramatical al lui *a trebui*, iar *ți* subiectul logic.

Atîta vreme ***să ai a mă sluji*** *pînă cînd îi muri şi iar îi învia.* CREANGĂ, P. 206—207.

Mădălina rîdea ; ea ***n-avea a se teme*** *de notar.* SADOVEANU, O. VIII 279.

2. Conjunctiv :

Aveam să mă duc *pînă în cutare loc, însă o roată de la căruţă mi se stricase.* ISPIRESCU, L. 180.

Zi şi d-ta, că ***ai avut să tragi*** *un păcat strămoşesc.* CREANGĂ, P. 220.

3. Supin (precedat de prepoziţia *de*):

Dacă ***ai de dus*** *înainte, ie-ţi în ajutor pe cineva.* CREANGĂ, P. 202.

*Acu noi am isprăvit ce-****am avut de isprăvit.*** REBREANU, R. II 134.

Cum am mai spus, sensul fundamental al acestei perifraze îl constituie necesitatea:

Bir ***n-aveţi a da*** *şi havalele nu faceţi.* CREANGĂ, A. 108.

Mult ***ai avut de răbdat****, puţin mai ai.* CREANGĂ, P. 222.

Dar pînă ce au ajuns acolo, ***a avut a pătimi*** *multe.* SADOVEANU, O. VIII 495.

Nainte di Cuzea oamenii irea-mpărţiţ în brasle : neamuri, postelnici şi mazîli . . . Neamurli ***avea să strîngă*** *cară di podvadă pîntru muscali.* GR. N. I 233. Buzău.

Cu acest sens, din cele trei construcţii posibile, mai frecventă e cea cu supinul.

Uneori sensul construcţiei ezită între ideea de necesitate şi valoarea de viitor, implicîndu-le în egală măsură :

Doar ***n-am a trăi*** *cît lumea, ca să moştenesc pămîntul.* CREANGĂ, P. 186.

Ţugulea a făcut pozna. Duceţi-vă în pădure pè unde ***are a trece el şi faceţi*** *precum v-am zis.* ISPIRESCU, L. 317.

Îl întrebă dacă are să i se întîmple ceva ; şi calul îi spuse ce ***are să facă.*** ISPIRESCU, L. 19 [1].

Mai rar *a avea* exprimă posibilitatea :

Cînd va veni vremea chinului, să ***n-aibă a zice*** *vreunul dentr-înşii că n-au ştiut.* CORESI, C_2 84.

N-am a mă plînge *de nimic.* ISPIRESCU, L. 12.

Uneori nuanţa modală pe care *a avea* o imprimă perifrazei oscilează între posibilitate şi dorinţă, voinţă:

Poftim în cancelarie şi să vedem ce propunere ***ai a-mi face.*** SADOVEANU, O. VIII 56.

sau necesitate, voinţă:

Ascultă, Constandine . . . eu ***am a-ţi spune*** *ceva.* SADOVEANU, O. VIII 226.

A avea în construcţii negative exprimă adeseori ideea de permisiune:

N-are decît s-o şi vîndă. REBREANU, R. I 122 [2].

Destul de frecvent *a avea* intră ca element constitutiv al unor construcţii cu valoare mai curînd temporală decît modală. E vorba de perifrazele care exprimă posterioritatea:

Spuind domnitorului că acest turist ***avea să scrie*** *impresiunile lui de călătorie . . . consulul . . . cerea înlesniri de transport prin ţară.* ALECSANDRI, PR. 74.

---

[1] Citatul cuprinde de două ori perifraza *a avea* + conjunctivul exprimînd prima viitorul, iar a doua necesitatea. Nici aceasta nu e lipsită de o nuanţă temporală.

[2] Frecvent se întrebuinţează numai: *n-are decît.*

În noaptea de Sîntilie . . . s-a făcut că eu trebuia să încalec calul și să pornesc la girezi. Și ori la girezi, ori la izvorul dintre plopi, ***aveam să-mî întîlnesc*** *dragostea.* SADOVEANU, O. VIII 33.

Lotca se urcase pieziș . . . pe un val amenințător ; pe al doilea s-ar fi pus de-a curmezișul, iar al treilea ar fi răsturnat-o. Dar acum ***nu avea să se întîmple*** *așa ceva ; Adam și cu Filoftei vîsleau.* DUMITRIU, P. F. 19.

Din discuția anterioară rezultă că *a avea* exprimînd modalitatea se deosebește de auxiliarul *a avea* [1] prin faptul că în prima situație poate apărea la timpuri și moduri diferite, însoțind de predilecție un infinitiv sau un supin, iar în a doua e folosit numai la indicativ prezent și urmat de un conjunctiv — formă fixată, gramaticalizată [2].

În textele vechi, *a avea* cu sens modal apare mai rar ca în limba actuală, poate pentru că ideea de necesitate era încă foarte puternică în formele de viitor.

Între *a avea* și verbul următor poate fi intercalat un cuvînt sau un grup de cuvinte — un complement, de exemplu :

Eu am ***altă treabă*** *de făcut.* CREANGĂ, A. 85.

În acest citat s-ar părea că *altă treabă* complinește nu întreaga construcție, ci pe *a avea*, supinul constituind o determinare a substantivului. De fapt, sensul construcției nu se deosebește de cel pe care îl are în citatul :

Treabă creștinească și frumoasă ***avem de făcut.*** CREANGĂ, A. 162, în care referirea complinirii la întreaga perifrază e neîndoielnică.

Ceea ce caracterizează pe *a avea* atunci cînd e folosit ca mijloc de exprimare a modalității este slăbirea sensului său inițial.

IV

A fi poate avea de asemenea valoare modală. În această situație poate fi însoțit de un verb la :

1. Infinitiv :

Că cu mare nevoie ***e a răbda*** *bolnavul cîndu-l duci dentr-un loc într-altul.* CORESI, C_2 59.

Că ***e mult a zice*** *de întristarea și jalea ce au avut.* Greceanu, Cronica (în MAG. IST. II 333).

Ție, omule, . . . așa ți-i ***a zice*** *că nu șezi cu dînșii . . . toată ziulica.* CREANGĂ, A. 38.

Verbul *a fi* poate fi urmat și de un infinitiv lung, destul de frecvent în textele vechi, mai rar azi :

Roxanda doamnă-sa temîndu-se de un cuvînt ca acela, carele ***era de a-l și credere,*** *știind cîtă groază și moarte făcuse.* URECHE, LET. 214.

---

[1] Nu luăm în considerație perfectul compus, deosebirea formală și de sens dintre cele două construcții fiind netă datorită prezenței participiului.

[2] În textele vechi, viitorul cu *a avea* e construit în majoritatea covîrșitoare a cazurilor cu infinitivul:

De-ți veri bate feciorul tău cu toiagul, ***n-are a muri*** *ce sufletul lui den moarte izbăvi-l-veri.* CORESI, C_2 71.

Eu mai mic Lupul Mîlai, feciorul dumilor (vostre), eu ***am a sluji*** *dumilor (vostre) purure.* ROSETTI, B. 88.

Viitorul mai poate fi exprimat, foarte rar, prin *a avea* + infinitivul sau supinul:

Nu oi descri-o însă, pentru ca să nu stric impresia ce ***are a simți*** *tot călătoriul cu închipuire.* ALECSANDRI, PR. 100.

Mult ***nu mai au de trăit.*** SADOVEANU, O. VIII 333.

M-am furişat printre oameni şi unde am croit-o la fugă spre Humuleşti.. căci îmi ***era acum a scăpare*** *de dînsul, drept să vă spun.* CREANGĂ, A. 58.

2. La conjunctiv :

Să fie tuturor de grijă a zaharelelor ce ***era să se dea*** *nemţilor.* Greceanu, Cronica (în MAG. IST. II 145).

Zamfira ***era să înnebunească*** *de multă bucurie.* ALECSANDRI, PR. 81.

3. La supin (precedat de prepoziţia *de*)

Traseră amîndoi din răsputeri, [barca] *era bine matisită, cum* ***era de aşteptat*** *de la un matroz vechi.* DUMITRIU, P. F. 186.

Ce-i ***de făcut*** *să scăpăm de-această osîndă?* GR. N. I 103. Argeş.

Uneori asociaţia dintre verbul *a fi* şi supin e lipsită de orice nuanţă modală, constituind un predicat nominal:

Ştii, ***nu sînt*** *chiar aşa,* ***de lepădat;*** *şi ştiu să-mi ţin rangul meu între oameni.* SADOVEANU, O. VIII 56.

Ce rîzi? Ce-i ***de rîs*** *aicea?* EMINESCU, N. 87.

Nu m-am însurat eu, cînd ***am fost de însurat.*** CREANGĂ, P. 154.

Degeaba batjocoreşti, don'primar, că astea ***nu-s de batjocorit.*** REBREANU, R. I 317.

În ultimele două exemple, deşi nu e absentă o oarecare nuanţă de posibilitate, ideea de calitate predomină.

Cu valoare modală *a fi* apare mai ales la trecut. După cum s-a văzut din exemple, predomină imperfectul [1]. Celelalte timpuri ale trecutului se întrebuinţează mult mai rar şi aproape exclusiv în vorbirea populară :

Cînd ***fu a se înfăţişa*** *la boierul . . . fie-sa îi spuse.* ISPIRESCU, L. 177.

Iar cînd ***fuseră*** *aproape* ***să ajungă,*** *pajura ceru să-i mai dea.* Stănescu (în BASME, 199).

Cînd ***fu ca să treacă*** *fata pe acolo . . . îi ieşi înainte balaurul plesnind din coadă.* ISPIRESCU, L. 18.

Dar chiar în noaptea aceea Sava îl călcă hoţeşte . . . îl legă în pat şi-l bătu şi-l crestă cu iataganul . . . ***A fost să moară.*** SADOVEANU, O. VIII 236.

Şi cînd ***fu*** *soarele-****a scăpăta***
N-avea Pătru ce lucra
Numai sta de-i bulduşa. GR. N. I 53. Dolj.

Ş-a fost să moară *un rumîn în zîua şeia.* GR. N. I 328. Covurlui.

Cu valoare modală *a fi* e întrebuinţat şi la prezent, mai ales, după cum s-a putut vedea din exemplele anterioare, urmat de supin. Mai rar e însoţit de un infinitiv sau conjunctiv :

El m-a învăţat să votez aşa ori de cîte ori ***este a se aduce*** *vreo vătămare drepturilor acestei ţări.* GHICA, S. 571.

Cînd ***este să dai*** *peste păcat, dacă e înainte te sileşti să-l ajungi, iar dacă-i în urmă stai şi-l aştepţi.* CREANGĂ, P. 223.

Extrem de rar apare *a fi* la alt mod decît indicativul :

Mai apoi socotiră să nu cumva zădărască pre Ştefan Vodă, ***să le fie a strica*** *pacea.* URECHE, LET. 87.

---

[1] Al. Philippide, în gramatica sa (p. 112), introduce formaţia imperfectul verbului *a fi* + conjunctiv în paradigma verbului ca timp al indicativului, numind-o *actio instans trecută.*

Dintre gramaticile amintite e singura care o discută. Acad. I. Iordan, în *Limba romînă actuală,* ed., cit. consideră pe *a fi* auxiliar de mod în aceeaşi construcţie.

Perifraza formată din *a fi* și un alt verb poate exprima :

necesitatea :

Trimis-au cărți la castelanul de Halici, carele ***era să meargă*** *la împărăție să lege păcile.* URECHE, LET. 238.

Cînd ***era de făcut*** *ceva treabă o cam răream de pe acasă.* CREANGĂ, A. 70.

Apoi om vedea noi ce ***este de făcut.*** SADOVEANU, O. VIII 271.

Necesitatea se exprimă mai ales prin construcția cu supinul. În celelalte e dificil de precizat dacă e vorba de o acțiune necesară sau de o acțiune posterioară în trecut (echivocul apare în primul citat din Ureche).

posibilitatea :

Și ***nu era a se potoli*** *acea fără de mîngîiere plîngere și întristare cu altcevaș.* Greceanu, Cronica (în MAG. IST. II 333).

Dar ce ***era să le facă?*** CREANGĂ, P. 25.

— Dacă puneți problema așa, ce să mai discutăm . . .

— Păi nici ***nu e de discutat.*** DUMITRIU, P. F. 78.

voința :

Făt Frumos, din fuior de argint torceam și ***eram să-ți țes*** *o haină ursită în descîntece, bătută în fericire.* EMINESCU, N. 9.

*Dacă nu ți-***a fost de cumpărat,** *la ce i-ai dat drumul.* CREANGĂ, A. 57.

Alteori construcția are un sens temporal exprimînd o acțiune posterioară în trecut altei acțiuni trecute:

Am descălicat în curtea bisericii, unde corunația ***era să fie.*** Greceanu, Cronica (în MAG. IST. II 169).

Principiile în numele cărora ***era să se ridice*** *poporul romîn erau discutate și hotărîte cu mulți ani înainte.* GHICA, S. 517.

A doua noapte cel mijlociu ***era să stea*** *de strajă.* Eminescu (în BASME, 278).

De la această valoare temporală s-a trecut cu ușurință la o valoare modală specifică acestei construcții : acțiune care a fost pe punctul de a se realiza, dar nu s-a realizat:

Corabia ***era să se înece*** *la Sulina.* ALECSANDRI, PR. 48.

Vă aduceți aminte ce am pățit noi acu trei ani, cînd ***era să ne ieie*** *Bistrița, ca să ne ducă la Galați?* SADOVEANU, O. VIII 73.

Nu știi c-az-noapte ***eram să vă tai*** *p-amîndoi.* GR. N. I 256. Brăila.

Ca și în cazul lui *a trebui* infinitivul sau conjunctivul [1] următor constituie inițial subiectul gramatical al lui *a fi* [2]. Ca urmare a acestui fapt *a fi* e invariabil:

Pentru cele încumplite viitoare răutăți și primejdii care pe ticălosul pămînt acesta ***să vie era*** *cum în cea de apoi au venit.* Greceanu, Cronica (în MAG. IST. II 138).

În minutul în care ***era să mă trimit*** *pe cea lume, cînd* ***era să trag*** *cocoșul pistolului . . . am auzit de o dată o trîmbiță.* ALECSANDRI, PR. 136.

Uneori această construcție are un sens impersonal :

Și multă moarte s-au făcut între îmbe părțile, că nu ***era a călca*** *pre pămînt.* URECHE, LET. 231.

---

[1] Nu iau în discuție construcția cu supinul unde lucrurile stau altfel, *a fi* fiind verb personal.

[2] Uneori, mai ales în textele vechi, perifraza e însoțită de un subiect logic în dativ: *După aceea, măcar că nu s-au mai simțit hoți, iar* ***domnului*** *tot* ***îi*** *era a merge după porumb.* Greceanu, Cronica (în MAG. IST. II 332).

Jupînesele boierilor . . . s-au rădicat cu totul şi au trecut în Ţara Rumînească, pentru că nu ***era a sta*** *în Ardeal de vreme ce oştile toate se trăgea a ieşi din Ardeal.* Greceanu, Cronica (în MAG. IST. II 174).

Ca şi în cazul verbului *a trebui*, subiectul verbului al doilea începe să fie considerat subiect al întregii construcţii şi ca urmare apare tendinţa de a acorda pe *a fi* cu subiectul, tendinţa de a-l face să-şi piardă caracterul unipersonal pe care-l are în această construcţie [1]:

Lăsă capul pe umărul lui şi ***era*** *aproape să moară.* EMINESCU, POV. 60.

Era *gata să adoarmă.* GALACTION, O. I 137.

Sîngele închegat . . . ***era*** *mai-mai să umple groapa.* CREANGĂ, O. 207.

Văzînd noi că ***era*** *cît pe ce să se încaiere la bătaie, ne punem la mijloc.* CREANGĂ, A. 107.

Examinarea situaţiilor în care *a fi* are valoare modală demonstrează că *a fi* împreună cu verbul următor formează o construcţie a cărei unitate e marcată prin :

1. atenuarea sensului lui *a fi*;

2. tendinţa de a acorda pe *a fi*, iniţial unipersonal, cu subiectul verbului următor:

Nimeresc orbii Suceava şi eu ***nu eram*** *să vă nimeresc?* CREANGĂ, A. 107.

Chiar că ***erai*** *să ne dăruieşti cu milă.* CREANGĂ, P. 268.

Urmat de supin, verbul *a fi* se acordă totdeauna cu subiectul :

Multe ***sînt de făcut*** *şi puţine* ***de vorbit,*** *dacă ai cu cine te înţelege.* CREANGĂ, A. 100—101.

De asemenea, poate avea valoare impersonală :

Îţi dă la el pentru cinci pogoane opt şi la tine pentru cinci pogoane trei. Păi mai ***e de trăit?*** GR. N. I 251. Buzău.

Între *a fi* şi verbul următor pot fi introduse diferite părţi de propoziţie. Cele mai obişnuite sînt circumstanţialele :

Luă pe Roxanda . . . să-i fie doamnă lui, care era ***mai înainte*** *să o ia Joldea.* URECHE, CR. 171.

În ceasurile-i de nesomn şi de durere icoana frumosului Popa Tonea era ***de acum*** *să i se înfăţişeze veşnic.* GALACTION, O. I 176.

V

Un alt aspect al modalităţii îl constituie voinţa, dorinţa de a săvîrşi o acţiune. Această nuanţă modală este exprimată în limba romînă prin optativ şi prin verbul *a vrea*. Logic se poate face discriminarea dintre dorinţă şi voinţă [2]. Pe plan lingvistic distincţia este adeseori mai dificilă. Optativul exprimă în mod

[1] Al. Philippide, lucr. cit., p. 112 îl înregistrează cu desinenţe personale.

Acad. I. Iordan, în *Limba romînă actuală*, ed. cit., p. 349, explică apariţia desinenţelor personale la *a fi*, în această situaţie, printr-o « " slăbire" a simţului pentru raportul sintactic dintre cele două verbe şi, în special, pentru caracterul impersonal al auxiliarului », slăbire al cărei rezultat e un acord prin atracţie, forma verbului următor influenţînd forma lui *a fi*. Mai departe, adaugă că nici influenţa unui model străin nu trebuie exclusă.

[2] *Bolşaia sovetskaia enţiklopediia*, vol. al IX-lea, p. 71, ed. a II-a, defineşte astfel voinţa şi dorinţa:

« *Voinţa* este acea latură a vieţii psihice a omului care îşi găseşte expresia în acţiunile lui conştiente, orientate spre atingerea scopurilor propuse. »

« *Dorinţa* se numeşte tendinţa însoţită de o reprezentare precisă (clară) a scopului şi motivului acţiunii. »

clar prima modalitate, iar apropierea acestui mod de condițional determină o anumită dependență a dorinței, a realizării dorinței de o condiție exterioară. În cazul lui *a vrea*, dorința nu depinde decît de factori subiectivi, voința condiționînd realizarea dorinței. Cele două modalități, voința și dorința, se împletesc, delimitarea precisă nefiind posibilă :

*Cine **va vrea** după mine **să meargă** să se lepede de sine.* CORESI, C_2 64.

*Cînd **voiți să știți** cum se glorifică faptele cele mari, citiți Odele și Elegiile lui.* GHICA, S. 490.

*Sînt trudită și **vreau să dorm**.* SADOVEANU, O. VIII 606.

*Dacă **vreai să iei** boieria, o plăteai cu bani.* GR. N. I 201. Ialomița.

Alteori, ideea de dorință pălește, verbul căpătînd și un sens secundar de acceptare :

*S-au supărat și m-au ocărît pentru că **n-am vrut să-i cred**.* REBREANU, R. I 139.

*Demonstra în fiecare zi cui **voia să-l asculte**.* SADOVEANU, O. VIII 428.

A vrea se construiește fie cu conjunctivul fie cu infinitivul, preponderența conjunctivului fiind însă evidentă :

*Că mulți **vrea a mai muri** întru boala lor decît boala să-ș descopere.* CORESI, C_2 59.

*Rămîi aici, să zic să-ți dea tainul. **Vroi să te fac** om.* GHICA, S. 9.

*Moșneagul **voiește a merge** la tîrg.* CREANGĂ, P. 76.

***Vreau să-mi dau sama** despre satul nostru.* CREANGĂ, A. 73.

*— Domnule, ... **vrei să mă înveți** cum trebuie să mă port?* EMINESCU, N. 90.

Chiar în textele vechi, în care viitorul se formează din *a vrea* urmat fie de conjunctiv, fie de infinitiv, *a vrea* cu valoare modală se construiește de preferință cu conjunctivul. Tot conjunctivul apare aproape exclusiv în textele populare.

În limba literară, *a vrea* urmat de infinitiv e frecvent folosit în operele scriitorilor de la 1848, la care am putut constata și în alte situații preferința pentru infinitiv (cf. *a trebui*):

*Sfătuiesc deci pe poeții noștri să facă dietă douăzeci și patru de ceasuri cînd **ar vrea a se apuca** de vreo compunere.* ALECSANDRI, PR. 41.

*Declarară ... că ei **nu voiesc a cunoaște** alt prinț.* BĂLCESCU, O. II 38.

Optativul are în cazul verbului *a vrea* o valoare diferită de cea obișnuită și exprimă atenuat dorința :

***Aș vrea să știu** cum se numea acest loc în vechime.* GHICA, S. 149.

***Aș voi să știu** ce feli este la voi grăuntele orzului.* CREANGĂ, O. 294.

În limba actuală întîlnim destul de frecvent construcții în care *a vrea* e urmat de un adjectiv sau de un substantiv :

*Puținele zile ce mi-au rămas **nu le vreau** însă **ticăloase**.* SADOVEANU, O. VIII 598.

***L-ar fi vrut soldat** îndrăzneț.* SADOVEANU, O. VIII 603.

***Se vrea înconjurat** numai de lucruri frumoase.* CAMIL PETRESCU, N. 105.

Cînd verbul însoțit de un participiu e precedat de un pronume reflexiv, construcția are sens pasiv, participiul fiind echivalentul unui conjunctiv pasiv (cf. *a trebui*). În celelalte cazuri, adjectivul sau substantivul se referă la pronumele complement direct [1].

---

[1] Construcția e o contragere a unui predicat nominal (*nu le vrea ticăloase : nu vrea să fie ticăloase*).

În cazul construcțiilor cu *a vrea* subiectele celor două verbe pot fi diferite :

***Vrei să ne aprindem** paie în cap.* CREANGĂ, P. 9.

*Tot mînăstiri să croiești, dacă **vrei să te bage** dracii în seamă.* CREANGĂ, P. 49.

— *Ce **vrei să-ț dau** eu ție drept plată . . .?* GR. N. I 87. Romanați.

Construcțiile discutate pînă acum, în care *a vrea* e urmat de un verb, nu se deosebesc de cele în care e urmat de un substantiv sau un pronume complement direct :

***Voiește răsturnarea** stării de lucruri existentă.* GHICA, S. 135.

— *Nu, **pe acesta-l voi**, zise Făt-Frumos.* EMINESCU, N. 22.

*Nu **voi mormînt** bogat*

Cîntare și flamuri. EMINESCU, O. I 219.

*El **ne-a vroit ghinele.*** GR. N. I 241. Buzău.

Adeseori, al doilea verb, exprimat o dată, nu se mai repetă după *a vrea*, subînțelegîndu-se :

*La Socola a rămas să meargă cine **a vrea**, în toamna viitoare.* CREANGĂ, A. 115.

Uneori e greu de precizat dacă lipsește un verb sau un substantiv :

— *Ei, ce **vrei**, frate-meu? îl întrebă zmeul.*

— *Ce **vreau** eu **n-o să vrei** tu, măre zmeule.* Stăncescu (în BASME, 197).

A vrea are o situație deosebită în comparație cu celelalte verbe discutate :

1. Își păstrează întotdeauna nealterat sensul propriu (prezent și puternic chiar în cazurile rare cînd apare și o nuanță de acceptare).

2. Nimic nu deosebește construcția în care e urmat de un verb de cea în care e urmat de un substantiv, cum se întîmplă în cazul lui *a trebui*, de exemplu.

3. Poate avea un subiect diferit de cel al verbului pe care îl însoțește.

Ultimele două caracteristici sînt o consecință a primei. Păstrarea intactă a sensului lexical îi conferă o anume independență semantică și sintactică *a vrea* rămînînd un mijloc lexical de exprimare a modalității, dorinței și voinței.

VI

Dorința mai poate fi exprimată și prin *a veni* urmat de un alt verb :

***Îi venea să plîngă** acum.* EMINESCU, N. 111.

Spre deosebire de *a vrea*, în care dorința coincide cu voința, *a veni* exprimă dorința scindată de voință, dorința părînd a încerca să se impună voinței subiectului [1]. Această nuanță specifică e mai clară în situațiile în care *a veni* e urmat de un verb exprimînd o acțiune negativă și se atenuează în celelalte :

---

[1] În citatul :

*Îi **veni** pe buze, din inimă, **dorința** să spuie tovarășului său cîteva vorbe calde.* SADOVEANU, O. VIII 649

și-a găsit expresia mai concretă aceeași nuanță modală. În acest caz *a veni* e clar predicativ.

În alte situații are valoarea unui verb nepredicativ :

— *Ehe, **greu îți vine** să dai cînd ai de la dumnezeu prea mult.* REBREANU, R. I 139.

*Rochia **vine largă** la gît*

*Îmi **vine** să plîng.*
*Îmi **vine** să rîd.*
*Îmi **vine** să mă plimb.*

Uneori sensul lui *a veni* e mai apropiat de posibilitate decît de dorință :

*Mă mir cum îți mai **vine să vorbești** de tine.* ISPIRESCU, L. 14.

*Nu-i **venea să creadă**.* BART, D. U. 63.

*S-a deprins cu lucru și nu-i **hini să stea** în țol.* GR. N. I. Rîmnicul Sărat.

Exprimînd modalitatea, *a veni* apare la orice mod și timp, urmat de un verb la conjunctiv :

*Era . . așa de frumos și de cald afară că-ți **venea să te scalzi** pe uscat ca găinile.* CREANGĂ, A. 64.

*Îi **venea să-și muște** limba.* REBREANU, R. I 109.

*Deodată-i **venise să cînte** o arie dintr-o operetă veche.* SADOVEANU, O. VIII 429.

De urîtu'tău
Și de-al tat-tău
*Îmi **vine să fug**.* GR. N. I 55. Dolj.

*I-a **venit a rîde**.* CREANGĂ, P. 83.

sau, mai rar, la infinitiv :

*Se uită la femeie parcă nu **i-ar fi venit a crede**.* REBREANU, R. II 166.

*Cînd duduia Catincuța **i-a rostit** dulce numele meu, Damian, ei parcă **i-ar fi venit a rîde**.* SADOVEANU, O. VIII 99.

A veni e întotdeauna invariabil pentru că subiectul gramatical, ca și în cazul lui *a trebui*, îl constituie propoziția al cărei predicat e al doilea verb, subiectul logic fiind exprimat printr-un substantiv sau un substitut al acestuia în dativ. În limba romînă actuală, deși relația sintactică între *a veni* și verbul următor nu a dispărut complet, vorbitorul raportează întreaga construcție la subiectul verbului al doilea, fapt care nu și-a găsit încă expresia gramaticală.

Caracterul unitar al construcției, realizat prin atribuirea ei aceluiași subiect, apare net dacă încercăm să precizăm subiectul verbului al doilea : *îți vine să plîngi **tu*** — precizarea fiind superfluă. De asemenea se mai manifestă și în concordanța necesară dintre persoana pronumelui în dativ și persoana subiectului verbului la conjunctiv (construcția *îmi vine să plîngă* e imposibilă).

Între cele două verbe se intercalează adesea cuvinte cu variate roluri sintactice :

*Îmi vine **cîteodată** să mă dau cu capul de pereți !* SADOVEANU, O. VIII 43.

*Îmi vine **așa** să mă fac o sălbătăciune, să te iau și să te duc în sihlă.* SADOVEANU, O. VIII 280.

Avînd în vedere gradul de slăbire a sensului de bază al lui *a veni* în această situație și raportarea acestui verb la subiectul verbului al doilea, raportarea sensibilă, dar neexprimată încă gramatical [1], îl putem considera un mijloc gramatical de exprimare a modalității.

---

[1] În cazul verbelor *a trebui* și *a fi*, tendința de a le acorda cu subiectul verbului următor constituie expresia gramaticală a acestui fapt.

VII

Un alt aspect al modalității și anume aparența, se exprimă prin verbul *a părea*. Atitudinea de îndoială, de nesiguranță aparține nu subiectului, autorului acțiunii, ci vorbitorului, care se îndoiește de cele afirmate, de realitatea acțiunii pe care o atribuie altcuiva. Din această cauză, *a părea* se folosește mai ales la persoana a III-a :

Hagi-Ahmed-el-Hedet ***pare a avea*** *peste cincizeci de ani.* ALECSANDRI, PR. 191.

Tu n-ai cunoscut în sufletul meu grăuntele de nebunie care azi ***pare a te mira.*** SADOVEANU, O. VIII 21.

Rar vorbitorul și autorul acțiunii coincid :

Eu ***par a nu asculta,*** *dar aud totul* [1].

Acordul în persoană al lui *a părea* cu subiectul, deși îndoiala nu aparține subiectului și se referă numai la acțiune, poate constitui o dovadă a fuziunii dintre cele două verbe.

A părea poate fi urmat de un infinitiv (de cele mai multe ori) sau de un conjunctiv :

Sergentul ***păru a avea*** *o viziune nedesluşită.* SADOVEANU, O. VIII 435-436.

Pare să aibă *cincizeci de ani.*

Frecvent se întîlnește construcția *a părea* + *a fi* copulativ :

Iată o lume ce în ochii d-tale ***pare a fi sălbatică.*** ALECSANDRI, PR. 124.

Adeseori copula se suprimă, funcțiunea ei fiind preluată de *a părea*, care devine verb nepredicativ exprimînd o nuanță specifică de îndoială, de aparență [2] :

Toate ***păreau cufundate*** *în aburitele depărtări ale Siretului.* SADOVEANU, O. VIII 180.

A părea are pe lîngă valorile mai sus amintite și valoarea de verb predicativ, independent, cînd e la diateza reflexivă [3] :

O singură şovăire ***se pare*** *c-am avut şi eu şi calul cel roib şi soldatul.* SADOVEANU, O. VIII 169.

Nu mi ***se pare*** *să-mi fi venit înainte un soldat cu acest nume.* SADOVEANU, O. VIII 431.

sau, cînd e urmat de o propoziție introdusă prin *că*:

Părea că *printre nouri s-a fost deschis o poartă*
Prin care trece albă regina nopții moartă. EMINESCU, P. 53.

Şi ochii şi glasul şi toată atitudinea ***pare că*** *se ascute în fiinţa aceasta.* SADOVEANU, O. VIII 178.

Din construcții în care *a părea* era urmat de o propoziție întrodusă prin *că* a rezultat adverbul *parcă* [4] :

Inima-i zvîcnește tare, viața-i ***parcă*** *se răpune.* EMINESCU, O. I 69.

În concluzie, *a părea* exprimă aparența fie singur, ca verb predicativ, fie împreună cu un alt verb. În acest ultim caz, *a părea* formează împreună cu

---

[1] În acest caz, îndoiala aparține celor care observă pe vorbitor.
E normal ca autorul unei acțiuni să știe dacă o săvîrșește într-adevăr.

[2] Toate verbele nepredicative, exceptînd pe *a fi*, au o nuanță proprie: *a deveni* exprimă transformarea, procesul de obținere a unei calități, *a rămîne* păstrarea unei calități etc.

[3] Comp. *a putea.*

[4] Comp. adverbul *poate.*

celălalt verb o unitate, posibilă datorită sensului abstract al lui *a părea* și marcată prin acordul acestuia cu subiectul.

★

Din analiza precedentă ajungem la o serie de concluzii :

1. Unele dintre verbele studiate constituie împreună cu alte verbe un complex [1] cu un sens unitar la care participă în mod inegal cele două elemente. Semantic, rolul principal revine elementului al doilea, formei nominale sau conjunctivului ; gramatical, preponderența revine verbului cu sens modal, care poartă semnele predicativității, indică momentul, modalitatea acțiunii și, de cele mai multe ori, persoana.

2. Exprimînd modalitatea, unele verbe își păstrează valoarea lexicală [2] și modifică sensul verbului pe care îl însoțesc conform propriului lor sens (*a putea, a trebui*), în timp ce altele (*a avea, a fi, a veni*) se depărtează de sensul lor obișnuit.

3. Alcătuind o unitate, cele două verbe fuzionează, dar în măsură diferită. Anumiți indici gramaticali și atenuarea sau chiar pierderea valorii semantice proprii marchează gradul fuziunii și, implicit, treapta de abstractizare pe care a atins-o verbul modal. Dintre verbele discutate, treapta superioară de abstractizare au atins-o verbele *a putea* și *a trebui*, *a fi* și *a avea*.

În cazul primelor două, în stabilirea gradului de abstractizare atins ținem seama în primul rînd de indicii gramaticali care marchează fuziunea cu verbul pe care-l însoțesc, pe cînd la *a fi* și *a avea* preponderența o are factorul semantic.

Pe o treaptă inferioară de abstractizare stau *a veni* și *a părea*, iar *a vrea* rămîne în limitele expresiei lexicale a modalității.

Unica marcă gramaticală comună o constituie referirea verbului modal la subiectul verbului pe care-l însoțește.

Dintre verbe, gradul maxim de abstractizare îl ating auxiliarele. Ele își pierd conținutul semantic propriu, își modifică de cele mai multe ori forma (din cauza uzurei provocate de frecventa lor folosire și de poziția atonă pe care o au în frază) și formează cu celălalt verb o unitate foarte strînsă [3].

Comparația cu auxiliarele arată că verbele modale discutate reprezintă în procesul de abstractizare o etapă intermediară.

Deosebirile mai importante dintre auxiliare și verbele modale constau în:

a. Fixarea auxiliarului [4] la o singură formă (a unui mod și timp) și la exprimarea unui singur sens, față de verbul modal, care se folosește la diferite forme, exprimînd nuanțe modale variate și uneori destul de îndepărtate.

b. Posibilitatea mult mai redusă a intercalării altor cuvinte între cele două elemente ale formei verbale compuse.

Avînd în vedere deosebirile existente, socotesc mai potrivit pentru verbele modale termenul de s e m i a u x i l i a r.

În stabilirea caracterului de semiauxiliar al unui verb trebuie să ținem seama de criteriul semantic (atenuarea sau pierderea sensului inițial) și de criteriul

[1] Verbul care exprimă modalitatea poate sta la diferite moduri și timpuri, celălalt la o formă nominală: supin, infinitiv sau conjunctiv, sinonim în această situație cu infinitivul.

[2] Tocmai modalitatea constituie conținutul lor semantic.

[3] În ce privește golirea de sens și fuziunea cu verbul următor, constatăm: *a.* unele auxiliare păstrează ceva din valoarea lor semantică inițială (deci nu stau toate pe același plan din acest punct de vedere); *b.* unitatea formelor compuse cu conjunctivul e mai puțin strînsă decît a celor cu infinitivul.

[4] Afirmație valabilă și pentru auxiliarul condiționalului nu numai pentru cele temporale.

Scanned with OKEN Scanner

gramatical (prezența unor fapte de natură morfologică sau sintactică care să marcheze fuziunea verbului modal cu cel pe care îl însoțește).

4. Semiauxiliarele pot însoți un verb, o locuțiune verbală sau un grup format dintr-un verb nepredicativ și un nume sau un echivalent al acestuia, și capabil să constituie în anumite condiții un predicat nominal :

poate veni
poate lua parte
poate fi bolnav,

imprimîndu-le o anumită nuanță modală fără a le altera caracterul verbal sau nominal.

De asemenea, constatăm că :

a. rolul avut la origine de verbul pe care-l însoțește semiauxiliarul depinde de caracterul tranzitiv sau intranzitiv al acestuia din urmă ; acest verb a fost complement direct după *a putea* și *a avea* și subiect cînd însoțea pe *a trebui*, *a fi* și *a veni*. Fuziunea dintre cele două verbe face azi inutilă, uneori dificilă (cf. *a trebui*, *a putea* + infinitivul), scindarea complexului în două elemente cu rol sintactic diferit ;

b. dintre verbele cu valoare modală, unele se pot construi și cu substantive (cf. *a trebui*), altele numai cu verbe *(a putea, a avea, a fi, a veni)*. Dintre acestea, *a putea* nu poate fi niciodată complinit de un substantiv. Celelalte apar însoțite de substantive (cu rol sintactic de complement direct sau de subiect) numai cînd sînt întrebuințate cu sensul lor fundamental, fiind lipsite în acest caz de orice valoare modală.

În urma celor discutate ajungem la concluzia practică, de interes didactic, că în analiza sintactică semiauxiliarele nu trebuie despărțite de verbul sau locuțiunea următoare, ci trebuie considerate elemente constitutive ale unui predicat verbal compus [1], iar în cazul cînd sînt urmate de un predicat nominal, ale unui predicat nominal compus. Această unitate nu trebuie disociată nici în situația aparent paradoxală cînd semiauxiliarul e la un mod nepersonal, celălalt verb fiind la mod personal :

Neputînd să plece a telefonat.

În acest caz, rolul sintactic (de circumstanțial de cauză) revine întregului grup, nu numai lui *a putea*. Simpla prezență a conjunctivului, sinonim de altfel în situația dată cu infinitivul, nu ne îndreptățește să procedăm mecanic împărțind această unică comunicare în două propoziții.

Disocierea e necesară numai în situațiile rare în care, datorită unor condiții speciale, verbul cu valoare modală devine elementul principal al comunicării, vorbitorul insistînd asupra lui. Semiauxiliarul e scos în evidență prin deplasarea accentului principal al comunicării asupra lui :

***Pót** să lucrez.*

[1] Cf. Gramatica Academiei de Științe a U.R.S.S., vol. al II-lea, p. 409—416.

Scanned with OKEN Scanner

STUDII DE GRAMATICĂ
Vol. I, 1956

UNELE PROBLEME ALE IMPERFECTULUI

DE

ALEXANDRU GEORGESCU

În Gramatica Academiei R.P.R.[1], vorbindu-se despre imperfect, se arată că : « acțiunea redată de imperfect se situează în trecut (față de momentul vorbirii) și e durativă neterminată în momentul la care se referă vorbirea ».

De aici reiese că avem a face cu trei probleme :

a. în primul rînd este vorba de o acțiune care aparține trecutului și prin aceasta imperfectul prezintă note comune cu toate timpurile a căror acțiune s-a terminat în trecut ;

b. acțiunea imperfectului este durativă ;

c. acțiunea exprimată la imperfect este neterminată și prin aceasta imperfectul are note comune cu prezentul, care exprimă și el o acțiune în curs de desfășurare

Analiza unor exemple va duce la lămurirea problemelor pe care le ridică imperfectul :

Cînd poștalionul ***ieși*** *din pădure înserarea* ***cuprinsese*** *pămîntul. Vîntul răsunător frămînta în urmă pădurea cu vuiet de ape și* ***trecea*** *în larguri cu o suflare de mînie. Rostogoliri de nouri* ***veneau*** *din urmă de la munți și vîntul pornit din acea parte* ***dădea*** *zbor furtunos trăsurii răsfirînd cu șuiere de mînie cozile și coamele cailor. Surugiul își* ***îndesă*** *căciula bine în cap,* ***dădu*** *fugarilor cîteva bice. Apoi deodată îi* ***opri,*** ***sări*** *de pe capră și* ***ridică*** *poclitul.* SADOVEANU, O. III 286.

În exprimarea acțiunilor și în prezentarea fenomenelor naturii autorul a pornit de la realitatea obiectivă folosind verbele și timpurile cele mai potrivite pentru a desemna acțiunile prezentate. Deosebirea constă în faptul că momentul de realizare a acestor acțiuni și fenomene este diferit.

Din punctul de vedere al duratei, orice acțiune are un sfîrșit și prin aceasta toate acțiunile sînt limitate în timp ; unele pot fi realizate într-un timp mai îndelungat, iar altele într-un singur moment.

Din observarea atentă a felului cum se petrec acțiunile și fenomenele în natură s-a ajuns la distincția existentă între verbele durative și cele momentane.

---

[1] Vol. I, p. 305.

Pentru a exprima momentul în care se săvîrșește acțiunea sînt folosite timpurile, care la rîndul lor arată cînd se desfășoară acțiunea, precizează momentul de săvîrșire a acțiunilor. În pasajul din Sadoveanu, mai mult ca perfectul *cuprinsese* exprimă rezultatul unei acțiuni, rezultat care persistă și în cadrul căruia se desfășoară toate celelalte acțiuni, care sînt prezentate cu ajutorul imperfectului și al perfectului simplu. Caracterul acestor acțiuni și fenomene este durativ sau momentan.

Verbele *a ieși, a da, a îndesa, a opri, a sări, a ridica*, a căror acțiune este redată prin perfectul simplu, desemnează acțiuni momentane. Atunci cînd acțiunea durează un timp mai îndelungat, se precizează că interesează un singur moment din desfășurarea acestei acțiuni.

Celelalte verbe : *a frămînta, a trece, a veni* sînt verbe care denumesc acțiuni sau fenomene care durează un timp mai îndelungat. Redarea cu ajutorul imperfectului, timp care prezintă o acțiune în desfășurare fără să insiste asupra momentului de început sau de terminare, nu face decît să ajute la exprimarea acțiunilor așa cum se desfășoară ele sau exprimă atitudinea subiectivă a vorbitorului față de aceste acțiuni.

Folosirea celor două timpuri nu este întîmplătoare. Perfectul simplu exprimă totdeauna o acțiune ca fiind văzută din exterior și, datorită faptului că insistă asupra momentului ei de sfîrșit, ne situează în urma desfășurării ei. Cu el, acțiunea progresează în timp, deoarece inserierea mai multor perfecte simple duce la precizarea că este vorba de o serie de momente care se succed.

Spre deosebire de perfectul simplu, imperfectul prezintă o acțiune în desfășurarea ei. Prin aceasta imperfectul se diferențiază de perfectul simplu și are note comune cu prezentul, care prezintă o acțiune ca desfășurîndu-se în momentul vorbirii. Imperfectul și prezentul prezintă o acțiune în timpul desfășurării, adică durativ, ceea ce înlătură posibilitatea precizării momentului de început sau de sfîrșit al acțiunii. Deosebirea între *merg* și *mergeam* constă în faptul că în timp ce imperfectul exprimă o acțiune care s-a desfășurat în trecut, prezentul exprimă o acțiune care se desfășoară în momentul vorbirii ; nota lor comună este prezentarea durativă a fenomenului.

Din expunerea faptelor, am ajuns la următoarea ipoteză : imperfectul a exprimat mai întîi acțiunile și fenomenele durative și apoi, datorită aparenței de durată pe care o prezintă acțiunile iterative, care sînt acțiuni momentane ce se repetă, și prin analogie cu verbele durative s-a ajuns la folosirea imperfectului pentru a exprima acțiunile verbelor momentane. Este necesar să arăt că este vorba de un proces de abstractizare care cu ajutorul imaginației dă posibilitatea prezentării unor acțiuni și fenomene văzute din punctul de vedere al stării afective a vorbitorului.

Dacă am înlocui în citatul din Sadoveanu imperfectul cu perfectul simplu, am constata o lipsă de concordanță între felul acțiunilor, așa cum se prezintă ele în realitatea obiectivă, și modul de prezentare în scris :

Cînd poștalionul ***ieși*** *din pădure, înserarea* ***cuprinsese*** *pămîntul. Vîntul răsunător* ***frămîntă*** *în urmă cu vuiet de ape și* ***trecu*** *în larguri cu o suflare de mînie. Rostogoliri de nouri* ***veniră*** *din urmă de la munți și vîntul pornit din acea parte* ***dădu*** *zbor furtunos trăsurii răsfirînd cu șuiere de mînie cozile și coamele cailor. Surugiul își* ***îndesă*** *căciula bine în cap,* ***dădu*** *fugarilor cîteva bice. Apoi deodată îi* ***opri, sări*** *de pe capră și* ***ridică*** *poclitul.*

Aspectul de tablou văzut a fost înlocuit cu desfășurarea rapidă a faptelor. Lucrul acesta nu corespunde desfășurării acțiunilor și fenomenelor prezen-

tate, care pot fi durative sau momentane, și pe care scriitorul le vede așa cum sînt.

La rîndul lor, acțiunile iterative pot fi exprimate la imperfect, fie cu ajutorul unor determinări, fie prin însuși sensul verbului.

Cîteva exemple vor ajuta să înțelegem mai bine afirmația aceasta:

a. acțiune iterativă exprimată prin imperfect, fără ajutorul unor determinări:

Tunetul bubuia adînc, răsuna pe întinderea apei pînă departe; cîte o rață ***se desprindea*** *brusc din cîrd și cădea greu pe luciu, turburîndu-l.* SADOVEANU, O. I 410;

b. acțiuni iterative exprimate prin imperfect cu ajutorul unor determinări:

Din cînd în cînd intra *un bordeian ori un cioban nins ca să fumeze o lulea, pe urmă ieșea.* SADOVEANU, B. 89.

De inima căruței atîrnau păcornița cu feleștiocul și posteuca care ***se izbeau*** *una de alta* ***cînd mergea*** *căruța.* CREANGĂ, P. 106;

c. acțiuni momentane care, exprimate prin imperfect, devin durative:

Cu picioarele în sus, zbătîndu-se în sîngele lui cățelandrul scheuna și plîngea răgușit, pe cînd unul îl țintuia la pămînt în colții de fier. Puiul ***murea*** *tremurînd și scheunînd dulce.* SADOVEANU, O. VIII 108.

Soarele surîdea în asfințit galben, slab ca fața unui moșneag vesel, iar lumina aceasta ***săruta*** *pămîntul ca o rouă binefăcătoare, răspîndind bucurie și deșteptînd nădejdi pretutindeni.* REBREANU, P. S. 104.

Călărețiii păgîni ieșiți la mal porneau goana, ***se împrăștiau*** *după fugari; grămăjoare răzlețe alergau cu sulițe aplecate, cu săbiile înălțate.* SADOVEANU, O. I 549.

Folosirea imperfectului pentru a exprima acțiunea unor verbe momentane are o valoare stilistică, așa cum a arătat B. Cazacu în articolul său «Limba romînă în școală»[1], unde se spune: « De un remarcabil efect poetic e întrebuințarea formei de imperfect *murea*. Acțiunea exprimată prin verbul a muri, *a înceta din viață*, e de fapt instantanee (trecerea de la viață la moarte nu are o durată în timp) spre deosebire, de exemplu, de verbul *a trăi* care exprimă o acțiune durativă. Punînd verbul la imperfect, fenomenul trecerii de la viață la moarte apare în desfășurare; agonia lentă a căprioarei e reprezentată astfel cu mai multă putere de evocare. »

Revin asupra acțiunilor exprimate de verbele momentane, care prezintă totuși unele deosebiri. În timp ce o serie de verbe momentane prezintă acțiuni care se realizează fără să determine trecerea la o altă acțiune, o altă serie de verbe momentane prezintă acțiuni care, o dată îndeplinite, dau naștere la o altă acțiune. *A pleca* față de *a muri* prezintă deosebiri prin faptul că primul verb, *a pleca*, exprimă și trecerea la cealaltă acțiune, *a merge*, care urmează în mod obligatoriu primei acțiuni.

A muri este un verb momentan care exprimă o acțiune finală și care este de fapt rezultatul unui proces, al unei lupte care se duce în organism. Această acțiune exprimată la imperfect își are originea în faptul că orice acțiune momentană presupune un moment de pregătire, moment ce precedă realizarea acțiunii însăși. Această fază de pregătire a fenomenului, văzută ca o unitate cu acțiunea propriu-zisă, a dus la posibilitatea folosirii imperfectului la astfel de verbe.

---

[1] *Cum vorbim*, nr. 5, 1949, p. 21.

Şi căprioara sta singură ; şi sîngele i se scurgea în iarba moale a ţărmului. Îşi plecă o dată botul uscat spre luciu, apoi iar rămase neclintită. Căprioara avea un muget abia auzit şi ochii-i luceau în cea din urmă lumină a malului. Aşa sta singură şi ***murea****, sub pletele mestecenilor cu trunchiuri albe.* SADOVEANU, O. III 365.

Nici n-a-ncercat
Să se ridice de unde-a stat
Sărmana, căci de-ajuns simţea
Că-n veci de-acum nu va putea
Să plece, nu, şi nemişcat
Sta sfîntă, şi ***murea.*** COŞBUC, F. T. 163.

Folosirea imperfectului este determinată de faptul că cei doi scriitori văd fenomenul morţii ca formînd o unitate cu faza premergătoare fenomenului însuşi şi care, în ultimă instanţă, este cauza dezlănţuirii fenomenului. Procesul care va avea ca rezultat moartea căprioarei începe din momentul cînd a fost împuşcată. Grija cu care este analizată această fază ne duce la concluzia firească că moartea este inevitabilă ; sîngele se scurge treptat din trupul căprioarei, gemetele, privirile speriate au menirea să creeze imaginea unui fenomen momentan — moartea — ca durînd în timp.

Cele două momente puteau fi exprimate şi în forma : *Aşa sta singură şi trăgea să moară . . .* (se sfîrşea . . .).

Sau, în cazul exemplului din Coşbuc : *Să plece nu voia Şi sta nemişcată* ***Şi trăgea să moară.*** În acest caz descrierea ne lipseşte de prezentarea propriu-zisă a fenomenului morţii, lucru de o mare importanţă pentru finalul celor două episoade de viaţă.

Personajul feminin al lui Coşbuc cunoaşte o agonie lentă, deoarece iubirea pentru ea a însemnat totul ; iar neîmplinirea ei nu ducea decît la moarte. Transpuse la perfectul simplu, cele două citate ar fixa atenţia asupra unui singur moment, — moartea propriu-zisă, — ceea ce nu stă în intenţia scriitorului. Moartea apare cu atît mai dramatică cu cît este văzută ca un fenomen în desfăşurare şi singurul timp al trecutului care este capabil să redea o acţiune în felul acesta este imperfectul.

Aşadar, imperfectul a fost folosit în primul rînd pentru a exprima acţiunile durative, adică s-a pornit de la realitatea concretă care prezenta astfel de acţiuni. Apoi, datorită aparenţei de durată pe care o prezintă acţiunile momentane repetate, s-a ajuns la folosirea imperfectului pentru a desemna şi asemenea acţiuni. Prin analogie cu verbele a căror acţiune are aspect iterativ, s-a ajuns la folosirea imperfectului pentru a desemna acţiuni momentane ca durative. Prin urmare, este vorba de un proces de abstractizare în care imaginaţia umană a avut un rol deosebit de important.

IMPERFECTUL CU VALOARE DE PERFECT ÎN POEZIA EPICĂ POPULARĂ

În Gramatica Academiei R.P.R[1]., atunci cînd sînt discutate valorile absolute ale imperfectului, se arată că în poezia populară se întîlneşte imperfectul exprimînd acţiuni încheiate. Nu se precizează însă dacă şi în proză se întîlnesc imperfecte cu aceeaşi valoare.

[1] Vol. I, p. 305.

W. Meyer-Lübke semnalează folosirea imperfectului cu valoare de perfect în poezia epică moldovenească și în romanțele portugheze : « Rareori imperfectul se substituie timpurilor care exprimă o acțiune momentană, așa încît să devină echivalentul perfectului. Dar cîntecele moldovenești, care prezintă de altfel în întrebuințarea timpurilor particularități curioase, oferă pentru romînă exemple incontestabile [1]. »

Este necesar să arăt că, deși W. Meyer-Lübke vorbește de cîntecele moldovenești, este vorba de un fenomen valabil pentru întreaga poezie epică populară romînească, așa cum dovedesc colecțiile de poezie populară.

Cercetarea colecțiilor de poezie populară arată că imperfectul cu valoare de perfect este foarte frecvent în poezia epică populară ; de remarcat însă, că poezia lirică populară nu cunoaște folosirea imperfectului cu o astfel de valoare.

Balada « Miorița » (V. Alecsandri, Poezii populare, 1867) nu cunoaște nici un imperfect de acest fel. În varianta acestei balade *Oaia năzdrăvană* (colecția G. Dem. Teodorescu) se arată tocmai contrariul. În această variantă, majoritatea verbelor predicative sînt imperfecte cu valoare de perfect.

Este posibil ca V. Alecsandri să fi intervenit în forma acestei balade, deoarece în celelalte balade din colecția sa se pot întîlni imperfecte cu valoare de perfect în număr considerabil.

Explicația cauzelor care au determinat această folosire în poezia populară nu este încă bine precizată și suficient de convingătoare. G. Weigand [2], vorbind de această problemă, arată că : « Frecventa întrebuințare a imperfectului în balade în locul aoristului sau al perfectului se explică doar prin năzuința de a face o descriere plastică, ca și cum ascultătorul ar fi în același timp spectator al acțiunii. La aceasta poate să fi contribuit și comoditatea rimei. »

Precizarea felului acțiunilor, pe care W. Meyer-Lübke o face, este foarte importantă și asupra ei vom mai reveni. Un exemplu din poezia populară ne va ajuta să înțelegem mai bine această valoare a imperfectului :

Frunză verde arțaraș
Dragul mamei Vălenaș
Dimineața ***s-au sculat,***
Pe ochi negri ***s-a spălat.***
La icoane ***s-a-nchinat***
Și la grajd ***au alergat,***
Pe murg ***au încălecat***
Și la mîndre ***au plecat.***
Mîndrele cînd ***l-au zărit,***
Înainte ***i-au ieșit,***
Două mere ***i-au zvîrlit,***
Merele că-s poleite,
Pe de-nuntru otrăvite.
Vălenașul cum ***gusta,***
De inimă-l ***apuca,***
La pămînt mi ***se trîntea.***
În țernă mi ***se zvîrcolea***
Și de moarte ***se zbătea.***
Cînd soarele ***au apus***
Pe vălean mort ***l-au adus,***
La maica-n casă ***l-au pus.***
Vălean frumos îmbrăcat
Îmi stă pe masă culcat. SEVASTOS, c. 316.

[1] W. Meyer-Lübke, *Grammaire des langues romanes*. Paris, 1900, vol. al III-lea, *Syntaxe*, p. 127.

[2] G. Weigand, *Der Banater Dialekt, Jahresbericht*, III. Leipzig, 1896, p. 241.

Ceea ce observăm este faptul că acțiunea în prima și ultima parte este redată la perfect, în timp ce momentul cel mai dramatic este redat prin imperfect.

Dacă admitem că este vorba numai de acțiuni momentane în cazul folosirii imperfectului cu valoare de perfect, ar trebui să neglijăm cele două verbe : *a se zvîrcoli* și *a se zbate*, a căror acțiune este durativă. Dar și în prima parte este vorba de o serie de acțiuni momentane care sînt totuși exprimate cu ajutorul perfectului. Prin urmare, nu felul acțiunilor, — care pot fi durative sau momentane, — determină folosirea unuia sau a celuilalt timp, deoarece este vorba de atitudinea pe care o are vorbitorul față de aceste acțiuni, atitudine care este totdeauna subiectivă.

De fapt, în prima parte a poeziei folosirea perfectului este normală, deoarece acesta este un timp de relatare care accentuează asupra faptului că acțiunile au fost săvîrșite și vorbitorul le analizează din acest punct de vedere.

Trecerea acțiunilor la imperfect este determinată de necesitatea de a face descrierea cît mai vie, capabilă să evoce puternic evenimentul povestit. Viziunea prezentă a faptelor, participarea afectivă la desfășurarea lor determină pe poetul popular să treacă acțiunea la imperfect. Este posibil ca, în acest caz, necesitatea de a exprima acțiunile celor două verbe durative : *a se zvîrcoli* și *a se zbate*, așa cum s-au petrecut în realitate, să fi contribuit la folosirea imperfectului. Dacă este așa, atunci analogia cu ele a determinat și trecerea celorlalte verbe la imperfect.

Folosirea imperfectului în aceste situații este determinată de faptul că, întocmai ca și prezentul, imperfectul exprimă o acțiune în desfășurare. Prezentul exprimă o acțiune în curs de realizare sau o acțiune permanentă, ceea ce îl apropie de imperfect, care prezintă acțiuni în desfășurare dar care, din punct de vedere al momentului de realizare obiectivă, aparține trecutului.

Lucrul acesta îl confirmă și faptul că M. Sadoveanu, atunci cînd a scris *Nada Florilor*, care este de fapt prelucrarea uneia din operele sale din trecut *Împărăția apelor*, a înlocuit în unele cazuri imperfectul cu prezentul.

Pereții de întuneric din juru-mi ***dispăreau*** *și vedenii* ***populau*** *marginile zării. Or o amintire, ca un reflex din altă viață,* ***se contura*** *înainte-mi cu nedesluşite forme de vis. Basmele cele ușor șoptite de bătrînii mei dragi care de mult au murit, îngînările de cîntece de mult uitate,* ***se trezeau*** *și* ***tremurau*** *în mine.* SADOVEANU, Î. A. 46.

Pereții de întuneric din juru-mi ***dispar*** *și vedenii* ***populează*** *marginile zării ; ori o amintire ca un reflex din altă viață,* ***se contureză*** *înainte-mi cu forme nedesluşite de vis. Basmele cele blînd șoptite de bătrînii mei dragi care de mult au murit, îngînările de cîntece de mult uitate* ***se trezesc*** *și* ***tremură*** *în ființa mea.* SADOVEANU, N. F. 25.

Paul Heidler[1] arată că : « La aceasta trebuia să observăm din capul locului următoarele : hotărîrea dacă o lucrare sau o stare trebuie exprimată prin imperfect sau aorist depinde de felul de a concepe acțiunea sau starea în sine.

Este vorba, mai cu seamă, deși nu totdeauna, de punctul de vedere subiectiv de la care vorbitorul consideră acțiunea. » « Nu este vorba dacă o lucrare a durat mult sau puțin sau dacă a rămas neterminată în realitate sau tocmai a fost terminată, ci de felul cum vorbitorul o privește sau dorește ca ea să fie privită. »

---

[1] Paul Heidler, *Zum Tempore im Rumänischen*, în *Jahresbericht*, XVI. Leipzig 1910, p. 14.

Prin urmare este vorba de un punct de vedere subiectiv și lucrul acesta nu poate fi trecut cu vederea, cu atît mai mult cu cît în aceleași situații este folosit fie imperfectul, fie un alt timp. Pentru acestea voi da două fragmente din variante deosebite ale aceleiași poezii populare :

Și dacă ***zicea***
*murgu-****ncăleca***
cobuz își ***lua***
drumu-și ***îndrepta***
iar în urma lui
frunza codrului
dulce-mi ***răsuna***
d-un dulce cîntic
cînt de voinic.

TEODORESCU, P. P. 496.

Și cum ***zice****-ndată*
Mihul cel voinic
Cu degitul mic
Armele-și ***ridică,***
Pleacă *pe potică*
Cu murgul voios
Pin codru frunzos.
Și-n urmă-i vuiește
Codrul ***clocotește***
De-un mîndru cîntic
Cîntic de voinic.

ALECSANDRI, P. P. 67.

În unele cazuri este vorba nu numai de situații asemănătoare, dar și de același verb folosit fie la imperfect, fie la unul din timpurile trecutului.

*Ghimeș iute-****ncăleca***
Și spre Dunăre pleca. ALECSANDRI, P.P. 132.

*Radu iute-****ncăleca***
După dușmani se lua. ALECSANDRI, P.P. 197.

El pe cal ***a-ncălecat***
Și pe drum au apucat. ALECSANDRI, P.P. 20.

În exemplul care urmează, aceleași verbe predicative sînt repetate la un interval foarte apropiat, cu toate acestea timpurile folosite sînt diferite.

Măicuța cînd m-a făcut
*Bine că i-****a*** *mai* ***părut***
*Dară cînd m-****a*** ***legănat***
*Tare rău m-****a*** ***blestemat***
Cu blestem mare de foc
Să n-am' pe lume noroc.
Piciorul mă ***legăna***
Și gura mă ***blestema.*** SEVASTOS, C. 21.

Prezentarea faptelor din citatul de mai sus este făcută de un singur om, însă există o diferență în atitudinea pe care o are el atunci cînd este vorba de aprecierea faptelor. În prima parte autorul constată o serie de fapte care s-au petrecut în trecut și care au valabilitate prin efectele lor. Din această cauză a fost folosit perfectul ca timp al relatării. Dacă luăm acțiunile exprimate prin cele două verbe *a legăna* și *a blestema* constatăm că sînt simultane. În același timp *a legăna* este un verb frecventativ ; totuși această acțiune frecventativă este repetată în mai multe rînduri și avem a face, în cazul de mai sus, cu o acțiune iterativă. Deoarece a doua acțiune, *a blestema*, are loc numai în timpul celeilalte acțiuni, și ea devine iterativă.

În prima parte a lucrării am arătat că acțiunile iterative ale unor verbe momentane au permis analogia cu verbele durative. În felul acesta o imagine de ansamblu asupra unei acțiuni iterative permite exprimarea ei—în mod figurat—ca durînd în timp.

În ultimele două versuri din citat acțiunile sînt trecute la imperfect, deși este vorba de aceleași verbe care au fost la perfect puțin mai înainte. Cauza pentru care se trece la imperfect este atitudinea subiectivă a poetului. Acum

se are în vedere imaginea globală a acțiunilor prezentate, o viziune asupra întregului ansamblu de fapte. Era necesar prin urmare, un alt timp verbal care să permită o astfel de imagine și singurul timp capabil să prezinte aceste fapte în desfășurarea lor, respectînd în același timp momentul de realizare, este imperfectul.

Din exemplul dat se vede că rima nu a silit pe poet să folosească numai imperfectul sau perfectul. Cauzele sînt mai adînci și ele trebuie căutate în atitudinea subiectivă și în imaginația poetului popular.

Exemplul ce urmează îl voi transpune la perfectul simplu pentru a arăta situațiile care reies din această folosire:

Meșterii ***gîndea***
Și ei ***își făcea***
Aripi zburătoare
Din șindrili usoare.
Apoi le ***ntindea***
Și-n văzduh ***sărea,***
Dar pe loc ***cădea,***
Și unde ***pica***
Trupu-și ***despica.***

Meșterii ***gîndiră***
Și ei ***își făcură***
Aripi zburătoare
De șindrili usoare.
Apoi ***le-ntinseră***
Și-n văzduh ***săriră,***
Dar pe loc ***căzură,***
Și unde ***picară***
Trupu-și ***despicară.***

ALECSANDRI, P. P. 192.

Perfectul simplu aduce o notă deosebită față de imperfect ; acțiunile se petrec într-o succesiune rapidă și noi asistăm din afară la desfășurarea acestor evenimente. În fond, poetul popular retrăiește, cu ajutorul imaginației, toate aceste fapte de viață care au fost săvîrșite în trecut. Există o deosebire esențială între folosirea imperfectului de către scriitorii culți și scopul pe care îl urmăresc ei, și poetul popular care intuiește posibilitățile imperfectului de a exprima o acțiune.

W. Meyer-Lübke[1] vorbind despre această problemă a arătat : « Este posibil ca în cele două limbi exigența rimei să nu fi fost fără influență asupra acestei întrebuințări. »

Pentru a ușura înțelegerea celor afirmate mai sus, voi da tabloul desinențelor de imperfect pentru toate conjugările din limba romînă.

	Conj. I	II	III	IV	
Sg.	-am	-eam	-eam	-eam	-am
	-ai	-eai	-eai	-eai	-ai
	-a	-ea	-ea	-ea	-a
Pl.	-am	-eam	-eam	-eam	-am
	-ați	-eați	-eați	-eați	-ați
	-au	-eau	-eau	-eau	-au

După cum se vede, desinențele de imperfect prezintă forme apropiate pentru toate conjugările, ceea ce dă posibilitatea realizării rimei cu mai multă ușurință decît desinențele celorlalte timpuri ale trecutului.

În poezia populară verbul ocupă, în general, locul ultim din vers. Din această cauză W. Mayer-Lübke a ajuns la ipoteza că « exigența rimei » a avut o influență însemnată în cazul folosirii imperfectului cu valoare de perfect. Totuși, faptul că se întîlnesc imperfecte cu această valoare la începutul sau în interiorul versurilor, dovedește că nu poate fi vorba de necesitatea realizării formale a versurilor. Rămîne valabilă o altă ipoteză însă, și anume aceea că atracția

[1] Lucr. cit., vol. al III-lea, p. 128.

temporală a determinat această întrebuințare. Exemplele următoare arată că este vorba de un număr destul de mare de imperfecte folosite în interiorul versului:

Corbuleţul uşurel
Avea n pliscu-i un inel
Care jos ***cădea*** *din el*
Chiar în barba lui Novac
Lui Novac, Baba Novac.
Adormitul ***se trezea,***
Şi inelul cît ***videa,***
Scotea *haine novăceşti*
De ***punea*** *călugăreşti*
Scotea *cuca lui Novac*
Şi ***punea*** *un comănac,*
Şi ***încăleca*** *voiniceşte,*
Şi ***purcedea*** *vultureşte.* ALECSANDRI, P. P. 146.

Oprişanul credincios
Şi de suflet omenos
Se pornea *din Stoieneşti*
Ş-ajungea *la Bucureşti*
Noaptea pe la cîntători
Pîn-a nu resări zori. ALECSANDRI, P. P. 203.

În această situație, folosirea imperfectului nu este determinată de necesitatea realizării formale a versurilor, și nici de atracția temporală pe care o putea exercita folosirea imperfectului în exprimarea acțiunilor din versurile precedente. Cred că verbele predicative au stat în atenția poetului și din această cauză au fost trecute la începutul versurilor. În felul acesta s-a accentuat asupra lor, arătîndu-se că ele au mai multă importanță. Caracterul momentan al acțiunilor exprimate de cele două verbe ne arată că acțiunea putea fi exprimată prin perfectul simplu care ar fi arătat că se insistă asupra unui singur moment din realizarea acțiunii. În felul acesta, exprimarea corespunde mai exact realității obiective, deoarece *porni* pentru *pornea* și *ajunse* pentru *ajungea* accentuează asupra unui singur moment din desfășurarea acțiunii.

Am arătat că și atracția temporală poate să determine folosirea unui timp cu altă valoare decît cea la care ne-am aștepta. În poezia epică populară nu se poate afirma că imperfectul cu valoare de perfect a fost folosit ca urmare a acestui fapt deoarece se găsesc numeroase exemple în care timpul care precedă imperfectul este perfectul sau perfectul simplu. Voi da un singur citat în plus pentru exemplificarea acestei situații:

El pe cal ***a-încălecat***
Şi pe drum ***au apucat.***
Mers-au *bîn-la un loc*
Ş-au aprins *un mare foc*
În mijlocul codrului,
La fîntîna corbului,
Mîna-n sîn el ***şi-o băga***
La năframă ***se uita . . .***
Inima-i ***se despica!*** ALECSANDRI, P. P. 20.

Așadar, folosirea imperfectului cu valoare de perfect este determinată de atitudinea subiectivă a poetului popular, atitudine care implică în același timp un mare grad de afectivitate. Este vorba de retrăirea unor evenimente care s-au petrecut în trecut și a căror acțiune este concepută ca repetîndu-se. Prin urmare, poetul popular reia pe plan de imaginație fapte și evenimente care aparțin realității obiective dintr-un moment trecut.

Scanned with OKEN Scanner

Am arătat că imperfectul este singurul timp al trecutului care poate exprima o acțiune în desfășurare, și prin aceasta ca durînd în timp, deci în cursul realizării ei. Sînt create în felul acesta toate condițiile pentru ca să se obțină viziunea prezentă a unor fapte care s-au desfășurat în trecut.

Tocmai acest lucru face posibilă analogia cu prezentul, care exprimă acțiuni în curs de realizare sau acțiuni permanente. Asemănarea dintre felul cum este îndeplinită acțiunea exprimată prin perfect și o altă acțiune exprimată prin prezent a permis folosirea imperfectului, pentru a exprima acțiunile săvîrșite în trecut, și prezentarea lor ca și cum s-ar desfășura în prezent.

De fapt avem aceeași situație și în cazul prezentului istoric care, în narațiune, exprimă acțiuni încheiate în trecut ca realizîndu-se în prezent. Cauza care a determinat folosirea prezentului istoric este de natură afectivă, și este realizată grație imaginației.

Posibilitatea pe care o are imperfectul de a realiza mai ușor rima a ajutat folosirea imperfectului cu valoare de perfect, în poezia epică populară, însă nu se poate demonstra că necesitatea rimei a avut un rol determinant.

Faptul că imperfectul cu valoare de perfect nu este folosit în poezia lirică, ne îndreptățește să afirmăm că atunci cînd este vorba de transmiterea directă a sentimentelor poetului, se folosește timpul care exprimă direct acest sentiment. Modul de prezentare figurat pe care îl are poezia epică populară, atunci cînd acțiunile sînt exprimate cu ajutorul imperfectului, ar slăbi prezentarea directă a sentimentelor.

IMPERFECTUL CU VALOARE DE PERFECT ÎN PROZĂ

Am văzut că în poezia populară se folosește imperfectul cu valoare de perfect exprimînd o lucrare încheiată. Lucrul acesta arată că imperfectul poate exprima o astfel de valoare și existența frecvenței întrebuințării în poezia populară ridică problema folosirii imperfectului cu valoare de perfect în proză.

Discuția este justificată și de existența unor exemple din proza literară, unde imperfectul exprimă o acțiune încheiată. Prezentarea lor va ajuta explicarea și înțelegerea folosirii imperfectului cu valoare de perfect în proză.

Salonul ei muzical de la Paris și mai ales luminatul sprijin ce găsiseră la dînsa ca începători mulți dintre aceia, compozitori sau virtuosi, a căror faimă fusese netăgăduit consacrată în urmă, scăpase numele prințesei Kanta de uitare, îl însemnase la loc de cinste în istoria muzicii din a doua jumătate a veacului trecut.

*Era — **aflam** — prietena cea mai veche a lui Pantazi.* M. I. CARAGIALE, CR. 151.

Pentru a stabili valoarea imperfectului din exemplul dat trebuie să ținem seama de faptul că verbul *a afla* este un verb momentan. Din cauza caracterului momentan pe care îl are verbul, folosirea imperfectului, — așa cum îl întîlnim în exemplul dat, — prezintă o notă neobișnuită, cu atît mai mult cu cît se vede că faptul în sine interesează pe autor și nu felul în care a aflat. În cazul cînd s-ar fi ținut seama de caracterul momentan al verbului urma să fie folosit perfectul simplu pentru a se preciza că acțiunea s-a petrecut într-un singur moment și citatul ar deveni : *Era — aflai — prietena cea mai veche a lui Pantazi.*

Dacă s-ar fi pornit de la un fapt îndeplinit pe care numai îl relatează, autorul ar fi folosit perfectul. În acest caz s-ar avea în vedere în primul rînd efectul acțiunii și citatul ar avea forma : *După cum am aflat, era prietena cea mai veche a lui Pantazi.*

Scanned with OKEN Scanner

Mai există posibilitatea ca autorul să fi aflat într-un timp îndelungat, în sensul că putea să asculte o discuție mai lungă și din ceea ce afla în cursul ei ajungea la concluzia că : *Era — aflam — prietena cea mai veche a lui Pantazi.*

Reiese că autorul ține să redea, în comunicarea pe care o face, și modul cum el a aflat.

Eram sub impresia acestui vis cînd intrînd o dată la cafenea după noutăți ***aflam*** *că Pașadia murise.* M. I. CARAGIALE, CR. 156.

În acest exemplu se vede clar că valoarea imperfectului *aflam* este de perfect : *am aflat.*

Seara ***însoțeam*** *pînă la graniță pe un gentlemen ras și cu barbeții scurți, în ținută elegantă de călătorie — un străin.* ***Stam*** *în vagonul restaurantului la o masă față în față și nu găseam să ne spunem unul altuia nimic.* M. I. CARAGIALE, CR. 159.

Este limpede că este vorba de o acțiune care s-a săvîrșit în trecut și noi, în această situație, am folosi perfectul compus : *Seara am însoțit pînă la graniță un gentlemen ras și cu barbeții scurți, în ținută elegantă de călătorie — un străin. Am stat în vagonul restaurantului la o masă față în față și nu am găsit să ne spunem unul altuia nimic.*

Cred că autorul folosește imperfectul pentru ca să insiste asupra faptului că acțiunile acestea s-au petrecut într-un timp îndelungat.

Întrucît cazul se repetă la același autor, în primele două situații la același verb, cu aceeași persoană corespunzînd expresiei franțuzești : *J'apprenais (j'étais informé) que Pashadia était mort . . .*, putem deduce că este vorba de folosirea imperfectului, neconformă spiritului limbii romîne. Se pare că M. I. Caragiale a vrut să evite impersonalul *mi s-a spus : Eram sub impresia acestui vis cînd, intrînd o dată în cafenea după noutăți* ***mi s-a spus*** *că Pașadia murise.*

IMPERFECTUL CU VALOARE DE VIITOR ÎN TRECUT

După cum se vede, este vorba de o valoare relativă a imperfectului, adică de o acțiune exprimată prin imperfect și care este raportată la un alt timp, deși uneori timpul la care se raportează imperfectul nu este exprimat. În această situație, imperfectul exprimă o acțiune posterioară unei alte acțiuni care, la rîndul ei, aparține trecutului față de momentul povestirii.

Se împlinea *acu, peste o minută, a treisprezecea învîrteală a pămîntului în jurul soarelui de cînd tînărul Cănuță se grăbise a ieși să se bucure de razele acestuia.* CARAGIALE, O. I 135.

În acest caz, imperfectul *se împlinea* se raportează la mai mult ca perfectul *se grăbise*, indicînd relația care se stabilește între cele două momente.

De fapt, imperfectul în situații asemănătoare cu cele din exemplul de mai sus este echivalent cu construcții de tipul : *avea să . . .*, *trebuie să . . .*, *urma să . . .*

Înlocuirea imperfectului din exemplul dat cu construcția *avea să* nu schimbă înțelesul logic al celor spuse de I. L. Caragiale : ***Avea să se împlinească*** *acu, peste o minută, a treisprezecea învîrteală a pămîntului în jurul soarelui . . .*

După cît se vede este vorba de acțiuni care au un caracter obligatoriu și care urmează să fie îndeplinite în mod inevitabil. O astfel de folosire a imperfectului este întîlnită și la alți scriitori, așa cum dovedesc exemplele următoare:

Pentru el, principalul era că aveau să înceapă o viață cum nu mai fusese vreodată . . . Principalul era că viața cea veche era lovită acum chiar în

temelia ei. De aici înainte oamenii se vor băga în seamă şi se vor împrieteni nu după cîte pogoane are fiecare, după cîţi cai, boi sau porci au în bătătură, ci după cum au să muncească şi să se poarte în viaţa cea nouă care ***începea.*** *Ilie ştia că niciodată nu fusese băgat în seamă de oameni şi vedea că nici acum nu este . . . Ştia că lucrurile nu stau chiar aşa, dar numai într-o astfel de viaţă poţi fi ceea ce eşti.* ***Se înscria*** *în colectiv cu nădejdea în schimbări adînci. Era visul lui . . . gospodăria colectivă? Că au să aibă mai multe bucate? Da, viaţa* ***se va schimba, se vor schimba*** *iarăşi obiceiurile, ticălosul nu va mai fi lăudat . . .*

Voicu Ghiocioaia se purta cu el ca şi cînd ar fi fost sluga lui. Era nedumerit. Voicu ***se înscria*** *şi el în colectiv. Cum de nu înţelegea că nu mai avea dreptul să se poarte aşa?* PREDA, D. 15—16.

Personajul gîndeşte în felul acesta în momentul cînd trebuie să se înscrie în gospodăria colectivă şi cînd perspectiva unei vieţi noi este sigură pentru el. Dacă înlocuim seria imperfectelor cu una din construcţiile amintite mai sus, exprimarea cîştigă în delimitarea momentelor şi în precizarea lor : *. . . ci după cum au să muncească şi să se poarte în viaţa cea nouă care* ***urma să înceapă . . . Avea să se înscrie*** *în colectiv . . . Voicu* ***urma să se înscrie*** *şi el în colectiv . . .*

Mai limpede reiese valoarea folosirii imperfectului în această situaţie din următorul exemplu :

Într-o seară mult regretata artistă ***juca*** *pe regina într-o melodramă înfricoşată. În actul al patrulea* ***se făcea*** *revoluţie la poarta palatului. Regina blocată în palat de valurile populare* ***intra*** *în scenă care reprezenta o măreaţă sală de recepţie,* ***zicea*** *cîteva cuvinte pripite,* ***ieşea*** *apoi în balcon ca să vază ce e jos unde urla mulţimea turbată şi trebuia să se întoarcă în scenă repede.* CARAGIALE, O. I 1.

Transpunem citatul de mai sus înlocuind seria imperfectelor cu construcţiile arătate mai înainte. Ceea ce trebuie menţionat este faptul că folosirea uneia sau a celeilalte din construcţiile indicate este în funcţie de auxiliarul de mod care intră în componenţa sa : *Într-o seară, mult regretata artistă* ***urma să joace*** *pe regina într-o melodramă înfricoşată. În actul al patrulea,* ***avea să se facă*** *revoluţie la poarta palatului. Regina blocată în palat de valurile populare* ***trebuia să intre*** *în scenă, care reprezenta o măreaţă sală de recepţie,* ***urma să zică*** *cîteva cuvinte pripite,* ***trebuia să iasă*** *apoi în balcon ca să vază ce e jos, unde urla mulţimea turbată şi trebuia să se întoarcă în scenă repede.*

Un alt exemplu :

Paşadia ***pleca*** *spre miezul nopţii la munte.* M. I. CARAGIALE, CR. 24.

Transpus citatul devine : *Paşadia* ***avea să plece*** *spre miezul nopţii la munte* sau : *Paşadia* ***urma să plece*** *spre miezul nopţii la munte.*

Cînd eu mă chirotoniseam, Budulea cînta « Vrednic este » în rînd cu ceilalţi clerici. Peste cîteva luni ***termina*** *şi el cursul şi se gîndea, că după ce va fi stat vreo lună-două într-o mănăstire, să se facă diacon şi să-şi ieie părinţii la sine în oraş.* SLAVICI, N. I 201.

Transpus citatul devine :

. . . Peste cîteva luni ***urma să termine*** *şi el cursul şi se gîndea . . .*

Toate aceste exemple ne arată că avem a face cu o serie de acţiuni care urmează să se îndeplinească în viitor. Deşi nu au fost încă realizate, ele sînt totuşi considerate ca realizate sau în curs de realizare în mintea celui care le-a conceput. Acţiunile care urmează să fie îndeplinite nu mai rămîn simple ipoteze, ci devin acţiuni reale, motiv pentru care se întrebuinţează modul indicativ, care exprimă

Scanned with OKEN Scanner

o acțiune reală. Prin urmare, imperfectul cu valoare de viitor în trecut se întrebuințează atunci cînd autorul exprimă o acțiune care urmează să se îndeplinească în mod irevocabil în urma unei hotărîri luate.

După cum s-a putut observa folosirea uneia sau a celeilalte din construcțiile arătate mai înainte este în funcție de auxiliarul de mod care intră în componența acestei construcții. Această folosire a imperfectului constă în relatarea unor fapte care urmează să fie îndeplinite în viitor. Povestitorul este conștient de caracterul obligatoriu al acestor fapte și le vede ca și cum s-ar petrece în fața lui.

Scanned with OKEN Scanner

STUDII DE GRAMATICĂ
Vol. I, 1956

UNELE ASPECTE ALE SINTAXEI INFINITIVULUI ÎN LIMBA ROMÎNĂ

DE

FINUȚA ASAN și LAURA VASILIU

Sintaxa infinitivului în limba romînă a atras atenția multor lingviști romîni și străini, pentru că, în comparație cu celelalte limbi romanice unde infinitivul e foarte frecvent, limba romînă prezintă o restrîngere a folosirii lui, infinitivul fiind înlocuit în multe cazuri cu conjunctivul.

Cel mai cuprinzător studiu consacrat în mare parte sintaxei infinitivului este cel al lui Bernhard Dimand «Zur rumänischen Moduslehre»[1].

Descriind funcțiunile conjunctivului atît în propozițiile independente cît și în cele subordonate, Dimand arată cazurile în care conjunctivul este echivalent cu infinitivul. Materialul foarte bogat pe care se sprijină lucrarea este grupat după verbele, expresiile verbale (termenul ne aparține), adjectivele, substantivele sau prepozițiile care cer conjunctivul (respectiv infinitivul). Nu ne propunem să arătăm aici dacă diferitele funcțiuni ale modurilor amintite sînt riguros stabilite de B. Dimand, întrucît detaliile acestei lucrări nu ne interesează. Însă, deși materialul folosit de autor este extras din texte începînd cu secolul al XVI-lea și terminînd cu al XIX-lea, dintr-un anume punct de vedere problema nu este studiată istoric. Dimand nu urmărește descoperirea cazurilor în care infinitivul a fost înlocuit de conjunctiv, acesta fiind procesul istoric care s-a produs, ci se ocupă de sintaxa conjunctivului așa cum îl găsește în limbă la diferitele stadii atestate de texte și semnalează situațiile în care aceeași idee exprimată de conjunctiv mai poate fi exprimată și altfel, printre altele, cu ajutorul infinitivului.

Sintaxa infinitivului mai este tratată în mod special și de Kr. Sandfeld și H. Olsen în *Syntaxe roumaine*[2], unde infinitivului îi este consacrat un capitol întreg.

Autorii remarcă de la început că folosirea infinitivului este destul de restrînsă în limba romînă, conjunctivul fiindu-i preferat de cele mai multe ori. Interesul autorilor este îndreptat însă mai mult asupra valorilor lexicale ale construcțiilor în care infinitivul este cerut de anumite verbe, adjective sau locu-

[1] Wien, 1904.
[2] Paris, 1936.

ţiuni, decît asupra funcţiunilor pe care le îndeplineşte infinitivul în aceste construcţii. Aşa se explică faptul că sînt plasate împreună exemple în care infinitivul e complement direct, circumstanţial de mod sau predicat.

În *Limba romînă actuală* [1], acad. Iorgu Iordan se opreşte asupra întrebuinţării greşite a infinitivului în limba romînă actuală şi în felul acesta relevă o serie de funcţiuni sintactice pe care le are acest mod astăzi. În acelaşi timp, autorul explică modul în care s-a ajuns la întrebuinţarea infinitivului în situaţiile date, fiind înclinat, uneori chiar în prea mare măsură, să recurgă la influenţe străine.

Gramatica Academiei R.P.R.[2], pornind de la dubla valoare, nominală şi verbală, a infinitivului, studiază funcţiunile pe care le poate avea el în calitate de substantiv şi complinirile pe care le poate căpăta în calitate de verb. În acelaşi timp, Gramatica relevă valorile altor moduri (indicativ, conjunctiv şi imperativ) pe care le poate avea infinitivul.

În lucrarea de faţă, vom încerca să dezvoltăm capitolul consacrat infinitivului în Gramatica Academiei R.P.R. În sensul acesta, vom urmări istoric funcţiunile infinitivului, căutînd să stabilim cînd are valoare nominală şi cînd valoare verbală. Vom cerceta atît infinitivul scurt, cît şi pe cel lung, căutînd să surprindem la acesta din urmă procesul substantivizării lui. În acelaşi timp, ne propunem să desprindem perspectivele pe care le are infinitivul în dezvoltarea limbii romîne actuale, atît în limba literaturii scrise cît şi în limba vorbită.

În limba latină infinitivul este o formă în acelaşi timp nominală şi verbală. Funcţiunile lui sînt : poate forma o propoziţie completivă cu sau fără subiect în acuzativ, poate fi el însuşi subiect sau complement al adjectivului [3].

Aceasta este situaţia pe care limbile romanice, printre ele şi romîna, au moştenit-o din limba latină. Mai mult decît atît, unele funcţiuni ale infinitivului, păstrate din latină în romînă, aveau posibilitatea să se întărească datorită contactului cu limbile slave : în slava veche funcţiunea principală a infinitivului era aceea de complement al verbelor care înseamnă « a începe », « a avea », « a putea », « a voi », aceste verbe tinzînd să devină auxiliare. De asemenea, infinitivul indică adesea scopul acţiunii exprimate de verbul la mod personal pe care-l complineşte [4].

Totuşi limba romînă întrebuinţează într-o serie de cazuri conjunctivul în locul infinitivului, chiar dacă se menţine şi infinitivul în unele stiluri sau pînă la un moment al dezvoltării limbii.

Această situaţie specială pe care o are limba romînă şi, în acelaşi timp limbile bulgară şi albaneză, este explicată de Kr. Sandfeld ca o influenţă a limbii greceşti, ea constituind o caracteristică a limbilor balcanice [5].

De aceea vom încerca în această lucrare să urmărim funcţiunile infinitivului din perspectiva istorică a înlocuirii lui prin conjunctiv. În felul acesta va trebui să vedem în ce măsură infinitivul moştenit din latină, şi eventual întărit de slavă, este menţinut şi în ce măsură e înlocuit de conjunctiv. De

---

[1] Iaşi, 1943.

[2] Vol. I, p. 315—318.

[3] În legătură cu situaţia infinitivului în limba latină, vezi O. Riemann, *Syntaxe latine*, Paris, 1942, §§ 243—248 şi 175—183.

[4] A. Meillet, *Le slave commun*, Paris, 1924, p. 432.

[5] *Der Schwund des Infinitivs im Rumänischen und Balkansprachen, Jahresbericht des Instituts für rumänischen Sprache*, 1902, IX, p. 75 şi urm. şi Kr. Sandfeld, *Linguistique balcanique*, Paris, 1930, p. 7, 173.

Scanned with OKEN Scanner

asemenea, care sînt situaţiile noi în care apare infinitivul şi căror factori, externi sau interni, se datoresc.

Cercetarea noastră se bazează pe material adunat din texte de literatură artistică în proză, din texte de limbă populară publicate în unele reviste de specialitate şi din presă. Am lăsat la o parte limba poeziei pentru că am considerat că atestările ei nu reflectă întotdeauna situaţia reală din limbă, construcţiile respective putînd fi folosite de poeţi din nevoile ritmului sau ale rimei.

INFINITIVUL CU FUNCŢIUNE DE SUBIECT

În limba latină, infinitivul apare ca subiect al unor verbe şi expresii impersonale [1].

În limba romînă se păstrează ambele situaţii din latină. Infinitivul poate fi subiect al unor verbe impersonale sau al unor verbe folosite cu această valoare, al unor expresii impersonale şi, în afară de acestea, al unor verbe unipersonale sau al unui predicat nominal.

Infinitivul cu funcţiune de subiect apare încă din primele texte şi este foarte frecvent în limba veche. Începînd cu secolul al XVIII-lea, el e folosit mai rar, menţinîndu-se însă pînă astăzi în limba literaturii populare şi la unii scriitori.

Subiectul exprimat prin infinitiv este aşezat, de obicei, după predicat. La începutul frazei, el are un pronunţat caracter livresc.

S e c a d e cu destoinicie ***a se veseli*** *şi* ***a se bucura*** *de pocaania păcătoşilor.* CORESI, C_2 31.

N u ţ i - i g r e u ***a răbda*** *greşeala altuia.* VARLAAM, CAZ. 27.

Mai b i n e e s t e ***a se apăra*** *de turci de după păretele altuia decît de după al său.* URECHE, LET. 37.

A-l sudui *... n u s ă c a d e.* COSTIN, LET. 69.

În Europa s e o b i c i n u i s e ***a se da*** *acestor servi numirea de romani.* BĂLCESCU, O. II 14.

E r a n e v o i e ***a se cumpăra*** *cai din staturile vecine.* NEGRUZZI, I 36.

Poate că nici crîşmăriţei n u - i e r a tocmai u r î t ***a sta*** *între noi.* CREANGĂ, A. 98.

A încasa *rata a doua şi ultima din preţul grîului vîndut şi livrat,* ***a aranja*** *cu Dumescu la Banca Romînă poliţa care ajunge luni la scadenţă, e r a u t r e b u r i care se puteau lichida în două ore.* REBREANU, R. I 42.

Copilul mic n u - i b i n e ***a-l lăsa*** *singur în casă.* ŞEZ. I 52.

În funcţiune de subiect, infinitivul este totdeauna precedat de prepoziţia *a*. Din secolul al XIX-lea, prin analogie cu celelalte construcţii în care infinitivul este precedat de prepoziţia *de* sau sub influenţa limbii franceze, el apare adesea în limba scriitorilor precedat şi de prepoziţia *de*, chiar acolo unde prezenţa prepoziţiei nu e necesară:

E r a o p r i t ***de-a ţinea*** *porţile închise,* ***de-a arde*** *gunoiul în curte sau* ***de a lua*** *vreo măsură profilactică.* GHICA, S. 236.

Folosirea construcţiei la începutul frazei, aşa cum apare în următorul exemplu : ***De-a se esprima*** *bine şi corect asupra oricărui lucru e p o s i b i l.*

---

[1] După verbe şi expresii impersonale ca: *liquet, constat, certum est*; după verbe şi expresii ca: *placet, uidetur, pudet, necesse est, satis est*; foarte rar după expresii cu sensul «se întîmplă» (cf. O. Riemann, lucr. cit.).

EMINESCU, S. P. 12, este explicată de acad. Iorgu Iordan prin imitarea unui model german sau englez « unde *zu* și respectiv *to* preceda în mod obligator infinitivul, indiferent de funcțiunea și topica acestuia »[1].

Credem însă că nu este necesar să recurgem în acest caz la o influență străină. Construcția este de fapt deplasarea la începutul frazei a infinitivului subiect precedat de *de*, despre care am vorbit mai sus.

Conjunctivul coexistă cu infinitivul în construcțiile amintite în acest capitol încă din secolul al XVI-lea ; cu timpul, îl concurează din ce în ce mai mult, pînă ce, în limba vorbită de astăzi, ajunge să-l înlocuiască aproape complet.

Mai bine iaste ***să greșești, să te întorci și să te smerești.*** CORESI, C_2 17.

Mie nu-mi este iertat ***să scriu*** *decît numai atunci cînd pot spune un adevăr.* GHICA, S. 91.

Se cuvine ***să dai*** *simbrie învățătorului domniei tale.* SADOVEANU, A. U. 35.

În unele situații, echivalentul infinitivului subiect e indicativul. Așa, de pildă, subiectul exprimat prin infinitiv al verbului *a se vedea* folosit impersonal, nu poate fi înlocuit cu conjunctivul, ci cu indicativul introdus prin *că*. Exemplul : *Se vedea bine* ***a fi*** *un copil de oameni ajuns aici din cine știe ce împrejurare.* CARAGIALE, O. III 1, poate deveni : *Se vedea bine* ***că este*** *un copil . . .* La fel, fraza : *O maică tînără servea la masă pe un ofițer . . . cu care se vedea* ***a fi*** *în termeni de perfectă camaraderie.* IBRĂILEANU, A. 151, este echivalentă cu : *cu care se vedea* ***că este*** *în termeni . . .*

În ultima vreme, infinitivul cu funcțiune de subiect, precedat de prepoziția *de*, e auzit adesea în vorbirea celor care iau cuvîntul la diverse ședințe, mitinguri etc. Evitarea conjunctivului în această situație se explică prin faptul că el are pentru vorbitor un caracter mai familiar decît infinitivul. Folosirea prepoziției *de* în cazul de față se datorește probabil extinderii întrebuințării ei înaintea infinitivului cu funcțiune de atribut (v. p. 103). Într-o frază ca : *E important* ***de a stabili*** *mai întîi cine va face referatul*, infinitivul *de a stabili* a putut fi simțit ca determinativ al substantivului neexprimat *faptul* (*e important faptul de a stabili*). Alteori, cînd e subiect al unui predicat nominal, al cărui nume predicativ e un substantiv sau un echivalent al lui, ar putea fi confundat cu un atribut al numelui predicativ și folosit ca atare (precedat de *de*).

INFINITIVUL CU FUNCȚIUNE DE PREDICAT

Infinitivul formează predicat nominal împreună cu verbele copulative: însoțind auxiliarele de mod și de aspect, infinitivul intră în compoziția predicatului verbal compus[2].

Pe lîngă *a fi, a apărea, a se arăta, a însemna* etc., infinitivul apare ca nume predicativ încă din limba veche și este folosit de scriitori și astăzi:

Postul iaste nu numai de carne ***a nu mînca*** *ce și de reale* ***a te lăsa.*** CORESI, C_2 50.

Ea se părea ***a nu avea*** *mai mult de douăzeci de ani.* NEGRUZZI, I 44.

---

[1] *Limba romînă actuală.* Iași, 1943, p. 358.

[2] Vezi Gramatica Academiei de Științe a U.R.S.S., vol. al II-lea, p. 409, și V. Guțu, *Semiauxiliarele de mod*, în volumul de față, p. 81.

Scanned with OKEN Scanner

Infinitivul nume predicativ este totdeauna precedat de prepoziția *a*, iar începînd cu secolul al XIX-lea, și de prepoziția *de*, atunci cînd e construit cu verbul *a fi*. Folosirea prepoziției *de* înaintea numelui predicativ poate fi explicată prin apropierea pe care a făcut-o vorbitorul între numele predicativ și atribut (vezi mai jos atribute exprimate prin infinitive precedate de prepoziția *de*) sau ca o expresie eliptică din care lipsește pronumele *acela (de) : scopul civilizațiunii este* ***acela de a lăsa*** . . .

Care e oare scopul . . . civilizațiunii, dacă n u e s t e ***de a lăsa*** *omului independența cea mai largă.* ODOBESCU, I 378.

Rolul literaturii noastre e s t e ***de a sprijini*** *activ forța socială care construiește noua bază socialistă,* ***de a educa*** *oamenii muncii în spiritul socialismului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 338, 4/1.

Infinitivul nume predicativ este înlocuit în limba vorbită de conjunctiv și de indicativ (introdus prin *că)*, cu excepția construcției în care auxiliarul sintactic este *a fi*, al cărei echivalent este numai conjunctivul. Citatul din Negruzzi dat mai sus poate fi transformat astfel : *părea* ***să nu aibă*** *mai mult de douăzeci de ani* sau *părea* ***că nu are*** *mai mult de douăzeci de ani.* Dar exemplul din Contemporanul nu poate deveni decît : *rolul literaturii noastre este* ***să educe*** *oamenii uuncii în spiritul socialismului.*

Dacă subiectul unei propoziții este un verb la infinitiv, numele predicativ trebuie să fie și el tot la infinitiv:

A crede *că iubirea sufletelor e o astfel de combinare simplistă, î n s e a m n ă, firește,* ***a discuta*** *ca toată lumea, prostește.* CAMIL PETRESCU, U. N. 18.

Infinitivul intră în compoziția predicatului verbal, împreună cu auxiliarele de mod și de aspect : *a trebui, a putea, a începe, a continua* etc.

Aceste construcții sînt atestate încă din primele noastre texte. Predicatul compus din *a începe* și mai ales din *a putea* și infinitiv apare frecvent pînă astăzi în limba literaturii culte și a celei populare. Împreună cu *a trebui,* infinitivul e folosit ca predicat mai mult în limba veche; continuă însă să se întrebuințeze din ce în ce mai rar pînă în secolul al XIX-lea. În limba actuală, construcția nu mai e întrebuințată.

De-ară fi postit ei și de-ară fi ținut să n u mănînce acum n - a r ă t r e b u i noao ***a posti.*** CORESI, C_2 15.

Ne rugăm domniilor voastre ca s e p u t e ț ***face*** *se nu fie svadă și netocmeală între noi.* ROSETTI, B. 27.

Și - n c e p u ***a-și număra*** *lucrurile cele bune și* ***a zice.*** VARLAAM, CAZ. 10.

T r e b u i a deară ***a se asigura*** *mai întîi de toată situațiunea Moldovei.* HASDEU, I. V. 65.

Umblă și vara cu cațaveică și n u s e m a i p o a t e ***încălzi.*** SADOVEANU, B. 36.

Î n c e p u r ă ***a vorbi*** *cu glas omenesc.* RETEGANUL, P. I 29.

În alcătuirea predicatului compus, infinitivul e precedat de cele mai multe ori de prepoziția *a*. Construit cu *a putea*, infinitivul apare în secolul al XVI-lea neprecedat de prepoziție ; mai tîrziu însă (sec. XVII — XIX), prepoziția *a* precede și în acest caz infinitivul, iar în limba actuală *a* este din nou omis:

Cît a m p u t e a ***a înțelege*** *den boieri bătrîni den zilele lor.* COSTIN, LET. 77.

inv. 183014

Tot p o t ***a zice*** *două, trei cuvinte.* PANN, P. V. 17 [1].

Folosirea prepoziției într-o situație în care inițial *a* nu a fost simțit ca necesar se poate explica fie prin extinderea construcției de la celelalte auxiliare care cereau după ele infinitivul cu prepoziție, fie pornindu-se de la cazul în care infinitivul precede pe *a putea* (și atunci nu poate fi neprecedat de *a*), fie, în fine, de la construcția în care infinitivul e la forma negativă (într-un exemplu ca: *V o i p u t e a* ***a nu mai tăinui*** *de lume acest amor.* NEGRUZZI, I 18, prepoziția *a* nu poate fi omisă). Explicația mai poate fi găsită și în extinderea construcțiilor în care între *a putea* și infinitiv este intercalată o propoziție întreagă sau o parte de propoziție. Faptul că *a putea* se construiește cu infinitivul neprecedat de prepoziția *a* dovedește că dintre toate auxiliarele de mod și de aspect el a mers cel mai departe pe calea pierderii sensului lexical și a apropierii de veritabilele auxiliare.

După verbele *a înceta* și *a conteni* infinitivul e precedat uneori și de prepoziția *de*:

N - a m î n c e t a t ***de a fi*** *pentru de-a pururea al dumitale credincios rob.* NEGRUZZI, I 22.

Pasărea n u m a i c o n t e n e ș t e ***de a cînta.*** ISPIRESCU, L. 298.

Construcția se poate datora unei influențe a limbii franceze (cf. fr. *cesser de lire*) sau analogiei cu alte situații în care infinitivul este construit cu prepoziția *de*.

După toate auxiliarele de mod și de aspect, începînd cu cele mai vechi texte, paralel cu infinitivul apare și conjunctivul. În limba vorbită, conjunctivul este predominant. Singurul auxiliar care face excepție este *a putea*, care atît în limba scrisă cît și în cea vorbită se construiește mai mult cu infinitivul decît cu conjunctivul:

Era foarte amară, cît n u p u t e a omul ***să o bage*** *în gură de amară.* VARLAAM, CAZ. 46.

T r e b u i e ***să recunosc*** *că tagma de care vorbesc era o mică minoritate.* SADOVEANU, A. U. 70.

Ș - o - n c e p u t ***să facă*** *la mîncări.* B. L. VI 221.

Uneori infinitivul poate avea el însuși funcțiune de copulă [2] într-un predicat nominal. În exemplele de mai jos avem a face cu două grupuri de propoziții coordonate, respectiv copulative și adversative. În fiecare din aceste grupuri propoziția a doua are predicat nominal format din infinitivul *a fi*, cu funcțiune de copulă, și participiile *pus* și *uscată*, cu funcțiune de nume predicativ:

Era un tu singuratic, fără de ***a fi pus*** *în legătură cu vro frază.* EMINESCU, N. 89.

Fața era de acea dulceață vînătă albă . . . cam trasă fără ***a fi uscată.*** EMINESCU, N. 34.

În limba scriitorilor din secolul al XIX-lea apare infinitivul precedat de prepoziția *fără* sau de locuțiunile prepoziționale *fără de* (ca în cazul de mai sus), *în loc de* și *departe de*. Aceste construcții sînt folosite și astăzi mai ales în scris:

Î n l o c d - a ***ușura*** *pe popor, ei îl împovărează cu dăjdii.* BĂLCESCU, O. II 22.

---

[1] Pentru infinitivul fără *a*, vezi exemplele de la p. 196.

[2] Lecca Morariu, ocupîndu-se de modurile predicative (*Morfologia verbului predicativ romîn, Codrul Cosminului*, 1924, I, p. 43 și urm.) tratează și infinitivul printre ele, fără însă să justifice includerea lui printre aceste moduri, deși infinitivul este considerat de gramatica tradițională mod nepredicativ.

Nu știe decît că un prieten locuiește la nr. 26, fără **a cunoaște** *strada, și orașul.* CĂLINESCU, IST. 446.

În loc de **a scrie** *o carte pentru generalizarea cutărei sau cutărei trăsături înaintate . . . se apucă să scrie de toate fără să militeze pentru nimic precis.* CONTEMPORANUL, S. II 1953, nr. 338, 4/3.

Băietanul plecă cu carul încărcat cum era, fără **a se mai întoarce** *la babă.* ȘEZ. I 54.

În aceste cazuri, infinitivul are funcțiune de predicat într-una dintre cele două propoziții copulative. Subiectul lui este același cu subiectul celeilalte propoziții. Infinitivul este aici substituit indicativului la forma negativă (*nu numai că nu ușurează pe popor, ci îl și* **împovărează** *cu dăjdii*) sau conjunctivului (*nu știe decît că un prieten locuiește la nr. 26, fără* **să cunoască** *strada și orașul*).

INFINITIVUL CU FUNCȚIUNE DE ATRIBUT

Infinitivul cu funcțiune de atribut apare în limba noastră literară din secolul al XVI-lea și pînă astăzi. El este totdeauna precedat de prepoziția *a*, adesea și de alte prepoziții.

Prepoziția care, pe lîngă *a*, însoțește de cele mai multe ori infinitivul-atribut e *de*. Apariția prepoziției *de* înaintea atributului, încă din primele noastre texte, se explică prin valoarea de genitiv a atributului, acuzativul cu *de* fiind adesea folosit în limba veche ca echivalent al genitivului (cf. *cale de cetate, mijloc de băsearecă*) [1].

Ulterior, *de* a fost întărit și prin influența limbii franceze (cf. *le désir d'étudier*). Infinitivul-atribut precedat de prepoziția *de* e una din construcțiile în care infinitivul e frecvent folosit și astăzi:

Ce amu văm face, cînd județul înfricoșat ivit va fi și noi văm sta înainte-i cu cutremuri și rîul de foc și vom fi cu vină **de a nu ne putea** *lepădarea și cu osîndă nerăspunsă?* CORESI, C_2 37.

Îndemnat de curiozitatea **de a vedea** *damele aristocrate din Florența, întrai.* ALECSANDRI, PR. 8.

Mîndria **de a oferi** *o « masă » lua proporții de eveniment.* CAMIL PETRESCU, U. N. 25.

Există condițiile **de a se face** *noi pași pe calea destinderii încordării în relațiile internaționale.* SCINTEIA, 1954, nr. 3147, 1/1.

La unii scriitori din secolul al XIX-lea și uneori chiar în limba secolului al XX-lea, infinitivul cu funcțiune de atribut apare precedat numai de prepoziția *a*:

Cerui iertare de îndrăzneala ce-o luasem **a mă înfățișa** *dinainte-i.* ALECSANDRI, PR. 23.

Porneam să mă întorc la redacție, cu gîndul **a reîncepe** *jocul la prima ocazie.* CARAGIALE, O. II 26.

În aceeași perioadă infinitivul-atribut, precedat de prepozițiile *de* și *a*, sau numai de *a*, e folosit în construcții oarecum cristalizate, după locuțiuni ca: *a avea cinstea, a avea onoarea, a avea aerul* etc. În această situație, infinitivul determină substantivul din locuțiune:

Un domn ministru de care am deosebita onoare **a fi cunoscut.** CARAGIALE, O. I 12.

---

[1] Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, București, 1946, vol. al VI-lea, p. 215.

Crez că e o înaltă datorie d-a vă face cunoscut esența celor ce voi avea onoarea ***d-a spune*** *corpului profesoral.* DELAVRANCEA, p. 122.

Are aerul ***a spune*** *că face negustătorie.* CĂLINESCU, IST. 433.

O construcție pe care n-am întîlnit-o decît la Hasdeu, în «Ion Vodă cel Cumplit», și pe care, din cauza aceasta, sîntem înclinați s-o considerăm o creație personală a autorului, este infinitivul cu funcțiune de atribut, precedat de prepoziția *pentru*:

Pîndea cu nerăbdare numai prima ocaziune ***pentru a apuca*** *de mult visatul tron al Moldovei.* HASDEU, I. V. 15.

Medita numai asupra momentului ***pentru a înceta*** *de a mai plăti tribut Turciei.* HASDEU, I. V. 16.

Datorită prepoziției *pentru*, infinitivul poate părea la prima vedere circumstanțial de scop și nu e exclus ca să se fi ajuns la această construcție prin analogie cu propoziția finală introdusă cu *pentru*. La o analiză mai atentă însă, constatăm că ***pentru a înceta*** *de a mai plăti tribut* (citatul al doilea) nu e scopul meditației; scopul meditației e de a găsi un anumit moment. Care moment anume? Momentul cel mai potrivit pentru a înceta de a mai plăti tributul. Prin urmare, *pentru a înceta* e atributul substantivului *moment*. La fel, *pentru a apuca* (primul exemplu) e atributul care determină pe *ocaziune*.

Limba literară actuală atestă adesea infinitivul cu funcțiune de atribut, precedat de prepoziția *fără*, ca determinativ al abstractelor verbale.

În lucrarea sa «Problemele economice ale socialismului în U.R.S.S», tovarășul Stalin previne împotriva unei ușuratice luări înainte și a trecerii la forme economice superioare, ***fără a se ține seamă*** *de legile economice obiective, fără crearea premiselor prealabile pentru o asemenea trecere.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 1—2, 13.

Credem că s-a putut ajunge la construirea infinitivului-atribut cu prepoziția *fără* datorită analogiei care s-a făcut în mintea vorbitorilor cu propoziția modală introdusă prin conjuncția compusă *fără să*. După cum știm (vezi Gramatica Academiei R.P.R., vol. al II-lea, p. 91), atributul prepozițional indică felul substantivului pe care îl determină, așa că analogia nu era prea greu de făcut (mai ales avînd în vedere faptul că substantivul e abstract verbal).

Încă din limba veche, alături de infinitivul atribut, există și conjunctivul echivalent cu el.

Andreieș Bator . . . era pre aceia vreme în Țara Belghii, cu acela gînd ***să să călugărească.*** COSTIN, LET. 14.

Am de mult intenția ***să dau*** *publicului o sumă de note.* CARAGIALE, O. III 11.

INFINITIVUL CU FUNCȚIUNE DE COMPLEMENT DREPT

Infinitivul cu funcțiune de complement drept este cerut în limba veche de verbele care și în latină se construiau cu infinitivul [1]. Multe dintre construcțiile moștenite au fost întărite prin influența limbii slave (în care infinitivul complement drept apare după o serie de verbe [2]).

[1] În limba latină infinitivul poate forma o propoziție completivă cu sau fără subiect în acuzativ, după verbe cu sensul de «a spune», «a crede», «a ști», verbe care exprimă un sentiment, o manifestare a voinței sau o manifestare a activității (O. Riemann, lucr. cit., §§ 243—248 și 175—183).

[2] Vezi mai sus, p. 98.

Să se schimosească şi să se ruşinreaze depreunră cei ce vor cere sufletul mieu ***a-l scoate***. PSALT. HURM. 34, Cînt. 39/15.

Mi-aţi dat ***a mînca***. VARLAAM, CAZ. 21.

Cu timpul, funcţiunea de complement drept a infinitivului s-a extins, el fiind cerut şi de verbe intrate mai tîrziu în limbă şi de cele formate în interiorul limbii romîne:

Făgăduiesc ***a nu iubi*** *niciodată*. NEGRUZZI, I 45.

Vei binevoi ***a mi le tălmăci***. NEGRUZZI, I 12.

Ca urmare a influenţei limbii franceze, au pătruns în limba noastră o serie de verbe noi care, păstrîndu-şi regimul din limba de origine, au îmbogăţit numărul verbelor care cer infinitivul:

Zise Mărgăritei ca să ordone ***a se aduce*** *ceaiul*. ALECSANDRI, PR. 94.

Nici lucrul, nici epoca ei nu permit un minut ***a crede*** *că uşa aceasta a fost făcută pentru locul unde se află acum*. ODOBESCU, I 402.

În secolul al XX-lea, infinitivul complement direct apare mult mai rar decît în secolele anterioare, în general după aceleaşi verbe ca în secolul al XIX-lea. Îl găsim la unii scriitori şi în limba literaturii populare (aici, firește, numai după verbe mai vechi : *a şti, a învăţa, a cerca, a cuteza* etc., dintre care *a şti* cere, în unele regiuni ale ţării, infinitivul neprecedat de prepoziţia *a*):

Înveţi ***a scrie*** *corect limba literară*. Sadoveanu, în CONTEMPORANUL, S. II, nr. 340, 3/4.

Caută ***a ţine*** *pe coana Efimiţa sub prestigiul ştiinţei sale*. CĂLINESCU, IST. 447.

De-acolo ştiau ***merge*** *acasă*. RETEGANUL, P. I 44.

Infinitivul complement drept e precedat de cele mai multe ori de prepoziţia *a* ; datorită influenţei construcţiei din limba franceză, înaintea infinitivului apare uneori în limba unor scriitori şi prepoziţia *de* (construcţia cu *de* se extinde la verbele vechi de la verbele împrumutate din franceză):

Îşi propune ***de a publica*** *o ediţiune critică*. Odobescu, «Precuvîntare» (la BĂLCESCU, M. V. 14).

Nu mai cutează ***de a glumi***. HASDEU, I. V. 32.

Încă din limba veche şi mai ales în textele netraduse, în aceste construcţii este mai răspîndit conjunctivul decît infinitivul. Astăzi, în limba vorbită, conjunctivul a înlocuit aproape total infinitivul cu această funcţiune.

Pre mai mare credinţă, pre popa Manole am învăţat ***să scrie***. ROSETTI, B. 45.

Eu căutam ***să ascund*** *oarecum dragostea noastră*. CAMIL PETRESCU, U. N. 23.

Uneori echivalentul infinitivului e indicativul (introdus prin *că*). Exemplului : *Un boier . . . crezu* ***a-şi ascunde*** *negrul trecut îmbrăcînd haina şi mai neagră a monahismului*. HASDEU, I. V. 38, îi corespunde : *Crezu* ***că-şi ascunde*** *negrul trecut . . .*

INFINITIVUL CU FUNCŢIUNE DE COMPLEMENT INDIRECT

Infinitivul cu funcţiune de complement indirect apare în limba veche după verbe ca : *a se teme, a se învăţa* «a se obişnui», *a se feri, a se îndura, a se grăbi*:

Deci ei s-au temut ***a veni*** *pre la măria voastră să-ş dea vama*. ROSETTI, B. 41.

Să să învețe ***a să deprinde*** *în lucruri de război.* VARLAAM, CAZ. 7.

Nu se grăbia ***a ieși*** *la cîmp să înceapă războiul.* MAG. IST. IV 96.

În limba scriitorilor secolului al XIX-lea, întrebuințarea infinitivului-complement indirect se extinde și la alte verbe ca : *a se sili, a se deprinde, a se gîndi, a cugeta.* Categoria este întărită de o serie de verbe pătrunse din franceză, care se construiesc, ca în această limbă, cu complementul la infinitiv. De exemplu : *a se ocupa, a se decide.*

Te-ai deprins ***a socoti*** *amorul o zăbavă.* NEGRUZZI, I. 45.

Mă decisei o dată pentru totdeauna ***a nu mă baza*** *decît numai pe izvoare.* HASDEU, I. V. X.

Și eu, mărite doamne, cuget ***a mă duce*** *întru căutarea acestor tîlhari de zmei.* ISPIRESCU, L. 219.

O dovadă a faptului că, în limba scriitorilor secolului al XIX-lea, se manifestă influența franceză în cazul infinitivului-complement indirect este calcul evident după regimul verbului *manquer* din exemple ca :

Curînd n-a lipsit ***a se molipsi*** *de aerul acestui oraș.* NEGRUZZI, I 20.

În secolul al XX-lea, infinitivul cu funcțiune de complement indirect apare mai rar decît în secolele anterioare, construindu-se cu verbe de felul celor menționate mai sus:

M-am deprins ***a mă duce*** *la acest cimitir curios.* SADOVEANU, A. U. 18.

Infinitivul-complement indirect este totdeauna precedat de prepoziția *a.* Cazurile în care, pe lîngă *a,* apare și prepoziția *de* se explică prin influența construcției din limba franceză :

Te cred prea bine crescut pentru ca să lipsești ***de a veni*** *să iei răspunsul.* ALECSANDRI, PR. 78.

Îl bănuiesc ***de a fi înțeles*** *cu pașa de la Silistra.* GHICA, S. 109.

În exemplul al doilea, la construirea verbului *a bănui* cu infinitivul precedat de *de,* pare să fi contribuit și analogia cu complementul aceluiași verb, complement exprimat prin substantiv precedat de *de* :

Îl bănuiesc de complicitate.

Alături de infinitiv apare și conjunctivul cerut de verbele amintite mai sus, încă din limba veche.

Mă tem ***să nu mă cumva înghită.*** VARLAAM, CAZ. 10.

În secolul al XIX-lea, și mai ales în secolul al XX-lea, conjunctivul este preferat infinitivului în limba vorbită și el apare des la scriitori care folosesc stilul apropiat de limba vorbită.

Acum mă mulțumeam numai ***să-l privesc.*** CAMIL PETRESCU, U. N. 63.

Infinitivul cu funcțiune de complement indirect poate determina adjective, participii și uneori adverbe. Construcția apare în limba veche și se menține pînă astăzi ; în secolul al XIX-lea, ea este întărită prin influența limbii franceze (cf. *incapable de faire . . .*), datorită căreia și numărul adjectivelor care se construiesc cu complement indirect în infinitiv crește:

Nu sînt destoinic ***a mă chema*** *fiul tău.* CORESI, C_2 21.

Sînt gata ***a te lua*** *de bărbat.* ISPIRESCU, L. 283.

[Î]l vor da pe mîna justiției implacabile și incapabile ***a-l apuca*** *fără ajutorul lor.* CARAGIALE, O. II 20.

Cu această funcțiune, infinitivul apare precedat de prepoziția *a*, uneori și de prepoziția *de*. Prezența prepoziției *de* în exemple ca:

Au făcut două bunătăți mari pămîntului acestuia care sînt v r e d n i c e ***de a se scrie*** *ca să știe cei din urma noastră.* MAG. IST. IV 107.

Foate fi î n v i n o v ă ț i t ***de a nu cugeta*** *întocmai ca un om civilizat.* ODOBESCU, I 379.

se poate explica pornindu-se de la situația în care adjectivul determinat de un complement indirect exprimat prin substantiv, e construit totdeauna cu *de* (*vrednic de laudă, învinovățit de nepăsare*). Și în această funcțiune infinitivul coexistă cu conjunctivul încă din limba veche, în limba actuală conjunctivul fiind întrebuințat cu precădere:

Nu sînt d e s t o i n i c ***să mă chem*** *fiul tău.* CORESI, C_2 21.

Eram c a p a b i l ***să spun*** *pe carte cît oricare anagnost de răpede.* NEGRUZZI, I 11.

INFINITIVUL CU FUNCȚIUNE DE CIRCUMSTANȚIAL DE TIMP

Cu funcțiune de circumstanțial de timp, infinitivul apare în limba noastră din secolul al XVII-lea și se menține pînă astăzi. El se construiește totdeauna cu prepoziția *a*. Acest circumstanțial este introdus prin prepoziția *pînă* (începînd cu scrierile cronicarilor și pînă în zilele noastre) sau prin locuțiunea prepozițională *înainte de* (începînd cu secolul al XIX-lea). Precedat de *pînă*, infinitivul e atestat în limba literaturii culte și a celei populare, mai ales în forma negativă:

P î n ă ***a se înțelege*** *cine este, văzîndu-l om bătrîn, l-au tăiat.* COSTIN, LET. 49.

Î n a i n t e d e ***a dormi*** *ea își împreuna mîinile.* EMINESCU, N. 67.

P î n ă ***a nu ajunge*** *la această poartă misterioasă.* SADOVEANU, A. U. 50.

Î n a i n t e d e ***a ajunge*** *la această țintă îndepărtată și supremă, apele vor ocoli și vor străbate întreaga țară.* BOGZA, C. O. 66.

Se făcu odată și ziuă și p î n ă încă ***a nu se îmbrăca****, fugi la sac.* RETEGANUL, P. III 54.

În limba vorbită, conjunctivul e preferat infinitivului în cazul construcției cu *pînă*:

P î n ă ***să iau*** *de veste, s-a făcut nevăzut.* GHICA, S. 239.

După modelul lui *pînă* urmat de conjunctiv s-a ajuns la construirea prepoziției *înainte* cu conjunctivul:

Î n a i n t e ***să termine.*** V. ROM., 1940, nr. 1, p. 50 (la I. Iordan, *Limba română actuală*, p. 356).

Această construcție însă n-a pătruns în limba literară.

Uneori după *înainte de*, infinitivul e înlocuit cu indicativul: *înainte de părăsesc*. În acest caz avem a face cu o greșeală pe care acad. Iorgu Iordan [1] o explică prin contaminarea dintre sintagmele de tipul *înainte de a părăsi* și *cînd părăsesc*. Credem că e mai firească o contaminare între *înainte de a părăsi* și *pînă să părăsesc* întrucît *înainte de a* e mai apropiat ca sens de *pînă să*, decît de *cînd*.

[1] Lucr. cit., p. 354.

INFINITIVUL CU FUNCȚIUNE DE CIRCUMSTANȚIAL DE CAUZĂ

Infinitivul cu funcțiune de circumstanțial de cauză este în limba noastră un franțuzism, atestat la unii scriitori din secolul al XIX-lea și al XX-lea. El e precedat, în afară de prepoziția *a*, și de prepoziția *de* și complinește un adjectiv:

Strigă el e n e r v a t ***de a fi chemat*** *la rampă.* CĂLINESCU, IST. 435 (cf. fr. *irrité d'être appelé*).

Această construcție nu poate fi redată cu ajutorul conjunctivului, ci numai cu indicativul precedat de conjuncția *că*. Exemplul de mai sus mai poate fi exprimat și astfel: *strigă enervat* ***că a fost chemat*** . . .

INFINITIVUL CU FUNCȚIUNE DE CIRCUMSTANȚIAL DE SCOP

Cu funcțiune de circumstanțial de scop, infinitivul e atestat de primele noastre texte și apare pînă astăzi în limba literaturii culte și populare.

În limba veche, infinitivul circumstanțial de scop era construit numai cu prepoziția *a*; din secolul al XIX-lea, alături de *a* sînt folosite și prepozițiile *pentru* și *spre*. Construcția cu *pentru* este probabil un calc după limba franceză și este susținută de o veche întrebuințare a lui *pentru* înaintea unui conjunctiv final. (Exemplu: *P e n t r u c a* ***să nu le zică*** *vecinii lor de prinprejur că au fost adormiți sau neînvățați.* URECHE, LET. 18. *S-au găsit la dînsul după ce au perit multe fermanuri gătite, p e n t r u* ***să omoare*** *și să facă multe cetăți.* MAG. IST. IV 16.)

Construcția cu *spre* s-a format după modelul celei cu *pentru*. Infinitivul precedat de *pentru* și *spre* este foarte frecvent astăzi mai ales în limba literaturii științifice și politice, în limba ziarelor și a publicațiilor. În această construcție apare de multe ori la începutul propoziției:

Den ceri previ domnul ***a vedea*** *toți feciorii omenești.* PSALT. HURM. 27, Cînt. 32/3 [1].

Cabinetul din St. Petersburg se împotrivea la orice măsuri armate ce voia Poarta să ia p e n t r u ***a înăbuși*** *răscularea lui Ipsilante.* GHICA, S. 109.

Lasă la o parte trebile statului s p r e ***a se ocupa*** *de științele naturale.* BĂLCESCU, O. II 33.

A fost parcă născut ***a fi cronicar.*** CARAGIALE, O. I 208.

P e n t r u ***a scurta*** *chinul așteptării, comandă o semi-baterie cu sifon.* CARAGIALE, O. II 16.

Îl ascunde și-l sfătuiește să se ducă volintir la oaste s p r e ***a i se pierde*** *urma.* CĂLINESCU, IST. 438.

Pămîntul Patriei noastre ne oferă tot ceea ce trebuie p e n t r u ***a face*** *viața omului bogată și fericită.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 460.

N-am venit ***a peți.*** JARNÍK-BÎRSEANU, D. 450.

Infinitivul cu funcțiune de circumstanțial de scop este concurat de conjunctiv încă din primele texte. În limba vorbită conjunctivul (uneori precedat de *ca* sau de *pentru ca)* a înlăturat aproape total infinitivul:

Tremise dumnezău pre Moisi proroc ***să scoată*** *israiltenii din robia egiptenilor.* VARLAAM, CAZ. 46.

---

[1] În *Sintaxa propoziției în Psaltirea Scheiană (Revista Filologică*, 1927, I, p. 229), Victor Morariu arată că infinitivul final din limba romînă e o copie după construcția corespunzătoare din limba slavă *(împărțiră-se a mînca*: S. 58/16, cf. разыдутсѧ ѥсти).

Izvoarele îşi tulburau adîncul ca ***să-şi azvîrle*** *afară undele lor, p e n t r u c a fiecare din unde* ***să-l audă.*** EMINESCU, N. 5.

Venea acasă la noi c a ***să ajute*** *mamei la urzit.* SADOVEANU, A. U. 17.

E interesant de menţionat faptul că, pe de o parte, în limba noastră conjunctivul a înlocuit infinitivul în multe construcţii în care celelalte limbi romanice au păstrat din latină folosirea infinitivului, pe de altă parte, alături de o construcţie cu conjunctivul apărută pe teren romînesc *(pentru* cu conjunctivul final), începe să se folosească şi să se răspîndească la un moment dat şi paralela cu infinitivul, creată după modelul altei limbi romanice sau al unor construcţii asemănătoare din limba romînă. Este probabil că şi de data aceasta infinitivul va fi învins de conjunctiv (bineînţeles numai în cazul prepoziţiei *pentru).*

Uneori, infinitivul precedat de prepoziţiile *pentru* sau *spre* are numai în aparenţă funcţiune de circumstanţial de scop ; în realitate construcţia este echivalentă cu două propoziţii copulative:

Dispare într-o companie veche s p r e ***a reapărea*** *în una nouă.* EMINESCU, N. 84 *(dispare într-o companie veche şi apare în una nouă).*

A încetat cusutul p e n t r u ***a-l relua*** *peste cîteva momente.* IBRĂILEANU, A. 108 *(a încetat cusutul şi îl va relua peste cîteva momente).*

INFINITIVUL CU FUNCŢIUNE DE CIRCUMSTANŢIAL DE MOD

Infinitivul cu funcţiune de circumstanţial de mod nu apare în limba noastră decît în secolul al XIX-lea. Ca şi în alte construcţii noi, infinitivul e precedat, pe lîngă prepoziţia *a*, şi de alte prepoziţii (*fără, prin*) sau de locuţiunea prepoziţională *fără de.*

Infinitivul circumstanţial de mod precedat de prepoziţia *fără* e întîlnit în limba literaturii culte şi a celei populare:

Scriu franţuzeşte sous la dictée f ă r ă ***a face*** *mai mult decît şepte opt greşale pe faţă.* NEGRUZZI, I 9.

Nu era chip să stea la un loc, f ă r ă ***a sălta*** *cînd cînta muzica aia.* ISPIRESCU, L. 237.

Paralel cu infinitivul, e folosit şi conjunctivul cu aceeaşi funcţiune. În limba populară, conjunctivul e mult mai răspîndit decît infinitivul:

M-am bătut făţiş cu Beilicciul şi cu Fedeleş f ă r ă ***să simt*** *ce e frica.* NEGRUZZI, I 24.

Se sculă şi Aflatul f ă r ă ***să ştie*** *că doară cineva a mai fost pe acolo.* RETEGANUL, P. I 17.

Acolo-n casă, f ă r ă ***să ştiu,*** *mi-o zdrobit patru* [oi]. B. L. VI 223.

Sub influenţa limbii franceze, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, începe să se folosească şi prepoziţia *prin* înaintea infinitivului (cf. fr. *tu finiras par dormir*), mai ales după verbe care înseamnă «a începe», «a termina»:

Nu cumva şi ei vor fi început p r i n ***a se împrumuta?*** DELAVRANCEA, P. 53.

Referatul începe p r i n ***a arăta*** *importanţa . . .* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 338, 4/1.

Această construcţie este pretenţioasă şi poate fi înlocuită cu gerunziul sau cu abstractul verbal corespunzător [1] atunci cînd acesta poate fi folosit ca substantiv cu acelaşi sens de bază ca verbul. De exemplu, construcţia infinitivală

[1] Cf. I. Iordan, lucr. cit., p. 330.

începe prin a expune problema poate fi înlocuită cu : *începe expunînd problema* sau *începe cu expunerea problemei.*

Construcția în care infinitivul cu funcțiune de circumstanțial de mod e precedat de locuțiunea prepozițională *fără de* este nefirească. Ea se explică pornindu-se de la infinitivul precedat de prepozițiile *de* și *a* care, fiind foarte des întrebuințat, a putut fi considerat ca formă tip. La această formă tip s-a adăugat și prepoziția *fără.*

Pleacă țiganul către casă în capul nopții, f ă r ă ***de a mai fi fost îmbiat*** *de nașul să rămînă.* RETEGANUL, P. IV 77.

INFINITIVUL CU FUNCȚIUNE DE COMPLEMENT DE RELAȚIE

În limba veche apare foarte rar infinitivul cu funcțiune de complement de relație:

Iară ***a o cheltui*** *nu o cheltuiră amîndoi într-un chip.* VARLAAM, CAZ. 14.

Ghica-vodă s-au spus de unde este de locul lui, iar ***a cunoaște*** *pre vezirul nu-l cunoștea.* NECULCE, CR. I 32.

Această construcție nu s-a menținut, deoarece nu era suficient de clară. În limba mai nouă și în cea actuală, în locul infinitivului este folosit exclusiv supinul cu *de.*

INFINITIVUL LUNG

În secolul al XVI-lea și al XVII-lea, forma lungă a infinitivului precedată de prepoziția *a* este folosită cu valoare verbală. Iată cîteva exemple în care infinitivul lung formează predicat împreună cu auxiliarele de mod și de aspect:

Din scrisorile lor nici cele ce ar fi fost adevărate, auzite sau văzute a lor, ***n u l e p o t*** *oamenii* ***a credere.*** NECULCE, CR. I 4.

Ștefan Vodă ***a u î n c e p u t*** ***a-i gonire*** *în urmă și* ***a-i batere,*** *pînă i-au trecut de Dunărea.* NECULCE, CR. I 13.

Din aceeași perioadă, forma lungă a infinitivului începe să apară și substantivată. În acest caz, infinitivul lung nu mai e precedat de prepoziția *a*, iar uneori e și articulat. Aceste substantive — infinitive lungi păstrează însă de cele mai multe ori în conținutul lor semantic ideea unei acțiuni. Ele sînt folosite cu diversele funcțiuni pe care le poate avea orice substantiv:

Trufa amu întru propaste bagă omul iară smerenia den ***cădere*** *scoate pre el.* CORESI, C_2 14 (complement indirect).

Se vor duce ca nește vinovați spre ***perire.*** VARLAAM, CAZ. 25 (circumstanțial de loc).

Nimica n-au știut craiul de ***venirea*** *acei oști nici de* ***perirea*** *lor.* URECHE, LET. 79 (complement indirect).

Au stătut la săim de ***gătire*** *împotriva turcilor.* COSTIN, LET. 95 (circumstanțial de scop).

Din ***îndemînarea*** *sa s-au făcut biruință.* MAG. IST. IV 24 (circumstanțial de mod).

Au dat caselor foc unde-i era ***șederea.*** MAG. IST. IV 33 (nume predicativ).

Luaseră bani în camătă, pentru ***cumpărarea*** *domniei.* BĂLCESCU, O. II 26 (circumstanțial de scop).

Trecerea treptată de la valoarea verbală a infinitivului lung la cea nominală poate fi surprinsă într-un exemplu ca :

Şi încă şi alte multe mari darurile lui dumnezeu, ce nu e putere de-a ***spunerea.*** CORESI, C_2 4, în care infinitivul lung precedat de prepoziţia *a* primeşte articolul, dar păstrează sensul verbal.

Paralel apar şi substantive-infinitive lungi al căror înţeles s-a depărtat mult de ideea de acţiune. Aşa sînt : *avere, bere* « băutură », *blagoslovire* « blagoslovenie », *cerere, părere, plîngere, putere, ştire* etc.

Derep-ce ceruse ca păre mâncai ***bearea*** *mea cu* ***plîngere*** *mestecai.* PSALT. SCH. 208.

Cu ***blagoslovire*** *blagoslovesc.* PSALT. SCH. 279.

Auzi rugăciurea mea, doamne, şi ***cererea*** *mea ascultă.* PSALT. SCH. 75.

Nici bucate nu-şi putea duce la gura lui, nici ***beare.*** CORESI, C_2 58.

Începînd cu secolul al XVIII-lea, infinitivul lung nu mai este folosit cu valoare verbală, ci numai substantivat [1]. Dintre aceste substantive unele mai păstrează şi astăzi ideea de acţiune (*cădere, cumpărare, scădere, şedere, vînzare* etc.), iar altele au pierdut-o cu totul (*durere, mîncare, plăcere* etc.).

★

În urma cercetării noastre putem desprinde următoarele concluzii :

În limba romînă, infinitivul este o formă nominală, folosită cu diverse funcţiuni : subiect, atribut, nume predicativ, complement, circumstanţial.

Infinitivul apare uneori şi ca formă verbală avînd funcţiunea de copulă şi chiar de predicat al unor propoziţii coordonate copulative sau adversative şi formînd predicat verbal compus împreună cu auxiliarele de mod şi de aspect.

Împletirea dintre valoarea verbală şi cea nominală a infinitivului se vede mai ales la infinitivul lung, care se substantivează treptat, începînd din secolul al XVI-lea.

Cercetarea istorică a funcţiunilor sintactice ale infinitivului ne-a arătat că funcţiunile : de subiect, de complement direct, de circumstanţial de scop şi de complement al adjectivului s-au menţinut în tot cursul dezvoltării limbii noastre din latină şi pînă astăzi.

Infinitivul cu funcţiune de atribut construit cu prepoziţia *de*, de predicat alături de unele auxiliare de mod şi de aspect, de nume predicativ pe lîngă verbe copulative, de complement indirect şi de circumstanţial de timp introdus de *pînă* apare de timpuriu în limba romînă fiind atestat de textele noastre vechi. Cu aceste funcţiuni infinitivul se foloseşte şi astăzi.

Unele funcţiuni ale infinitivului au o viaţă mai scurtă. Ca circumstanţial de relaţie, de exemplu, infinitivul este atestat numai în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

Cu auxiliarul de mod *a trebui*, infinitivul nu s-a mai construit după secolul al XIX-lea. În aceeaşi perioadă apar unele construcţii noi cu infinitivul, copiate după limba franceză. De exemplu circumstanţial de cauză construit cu prepoziţia *de*, circumstanţial de mod construit cu prepoziţia *prin*.

Infinitivul apare în limba noastră precedat de diverse prepoziţii.

Textele din secolul al XVI-lea ne atestă pe *a* şi pe *de* înaintea infinitivului.

Cu prepoziţia *a* se construieşte totdeauna infinitivul cu funcţiune de : subiect, atribut, complement indirect, circumstanţial de mod, de timp, de relaţie, de cauză şi de scop. Cu funcţiunea de predicat, infinitivul apare neprecedat

[1] Cu excepţia optativului de tipul *dormire-ai*.

Scanned with OKEN Scanner

de prepoziția *a* în construcții în care formează predicat împreună cu auxiliarul de mod *a putea* (și în acest caz, în secolul al XVII-lea și, sporadic, pînă în secolul al XIX-lea este folosită prepoziția). De asemenea, în unele graiuri regionale, prepoziția *a* este omisă înaintea infinitivului cu funcțiune de complement direct cerut de verbul *a ști*. În alte cazuri și infinitivul cu funcțiune de predicat și de complement direct este precedat de *a*.

Prepoziția *de* apare uneori alături de *a* înaintea infinitivului cu funcțiune de : subiect, atribut, predicat, complement direct, complement indirect, circumstanțial de cauză. Cu excepția atributului și a complementului indirect, care sînt precedate de prepoziția *de* încă din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, celelalte funcțiuni ale infinitivului se construiesc cu această prepoziție numai din secolul al XIX-lea, datorită extinderii construcției cu *de* de la atribut și de la complementul indirect, sau ca urmare a influenței franceze. Infinitivul precedat de *de* are de cele mai multe ori un pronunțat caracter livresc.

Începînd cu secolul al XVI-lea, numărul prepozițiilor folosite înaintea infinitivului crește. *Pînă* este atestat în secolul al XVII-lea pe lîngă infinitivul circumstanțial de timp. Din secolul al XIX-lea, *fără* apare înaintea infinitivului cu funcțiune de atribut și circumstanțial de mod, *pentru* și *spre* pe lîngă circumstanțialul de scop, iar *prin* pe lîngă circumstanțialul de mod.

De asemenea infinitivul se construiește și cu cîteva locuțiuni prepoziționale : *fără de* (cu circumstanțialul de mod), *înainte de* (cu circumstanțialul de timp), *în loc de, departe de, fără de* (cu predicatul).

Întrebuințarea unui număr din ce în ce mai bogat și mai variat de prepoziții înaintea infinitivului și folosirea foarte rară în limba actuală a infinitivului precedat numai de *a* dovedesc tendința continuă a limbii spre mai multă claritate.

După cum au observat și alți cercetători, în limba vorbită conjunctivul este preferat infinitivului în aproape toate funcțiunile acestuia. Conjunctivul a luat locul infinitivului chiar cînd acesta urmează unui alt verb, construcție în care celelalte limbi romanice folosesc numai infinitivul.

De asemenea, vorbitorii folosesc și indicativul în locul infinitivului cu funcțiune de subiect, predicat, circumstanțial de scop. Într-o singură construcție nu poate fi folosit conjunctivul sau indicativul în locul infinitivului. Este circumstanțialul de mod introdus prin prepoziția *prin*. Aici însă infinitivul poate fi înlocuit cu participiul prezent, sau cu abstractul verbal corespunzător.

Înlocuirea infinitivului cu propoziții subordonate este o trăsătură caracteristică a limbilor balcanice pe care Kr. Sandfeld o explică, după cum am menționat la începutul acestei lucrări, printr-o influență a limbii grecești. Totodată însă, folosirea conjunctivului, ca și a indicativului, prezintă avantajul clarității, deoarece aceste două moduri pot exprima prin forma lor persoana și numărul.

În proza literaturii artistice actuale, infinitivul e folosit cu funcțiune de subiect (mai ales la începutul frazei), de atribut, de predicat, de complement direct, de complement indirect, de circumstanțial (de timp, de scop, de mod).

În stilul publicistic infinitivul este folosit astăzi mai ales cu funcțiune de atribut și de circumstanțial de scop.

Limba populară păstrează infinitivul cu funcțiune de subiect, predicat, complement direct, circumstanțial de timp, circumstanțial de scop.

Faptul că infinitivul se găsește astăzi mai ales în proza literară și că el a avut o deosebită extindere în secolul al XIX-lea se explică în bună parte prin influența franceză suferită de limba noastră în această perioadă și uneori prin intențiile stilistice, arhaizante ale scriitorului.

Scanned with OKEN Scanner

Infinitivul a păstrat un pronunțat caracter livresc, de aceea el este folosit de cei care caută să vorbească într-un stil savant sau, uneori, oficial. În ultima vreme, datorită răspîndirii din ce în ce mai largi a publicațiilor de tot felul, a început să apară infinitivul în scrisul și chiar în vorbirea acelora care înainte nu-l cunoșteau. Din această cauză, putem spune că infinitivul își consolidează oarecum pozițiile în momentul de față. Nu este exclus, ca din aceleași motive, el să se întărească și mai mult în viitor.

Scanned with OKEN Scanner

STUDII DE GRAMATICĂ
Vol. I, 1956

COMPLEMENTUL INTERN

DE

PETRU CREȚIA

Gramatica Academiei R.P.R. menționează în două locuri o construcție curioasă. Astfel, în volumul I, la pagina 242, se citește :

« Unele verbe, deși intranzitive, pot primi un complement direct, din aceeași rădăcină cu verbul, de obicei însoțit de un determinativ : *a trăi un trai fericit* (și *a-și trăi traiul*). »

În volumul al II-lea, la paginile 115—116 se fac unele precizări :

« În mod obișnuit, numai acțiunea verbelor tranzitive trece direct asupra complementului direct . . . În unele cazuri, și verbele intranzitive pot avea un complement direct exprimat printr-un cuvînt avînd aceeași rădăcină cu verbul respectiv sau numai un sens asemănător cu acesta. În aceste cazuri, complementul direct are lîngă el în mod obligator un determinativ.

Ați luptat ***luptă deșartă***, *ați vînat țintă nebună*. EMINESCU, O. I 36.

Oamenii, ieșind, se lăsau la pămînt, sub streșină, adormind dintr-odată ***somn greu*** *ca plumbul*. CAMILAR, N. I 62. »

Un fenomen gramatical atît de aberant merită să fie supus unei analize mai atente, pentru a putea fi încadrat în definițiile fundamentale ale sintaxei verbului. În formularea pe care o dă Gramatica Academiei R.P.R., aceste definiții sînt :

« Verbele a căror acțiune se răsfrînge asupra unui obiect (complementul lor direct) sau are ca rezultat un obiect sînt tranzitive. »[1]

« Verbele a căror acțiune nu se răsfrînge asupra unui obiect sînt intranzitive. »[2] « Complementele arată cine suferă acțiunea verbului (complement direct). »[3] « Complementul direct este mai legat de acțiune, el arată obiectul asupra căruia se exercită acțiunea verbului, obiectul care este modificat sau chiar creat prin această acțiune. »[4] « Complementul direct este partea de propoziție care determină un verb tranzitiv, . . . indicînd asupra cui (ființă, lucru, proces, etc.) trece nemijlocit acțiunea verbului respectiv, sau indicînd rezultatul unei acțiuni. »[5]

---

[1] Vol. I, p. 241.
[2] Ibidem.
[3] Vol. al II-lea, p. 112.
[4] Ibidem, p. 113.
[5] Ibidem, p. 114.

Scanned with OKEN Scanner

Plecînd de la aceste definiții, prezența unui complement direct pe lîngă un verb intranzitiv apare contradictorie și nejustificabilă. Totuși faptul există, el trebuie justificat și contradicția eliminată. Și chiar definițiile citate mai sus oferă elemente care facilitează acest lucru. Într-adevăr, spre deosebire de majoritatea gramaticilor, Gramatica Academiei R.P.R. introduce în definiția complementului direct (și deci și în cea a verbului tranzitiv) ideea de rezultat al acțiunii. Complement direct nu este așadar numai numele obiectului preexistent care suferă o acțiune exercitată asupra lui din afară și destinată să-l modifice în alcătuirea lui sau în raporturile lui cu alte obiecte, sau pur și simplu să uzeze de el fără să-l modifice, ci și numele obiectului care ia ființă numai grație acțiunii respective, rezultatul acelei acțiuni : a produce mărfuri, a crea instituții, a săvîrși o acțiune etc.

Se observă însă că, printre verbele tranzitive de acest fel, pe lîngă cele cu o valoare generală, ca cele de mai sus, care au nevoie în mod obișnuit de un complement care să exprime rezultatul acțiunii, există alte verbe care exprimă prin ele însele ideea de a produce un anumit lucru și nu altul, verbe care implică un rezultat determinat : *a cînta* (*a dansa, a juca, a povesti* etc.) înseamnă «a produce cîntec (dans, joc, poveste etc.)» și nu altceva.

În cazul acestor verbe, un complement care să desemneze rezultatul apare în mod obișnuit ca necesar numai atunci cînd acest rezultat trebuie calificat sau individualizat, cînd vrem adică să exprimăm un rezultat de un anumit fel, sau un rezultat determinat din sfera logică a rezultatului implicat de verb (căci altfel n-am adăuga nimic la înțelesul verbului, am produce un pleonasm) : ***a cînta cîntecul (făgăduit)***, *a cînta* ***Internaționala, Marsilieza*** *etc.*, *a cînta* ***un cîntec vechi, frumos*** etc. Se observă că atunci cînd nu denumim rezultatul, complementul este întotdeauna un substantiv format din aceeași rădăcină cu verbul respectiv.

Analizînd și mai îndeaproape raportul dintre complementele de mai sus și verbele pe lîngă care stau, se remarcă faptul că aceste complemente nu exprimă numai rezultatul acțiunii ci și conținutul ei : *dansul* este totodată rezultatul și conținutul acțiunii de a dansa, se desfășoară concomitent cu ea și după încheierea acțiunii, după epuizarea conținutului ei, încetează. Este încă o deosebire față de verbele de tipul : a crea, a produce, a săvîrși, pe lîngă care complementul exprimă o realitate care ia naștere pe deplin abia la sfîrșitul procesului și continuă să existe și după aceea, în chip autonom și obiectiv.

Se poate spune deci, generalizînd, că, ori de cîte ori rezultatul unei acțiuni nu este un obiect ci un proces, avem de a face cu un complement care denumește totodată și conținutul acțiunii și care este de cele mai multe ori un substantiv derivat de la verbul respectiv sau de la care verbul respectiv este derivat.

Prin urmare, în sfera noțiunii de complement direct se pot distinge pe de o parte complemente externe (*tai* ***un copac***), complemente rezultative (*produc* ***mărfuri***) și complemente interne (*cînt* ***un cîntec frumos***).

Nu există nici o deosebire formală între categoriile menționate, complementele directe de orice fel exprimîndu-se printr-un nume în acuzativ. Distincția are utilitatea ei teoretică mai ales în problema care interesează aici. Totuși, se poate invoca drept criteriu distinctiv de ordin gramatical faptul că numai verbele care se construiesc cu un complement extern pot avea un reflexiv obiectiv, adică numai acțiunea acestora se poate întoarce asupra obiectului însuși. Se poate spune : *mă tai* (pe mine), dar nu și *mă produc* (pe mine) sau *mă cînt* (pe mine), lucru de altminteri firesc, căci subiectul nu poate să fie totodată și agent și rezultat sau conținut.

Scanned with OKEN Scanner

În lumina considerațiilor de mai sus, prezența unui complement direct, adică a unui substantiv în acuzativ legat direct de verb, fără prepoziție, apare ceva mai explicabilă. « Verbele a căror acțiune nu se răsfrînge asupra unui obiect sînt i n t r a n z i t i v e », spune Gramatica Academiei R.P.R. [1], adică acele verbe care exprimă procese care nu se transmit, nu trec de la subiect asupra unui obiect dat, ci reprezintă stări sau prefaceri ale subiectului însuși (unele gramatici, ca de pildă « Gramatica limbii romîne » a academicianului Iorgu Iordan, denumesc aceste verbe s u b i e c t i v e, acordînd celor tranzitive termenul de o b i e c t i v e). Dar s-a văzut că ideea transmiterii acțiunii de la subiect la un obiect nu este indispensabilă definiției complementului direct. Prin analogie cu verbele tranzitive care au c o m p l e m e n t i n t e r n, unele verbe intranzitive au putut fi și ele construite cu un astfel de complement, care exprimă și în cazul acesta conținutul acțiunii verbului intranzitiv.

Iată cîteva exemple :

Dă-mă, maică, unde trag,
Să trăiesc ***traiul*** *cu drag.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 273.

Să se leapede cine va fi viat în ceastă lume ***viața*** *lui, mainte, rău, întru păcate.* CORESI, C_2 69.

Ah ! de-acum în fericire
Soarta *vreau ca să trăiesc.* ALECSANDRI, T. 516.

Nimeni de-a plînge n-are, el ***traiul*** *și-a trăit.* EMINESCU, O. I 61.

Își trăia ***zilele*** *tot în sărăcie.* VISSARION, B. 10.

Măcar acum are dreptul să-și trăiască și ea ***traiul.*** REBREANU, R. I 29.

Țugulea visă ***un vis*** *ce-i plăcu.* ISPIRESCU, L. 314.

Am visat ***niște vise*** *urîte astă noapte.* ISPIRESCU, L. 65.

Un vis *am mai visat.* SEVASTOS, C. 286.

O, priviți-i cum visează
Visul *codrului de fagi !* EMINESCU, O. I 101.

Uite, în noapte de crăciun mama a visat ***un vis.*** CAMIL PETRESCU, O. 378.

A visat ***o femeie*** *îmbrăcată în haine albe.* ISPIRESCU, L. 119.

Domnul Euharistic odihnea ***odihna-i*** *sfîntă în tronul de împărat.* GALACTION, O. I 42.

Adormi Adam ***somnul*** *cel amar.* CORESI, C_2 47.

Cînd ***nunta*** *se nuntea.* TEODORESCU, P. P. 617.

Și trebuiesc luptate ***războaiele*** *aprinse*
Căci voi murind în sînge ei pot să fie mari. EMINESCU, O. I 56.

Examinînd citatele de mai sus se observă că :

1. toate complementele verbelor intranzitive din aceste citate exprimă conținutul acțiunii verbelor respective : *viața* sau *traiul*, conținutul acțiunii de *a trăi*, *visul*, conținutul acțiunii de *a visa* (și într-un fel, și rezultatul ei, ca în cazul verbelor intranzitive examinate la p. 116), *războiul* conținutul acțiunii de *a lupta* etc. ;

2. și aici apare identitate de radical între verb și complement sau măcar apropiere de sens ;

3. complementul este întotdeauna articulat (cu articol hotărît sau nehotărît) și uneori și însoțit de un atribut ;

[1] Vol. I, p. 241.

4. există un paralelism perfect între *a cînta un cîntec, a cînta o doină* pe de o parte și *a visa un vis, a visa o grădină* pe de alta ;

5. la fel cu orice complement direct, complementul intern al acestor verbe intranzitive apare ca subiect în construcția pasivă (vezi ultimele 2 citate).

Nu încape deci nici o îndoială că și unele verbe intranzitive pot avea un complement direct din categoria complementului intern. Nu este însă mai puțin adevărat că pentru vorbitori construcția apare puțin forțată, mai ales atunci cînd nu e vorba de formule obișnuite, ca *a visa un vis* sau *a-și trăi traiul*, ceea ce dovedește că nu avem de a face cu un fenomen gramatical absolut normal, ci cu un fel de imitare a construcției verbelor tranzitive, imitare care nu anulează cu totul conștiința că verbele respective sînt în mod obișnuit intranzitive (subiective) și că verbele intranzitive nu comportă astfel de completiri. Pe de altă parte fenomenul nu are o extensiune prea mare, el rămînînd izolat la cîteva verbe pe lîngă care poate apărea un substantiv capabil să le exprime conținutul. Majoritatea verbelor intranzitive nu sînt în această situație.

Totuși fenomenul în discuție mai are un aspect, pe care îl documentează citate de felul următor :

Stăi, bădiță, nu te duce,
Ș-om trăi viață dulce. SEVASTOS, C. 44.
Ce trai rău am mai trăit. HODOȘ, P. P. 155.
Trăiește viață cîrpită cu ață. ZANNE, P. II 801.
Oamenii . . . se lăsau la pămînt . . . adormind dintr-odată somn greu ca plumbul. CAMILAR, N. I 62.
Ați luptat luptă deșartă. EMINESCU, O. I 36.
Făt-Frumos merse . . . cale lungă. ISPIRESCU, L. 5.
Să nu zicem noi că mare greșeală au greșit noauă vecinii. CORESI, C_2 47.
Și se veseliră veselie îngerească. ISPIRESCU, L. 70.
Care va fi acela ce nu va lăcrăma lacrămă de bucurie la o așa vedere. GOLESCU, C. 115.
Și după multă goană ce au gonit pre tătari, i-au trecut preste Nistru la Crîm. URECHE, LET. 10.

La prima vedere nu apare nimic nou față de situațiile analizate mai sus : verbe intranzitive însoțite de un complement intern exprimat printr-un substantiv cu același radical sau sens și însoțit de un atribut. Totuși se pot observa trei lucruri proprii numai citatelor acestora :

1. substantivul care exprimă complementul intern este întotdeauna n e a r t i c u l a t ;

2. el este întotdeauna î n s o ț i t d e u n a t r i b u t care îl califică ;

3. grupul substantiv nearticulat + atribut poate fi întotdeauna î n l o c u i t c u u n c o m p l e m e n t c i r c u m s t a n ț i a l care se referă la verbul respectiv și este în aproape toate cazurile un circumstanțial de mod :

Om trăi ***viață dulce*** [= bine, plăcut].
Am trăit ***trai rău*** [= rău].
Trăiește ***viață cîrpită cu ață*** [= sărăcăcios, din greu].
Adormind ***somn greu*** [= adînc].
Ați luptat ***luptă deșartă*** [= zadarnic].
Merse ***cale lungă*** [= mult].
Mare greșeală *am greșit* [= grav].
Se veseliră ***veselie îngerească*** [= îngerește, ca îngerii].
Va lăcrima ***lacrimă de bucurie*** [= de bucurie].

Au gonit ***goană multă*** [= mult, îndelung].

Se observă apoi că interesul nu cade aici pe exprimarea sub formă nominală a conținutului acțiunii și că rostul atributului obligator din citatele de mai sus nu este să califice complementul intern ci, prin intermediul acestuia, să califice însăși acțiunea verbului. În loc să se complinească direct verbul intranzitiv printr-un circumstanțial, se califică printr-un atribut complementul său intern, adică un substantiv care îi exprimă conținutul. Acest substantiv este întotdeauna nearticulat [1] pentru că el nu se detașează de verb ca o realitate determinată sau determinabilă, ci servește doar ca instrument pentru realizarea unei construcții mai expresive. Într-adevăr, dacă acest procedeu sintactic nu aduce nimica nou din punct de vedere logic față de exprimarea obișnuită cu ajutorul unui circumstanțial, cîștigul pare să fie un spor de expresivitate, căci raportul dintre substantiv și atribut este întotdeauna mai concret și mai ușor de ilustrat cu o imagine decît raportul dintre verb și circumstanțial : o *cale lungă* solicită imaginația mai puternic decît *a merge mult*, *viața dulce* se simte mai viu de cît *a trăi bine*, *lacrimile de bucurie* se văd, *a plînge* de bucurie este mai palid etc.[2]

Pe lîngă aceasta, acolo unde verbul și substantivul au același radical are loc un fenomen de repetiție, de reluare, de aliterație, de ecou lingvistic, întotdeauna expresiv. Acest fenomen poartă în gramatici numele de figură etimologică și este adesea considerat, în chip greșit, ca specific construcțiilor discutate în acest articol. De fapt este vorba de un fenomen mult mai răspîndit și indentificabil în tot felul de construcții, care nu pot fi reduse la o unitate gramaticală, procedeul fiind deci de natură stilistică și avînd ca scop general insistența expresivă și ca substrat psihologic, plăcerea repetiției și a aliterației chiar cu riscul pleonasmului, proprie mai ales vorbirii populare.

A muri de moarte *ocărîtă.* CORESI, C_2 89.

Iar cînd Clușiul l-a zărit,
Iancu din ***grai a grăit.*** ANT. LIT. POP. 85.

Postesc și cu această ***nevoință*** *bine* ***se-au nevoit.*** CORESI, C_2 93.

Și cu ***frîmseța*** *ceriului* ***să ne înfrîmsețăm.*** CORESI, C_2 102.

Iară ei cu ***jurămînt s-au jurat*** *înaintea lui.* URECHE, LET. 143.

Cu ***blagoslovire blagoslovesc.*** PSALT. SCH. 436 (Ps. 31, 15).

Prepodobnicii lui cu ***bucuria bucura-se-vor.*** PSALT. SCH. 436—437 (Ps. 31, 16).

Mainte îmblînzise-i și-i mîngîiase pre ei cu ***apropiarea ce se apropiară aproape*** *cătr-însul.* CORESI, C_2 21.

Dar adevăratul Sfînt-Nicolai se vede că ***a știut de știrea mea.*** CREANGĂ, A. 5—6.

Nănașa din grindă are ***să-i știe de știre.*** CREANGĂ, OPERE (1906), 37.

Scria la domnul de ***venirea*** *oștilor că sînt* ***viitoare.*** MAG. IST. II 155.

Iar cine-i ***vînzător*** *vîndut*
Să iasă dintre noi. COȘBUC, F. T. 119.

Revenind la complementul intern al verbelor intranzitive, mai rămîne de stabilit în linii generale evoluția istorică a fenomenului. Cum s-a și arătat deja, el este izolat în limbă și nu reprezintă un procedeu gramatical important și viu.

---

[1] Acest caz bine definit de întrebuințare nearticulată a substantivului nu este menționat de Gramatica Academiei R.P.R. (cf. pp. 169—171).

[2] Dacă acest procedeu cu o întrebuințare restrînsă ar merita o denumire, el ar putea căpăta numele de complement de calificare înțelegînd prin aceasta grupul substantiv nearticulat + atribut, echivalabil, cum s-a văzut, printr-un complement circumstanțial.

Scanned with OKEN Scanner

Examinînd citatele date în cuprinsul acestui articol, se poate vedea că ele provin din trei surse : culegeri de literatură populară, texte vechi, aproape toate bisericești, și cîțiva autori influențați într-un grad mai mare sau mai mic de limba veche și de vorbirea populară (Eminescu, Galaction, Camilar). Faptul este concludent, mai ales că citatele date aici au fost selecționate dintr-un material mai bogat, căutat în scrieri de tot felul și din toate epocile, material care demonstra același lucru : că procedeul aparține pe de o parte vorbirii populare și corespunde caracterelor generale ale acestei vorbiri și că, pe de altă parte, scrierile religioase, în majoritate traduceri, au decalcat procedeul, fie după originalele grecești, în care fenomenul este foarte răspîndit, fie după traduceri în slavonă. În literatura laică din epoca veche el a pătruns atît din limba vorbită de popor cît și din scrierile bisericești, cum era și firesc la vremea aceea.

La scriitorii moderni continuă să se facă simțită influența populară și acolo unde expresia pare mai căutată, avem de a face cu un arhaism cu iz cronicăresc sau biblic. În limba literară au pătruns doar *a visa un vis*, care precedă imediat specificarea visului, și unde complementul intern este simțit mai necesar și verbul pare vorbitorilor aproape tranzitiv, și *a-și trăi traiul* intrat probabil în bună măsură datorită zicalei *Și-a trăit traiul, și-a mîncat mălaiul.*

STUDII DE GRAMATICĂ
Vol. I, 1956

PENTRU O SINTAXĂ A PROPOZIȚIILOR PRINCIPALE

DE

ACAD. ALEXANDRU GRAUR

În general, tratatele de gramatică neglijează cercetarea sintaxei propozițiilor principale. Nu vorbesc despre gramaticile limbii romîne alcătuite mai de mult, deoarece acestea neglijau sintaxa în general. Dar și gramaticile unor limbi studiate mai atent decît a noastră păcătuiesc din punctul de vedere al propozițiilor principale. De exemplu, bine cunoscuta gramatică latină a lui Stolz-Schmalz, refăcută de M. Leumann și J. B. Hofmann [1], după o scurtă discuție asupra coordonării (în care intră și probleme ale propozițiilor secundare), trece la o largă discuție a subordonării, și atît. Majoritatea celorlalte gramatici descriptive nu vorbesc nici de coordonare, decît la conjuncții : după cîteva cuvinte privitoare la definiția propoziției principale, se trece la studiul propozițiilor secundare, examinate în amănunte, iar în ce privește propozițiile principale, găsim ici și colo unele detalii, privite din punctul de vedere al legăturii principalelor cu subordonatele lor. Gramatica Academiei R.P.R. se oprește ceva mai mult la propozițiile coordonate (în acest capitol intră însă în parte și propozițiile subordonate, coordonate între ele). Dar discuția privește și aici numai problema coordonării și e relativ sumară. Faptul se justifică, între altele, prin lipsa de lucrări pregătitoare în acest domeniu. Totuși propozițiile principale merită să fie studiate și pentru ele însele, iar în complexul unei fraze cu subordonare nu numai subordonatele merită să ne atragă atenția. Lucrarea de față își propune scopul de a ajuta la situarea problemei propozițiilor principale.

Însăși noțiunea de propoziție principală este mai complexă decît o găsim de obicei prezentată în manuale. Intră aici patru tipuri diferite :

1. Propoziții independente, care sînt suficiente pentru a realiza o comunicare :
A sunat de ieșirea din șut. CĂLUGĂRU, O. P. 259.

2. Propoziții care nu sînt suficiente pentru a realiza o comunicare, dar în complexul de propoziții în care le găsim joacă rol de regente, căci de ele depind din punct de vedere gramatical celelalte propoziții :
***Vrea** să-i prorocesc ce vestește acel foc din cer.* SADOVEANU, N. P. 333.

Aceste propoziții le voi numi principale insuficiente.

---

[1] *Lateinische Grammatik*, München, 1926—1928.

3. Propoziții, suficiente sau nu pentru a realiza o comunicare, dar legate între ele printr-o conjuncție de coordonare :

a. ***Unchiul Luță e ros de o indignare întărîtată,*** *dar* ***se stăpînește,*** *ca să dea un răspuns usturător.* CAMIL PETRESCU, O. 253.

b. ***Închise din nou ochii*** *și* ***încercă*** *să adoarmă cu adevărat.* PREDA, D. 37.

4. Propoziții intercalate :

Stăpîne, — ***zise el*** — *o ceată de oameni ne-a înconjurat toată curtea.* ODOBESCU, I 156.

După cum se vede, patru lucruri destul de deosebite între ele și care ar merita să fie discutate fiecare pentru sine.

Faptele de care mă voi ocupa mai jos se grupează în trei capitole : I. Propozițiile independente. II. Propozițiile principale coordonate. III. Frazele cu subordonare.

I. PROPOZIȚIILE INDEPENDENTE

Mă voi opri aici asupra a două chestiuni : 1. Vorbirea directă și 2. Valoarea modurilor.

1. Vorbirea directă

În ce privește vorbirea directă se pune problema dacă relatarea în vorbirea directă poate fi socotită independentă de verbul de declarație care o introduce. Desigur, în principiu, verbul de declarație are nevoie de o complinire, și aceasta este dată prin textul relatat. Dar legătura aceasta nu este totdeauna la fel de strînsă. Avem aici o trecere treptată de la vorbirea directă propriu-zisă, care pare aproape independentă de verbul de declarație (în orice caz nu suferă nici o modificare sintactică pricinuită de existența lui), pînă la vorbirea directă în care se poate simți efectul existenței verbului de declarație, astfel încît numai cu greu o putem deosebi de vorbirea indirectă.

Vorbirea directă propriu-zisă.

Cum ajung acolo, cam pe înseratele, Ipate zice :

— Vezi tu, măi Chirică? asta nu-i şagă; mi se pare, că noi avem să dăm peste dracul! CREANGĂ, P. 158.

Aici se poate vorbi de subordonare numai din punctul de vedere al verbului *zice,* care are nevoie de o completivă, pe cînd dacă privim lucrurile din punctul de vedere al textului relatat, acesta este în totul independent, și la o analiză sintactică a lui ar trebui privit ca atare. Independența este clar marcată prin persoana a doua a verbului, *vezi.* În alte cazuri, unde persoana verbului nu ne ajută, dependența sau independența poate fi marcată în scris prin două puncte, ghilimele, sau absența lor, dar în pronunțare nu există diferență (decît, uneori, de intonație) :

« ***Uite, domnule, s-a făcut dimineață*** » *gîndi el cu mirare.* PREDA, D. 5.

Am răspuns eu :

— Aceea e mama leliței Anica. SADOVEANU, N. F. 21.

În exemplul care urmează, ultima propoziție este interogativă indirectă, deci categoric subordonată, numai din cauză că nu e precedată de două puncte :

Ilie porni din nou spre sfat, întrebîndu-se ***ce grabă mare o fi?*** PREDA, D. 82.

Iar în exemplul care urmează:

—***Să înceteze prostiile,*** *i-a sfătuit el pe ofițerii tineri.* SADOVEANU, M. C. 75,

dacă subiectul lui *să înceteze* este *prostiile*, prima propoziție poate fi considerată că e în vorbire directă, și deci relativ independentă; dacă însă subiectul lui *înceteze* este *ofițerii*, atunci avem vorbire indirectă, prin urmare totală subordonare. Soluția ne-o dă faptul că scriitorul a pus linioară de dialog la începutul frazei, ceea ce înseamnă că prima ipoteză este cea justă. Dar în vorbire n-am avea nici un semn.

Așa-numita vorbire directă legată (care apare numai în fraze neîngrijite) e constituită de asemenea în fapt din propoziții independente:

Eu, să fiu în locul ăluia de la gospodărie, cînd i-aș auzi că ***plătește-mi:*** *ce?! na, plată! Vreai gospodărie de stat? Na gospodărie de stat.* PREDA, D. 71.

În ciuda conjuncției de subordonare *că*, propoziția *plătește-mi* rămîne exact în forma pe care ar avea-o în vorbirea directă. Însuși faptul că găsim imperativul este o dovadă că avem propoziție principală, căci imperativul nu apare decît în propoziții principale (cu excepția cazului special al finalei introduse prin *de*, care e în oarecare măsură copulativă) [1].

În schimb vorbirea indirectă liberă, în ciuda așa-zisei ei libertăți, depinde în fapt de un verb de declarație subînțeles.

Într-o zi, unul dintre ei, Țurlea Ion, îi spusese lui Barbu Ilie că s-a săturat de oi... că el le lasă și se duce. «Unde»? întrebase Barbu Ilie. «Unde-oi vedea cu ochii», răspunsese Țurlea, uitîndu-se pierdut în urma trenului. «Dar de ce, cum așa?» Că nu mai poate, răspunsese Țurlea întristat. ***Da, așa era, nici Barbu Ilie nu mai putea, o să meargă și el.*** PREDA, D. 21.

Pasajul începe în vorbire indirectă legată *(că s-a săturat...)*. Întrebarea următoare nu se cunoaște în ce fel de vorbire e, dar în scris a fost pusă între ghilimele (deci e în vorbire directă). Urmează un răspuns în vorbire directă, o nouă întrebare unde numai ghilimelele marchează că avem vorbire directă, dar fără ghilimele nu s-ar fi știut că s-a schimbat vorbitorul. Urmează vorbire indirectă legată (*că nu mai poate*), apoi vorbire indirectă liberă. Se cunoaște că e vorbire indirectă, grație viitorului, care ne transportă în momentul vorbirii, altfel s-ar putea crede că vorbește autorul.

Am luat aici termenul i n d i r e c t l i b e r în sensul lui strict gramatical. În manuale se vorbește adesea de stil indirect liber chiar atunci cînd nu există nici un semn gramatical. De exemplu în:

Mamița pupă pe Goe, Goe pe mamița și, luînd bucata de ciucalată, iese iar în coridor. CARAGIALE, O. I 270,

se consideră că avem vorbire indirectă liberă, deoarece cuvintele *mamița* și *ciucalată* fac parte din vocabularul eroilor, nu din al autorului. Acesta privește însă stilul autorului, nu gramatica, și nu ne poate interesa aici.

Cele cîteva exemple discutate mai sus urmăresc să demonstreze că dependența și independența pot fi relative, că există diferite trepte de dependență. Asupra acestei idei voi reveni mai departe cu privire la alte fapte.

---

[1] Vezi Gramatica Academiei R.P.R., vol. al II-lea, § 356, p. 202.

Scanned with OKEN Scanner

2. Valoarea modurilor

În unele cazuri, valoarea modurilor nu reiese atît de clar în principalele dintr-o frază ca în propozițiile independente ; se întîmplă apoi ca anumite valori să apară numai în frază sau numai în propoziții subordonate. De aceea pentru ilustrarea valorii modurilor ar trebui luate întîi numai exemple din propoziții independente, apoi, pentru valori speciale, numai propoziții din fraze.

Indicativul este în principiu modul realității :

Altă parte din bani, în aur, și cîteva giuvaericale și scule ***erau ascunse*** *prin diferite încheieturi ale săniei și prin căptușelile hainelor.* CAMIL PETRESCU, o. 10.

Dar în frază valoarea reală nu este totdeauna la fel de limpede. Astfel în frază cu două principale disjunctive reale, de fapt nu se realizează decît una din ele :

Mîndro, pe ulița ta
Nu se face tină rea ;
Nu știu, ***tina nu se face,***
Ori de tine, mîndro-mi place. DOINE, 155.

Mai clară din acest punct de vedere este situația principalei care constituie regenta unei condiționale :

— Prietene, știi una?
— Știu, dacă mi-i spune. CREANGĂ, P. 40.

Aici subordonata reduce aproape la nimic realitatea regentei.

Cu atît mai mult încetează de a fi propriu-zis reală o principală legată prin *decît* de o condițională :

Nu se cuvenea călcată o datină *ce era în favoarea unui muncitor, decît dacă lămurea de ce calcă datina.* CĂLUGĂRU, O. P. 246.

Analizînd situația, vedem că totuși datina se cuvenea călcată, în ciuda regentei negative.

Indicativul cu valoare de imperativ nu poate apărea decît în principale, ca și imperativul de altfel (cu rezervele arătate mai sus) :

— Dă-ncoace, că mă duc eu, spuse un om mărunțel . . . Da-mi ***dai*** *și mie.* PREDA, D. 14.

În Gramatica Academiei R.P.R. [1] se arată, just, că imperfectul indicativ poate avea valoare de condițional (sau optativ), dar nu se arată mai multe lucruri :

1. Imperfectul indicativ nu are valoare de condițional decît în frază, niciodată în propoziție independentă, și numai în legătură cu o coordonată adversativă sau cu o subordonată condițională ireală (eventual realizabilă în trecut) [2].

Mergeam, și eu cu voi, *dacă m-ați fi luat.*
Mergeam și eu cu voi, *dar nu m-ați luat.*

Mergeam și eu cu voi, fără altă propoziție, nu e condițional. Cel mult într-o propoziție eliptică și puternic colorată de afectivitate s-ar putea întrevedea valoare condițională : *eu nu mergeam . . . !* (nici dacă mă omorai). Exemplele date de Gramatica Academiei R.P.R. [3] nu dovedesc contrariul :

a. *Eu te omoram, măi, zise.* DUMITRIU, B. F. 66.

---

[1] Vol. I, § 303, p. 306.
[2] Las la o parte cazul imperfectului cu valoare de condițional în propozițiile comparative condiționale, vezi Gramatica Academiei R.P.R., vol. al II-lea, § 364, p. 206.
[3] Vol. I, § 313, p. 310.

Scanned with OKEN Scanner

Aici valoarea de condițional există, dar urmează fraza : *Da' veni nevoia asta peste noi . . .*, deci o coordonată adversativă (faptul că cele două propoziții sînt despărțite între ele prin punct nu schimbă nimic în ce ne interesează aici).

b. *Tu* ***trebuia*** *să te cuprinzi*
De acel farmec sfînt . . . EMINESCU, O. I 192.

Acest exemplu e greșit. Propoziția principală nu e nici condițională, nici optativă, ci enunțiativă, reală (vezi mai jos). *Tu trebuia* înseamnă « tu aveai datoria » (și o aveai în adevăr), lăsîndu-se neexprimat dacă această datorie a fost respectată sau nu.

Într-o frază ca :

În locul lui vodă, eu nici nu vă mai judecam. CAMIL PETRESCU, O. 361—362,

prima propoziție e eliptică : *(dacă eram eu în locul lui . . .)*.

2. Imperfectul cu valoare de optativ trebuia despărțit de cel cu valoare de condițional, nu adăugat între paranteze, ca și cum ar fi același lucru. Optativul apare într-adevăr în propoziții independente :

Mai bine ***mueam*** *în clipa aceea.*
Mai bine îl ***fătam*** *mînz și-l mînca un lup.* SADOVEANU, M. C. 7.

Dar trebuie spus întîi că este totdeauna ireal (exprimă regretul că nu s-a îndeplinit acțiunea verbului respectiv) și al doilea că valoarea de optativ (ireal) nu apare decît din îmbinarea cu un comparativ de tipul *mai bine, mai curînd* etc. Dar cu astfel de comparative și prezentul capătă valoare de optativ (realizabil) : *mai bine mor acuma*, deci problema nu e gramaticală, ci lexicală.

3. Tipul *de ce nu stăteai tu la masă ca oamenii?* citat de Gramatica Academiei R.P.R., loc. cit., este destul de complicat, apare cu diverse variante, de exemplu :

Nu mai ***stăteai****, dom'le Pascu?* PREDA, D. 29,

(adică « de ce-ai stat așa de mult? »). Socotesc că ar trebui numit *imperfect de reproș*. Ar trebui studiat mai amănunțit înainte de a putea fi clasat definitiv [1], dar în orice caz un lucru e clar, că nu e nici condițional, nici optativ.

Conjunctivul, după Gramatica Academiei R.P.R. [2], exprimă o acțiune realizabilă și ni se dau două exemple :

Ciudat, ***să nu-ți poți*** *aminti chipul ființei celei mai apropiate de sufletul tău.* CEZ. PETRESCU, Î. I 291.

Mamițica și tanti Mița au promis tînărului Goe ***să-l ducă-n*** *București.* CARAGIALE, O. I 267.

Aceste două exemple nu dovedesc nimic, pentru că conjunctivul se găsește aici în propoziții subordonate, prima subiectivă (după *e ciudat*), a doua completivă directă, și înlocuiește infinitivul din alte limbi, care e indiferent față de problema realizării acțiunii. Reală sau ireală, acțiunea din aceste propoziții nu poate fi exprimată în românește decît prin conjunctiv : *au promis să-l ducă* (și chiar l-au dus), sau *au promis să-l ducă* (dar nu l-au dus).

Unele valori ale conjunctivului apar clar numai în propoziție principală (hortativ, prohibitiv, optativ, dubitativ, deliberativ, de protest), altele numai în propoziție subordonată (concesiv, condițional). Exemplele date de Gramatica Academiei R.P.R. [3], sînt concludente în această privință, numai că nu se face distincția necesară între ele. Aici este poate încă mai clar decît în alte cazuri

---

[1] Vezi Al. Georgescu, *Unele probleme ale imperfectului*, în volumul de față, p. 83—95.
[2] Vol. I, § 314, p. 310.
[3] Ibidem, p. 311—312.

că valoarea modurilor în propozițiile secundare trebuie studiată deosebit de cele din principale.

Gramatica Academiei R.P.R. [1] tratează condiționalul și optativul împreună. Într-adevăr, formal nu există nici o deosebire între ele și întrebuințările lor se aseamănă. Totuși, dacă cercetăm aparte propozițiile independente, vom constata că nu există exemple de propoziții condiționale independente, prin urmare în acest caz se poate face diferența între condiționale și optative, și prin această prismă ar trebui privită problema. Într-un exemplu ca :

Patru pluguri aș dura,
Țara întreagă aș ara,

optativul ar trebui înțeles ca « aș dori să durez, să ar ». Dacă însă citim fraza întreagă, constatăm că propoziția discutată este în realitate principala unei condiționale :

Alei ! puico, dac-ai vrea,
Patru pluguri aș dura,
Țara-ntreagă aș ara. ALECSANDRI, P. P. 62.

Deci sensul adevărat este cu totul altul decît cel pe care îl bănuiam. În general, regenta unei condiționale exprimă altceva decît o optativă independentă.

Dacă cercetăm situația propozițiilor condiționale și nu a modului condițional, constatăm că propoziția condițională se caracterizează prin conjuncția care o introduce *(dacă, de* etc. ; cazurile de condițională cu conjunctivul sau cu indicativul fără conjuncție sînt mai rare), iar verbul poate fi pus la orice mod. În regulă generală, regenta unei condiționale se pune la același mod ca și dependenta, prin urmare putem avea condiționalul în regenta unei condiționale numai dacă și dependenta, introdusă printr-o conjuncție condițională, este la modul condițional. Dimpotrivă, optativa se exprimă în regulă generală numai prin optativ (conjunctivul în imprecații, urări etc. nu e optativ pur) și modul nu depinde de altă propoziție.

Principala unei condiționale poate fi pusă la imperfectul indicativ :

Dacă eram jurat, și eu ***îl achitam.*** CAMIL PETRESCU, U. N. 9.

Optativele independente nu pot fi însă construite în acest fel (vezi mai sus).

Optativa este numai principală. Ea se asociază ușor cu o coordonată adversativă :

Te-aș cere doar' pe tine, ***dar nu mai ești a ta.*** EMINESCU, O. I 127.

De asemenea principala optativă poate fi construită în frază cu propoziții dependente neesențiale (în sensul că principala ar putea sta foarte bine și singură) :

De-aș ajunge mai degrabă în tîrg, zise Prepeleac, ***să scap de rîia asta.*** CREANGĂ, P. 42.

De-ar veni luna lui mai,
Să-mi aud cerul tunînd,
Să văd norii fulgerînd. ALECSANDRI, P. P. 67.

În aceste exemple, ultimele propoziții, finale, sînt legate încă destul de strîns de prima. Și mai laxă e legătura în cazul propozițiilor temporale, modale etc. :

Aș pleca la noapte, ***cînd o ieși luna.***
M-aș distra ***cum îmi place.***

Dimpotrivă, regenta unei condiționale intră în categoria principalelor insuficiente, căci fără secundara condițională, principala ar fi optativă dacă are verbul la optativ, sau ar exprima o constatare de fapt dacă are verbul la indicativ. Cît

[1] Vol. I, § 315, p. 313–314.

de legată este de dependenta ei regenta unei condiționale se poate vedea din exemplul următor :

***Aș fi mîhnit** să aflu că omul pus de Țopa la Iampol a lunecat spre dușmani.* SADOVEANU, N. P. 291.

Regenta detașată de dependente n-ar avea nici un înțeles.

În cazurile rare cînd principala are verbul la optativ, iar secundara condițională are verbul la indicativ, principala este mai curînd optativă decît condițională, fiind relativ desprinsă de dependenta ei :

***Aș merge și eu** dacă mă iei.*

Rezultă deci că merită numele de condițional numai o speță limitată a optativului, anume acel optativ care e predicat al unei propoziții condiționale sau al regentei unei condiționale, cu predicatul la optativ-condițional.

De fapt, propozițiile principale construite cu optativul constituie o categorie mult mai complexă decît s-ar părea, judecînd numai după cele arătate pînă aici. Există o serie de propoziții independente, construite cu optativul, care, în mod evident, nu sînt nici optative, nici condiționale. Gramatica Academiei R.P.R. [1] le numește optative cu aspect de enunțiative, ceea ce nu poate fi just de vreme ce enunțiativele sînt propoziții care exprimă o acțiune fără a marca o luare de poziție din partea vorbitorului [2]. Socotesc că avem aici sensul primitiv al modului de care ne ocupăm, anume o formă verbală care arată că acțiunea este realizabilă, ea poate fi făcută de cineva, fără să se precizeze dacă chiar este făcută sau nu. Este așa-numitul mod potențial :

***Ai zice** că soarele apune acum la miază-noapte, în spatele Negoiului.* CAMIL PETRESCU, O. 325.

***N-aș crede**, Moș Hau, am zis eu cu avînt.* SADOVEANU, N. F. 84.

Adesea, cu această valoare, verbul apare la trecut, exprimînd o posibilitate în trecut :

*Zece porci țigănești, cu boturi puternice, **ar fi rîmat**, într-o jumătate de zi, toate întăriturile de pe valea Prahovei.* CAMIL PETRESCU, U. N. 5.

***N-aș fi crezut-o** niciodată în stare să facă asta.* CAMIL PETRESCU, U. N. 153.

***Nu mi-aș fi închipuit** niciodată că am să fiu tratată astfel.* CAMIL PETRESCU, U. N. 210.

*Cînd . . . cei trei se gîndiseră să înființeze o societate secretă revoluționară, ei **n-ar fi bănuit** niciodată că va fi asta atît de curînd.* CAMIL PETRESCU, O. 407.

*Cine **ar fi zis** că Spelcă, așa de bun în muncă, să fie unealtă mîrșavă?* CĂLUGĂRU, O. P. 433.

Din această întrebuințare socotesc că decurge pe de o parte valoarea de optativ, pe de altă parte cea de condițional (ținînd seama însă că optativul trecut și condiționalul trecut exprimă de obicei acțiuni ireale).

În ce privește optativul propriu-zis, trebuie să desprindem din el o categorie lexicală, aceea a verbelor care înseamnă « a dori », « a voi », « a prefera », « a găsi cu cale » etc., adică seria verbelor care, la orice mod ar fi folosite, exprimă o alegere, o preferință. Diferența dintre *vreau* și *aș voi* nu poate fi socotită la fel cu diferența dintre *mănînc* și *aș mînca*, de exemplu. De vreme ce și indicativul, la verbele pomenite, exprimă o dorință, optativul nu se întrebuințează decît

[1] Vol. al II-lea, § 43, p. 31.
[2] Ibidem, § 35, p. 28.

pentru a atenua brutalitatea unei cereri, a unui ordin, a unei propuneri etc., în general a unei luări de atitudine.

*Acolo **aş vrea** să mă duc şi eu, am mărturisit tatei.* SADOVEANU, N. F. 52.
*Asta **mi-ar plăcea**, m-am bucurat eu.* SADOVEANU, N. F. 80.
*Ce voi? **Aş vrea** să nu mai stai*
Pe gînduri totdeauna. EMINESCU, O. I 174.

Cam în acelaşi fel se prezintă şi alte verbe, de exemplu cele care înseamnă «a trebui», «a putea» etc. Aici trebuie să ţinem seama de faptul că se pune optativul pentru a marca nerealitatea propoziţiei dependente [1].

***S-ar fi cuvenit** să prevedem.* CĂLUGĂRU, O. P. 425.

Se subînţelege : *dar n-am prevăzut.* În alte exemple însă situaţia nu mai este aceasta, ci avem optative de atenuare :

*Şoanele nu-s bune. Curge fonta. **Ar trebui schimbate.*** CĂLUGĂRU, O. P. 76.

Propunerea, făcută de un muncitor unui inginer, este exprimată în mod discret.

***Aş fi de părere . . .** să trecem întîi pe la mecanică.* CĂLUGĂRU, O. P. 438-439.

***Potrivit ar fi** să putem călări pe cel dintîi vifor . . . a grăit încet Nicoară.* SADOVEANU, N. P. 289.

Dacă ar fi fost puse la indicativ, propoziţiile regente, rostite de superiori, ar fi sunat ca nişte ordine.

Încă de mic
Te cunoşteam pe tine,
Şi guraliv şi de nimic,
Te-ai potrivi cu mine . . . EMINESCU, O. I 175.

Ultima propoziţie, care e aproape o declaraţie de dragoste, e acceptabilă în gura unei fete numai graţie optativului.

În sfîrşit, mai trebuie să cercetăm situaţia optativului în vorbirea indirectă. Am discutat mai sus în ce măsură o frază în vorbire directă poate fi socotită principală. Cu atît mai mult se pune problema pentru vorbirea indirectă. Cred totuşi că studierea modului în vorbirea indirectă îşi are locul în prezenta lucrare dacă ne gîndim că se pune întrebarea : cum se redă în vorbirea indirectă modul unui verb care în vorbire directă ar fi predicatul unei propoziţii principale.

Găsim în vorbirea indirectă optativul în fraze care şi în vorbire directă ar avea tot optativul :

*Ioniţă . . . răspunse că **nu prea i-ar vinde . . .***
*— **Nu prea i-aş vinde.*** PREDA, D. 121.

Există însă şi cazuri unde în vorbirea directă se pune indicativul, iar în cea indirectă apare în loc optativul :

*Cică **s-ar fi dus** peste Petre Miuleţ şi **l-ar fi găsit** la motoare, povesteau oamenii despre el.* PREDA, D. 149.

*Miron a aflat mai tîrziu **că Ionescu ar fi un bogătaş de origină obscură.*** REBREANU, R. I 49.

Aici optativul marchează faptul că cel care povesteşte pune el însuşi la îndoială exactitatea faptelor care i-au fost relatate, sau cel puţin nu garantează autenticitatea lor [2].

---

[1] Vezi Gramatica Academiei R.P.R., vol. I, § 239, p. 253.
[2] Un tip aparte este cel discutat în *Bulletin linguistique*, XVI (1948), p. 129.

Scanned with OKEN Scanner

II. PROPOZIȚII COORDONATE

Numărul tipurilor de propoziții coordonate diferă de la gramatică la gramatică. De exemplu L. V. Șcerba [1] și A. N. Gvozdev [2] recunosc trei tipuri (copulative, adversative și disjunctive). La fel face Gramatica Academiei de Științe a U.R.S.S. La aceste trei tipuri, A. M. Zemski, S. E. Kriucikov și M. V. Svetlaev [3] adaugă un al patrulea, care are o poziție deosebită, al propozițiilor explicative. E. I. Șendels [4], distinge patru tipuri (copulative, adversative, cauzale și conclusive, pe care le numește consecutive). H. Tiktin [5], J. Byck-Al. Rosetti [6], apoi Gramatica Academiei R.P.R.[7] disting cinci tipuri : copulative, adversative, disjunctive, cauzale, concluzive, acestea din urmă numite de Tiktin consecutive. La această împărțire mă opresc, cu unele obiecții pe care le voi formula mai jos.

Discut aici două probleme : 1. Gradul de independență al coordonatelor. 2. Falsele principale coordonate.

1. Gradul de independență al coordonatelor.

Coordonarea este legătura între două propoziții care stau ambele pe același plan, fie că amîndouă sînt dependente de o a treia, fie că ambele sînt principale. Primul tip nu ne interesează aici. În cel de-al doilea tip intră lucruri mai mult sau mai puțin diferite din punctul de vedere al independenței. După cum arată Gramatica Academiei R.P.R.[8], propozițiile coordonate, deși principale, nu pot fi în principiu puse pe același plan cu propozițiile independente, deoarece existența unei coordonate face, uneori mai mult, alteori mai puțin, ca fiecare din cele două propoziții să-și vadă limitată independența [9]. De fapt, cele cinci tipuri clasate mai sus se pot grupa în trei trepte cu privire la relativa lor independență : 1. Propozițiile copulative și disjunctive. 2. Adversativele. 3. Cauzalele și conclusivele.

1. Cele din primul tip sînt foarte aproape de independente :

Cine are bani ***bea și mănîncă****, iară cine nu,* ***se uită și rabdă.***

CREANGĂ, p. 279.

Conjuncția *și* leagă pe *bea* de *mănîncă*, pe *se uită* de *rabdă*, în mod cu totul superficial, cele două acțiuni se îndeplinesc fiecare pe contul ei, fără a fi influențate una de alta. Conjuncția se poate pune eventual înaintea ambelor coordonate, ceea ce dovedește egalitatea lor.

De asemenea acțiunile din disjunctive se produc independent una de alta :

Ori te poartă *cum ți-i vorba,* ***ori vorbește*** *cum ți-i portul.*

Cel căruia te adresezi trebuie să aleagă una din acțiuni, dar ele se produc independent una de alta. Există, ce e drept, și cazuri de disjunctive mai strîns legate una de alta :

Ori faci *cum te învăț eu,* ***ori nu mă mai interesez de tine.***

---

[1] *Grammatika russkogo iazîka*, partea a II-a, Moscova, 1952.
[2] *Ocerki po stilistike russkogo iazîka*, Moscova, 1952.
[3] *Russkii iazîk*. Ed. a IV-a, Moscova, 1953.
[4] *Grammatika nemețkogo iazîka*, ed. a II-a, Moscova, 1954, p. 304—308.
[5] *Gramatica romînă*, ed. a III-a, București, 1945, p. 220—221.
[6] *Gramatica limbii romîne*, ed. a II-a, București, 1945, p. 181—182.
[7] Vol. al II-lea, § 252, p. 152.
[8] Ibidem, § 247, p. 149.
[9] Vezi și Gramatica Academiei de științe a U.R.S.S., vol. al II-lea, partea a II-a, p. 177—178; E. I. Șendels, lucr. cit., p. 299.

A doua disjunctivă apare numai ca o urmare a neîndeplinirii celei dintîi. S-ar putea tot așa de bine zice : *dacă nu faci cum te învăț eu . . .*

Atît în cazul copulativelor cît și în cazul disjunctivelor, cele două propoziții coordonate, tocmai pentru că sînt pe același plan, își pot interverti ordinea, fără pagubă pentru înțeles :

Cine are bani mănîncă și bea.

Ori vorbește cum ți-i portul, ori te poartă cum ți-i vorba.

2. Adversativele. Aici există o oarecare subordonare, prin faptul că numai cea de-a doua propoziție poate fi introdusă printr-o conjuncție, iar ordinea propozițiilor nu se poate schimba fără a se modifica sensul :

Te-aș vîrî în sîn dar nu încapi de urechi. CREANGĂ, p. 253.

Dacă intervertim ordinea propozițiilor, sensul se schimbă : *Nu încapi de urechi, dar (totuși) te-aș vîrî în sîn.* Aceasta arată că, de fapt, în frază, cele două propoziții nu sînt absolut egale. Mai importantă este cea de-a doua. Dacă se apasă asupra raportului adversativ, putem ajunge la o propoziție cu valoare aproape de concesivă :

Vru s-o scoale și pe muiere, ***dar o mai lăsă.*** PREDA, D. 5

este aproape egal cu « deși vru s-o scoale, o mai lăsă »[1]. Mai concludent este faptul că se pot găsi adversative legate de concesive :

Cu toate că el se nevoiește . . . ca să îl iubesc, însă eu din zi în zi îl uresc mai mult. GORJAN, H. II 123.

Deși ești diavol, dar ț-e tigva goală. PANN, P. V. I 54.

Oștirea romînă acum, deși mică în număr . . ., dar în orice ocazie ar da un exemplu de curaj. BOLINTINEANU, O. 427.

Căruța lui, deși era ferecată cu teie, cu curmeie, însă era o căruță bună. CREANGĂ, P. 106.

A doua propoziție e coordonată principală, dar prima e subordonată concesivă. Avem deci în același timp coordonare și subordonare [2].

3. Propozițiile conclusive (consecutive) și cauzale. Acestea sînt aproape la fel cu subordonatele și, de fapt, există și variante subordonate (consecutive și cauzale), care uneori sînt destul de greu de distins de cele principale (vezi mai jos).

Copulativele principale, care sînt coordonatele cele mai ușor de recunoscut ca principale, se pot asocia și cu alte coordonate. Nu se pot asocia cu disjunctivele, din cauza sensului acestora, care exclude posibilitatea realizării ambelor propoziții în același timp. Dar se pot ușor asocia cu adversativele, pe de o parte prin folosirea conjuncției copulative *și* cu valoare adversativă, pe de altă parte prin alipirea lui *și* la o conjuncție sau locuțiune conjuncțională adversativă sau la un adverb cu sens similar.

a. *Prea e de tot, muncești pînă cazi pe brînci,* ***și n-ai o cămașă în spinare.*** PREDA, D. 7.

Căuta acum un petic ca să i-o cîrpească, ***și nu mai găsea.*** PREDA, D. 6.

Stau de vorbă cu el, ca oamenii, ***și el începe să aiureze.*** PREDA, D. 80.

b. *Un om care iubește cu tinerețe pe gingașa lui soție,* ***și însă nu o poate vedea.*** NEGRUZZI, I 56.

Dacă tipul acesta din urmă este învechit, în schimb tipul introdus prin *și totuși, și cu toate acestea* este frecvent și astăzi.

---

[1] Vezi și Gramatica Academiei R.P.R., vol. al II-lea, § 448, p. 279.

[2] Vezi și Zemski-Kriucikov-Svetlaev, p. 91.

Se întîmplă cîteodată și mai altfel de cum gîndești. Nici lene, nici prostie, nici răutate să nu fie la mijloc, și totuși ***sare omului țîfna din senin din iarbă verde.*** DELAVRANCEA, H. T. 129-130.

A fost ceva veșnic, eu știu? . . . ***Și cu toate aceste eu am să îmbătrînesc tot mai mult, ș-am să și mor . . .*** SADOVEANU, O. VIII 14.

De asemenea copulativele se pot asocia cu conclusivele :

a. *Mi-a fost silă,* ***și l-am lăsat în pace.***

b. *Ei asudă . . . muncindu-l* [pămîntul] ***și deci al lor trebuie să fie.*** REBREANU, R. I 293-294.

Văd eu că-i greu — ***și de aceea mi-i inima cătrănită.*** SADOVEANU, O. VIII 267.

Nu există însă copulative împletite cu cauzale, ceea ce arată că, dintre toate cele cinci tipuri pomenite, cauzalele sînt cele mai departe de a fi principale adevărate. În schimb, cauzalele se pot împleti cu secundare, de exemplu cu condiționale :

Cum o să se prindă [laptele], ***dacă abia azi dimineață l-am îngropat?*** PREDA, D. 20.

Conclusivele și cauzalele nu pot fi deci puse pe aceeași treaptă ; conclusivele sînt în mai mare măsură principale coordonate. Ele se deosebesc și formal de consecutive, corespondentele lor secundare, grație faptului că sînt introduse prin alte conjuncții : conclusivele prin *așadar*, *deci* etc., iar consecutivele prin *încît*, *de* etc.

Cît despre cauzale, gramaticile nu arată clar ce diferență este între principale și secundare, căci și despre unele și despre celelalte se spune că exprimă cauza pentru care se produce acțiunea din cealaltă propoziție, regentă sau coordonată. Ceva mai mult, dar nu suficient de clar, se spune în Gramatica Academiei R.P.R.[1] : coordonata cauzală nu arată cauza, ci constituie în general numai o explicație, o motivare; foarte adesea ea se petrece în urma coordonatei ei, deci nu poate, din punct de vedere logic, să fie cauza acesteia.

Există, ce e drept, unele criterii formale, astfel prin *doar* se introduc numai cauzale principale, prin *din cauză că*, numai secundare ; dar o propoziție introdusă prin *căci* sau *că* poate fi și principală și secundară :

Capetele poartă coroană, ***căci sînt capete domnești.*** ODOBESCU, I 419.

Să se scoale și să vie aici, ***că nu e timp de dormit.*** PREDA, D. 28.

Exemplul dat de Tiktin (loc. cit.) :

Apele vor veni mari, ***căci a plouat tare la munte***

conține după părerea mea o cauzală subordonată, nu coordonată cum crede Tiktin.

Diferența între principale și secundare cred că e următoarea : cauzalele secundare arată motivul acțiunii din regentă, prezentînd circumstanțe, eventual necunoscute de auditor de mai înainte ; cauzalele principale sînt de două tipuri :

a. Cauzala amintește un fapt cu care vorbitorul presupune că auditorul este la curent sau chiar un fapt a cărui legătură cauzală cu coordonata este recunoscută de auditor :

La urmă s-au sărutat, ***doar erau prietini vechi.*** SADOVEANU, O. II 54.

Stai aici, ***că nu-ți cad picioarele.*** PREDA, D. 30.

Aceste cauzale coordonate reprezintă numai formal cauza celeilalte coordonate, de fapt ele sînt completive ale altei propoziții, neexprimate, care este cauzală

[1] Vol. al II-lea, § 294, p. 169.

subordonată : *căci ştim* (că erau prieteni vechi), *căci recunoşti* (că nu-ţi cad picioarele).

b. Coordonata cauzală este de fapt cauzală secundară a unei propoziţii subînţelese, care este coordonată cu principala :

A fost mai rău, ***că era să iasă cu bătaie.*** PREDA, D. 37.

Aici propoziţia *era să iasă cu bătaie* nu arată din ce cauză a fost mai rău, ci din ce cauză vorbitorul socoteşte că a fost mai rău. Fraza întreagă ar fi : *a fost mai rău, şi eu declar că a fost mai rău din cauză că . . .*

Aşa-zisele cauzale coordonate sînt foarte adesea legate de un imperativ [1]. În acest caz este mai clar că se subînţelege ceva. Gramatica Academiei R.P.R. socoteşte că între cele două coordonate trebuie subînţeleasă o subordonată, mai adesea condiţională : *dă-mi drumul . . . că* (dacă-mi dai drumul) ***mult bine ţi-oi prinde.*** Numai că această subordonată subînţeleasă depinde în fapt de cea de-a doua coordonată, prin urmare nu poate explica legătura acesteia cu prima coordonată. Un exemplu ne va arăta rostul adevărat al cauzalei :

Las-o încolo, ***că nu mai era bună de nimic.*** PREDA, D. 7.

Propoziţia *nu mai era bună de nimic* nu explică din ce cauză cel căruia i se adresează fraza « o va lăsa încolo » (de fapt nici nu rezultă de nicăieri că chiar o va lăsa) : el primeşte pentru aceasta un îndemn, căruia îi va da sau nu ascultare. Dar nu se subînţelege nici o condiţională. Propoziţia cauzală explică aici de ce vorbitorul formulează acest îndemn. Complet, fraza ar suna aşa : *te sfătuiesc, din cauză că nu mai era bună, s-o laşi.* Prin urmare *nu mai era bună* nu e cauzala lui *las-o,* ci a lui *te sfătuiesc* subînţeles. La fel se explică exemplul următor :

Du-te pînă în grădină, că a venit ăla, îi spuse ea. PREDA, D. 69 [2].

Asemenea cauzale pretinse principale apar adesea şi după interjecţii cu valoare predicativă :

Hai mă, ***că ne apucă noaptea.*** CAMIL PETRESCU, O. 278.

Elipsa pe care am presupus-o mai sus este şi mai evidentă în fraza următoare:

Se alegea şi el cu cinci kilograme de bumbac, ***că n-are cămaşă pe el.*** PREDA, D. 81.

Nu pentru că n-are cămaşă se alegea cu bumbac, ci se alegea cu bumbac şi i-ar fi prins bine, pentru că n-are cămaşă.

Rezultă de aici că aşa-zisele cauzale principale sînt în realitate cauzale secundare şi că nu există cauzale principale.

Totuşi rămîne adevărată afirmaţia că nu există limită tranşantă între coordonare şi subordonare, aşa cum se arată de Zemski-Kriucikov-Svetlaev [3]. Iată exemple privitoare la propoziţiile atributive :

Începură să se uite foarte atenţi la cei doi inşi, ***ceea ce putea să însemne*** *că nu mai aveau nimic de spus pe socoteala lui Voicu.* PREDA, D. 107-108.

Sala căminului cultural e aproape plină, ***şi se impune un soi de repetiţie.*** CONTEMPORANUL, S. II 1954, nr. 23, 2.

---

[1] Gramatica Academiei R.P.R., vol. al II-lea, § 297, p. 170.

[2] Bineînţeles, alta este situaţia propoziţiilor cauzale după un imperativ care este adevăratul regent al cauzalei:

Nu fi supărată

Că n-am invocat numele tău. CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 6.

Aici este clar pentru oricine că avem o cauzală subordonată, care arată de ce ar putea fi supărată persoana căreia i se adresează fraza.

[3] Lucr. cit., p. 91.

E clar că se putea tot atît de bine spune în cazul întîi *și asta putea să însemne* și în cazul al doilea *ceea ce impune* [1], de unde putem trage concluzia că între atributivă și copulativă nu este o diferență de conținut esențială.

2. False principale coordonate

Din motive stilistice se întîmplă destul de des ca o propoziție care ar trebui să fie subordonată să fie construită ca și cum ar fi principală : se suprimă conjuncția de subordonare, eventual se intervertește ordinea propozițiilor. În felul acesta fraza capătă vioiciune, se scoate în relief secundara.

Am trimis-o eu pe nevastă-mea să vorbească cu muierile lor, ***nu-ți face tu inimă rea.*** PREDA, D. 32.

Ultima propoziție ar putea fi consecutivă (*așa încît nu-ți face inimă rea*) sau prima ar putea fi transformată în cauzală (așa-zisă principală : *nu-ți face inimă rea, că am trimis-o . . .*).

Piperul e negru *ș-îl pun dasupra pilafului,*
Și zăpada albă o udă cîinii. PANN, P. V. II 129.

Prima propoziție e de fapt concesivă.

Un tip frecvent e constituit de propozițiile condiționale paratactice :

Sigur, ***te-ai îmbrăcat cu cămașă curată,*** *trebuie să te speli pe picioare.* PREDA, D. 9.

Prima propoziție ar putea fi și subordonată cauzală.

Ilie întîrzie puțin prin șopron, *apoi intră tot așa, pe neauzite, în grajdul cailor.* PREDA, D. 5.

Prima ar putea fi considerată temporală : după ce întîrzie . . . , intră ; adverbul *apoi* face posibilă suprimarea conjuncției.

În scrieri contemporane, din motive stilistice, adesea propozițiile coordonate sau subordonate devin independente, despărțite prin punct sau punct și virgulă [2] :

E membru de partid, vine la ședințe, tună și fulgeră contra chiaburilor. ***Dar cota n-o dă.*** PREDA, D. 52.

Fraza a doua este în realitate o propoziție coordonată, adversativă.

Irenche coase mereu la mașină. ***Să nu-i mai audă*** *cum se tocmesc și se ciondănesc.* CĂLUGĂRU, O. P. 198.

Prima propoziție a frazei a doua este de fapt o finală subordonată a frazei întîi.

Dar tipul acesta nu e străin de proza mai veche :

. . . m-ar supăra mult mai rău de mi-ar zice răposat. ***Dacă aș fi pironit într-un săcriu.*** NEGRUZZI, I 211.

Iată și altă serie de construcții care nu cuprind nici o subordonată formală, dar care de fapt conțin o temporală : *abia zice, și. . . , nu apucase să . . . și* etc.

Abia zice, și de-odată
Valea, muntele vuiesc. ALECSANDRI, P. I 10.
N-au sfîrșit bietele fete,
Și pe frunte și pe plete
Nu știu cine le-au furat
Cîte-un dulce sărutat. ALECSANDRI, P. I 46.

---

[1] Vezi Gramatica Academiei de Științe a U.R.S.S., vol. al II-lea, partea I, p. 102.
[2] Vezi Gh. Bulgăr, *Izolarea subordonatelor în proza artistică contemporană*, în volumul de față, p. 165-180.

Formal, putem avea chiar două fraze diferite, căci se poate pune punct și virgulă între ele.

Bine vorba nu sfîrșea;
Din rîu iată că ieșea
Zimbrul aprig ca un zmeu. ALECSANDRI, P. P. 166.

După model, cel puțin indirect, latin, se întîlnește și formula *zise, și . . .* (lat. *dixit, et . . .*, cf. de exemplu Virgiliu, Aen. I 402 : *dixit et auertens rosea ceruice refulsit*).

Au zis, *și-n nerăbdare-i pe lîngă el în grabă*
Adună-a lui armată deprinsă la omor. ALECSANDRI, P. III 4.

Și aici putem găsi cele două propoziții împărțite în două fraze.

Popa strigă-n gura mare :
— Hai la goană de neferi !
Hai la horă de muieri !
Au zis! *țipă, se aruncă . . .* ALECSANDRI, P. I 37.

În toate aceste cazuri avem de-a face, formal, cu două principale coordonate, sau chiar cu două fraze (dar trebuie să ținem seama că *și*, cel puțin într-o fază mai veche a unora dintre construcții, nu era conjuncție). De fapt însă, propoziția *abia zice* sau *nu apucă* etc. este o propoziție temporală, care echivalează cu *imediat ce zice, cum isprăvește de a* etc. Tipul pare artificial în romînește. După cît se pare, nu apare decît în stilul pompos și numai cu verbul la singular. Totuși trebuie să ținem seama și de existența expresiei *zis și făcut*, care este înrudită cu tipul descris și nu se explică prin model latin sau apusean.

Al treilea tip care merită să fie relevat aici este al falselor disjunctive. Într-un exemplu ca:

Ori părerea mă înșală, ori s-a strica vremea. CREANGĂ, P. 265,

Gramatica Academiei R.P.R. [1] socotește că ambele propoziții sînt pe același plan. De fapt sensul este « dacă nu mă înșel, vremea se va strica », ceea ce înseamnă că avem de-a face cu o condițională urmată de regenta ei. Ce e drept, se poate înțelege și altfel : după modelul franțuzesc *ou je me trompe fort, ou le temps va se gâter*, putem socoti că sensul este « nu cred că mă înșel : timpul are să se strice ».

La Creangă însă, bineînțeles, nu se poate vorbi de o imitație din franțuzește.

Toate cele trei tipuri descrise aici formează o trecere gradată de la subordonare la coordonare.

III. FRAZE CU SUBORDONARE

Mă opresc aici asupra a trei chestiuni : 1. Principale insuficiente (despre care a fost vorba și mai sus). 2. False subordonate. 3. Ierarhizarea propozițiilor subordonate.

Principale insuficiente

Există destul de multe fraze unde figurează ca principală o propoziție care nu e cîtuși de puțin suficientă pentru a realiza o comunicare. Aici intră în primul rînd propozițiile care au ca predicat un verb numit de unii semiauxiliar, adică un verb care servește numai pentru a modifica valoarea modală sau de aspect a

[1] Vol. al II-lea, § 282, p. 163.

predicatului din propoziția formal dependentă de el. Astfel de verbe sînt în primul rînd *a putea* și *a trebui*. Valoarea lor lexicală scăzută apare între altele în faptul că se pun adesea la optativ numai pentru a exprima că verbul dependent de ele nu e real (e realizabil sau ireal). Față de formulele latinești de tipul *possum dicere* « pot să spun » (am în adevăr posibilitatea, dar nu afirm că voi face uz de ea), *debeo dicere* « am datoria să spun » (dar nu afirm că mă voi achita de această datorie), unde verbele « pot » și « trebuie » sînt realmente predicate ale propozițiilor principale, în romînește (și în alte limbi romanice) verbele *a putea* și *a trebui* se pun la optativ, pentru a marca astfel că verbul dependent de ele nu e real (fiind la conjunctiv sau la infinitiv, acest verb, care formează centrul comunicării, nu poate exprima prin el însuși dacă e real sau nu) :

Să începem cu Damian... Prin el ***am putea să răzbatem*** *printre calfele din Tăbăcari și din Scaune.* CAMIL PETRESCU, O. 444.

Să răzbatem este realizabil, de aceea s-a pus la optativ verbul regent, care de fapt e real (vezi mai sus cazul deosebit *Tu trebuia să te cuprinzi*).

De asemenea verbul *a voi* poate servi pentru a marca valoarea de optativ.

Asemănătoare cu acestea sînt verbele *a începe, a continua, a izbuti, a (se) apuca* etc., care au rolul de a marca valoarea ingresivă, durativă, terminativă a acțiunii verbului dependent, aceasta exprimînd în fapt ideea centrală a comunicării.

Încep a se jîmba *spre noi întîmplări plăcute.* SADOVEANU, N. P. 24.

Apucă-te *de-ți fă părul.* ALECSANDRI, T. 331 [1].

Asupra acestei probleme, culegerea de față cuprinde articolul Valeriei Guțu [2], astfel că nu este necesar să insist mai mult aici.

Mai curios este cazul frazei care are ca propoziție principală verbul *a fi* urmat de o propoziție predicativă. Cînd predicatul nominal este format de un substantiv, un adjectiv etc., spunem că acesta este adevăratul predicat, iar verbul *a fi* este numai o particulă de legătură, o copulă. Dar care este situația cînd verbul *a fi* este urmat de o propoziție predicativă? Aceasta constituie o propoziție aparte, secundară, deci predicatul principalei urmează să fie numai copula.

Grija mea este *să nu mi se îmbolnăvească copilul.*

Încă și mai curioasă este situația în cazurile — rare — cînd și subiectul este exprimat printr-o propoziție subiectivă :

Cînd măriți o fată *e parcă ți-ar arde casa.* REBREANU, I. II 7.

Aici propoziția principală este exprimată numai prin verbul copulativ *e*. Caracterul formal al analizei este evident. După conținut, avem în realitate o singură propoziție, subiectiva fiind de fapt subiect, iar predicativa, nume predicativ.

Alt tip de principală insuficientă este principala intercalată de tipul :

Apoi de undeva, ***nu se știe dincotro,*** *auzi un glas omenesc.* PREDA, D. 18.

Intercalata *nu se știe dincotro*, nedepinzînd de nici o altă propoziție, trebuie socotită formal principală, dar este limpede că singură nu are nici un înțeles.

Printre principalele insuficiente mai trebuie să socotim propozițiile care au o dependentă introdusă așa—zicînd prin *cel(a) ce, ceea ce.*

---

[1] Bineînțeles, trebuie să distingem cazurile cînd aceste verbe au valoarea lor deplină și formează singure predicatul:

În partea în care ***am apucat*** *nici nu se gîndesc curtenii lui Șchiopu să ne urmărească.* SADOVEANU, N. P. 20.

Pentru valoarea de auxiliar a lui *a lua*, vezi *Bulletin Linguistique*, 1938, VI, 59—60.

[2] *Semiauxiliarele de mod*, p. 57—81.

Nu e nebun ***cel ce mănîncă şapte pite, ci cel ce i le dă.***

Gramatica Academiei R.P.R.[1], declară în mod greşit, că avem a face aici cu propoziţii subiective introduse prin *cel ce*. În primul rînd nu putem lua în bloc pe *cel ce* ca pronume relativ (cum face Gramatica Academiei R.P.R.[2]) deoarece este clar pentru oricine că avem aici un pronume demonstrativ, *cel*, şi unul relativ, *ce* — (nu se poate scrie într-un cuvînt). Este adevărat că *cel ce* poate fi înlocuit prin *cine*. Dar dacă trebuie neapărat să explicăm cele două tipuri în acelaşi fel, ar fi mai just să socotim că şi *cine* introduce o atributivă pe lîngă un demonstrativ subînţeles ; căci *cel ce* nu poate fi rupt de *cel care*, *acela care*, iar *cel care* este vizibil tot una cu *omul care*. Este vorba peste tot de un subiect, exprimat sau nu, pe lîngă care stă o propoziţie atributivă.

Pentru a fi consecventă, Gramatica trebuie să admită că *cel ce* introduce şi propoziţii predicative, atributive şi completive, atunci cînd *cel* nu se referă la subiect.

Spectacolul măreţ şi cosmic al soarelui răsărind din mare era minţii mele un puternic îndemn de a căuta să-şi închipuie ***ceea ce, în clipele acelea chiar, se pregătea*** *să vină.* BOGZA, V. J. 11.

Şi într-adevăr, în Gramatica Academiei R.P.R.[3], găsim inserat ca exemplu de propoziţie completivă directă, versul:

Şi ceea ce iubim*, ei au iubit.* BANUŞ, B. 89.

Dar Gramatica n-a mers pînă la ultima consecinţă şi n-a recunoscut că *cel ce* poate introduce şi propoziţii atributive. În exemplul[4] :

Cum ar glumi, fără să ştie nimic, cei ***al căror tren a şi pornit pe o linie*** *pe care alt tren vine dimpotrivă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 83,

propoziţia subliniată nu este considerată subiectivă, ci atributivă, dar introdusă prin *al căror*, nu prin *cei al căror*. Într-adevăr, să ne gîndim că atît *cel* cît şi *care* sînt flexibile, că putem deci găsi grupuri ca *cel al cărui*, *cea pe care*, *celui căruia*, ba chiar *al celui pe care*. Ar fi riscant să afirmăm că o propoziţie poate fi introdusă prin (conjuncţia? !) *al celui pe care*. Singura soluţie corectă este că *ce* introduce propoziţii atributive pe lîngă demonstrativul *cel* (la fel arată şi Tiktin[5]). Urmează că acesta face parte din propoziţia principală. Dar prin incorporarea acestui pronume, inutilizabil fără atributiva următoare, principala devine insuficientă. *L-am văzut pe cel* nu înseamnă nimic. Cu atît mai mult este valabilă această afirmaţie cînd *cel ce* este plasat în fruntea frazei:

Cei ce rabdă jugul ş-a trăi mai vor
Merită să-l poarte spre ruşinea lor. BOLINTINEANU, P. 1 4.

De asemenea pot fi socotite insuficiente principalele care conţin un corelativ al conjuncţiei din propoziţia subordonată, dacă fără aceasta din urmă corelativul din principală nu mai are justificare şi deci principala însăşi rămîne fără sens[6]. Desigur, uneori propoziţia principală ar putea rămîne în picioare dacă o considerăm exclamativă :

E atît de aproape cerul, *încît ţi se pare că-l atingi cu mîna.*
E atît de aproape cerul!

---

[1] Vol. al II-lea, § 307, p. 174; § 452, p. 282.
[2] Vol. I, § 183, p. 208 şi § 187, p. 213—214.
[3] Vol. al II-lea, § 323, p. 186.
[4] Ibidem, § 318, p. 182.
[5] *Gramatica romînă*, p. 224.
[6] Vezi Zemski-Kriucikov-Svetlaev, p. 105.

Scanned with OKEN Scanner

Dar sensul nu este același. Și nu în orice situație este posibilă această soluție. De exemplu :

Pînă într-atîta mi-e de somn, că aș dormi și în picioare.

Aici suprimarea subordonatei face ca principala să nu mai aibă sens.

Un tip mai puțin caracterizat este cel al propozițiilor al căror predicat este la un timp de relație :

Schimbul de dimineață ***părăsise*** *baraca.* CĂLUGĂRU, O. P. 400.

Propoziția are înțeles complet, dar mai mult ca perfectul nu se folosește decît în relație cu alt timp trecut, prin urmare aici sîntem obligați să subînțelegem (dacă nu apare într-o frază vecină) o propoziție la un timp trecut, posterior verbului *părăsise*. Deci propoziția citată nu poate fi numită fără rezervă independentă.

2. False subordonate

După cum există propoziții care în aparență sînt principale, iar în realitate secundare (categoriile s-au văzut mai sus), tot astfel există propoziții care formal sînt subordonate, iar în ce privește conținutul lor sînt principale. Putem distinge două categorii : 1. În realitate secundara e principală și principala e secundară. 2. În realitate cele două propoziții sînt amîndouă principale, coordonate.

1. Gramatica Academiei R.P.R.[1] recunoaște, după modelul gramaticii latine, existența în romînește a unui *cînd invers*: propoziția temporală este construită ca o principală, iar adevărata principală devine, în formă, secundară introdusă prin cînd :

El umbla să iasă din biserică ***cînd, pe țărîna încă grămădită a noului mormînt, zări o femeie zăcînd înfășurată într-o lungă maramă de zăbranic negru.*** ODOBESCU, I 112.

Este clar că evenimentul care trebuie datat aici este vederea femeii, nu e vorba să stabilim cînd umbla Radu să iasă din biserică, prin urmare această din urmă propoziție, care constituie de fapt o precizare temporală, este în realitate propoziția temporală. Asemenea propoziții sînt destul de frecvente în romînește. În latinește, de obicei, propoziția aparent principală se începe cu un adverb de timp (« de abia », « tocmai » etc.) care ușurează înțelegerea ei ca temporală. În romînește se pot întîlni astfel de cazuri (*tocmai umbla să iasă din biserică* sau *de-abia ieșise din biserică*), dar prezența adverbului e departe de a fi obligatorie și putem spune chiar că adverbul nu apare prea des.

Există și alt tip de inversare a propoziției temporale cu principala, pe care Gramatica Academiei R.P.R. nu-l înregistrează și anume e vorba de propozițiile temporale introduse prin *că invers*:

N-apucară bine să tăvălească bucățile în mujdei, ***că de afară se auziră deodată bătăi puternice în poartă și strigăte.*** PREDA, D. 146.

Abia dădu mîna cu cei de față, ***că se și grăbi*** *să intre în biroul plin de oameni al secretariatului.* PREDA, D. 46.

Adevăratul înțeles al frazei este: « imediat ce dădu mîna, se și grăbi . . . ». Ceea ce trebuie datat aici este cînd s-a grăbit să intre, nu cînd a dat mîna. Spre deosebire de *cînd, că invers* este imposibil de folosit altfel decît cu un corelativ la începutul propoziției aparent principale (*abia, n-apucară bine* etc.) [2].

[1] Vol. al II-lea, § 343, p. 197.

[2] Vezi asupra întregii probleme a construcțiilor inverse, Gramatica Academiei de Științe a U.R.S.S., vol. al II-lea, partea I, p. 101—102; vol. al II-lea, partea a II-a, p. 353 și 355—358.

2. O serie de propoziții subordonate sînt întrebuințate în timpul din urmă, în general după model străin și adeseori pretențios, cu valoare de propoziții principale coordonate. Găsim astfel false condiționale :

Dacă la istorie mai știu ceva, *apoi la botanică sînt complet ignorant.* Cele două propoziții sînt în realitate coordonate adversative.

False finale :

A plecat supărat, ***pentru ca după două zile să pretindă că nu i-a păsat*** (raport adversativ ; vezi Gramatica Academiei R.P.R.[1], care consideră că raportul e copulativ).

False temporale :

Îmi propui o afacere, ***în timp ce (pe cînd, în vreme ce) eu urmăresc binele public*** (raport adversativ).

Hainele sale, ***după ce că erau mînjite cu uleiuri,*** *mai erau și îmbibate cu pospai alb de făină.* PREDA, D. 29 (raport copulativ ; vezi Gramatica Academiei R.P.R.[2]).

În fine s-ar mai putea cita aici tipul:

Cum mă culc, cum te visez. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 16 (vezi Gramatica Academiei R.P.R.[3]), unde în realitate a doua propoziție e principală.

3. Ierarhizarea propozițiilor subordonate

Propozițiile subordonate nu sînt toate la fel de importante în frază. Unele sînt indispensabile, fără ele fraza nu are înțeles sau are alt înțeles decît cel dorit, altele aduc numai unele detalii suplimentare, fără care comunicarea nu suferă lipsuri esențiale. Acest capitol se justifică aici prin aceea că importanța realativă a subordonatei poate fi constatată numai în raport cu principala, numai analizînd puterea de comunicare a acesteia.

Aici intră în primul rînd ceea ce am discutat mai sus sub numele de principală insuficientă. E vorba mai ales de propoziții completive directe și subiective pe lîngă verbe « semiauxiliare » și de propoziții predicative pe lîngă verbe copulative. Dar și alte subordonate pot apărea în aceeași situație, de exemplu o completivă indirectă pe lîngă verbul *a pune:*

Puse *să-i facă un buzdugan de fier.* EMINESCU, N. 4.

Destul de asemănătoare sînt propozițiile atributive determinative :

Spune și nouă, tată, cine este vipera aceea ***care nu-ți dă pace și-ți otrăvește bătrînețele.*** ISPIRESCU, L. 12.

Legătura strînsă a atributivei determinative cu regenta ei se vede clar în cazurile cînd atributiva se referă la un substantiv cu prepoziție și totuși articulat :

M-am dus să-l văd, dar cînd am intrat ***în camera unde zăcea,*** *nu l-am mai cunoscut, atît era de schimbat.* GHICA, S. 68.

Cipicii îi erau îmbibați ***de apa și de glodul prin care venise.*** CAMILAR, TEM. 15.

Dacă s-ar suprima atributivele *unde zăcea, prin care venise,* substantivele *camera, apa, glodul* n-ar mai putea fi articulate, deci subordonata este aici indispensabilă în forma dată a regentei. Desigur, situația se prezintă la fel pentru

[1] Vol. al II-lea, § 358, p. 203.
[2] Vol. I, § 402, p. 386.
[3] Vol. al II-lea, § 339, p. 195.

propozițiile temporale, modale etc. (*în timpul cînd . . ., în felul cum . . .*), dar în contextul dat acestea nu sînt în realitate decît tot atributive. E de remarcat că la origine *cînd*, *cum* și altele similare sînt strîns înrudite cu pronumele relative.

În afara de aceasta, atributiva își arată în general legătura mai strînsă cu regenta ei prin faptul că pronumele relativ care joacă rolul de conjuncție este acordat cu un substantiv din regentă : *bărbatul căruia, femeia căreia i-am spus . . .* În alte limbi, unde pronumele relativ a păstrat o flexiune mai bogată decît la noi, legătura atributivei e prin aceasta mai strînsă cu regenta ei.

O legătură destul strînsă prezintă și condiționala, mai puțin din punct de vedere formal (căci modul din regentă nu e totdeauna cel din dependentă :

De n-ar fi fost oastea, era cum era, te mai cuprindeai. CONTEMPORANUL, S. I, VI_1 496).

Legătura dintre condițională și regenta ei este foarte strînsă pentru că regenta nu se realizează, în marea majoritate a cazurilor, decît în măsura în care se realizează și dependenta. Exemplele ca :

Ce ne bucură, dacă s-ar scoate nu una pe zi, ci o sută de mii?

SAHIA, N. 30

sînt rare și neconvingătoare. Condiționala este singura dependentă de care depinde în fapt regenta, pentru că realizarea regentei depinde de realizarea dependentei.

ÎNCHEIERE

Prezenta lucrare nu și-a propus — nici nu putea să-și propună — scopul de a cerceta în întregime și sub toate aspectele sintaxa propozițiilor principale. Dacă a reușit să atragă atenția specialiștilor asupra faptului că sintaxa propozițiilor principale merită să fie studiată deosebit de sintaxa propozițiilor subordonate, lucrarea și-a atins scopul.

Ca rezultate mai restrînse, cred că se desprind următoarele :

1. Între principale și subordonate nu există o ruptură totală, ci se poate constata o trecere gradată de la principale la subordonate.

2. Nu există coordonate principale cauzale sau, dacă totuși se consideră că în unele cazuri cauzala e coordonată cu o principală, trebuie să admitem că e o treaptă intermediară între principale și subordonate.

3. Studiind separat propozițiile principale, se poate face o distincție între modul condițional și modul optativ : cel de-al doilea apare numai în propoziții principale și, adesea, nu exprimă o dorință, ci e pur și simplu potențial, în timp ce primul, în propoziții principale, apare numai legat de o subordonată condițională.

Scanned with OKEN Scanner

STUDII DE GRAMATICĂ
Vol. I, 1956

DESPRE CORESPONDENȚA DINTRE PROPOZIȚIILE SUBORDONATE ȘI PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE *

DE

MIOARA AVRAM

Problema corespondenței dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție este prezentată în volumul al II-lea al Gramaticii Academiei R.P.R. în două locuri. Mai întîi în introducerea generală, unde, definindu-se termenul de propoziții dependente, se spune că ele «îndeplinesc rolul de părți de propoziție ale regentei, adică ale propoziției de care depind (de aceea ele sînt calificate cu numele părților de propoziție : propoziții subiective, completive, atributive etc.)» [1]. Problema este reluată într-un paragraf special (§ 303) din cadrul introducerii la capitolul Subordonare : «Fiind similare părților de propoziție ale regentei, propozițiile subordonate sînt calificate după numele părților de propoziție al căror rol îl au : subiective, predicative, atributive, completive directe, indirecte, circumstanțiale» [2]. În continuare însă, Gramatica Academiei R.P.R. afirmă că «Propoziția fiind capabilă să redea situații mai complexe decît partea de propoziție, propozițiile subordonate cunosc categorii pe care nu le aflăm printre părțile de propoziție, cum ar fi propoziția condițională» [3].

Articolul de față își propune în primul rînd să verifice justețea acestor afirmații și concordanța dintre teza teoretică și materialul cuprins în însăși lucrarea citată, analizînd categorii din cadrul frazei și al propoziției inexistente în Gramatica Academiei R.P.R. și discutînd unele situații mai speciale ale corespondenței dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție.

★

O primă concluzie care se desprinde din ultimul citat adus în discuție este că numărul diverselor feluri de propoziții subordonate ar trebui să fie mai mare decît acela al părților de propoziție, întrucît «propozițiile subordonate cunosc categorii pe care nu le aflăm printre părțile de propoziție».

---

* Comunicare prezentată în sesiunea din iunie 1955 a Academiei R. P. R.
[1] Gramatica Academiei R.P.R., vol. al II-lea, p. 6.
[2] Ibidem, p. 172.
[3] Ibidem.

Scanned with OKEN Scanner

Din cercetarea cuprinsului Gramaticii constatăm însă că, tocmai dimpotrivă, ea înregistrează mai multe categorii de părți de propoziție. Astfel, Gramatica Academiei R.P.R. distinge în cadrul propoziției un complement de agent, un complement circumstanțial instrumental, un complement circumstanțial sociativ și un complement circumstanțial de relație, cărora în cadrul frazei nu le recunoaște corespondente printre propozițiile subordonate. Aceasta înseamnă oare că afirmația trebuie răsturnată în sensul că părțile de propoziție cunosc categorii pe care propozițiile subordonate nu le pot exprima? De fapt materialul limbii ne arată că toate aceste categorii există și printre propozițiile subordonate, dar au fost pur și simplu trecute cu vederea. Explicația este că toate categoriile în discuție sînt noi în studiul gramaticii limbii romîne, care pînă acum îngloba agentul și sociativul în complementul indirect, instrumentalul în complementul indirect sau circumstanțial de mod, iar relația în parte în complementul indirect, în parte în complementul circumstanțial de mod [1]. Gramatica Academiei R.P.R. a făcut un pas înainte în analiza acestor categorii sintactice din interiorul propoziției, recunoscîndu-le drept părți de propoziție distincte, dar s-a oprit la jumătatea drumului, dovedindu-se inconsecventă în analiza frazei.

Iată mai întîi exemple pentru aceste patru categorii de propoziții subordonate:

1. Propoziții completive de agent:

Am procedat, mai întîi, la examinarea resturilor de limbă tracă și iliră, insistînd asupra precauțiunilor ce trebuiesc luate ***de cine operează cu elemente de limbă nesigure.*** Rosetti, Istoria limbii romîne, vol. II, 1943, 131.

Se înțelege de la sine, ***de către oricine a aflat*** *ce e fondul principal, că acesta trebuie să se oglindească, în toată importanța lui, în toate relațiile lui, în dicționarul unei limbi.* Graur, Încercare asupra fondului principal lexical al limbii romîne, 1954, 185.

Cine umblă cu scrupuluri feciorelnice e osîndit mai dinainte să fie strivit ***de cei ce nu cunosc nici măcar din nume astfel de sentimentalisme romantice!*** Rebreanu, R. I 22.

Schimbarea adevărată nu va fi decît atunci cînd . . . pămîntul va fi stăpînit ***de cei care-l muncesc!*** Rebreanu, R. I 108.

2. Propoziții circumstanțiale instrumentale:

— Ia să-ți leg ochii și urechile c-un ștergari, dacă vrei să mai trăiești.

— Leagă-mi ce știi și ***cu ce știi,*** *numai să nu mori!* Creangă, P. 55.

Și ***cu cîtă carte știu, cu cîtă nu știu,*** *peste cîțiva ani pot s-ajung dichiu la vrun mitoc, și să strîng un știubei plin de galbeni, ca părintele Chirilaș, de la jugărit, din Vînătorii Neamțului.* Creangă, A. 181.

Cu ceea ce îi mai vine din arenda pămîntului, *de abia dacă își plătește datoriile.* Galaction, O. I 126.

Cu ce arde acolo *știu c-ar fi trăit boierește un an de zile tot satul, dacă nu și mai mult!* Rebreanu, R. II 109.

---

[1] Există și unele deosebiri. Acad. Iorgu Iordan recunoaște existența complementului circumstanțial instrumental (*Gramatica limbii romîne.* București, 1937, p. 223—224).

Pe de altă parte există unele interpretări mai curioase: Tiktin trece agentul și instrumentalul la circumstanțialul de cauză (*Gramatica română*, ediția a II-a, București, 1895, partea a II-a, p. 102).

3. Propoziții circumstanțiale sociative[1]:

a. ființă [2]

Aide, pleacă acasă! Du-te dracului ***cu cine mi te-a trimis,*** *să-mi mai sară inima și pentru tine!* REBREANU, R. II 33.

Ce el, ***cu cine au avut pe lîngă dînsul,*** *s-au tras spre Fălcii, asupra tătarilor.* LET. II 258 (în DA s.v. *cine*).

Cheamă nepoți și finicei
Pînă n patruzecișitrei,
Cheamă neveste și fete
Cu ce dumnezeu mai dete. TEODORESCU, P. P. 142.

b. lucru [3]

Fugi dar ***cu ce ai mai scump,*** *căci dușmanii peste puțin vor sosi aici.* BĂLCESCU, O. II 337.

Dragi îmi sînteți, dar n-am ce vă face. Rămîneți ***cu ce aveți!*** SADOVEANU, B. 7.

După aceea, soții, care și ***cu ce agonisise,*** *intrau în pivniță și Jap împărțea cu echitate.* GALACTION, O. I 309.

4. Propoziții circumstanțiale de relație:

Pentru cine o cunoaște

Toate-s vechi și nouă toate. EMINESCU, O. I 194.

Continuu și acum o fierbere, nejustificată de temperatura locului și a momentului și deci retorică pentru spectator sau ***pentru cel ce nu se recunoaște în întîmplare.*** CAMIL PETRESCU, U. N. 17.

Puiculiță, pui păun,
Treci la badea peste drum,
Să cercăm vinul ***de-i bun.*** JARNÍK-BÎRSEANU, D. 373 [4].

După cum se vede chiar numai din înșirarea acestor exemple, primele trei din cele patru propoziții în discuție au un vădit caracter pronominal, fiind introduse printr-unul din pronumele *cine* sau *ce* și echivalentele lor [5]. Explicația nu

---

[1] Majoritatea exemplelor date aici sînt propoziții sociative care însoțesc subiectul; exemplul din TEODORESCU, P. P. 142 arată însă că e posibilă și însoțirea complementului direct.

[2] În această categorie intră și colectivele care includ ființe: *Zamoisky dete poruncă hatmanului Zotkiewsky de a se duce în grabă* ***cu cîte oști va putea*** *să adune mai curînd.* BĂLCESCU, O. II 254.

[3] În această situație uneori e greu de distins propoziția sociativă de cea instrumentală, caracterul lor depinzînd de sensul lexical al verbului din regentă. Astfel, în exemplul *Ceilalți țărani . . . se năpustiră și ei,* ***cu ce le cădea în mînă,*** *să spargă ori să dărîme ceva* (REBREANU, R. II 140), propoziția *cu ce le cădea în mînă* poate fi interpretată drept sociativă pe lîngă verbul *se năpustiră* luat în sensul «a se repezi» limitat la deplasare rapidă, sau instrumentală dacă se consideră în bloc *se năpustiră să spargă ori să dărîme* ori dacă verbul *a se năpusti* este luat în sensul «a intra rapid în acțiune». Această problemă nu se pune numai pentru propoziția sociativă și instrumentală, ci și pentru complementele circumstanțiale corespunzătoare, după cum arată un exemplu ca: *Unde mi-au început să se repează în soldați* ***cu furci, cu pietre,*** *de nici n-au nemerit sărmanii încotro să fugă!. . .* REBREANU, R. II 9.

[4] Partea finală a acestui exemplu se poate compara cu construcția *Să cercăm* ***de-i bun vinul,*** în care am avea a face cu o propoziție + completivă directă; prin gruparea substantivului *vinul* în regentă (drept complement direct) sau în subordonată (drept subiect), ordinea cuvintelor schimbă deci caracterul propoziției subordonate. Pentru valoarea de relație a propoziției subordonate *de-i bun* vezi un exemplu paralel cu un complement circumstanțial de relație în CREANGĂ, P. 232: *Oaspeții, tot gustînd vinul* ***de bun,*** *începuse a se chiurchiului cîte oleacă.*

[5] Gramaticii clasifică de obicei propozițiile subordonate, după felul cuvîntului de legătură, în subordonate conjuncționale, interogative (indirecte) și relative (vezi Tiktin, lucr. cit., p. 128 și Iordan, lucr. cit., p. 230—231). Propozițiile noastre ar fi deci r e l a t i v e, într-un sens care nu are nimic comun cu propoziția atributivă.

este greu de dat : toate aceste propoziţii exprimă nu acţiuni, care să poată fi exprimate printr-o subordonată conjuncţională, ci persoanele sau lucrurile care săvîrşesc o acţiune (agentul), însoţesc subiectul în realizarea acţiunii (sociativul) sau contribuie la acţiune (instrumentalul) ; propoziţiile circumstanţiale de relaţie însă limitează valabilitatea termenului determinat fie la un obiect, în care caz ele sînt tot pronominale, fie la o acţiune, care poate fi exprimată printr-o subordonată conjuncţională.

Caracterul pronominal al acestor propoziţii pune problema interpretării lor formale drept propoziţii atributive. Evident, problema apare în primul rînd la propoziţiile introduse prin pronumele *cel ce, ceea ce, cel care,* unde analiza poate separa părţile componente, considerînd pe *cel* ca pronume demonstrativ, parte de propoziţie a regentei, după care urmează o atributivă. Sfîrşitul frazei *Pe urmă învăţătorul, încălzindu-se, îi spuse că oamenii vor pămînt şi că nu mai pot trăi* ***din ceea ce prisoseşte boierilor*** (REBREANU, R. I 95) ar fi deci alcătuit din regenta *nu mai pot trăi din ceea* şi atributiva *ce prisoseşte boierilor.* Această analiză este propusă la noi de acad. Al. Graur, care recunoaşte însă caracterul « insuficient » al unei regente ca *nu mai pot trăi din ceea* [1]. Acad. Al. Graur recunoaşte de asemenea că « *cel ce* poate fi înlocuit prin *cine* », dar adaugă că « dacă trebuie neapărat să explicăm cele două tipuri în acelaşi fel, ar fi mai just să socotim că şi *cine* introduce o atributivă pe lîngă un demonstrativ subînţeles » [2].

Împotriva acestei interpretări se pot aduce obiecţii de ordin formal şi semantic.

1. Separarea sintactică a pronumelui relativ compus *cel ce* face din prima parte un demonstrativ inexistent în limbă ca pronume de sine stătător : *cel, cei*; deci nu numai propoziţia care s-ar opri la acest « demonstrativ » ar fi insuficientă, ci el însuşi este insuficient pentru a reprezenta o parte de propoziţie.

2. Criteriile formale mi se par însă mai puternice în cazul pronumelor echivalente *cine, ce.* Dacă pe *ce* l-am putea interpreta drept un relativ cu antecedentul neutru subînţeles, *cine* nu este în aceeaşi situaţie, deoarece el nu este niciodată în limba romînă contemporană cuvînt introductiv al unei propoziţii atributive [3]. Faptul este evident şi la cei care susţin caracterul atributiv al lui *cine*: construcţia refăcută (cu introducerea demonstrativului « subînţeles ») devine *(a)cel care, cel ce* şi nu *acel cine, cel cine,* forme inexistente [4].

Uneori şi la *ce* ne ajută considerente de ordin formal : în exemple ca *Harap-Alb . . . nu se lasă pănă ce găseşte un buştihan putregăios, îl scobeşte* ***cu ce poate şi-i face urdiniş*** (CREANGĂ, P. 238) sau *Îi mai înţoleam şi noi* ***cu ce puteam*** *— parcă uitasem că ne erau duşmani* (BART, D.U. 125), reconstituirea unui antecedent substantival ar cere şi repetarea prepoziţiei *cu,* după care nu s-ar mai putea folosi pronumele *ce,* ci numai *care*: *cu lucrul cu care . . .*

---

[1] Acad. Al. Graur, *Pentru o sintaxă a propoziţiilor principale,* în volumul de faţă, p. 136. Altminteri, Gramatica Academiei R.P.R., passim, şi Iorgu Iordan, lucr. cit., p. 230, tratează pe *ceea ce* în bloc, ca pe *ce.*

[2] Acad. Al. Graur, ibidem.

[3] Exemplele date în DA pentru această funcţiune pe care *cine* a avut-o în limba veche nu merg mai departe de Dosoftei. Un exemplu ne prezintă chiar îmbinarea *acela cine* : *N-au fost nici tată-său, nici moşul său vecin de moşie* ***aceluia cine****-l trăgea* [în judecată]. LET. II 46.

[4] Astfel DA (C, p. 419), susţinînd valoarea atributivă a pronumelui relativ *cine,* spune: « Propoziţiunea se rapoartă la un cuvînt în caz cu prepoziţie (de obicei *acel* sau *cel,* care lipseşte în urma brahilogiei)», iar în continuare explică exemplele ilustrative în felul următor: « *Şi cu cine* (= cu acei care, cu cei ce) *au putut, au ieşit, şi, timpinîndu-se, şi-au dat război.* LET. I 178 ».

Legătura prepoziţională poate constitui un argument şi în favoarea unităţii pronumelui *ceea ce*: între cele două elemente ale acestui pronume este imposibilă intercalarea unei prepoziţii care să facă parte din propoziţia atributivă referitoare la antecedentul pronominal. De aceea unii ajung să pună prepoziţia, greşit, înaintea întregului grup, tratîndu-l pe *ceea ce* exact ca pe *ce*, după cum arată următorul exemplu din traducerea unui roman american :

Poseda un cal, avea bani şi bijuteriile luate de la dezertor, dar ***de ceea ce*** *avea mare nevoie era de îmbrăcăminte* [= lucrul de care avea mare nevoie].

3. O situaţie nediscutată de acad. Al. Graur şi care constituie un argument legat şi de formă şi de înţeles împotriva interpretării propoziţiilor cu *cine* sau *ce* drept atributive pe lîngă antecedente neexprimate este posibilitatea înlocuirii pronumelor relative cu pronumele nehotărîte corespunzătoare *oricine, orice*. Dacă am modifica fraza *Năpădiră asupra lui şi-i mai trîntiră în cap cu bolovani şi* ***cu ce-au apucat,*** *pînă-l omorîră de tot* (CREANGĂ, p. 33) în *îi trîntiră în cap cu bolovani şi* ***cu orice au apucat,*** unde se mai poate presupune formal un demonstrativ? Iar din punctul de vedere al înţelesului fraza nu este denaturată, deoarece o caracteristică a propoziţiilor în discuţie este tocmai faptul că desemnează vag persoana sau obiectul în cauză, pronumele relative apropiindu-se ca valoare de cele nehotărîte.

Fenomenul e remarcat pentru limba franceză, de exemplu, de W. von Wartburg şi P. Zumthor, care, în discuţia asupra construcţiilor *qui vivra verra, je l'ai donné à qui vous savez, désignez qui vous voulez* etc., arată că « absenţa lui *celui* înaintea lui *qui* îi retrage acestuia din urmă valoarea propriu-zis reprezentativă şi face din el un fel de nehotărît » [1].

Aceiaşi autori susţin indepedenţa sintactică a pronumelor « conjunctive neutre » *ce qui, ce que, ce dont* faţă de propoziţia principală, în construcţii ca *il est ce qu'il est, tu sais bien ce qui nous sépare* etc. : « *Ce* nu mai aparţine propoziţiei principale şi aceasta nu conţine nici un termen care să joace rolul de antecedent : afirmaţia *il est* este oarecum izolată şi grupul *ce qu'il est* vine în bloc să o completeze ; *ce que* (*ce qui, ce dont* etc.) constituie deci un instrument gramatical corespunzînd în acelaşi timp funcţiunilor de antecedent şi de conjunctiv. Se înţelege de la sine că în această calitate el nu poate reprezenta în nici un caz o persoană sau un obiect determinat » [2]. Şi mai departe : « Determinativul neutru *ce* şi-a pierdut valoarea proprie de antecedent pe care o avea la origine în aceste expresii. Ele constituie în uzajul modern grupuri nedisociabile, al căror dublu caracter este de a poseda, cu o valoare exclusiv neutră, o forţă demonstrativă pe care n-o mai au conjunctivele personale » [3].

Mai categoric este rezolvată problema — pentru limba franceză — în « Grammaire Larousse du XX-e siècle » : « Întrebuinţarea relativului fără antecedent a fost înlocuită, în valoarea lui nehotărîtă, printr-o **locuţiune relativă** (aldin în text — *M.A.*) formată din pronumele demonstrativ simplu şi din pronumele relativ : *celui qui, celle qui, ceux qui, ce que* etc. : *Celui qui pourra donner des renseignements sur le fugitif aura une récompense.* În acest caz foarte frecvent, **locuţiunea** *celui qui* are aceeaşi valoare nehotărîtă ca şi **relativul fără antecedent** în *qui vole un oeuf, vole un boeuf* » [4]. Urmează precizarea poziţiei care ne intere-

[1] Walther von Wartburg şi Paul Zumthor, *Précis de syntaxe du français contemporain.* Berna, 1947, p. 244. Vezi şi *Grammaire Larousse du XX-e siècle.* Paris, 1936, p. 195.
[2] Walther von Wartburg şi Paul Zumthor, lucr. cit., p. 245.
[3] Id. ib.
[4] *Grammaire Larousse du XX-e siècle*, p. 196.

sează : « Ar fi inutil să se izoleze în analiză *demonstrativul* de *relativ* (cursiv în text—*M. A.*) : *Ceux qui font des heureux sont les vrais conquérants* (Voltaire). *Ceux qui se plaignent n'agissent plus* (R. Bazin) »[1].

Nici măcar în limba rusă, unde sudura lui тот кто, то что e mult mai puțin desăvîrșită (dovadă și despărțirea lor grafică—obligatorie—prin virgulă : тот, кто), nu se consideră că кто și что introduc în asemenea cazuri propoziții atributive. Gramatica Academiei de Științe a U.R.S.S. arată că fraza Особенно было страшно то, что над огнём, в дыму, летали голуби (Cehov) cuprinde o propoziție subordonată subiectivă introdusă prin что care dezvoltă conținutul concret al subiectului exprimat în regentă prin pronumele то[2].

În orice caz trebuie subliniată, în legătură cu problema în discuție, necesitatea consecvenței în tratare. Există gramatici — de exemplu cele latine — care consideră atributive toate propozițiile introduse prin pronume relative și, întrucît nu le trec nici printre subiective, nici printre completive, nu putem remarca lipsa propoziției instrumentale față de complementul circumstanțial instrumental. Dar Gramatica Academiei R.P.R. recunoaște existența subiectivelor introduse prin *cine*, *care*, *ce* și *ceea ce*[3], a predicativelor introduse prin *ce* și *cine*[4], a completivelor directe și indirecte prin *cine*, *ce*, *ceea ce*, *oricine*, *oricare*, *orice*[5] și se impunea să procedeze consecvent peste tot.

Deoarece pronumele este echivalent cu un substantiv nume de lucru sau de ființă, modul de construire a propozițiilor de agent, instrumentale și sociative este același ca și al complementelor respective : prepoziția *de* sau *de către* la propoziția de agent, *cu* și *din* (cele mai obișnuite) la propoziția instrumentală și *cu* sau locuțiuni prepoziționale echivalente la propoziția sociativă.

Unele propoziții instrumentale și sociative au dat naștere unor expresii : *care cu ce*, *care cu cine*.

Propoziția circumstanțială de relație este constituită adesea din expresia *în ce privește*, *cît privește* cu complementul verbului ; aceste expresii sînt perfect echivalente cu locuțiunile prepoziționale care introduc complementul circumstanțial de relație *în privința* + genitiv, *cu privire la* etc. și deci numai în mod formal pot fi considerate propoziții (în măsura în care existența unui verb la un mod personal marchează o propoziție)[6] :

Complement	Propoziție
Cu privire la întrebuințarea banilor, oamenii se împărțeau în tabere. SADOVEANU, B. 135.	***Cît privește de năpăști, apoi a mai spus și altădată că cel fără vină n are a se teme de nimic.*** SADOVEANU, B. 261.

[1] Ibidem. În continuare se arată însă că « în unele cazuri gîndirea marchează o despărțire între cele două elemente ale locuțiunii și se oprește la *demonstrativ*, care își reia valoarea proprie și poate trimite chiar la spusele precedente sau poate corespunde unui gest: *Vous voulez confier des enfants à celui qui a agi si indignement. Tu verras deux routes ; prends celle qui coupe à travers champs.*

[2] Gramatica Academiei de Științe a U.R.S.S., vol. al II-lea, partea a II-a, p. 294—295.

[3] Gramatica limbii române, vol. al II-lea, p. 174, 176, 177, 282, 283.

[4] Ibidem, p. 178—180.

[5] Ibidem, p. 186, 190, 191, 284.

[6] Acestea sînt singurele propoziții de relație pe care le-am găsit consemnate într-o gramatică a altei limbi. Astfel F. Brunot distinge în limba franceză complemente și propoziții restrictive, între care citează și construcția ***en ce qui concerne le portail,*** *l'église St-Nizier de Lyon est franchement Renaissance* (Ferdinand Brunot, *La pensée et la langue*, III-e édition. Paris, 1936, p. 223).

Scanned with OKEN Scanner

Echivalența de înțeles și de construcție face ca adeseori propozițiile de agent, instrumentale, sociative și de relație să fie coordonate cu complemente corespunzătoare determinînd același verb :

Vra să zică c u l a p t e l e *mînzatului și* c u f ă i n a *din sac și* ***cu ce ți-am mai pus eu acolo,*** *o duci tu aceste trei zile.* SADOVEANU, B. 93. (Vezi și exemplul din CREANGĂ, P. 33 de la p. 145 și din CAMIL PETRESCU, U. N. 17 de la p. 143.)

Un aspect interesant pe care-l prezintă aceste propoziții este reluarea complementului în propoziția regentă printr-un pronume demonstrativ :

Cine ***cu ce să afla avînd în mînă,*** c u a c e a i a *arunca într-îns.* Varlaam, în DA s.v. *cine.*

Cu ce măsură veți măsura, c u a c e e a *vi se va măsura.* Laurianu și Massimu, în DA s.v. *ce.*

Cu ce mă hrăniți, c u a c e e a *am să vă hrănesc.* CREANGĂ, A. 109.

Aceste propoziții sînt cele mai pasibile de interpretarea ca atributive, datorită complementului pronominal exprimat în regentă. De fapt ele sînt tot propoziții circumstanțiale instrumentale, dar au un c o r e l a t i v în regentă — pronumele demonstrativ. Dovada cea mai sigură că nu sînt atributive o constituie așezarea lor înaintea regentei, cum nu poate sta o atributivă pronominală. Procesul este următorul : vorbitorul începe comunicarea cu propoziția instrumentală și apoi exprimă același lucru și printr-un complement instrumental (pronumele demonstrativ), pentru a identifica mai bine, prin insistență, obiectul la care se referă.

Situația aceasta nu se limitează la propozițiile discutate aici. Ea e posibilă pe de o parte la alte propoziții pronominale (subiective, completive directe și indirecte), pe de alta la propoziții circumstanțiale introduse prin adverbe relative care au drept corelativ în regentă un adverb demonstrativ : *unde . . . acolo, cînd . . . atunci, cum . . . așa* [1]. Gramatica Academiei R.P.R. înregistrează aceste fapte numai pentru propoziția circumstanțială de loc [2] și de mod [3], în exemple ca :

Unde prindea omul, *a c o l o îl ocăra.* SLAVICI, N. I 16.

Iar noi locului ne ținem,
Cum am fost, *a ș a rămînem.* EMINESCU, O. I 124.

★

Între părțile secundare de propoziție, apoziția are o situație specială, în sensul că, spre deosebire de celelalte atribute, ea nu e subordonată termenului determinat, ci stă, din punct de vedere logic, pe același plan cu el, presupunînd o identitate între noțiunea pe care o exprimă ea și noțiunea exprimată de termenul determinat ; din punct de vedere lingvistic, caracteristica apoziției este juxtapunerea [4].

Între propozițiile subordonate există un tip de propoziții atributive care ar putea fi numite a p o z i t i v e. Ele aduc numele, explicația sau precizarea termenului la care se referă și care de obicei e foarte vag. Astfel, de cele mai multe ori, substantivul determinat este *lucru* sau un sinonim al lui (substantiv sau pronume ca *atît, ceva*) :

---

[1] Pentru paralelismul situației, vezi H. Tiktin, lucr. cit., p. 126.
[2] Gramatica Academiei R.P.R., vol. al II-lea, p. 193.
[3] Ibidem, p. 204, 287.
[4] Ibidem, p. 97.

Tocmai acum se gîndi el la un lucru pe care trebuia să-l fi făcut de mult: ***să dea examen şi să intre bursier la Sf. Sava.*** VLAHUŢĂ, N. 17.

Două lucruri aflasem : ***că e domnească,*** *iar nu cum era a noastră din curtea bisericii* ***şi că dascălul e «profesor».*** DELAVRANCEA, H. T. 86.

Domnul meu . . . domnule Rogojinaru, un lucru rămîne indiscutabil : ***că noi toţi, dar absolut toţi, trăim de pe urma trudei acestui ţăran, aşa prost şi leneş şi rău*** *cum îl categoriseşti d-ta!* REBREANU, R. I 12.

Despre acest fapt minunat, ***că-l trage de chică Căţelu şi-i spune*** *să se scoale, Neculai singur vorbise.* SADOVEANU, O. VIII 408.

Şi tot pe lîngă-acestea cerşesc înc-un adaos :

Să-ngăduie intrarea-mi în vecinicul repaos. EMINESCU, O. I 115.

Deocamdată, eu numai atîta aş vrea să ştiu : ***ce plănuieşte Varvara asupra mea acuma.*** SADOVEANU, O. VIII 231.

Draga tatei, iată ce-mi tot spune mă-ta de tine : ***că n-o asculţi, că eşti rău de gură şi înnărăvită şi că nu este chip*** *să mai stai la casa mea.* CREANGĂ, P. 285.

Substantivul determinat poate fi un nume ca *senzaţie, dor, idee,* pe care propoziţia apozitivă îl concretizează :

Mai am un singur dor :

În liniştea serii
Să mă lăsaţi să mor
La marginea mării. EMINESCU, O. I 216.

Lache are o idee : ***să şază pe o bancă.*** CARAGIALE, O. I 257.

Uneori propoziţia apozitivă explică un adverb sau o locuţiune adverbială pronominală :

Aşa ar fi vrut el să fie totdeauna : ***în sufletul şi în gîndurile ei să nu existe nimeni şi nimic afară de dînsul.*** REBREANU, R. I 15.

Şi tocmai de asta mă bucur şi eu, ***că de-abia m-oi mai încălzi oleacă, bînd sîngele domnului.*** CREANGĂ, P. 258.

Cînd am ajuns acasă, am înţeles de ce maiorul ieşise un moment cu cheseaua în vestibul — ***ca să-mi toarne dulceaţă în şoşoni.*** CARAGIALE, O. I 277.

Ca funcţiune, toate aceste propoziţii apozitive corespund apoziţiei explicative ; de cele mai multe ori explicarea termenului determinat se face prin denumire, uneori prin analiză (vezi exemplul din DELAVRANCEA, H. T. 86).

Din punctul de vedere al construcţiei, după cum se vede din exemplele date, aceste propoziţii apozitive pot fi introduse prin conjuncţii (*că, să* sau *ca să*) sau printr-un pronume ca *ce.* Punctuaţia este aceeaşi ca în cazul oricărei apoziţii explicative : propoziţia apozitivă e separată prin virgulă, linie de despărţire, dar mai ales prin două puncte de regenta în care se găseşte termenul determinat. Uneori, de altfel ca şi alte subordonate [1], propoziţiile apozitive ajung să fie separate de termenul determinat prin punct sau puncte de suspensie, ca şi cum ar constitui propoziţii independente.

Noi nu am susţinut decît un singur lucru. ***Că pentru cel care ia parte efectiv la o luptă mică, nu e de nici o importanţă*** *dacă moare la Verdun sau într-o încăierare de patrule.* CAMIL PETRESCU, U. N. 333.

---

[1] Vezi Gh. Bulgăr, *Izolarea subordonatelor în proza artistică contemporană,* în volumul de faţă, p. 165—180.

De altminteri observ un lucru . . . ***Că de la intrarea în acțiune sîntem în continuu în linie înaintată.*** CAMIL PETRESCU, U. N. 332.

Identitatea caracteristică apoziției dintre noțiunile exprimate de termenul determinat și de propoziția atributivă șterge conștiința raportului de subordonare dintre ele și dă propoziției în discuție un caracter oarecum independent, mai ales că de obicei tocmai ea cuprinde elemente mai precise. Așa se explică greșelile de interpretare a unor asemenea propoziții drept alt fel de subordonate (și anume cu funcțiunea termenului determinat, de exemplu completive dacă determină un substantiv cu funcțiune de complement), greșeli care se reflectă și în Gramatica Academiei R.P.R. În volumul al II-lea al acestei gramatici se dă, de pildă, următorul exemplu de propoziție « completivă indirectă » :

Numai de un lucru îmi pare rău, ***că nu știu*** *cum să-ți arăt recunoștința mea.* CARAGIALE, O. II 259 [1].

Gramatica Academiei R.P.R. a găsit deci în această frază două complemente indirecte ale expresiei *îmi pare rău*: 1. complementul *de un lucru* și 2. propoziția completivă indirectă *că nu știu . . .*, deși această propoziție nu reprezintă decît explicația complementului substantival prea vag, numele *lucrului*, exprimat printr-o propoziție apozitivă așa cum s-ar fi putut exprima printr-o apoziție substantivală :

Dar numai u n l u c r u nu știa hîrca : ***gîndul*** *omului.* CREANGĂ, P. 96.

Și iar începură a-și răsfira p a t i m a lor : ***vînatul.*** SADOVEANU, O. I 45.

Pe de altă parte, Gramatica Academiei R.P.R. interpretează unele propoziții apozitive drept propoziții coordonate copulative care explică propoziția precedentă, susținînd categoria respectivă cu următorul exemplu:

Se căia cum de să facă el fapte de care nu mai făcuse în viața lui, ***să-și bea adecă și simțirile.*** ISPIRESCU, L. 106 [2].

Caracterul apozitiv al propoziției *să-și bea adecă și simțirile* este indicat și de prezența adverbului explicativ *adică*, despre care Gramatica Academiei R.P.R. recunoaște în alt loc că are funcțiunea de legătură între apoziție și termenul determinat [3]. Există deci și o identitate de construcție între propoziția apozitivă și apoziția-parte de propoziție: amîndouă pot cuprinde adverbe explicative ca *anume, adică*, prin care se marchează mai clar legătura cu termenul determinat.

Problema cea mai importantă este distincția între propozițiile apozitive și celelalte propoziții atributive (mai ales conjuncționale), la care ideea de subordonare se manifestă clar. Pentru asemenea atributive neapozitive se pot cita exemplele date în Gramatica Academiei R.P.R.:

Și el își vîrîse-n cap ideea ***că e bolnav.*** VLAHUȚĂ, N. 14.

Se mai gîndesc ei oare la sfîntul legămînt . . .

Să apere cu brațul strămbunul lor pămînt? ODOBESCU, I 3.

Veți crede c-aveți dreptul și voi ca ***să trăiți.*** EMINESCU, O. I 59 [4].

Caracterul subordonat al propozițiilor atributive propriu-zise (e vorba de cele conjuncționale) este evident și în funcțiunile pe care le pot avea, funcțiuni paralele cu acelea ale atributului în general. De cele mai multe ori aceste propoziții au funcțiune obiectivă, de complement direct sau indirect (vezi exemplele din ODOBESCU,

---

[1] Gramatica Academiei R.P.R., vol. al II-lea, p. 190.
[2] Ibidem, p. 157.
[3] Ibidem, p. 93.
[4] Ibidem, p. 184.

Scanned with OKEN Scanner

I 3 şi EMINESCU, o. I 59) [1]. De aceea Gramatica Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. încadrează atributivele conjuncţionale la propoziţiile completive propriu-zise, cu exemple ca:

Письмо это и деньги вернулись назад с известием *что Петруха убит на войне, "защищая царя, отечество и веру православную"*. L. Tolstoi [2].

В голове моей родилось подозрение, *что этот слепой не так слеп* как он кажется. Lermontov [3].

Прискакал вчера ночью татарин от генерала, — привез приказ, *чтобы батальону выступать и взять с собою на два дня сухарей*. L. Tolstoi [4].

Apozitive sînt deci propoziţiile atributive la care nu se vede raportul de subordonare faţă de termenul determinat. De cele mai multe ori ele se referă la un substantiv nearticulat (vezi toate exemplele de la p. 148—149) şi apar după o pauză în rostire. Substantivul determinat poate avea uneori şi articol, dar pauza şi intercalarea altor atribute marchează caracterul apozitiv al propoziţiei: *Le-a comunicat ideea lor: **să plece de aici***. Prin aceste indicii formale se manifestă şi deosebirea de conţinut, care interesează cu precădere.

Tipul acesta de propoziţii se găseşte şi în alte limbi [5]. Pentru limba franceză Alf Lombard remarcă propoziţii subordonate conjuncţionale în funcţiune de apoziţie faţă de regentă, cu exemplul: *Je n'ai qu'un désir, **qu'il réussisse*** [6], iar Brunot arată că « diversele părţi ale propoziţiei pot primi o dezvoltare necesară sau utilă cînd natura lor gramaticală se pretează la aceasta . . . Părţile de propoziţie sînt astfel reluate pentru a fi identificate, dezvoltate, explicate, corectate: *faute de cette solution je n'en vois qu'une troisième, **c'est que je me tue pour en finir*** (G. Sand, Elle et lui) » [7].

Nu întotdeauna însă aceste propoziţii sînt introduse prin conjuncţii sau pronume. După cum în cadrul propoziţiei apoziţia este un substantiv juxtapus termenului determinat fără nici o legătură formală (flexiune sau cuvînt ajutător), propoziţia apozitivă poate fi şi ea pur şi simplu juxtapusă fără conjuncţie [8]:

> *Ştia, vezi bine, soarele cu cine are de-a face, căci eram feciorul mamei, care şi ea cu adevărat că ştia a face multe şi mari m i n u n ă ţ i i: **alunga norii cei negri de pe deasupra satului nostru şi abătea grindina în alte părţi, înfingînd toporul în pămînt afară, dinaintea uşii, închega apa numai cu două picioare de vacă**, de se se încrucea lumea de mirare ; **bătea pămîntul sau păretele, sau vrun lemn**, de care mă păleam la cap, la mînă sau la picior, **zicînd: „ Na, na!** " şi îndată-mi trecea durerea.* CREANGĂ, A. 34.

---

[1] Aşa cum poate avea funcţiune obiectivă atributul substantival sau pronominal în genitiv sau cu prepoziţie.

[2] Gramatica Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., vol. al II-lea, partea a II-a, p. 280.

[3] Ibidem, p. 281.

[4] Ibidem, p. 286.

[5] Unele gramatici numesc însă apozitive orice fel de propoziţii atributive conjuncţionale (vezi *Grammaire Larousse*, p. 91; M. Ganshina şi N. Vasilevskaya, *English Grammar*, Moscova, 1953, p. 337).

[6] Alf Lombard, *Les membres de la proposition française. Essai d'un classement nouveau.* Malmö, 1929. Extras din revista *Moderna Språk*, publicată de H. Söderbergh şi N. O. Heinertz, XXIII, 1929, p. 39.

[7] F. Brunot, *La pensée et la langue*, p. 21.

[8] Pentru limba rusă vezi N. S. Pospelov, *O grammaticeskoi prirode i prinţipah klassifikaţii bessoiuznîh slojnîh predlojenii*, în *Voprosî sintaksisa sovremennogo russkogo iazîka*, Moscova, 1950, p. 352—353.

*Și mergînd ei o bucată înainte, Harap Alb vede altă d r ă c ă r i e și mai mare : **o namilă de om mînca brazdele de pe urma a 24 de pluguri și tot atunci striga în gura mare că crapă de foame.*** CREANGĂ, p. 241.

Alt tip de propoziții apozitive se leagă de o ca ego ie neremarcată de gramaticile noastre, dar existența în limba romînă ca și în alte limbi unde a fost recunoscută [1], aceea a apozițiilor care determină grupuri de cuvinte sau pro oziții întregi:

*Prefectul era atît de turburat, încît vroi să intre în vorbă cu vizitiul țigan al prințului, **înjosire nefolositoare.*** DUMITRIU, B. F. 34.

*Și acuma, **culmea batjocurii**, îl mai și insultăm că e rău și trîndav.* REBREANU R I 40.

Adesea apoziția este reprezentată de substantive ca *fapt, situație, lucru* etc., determinate de o propoziție atributivă relativă [2]:

*Nu erau tovarăși numa la biserică, ci, cu tot cu dascălul Luca, erau și mușteriii lui moș-Precu, **lucru** care bucura foarte mult pe moșneag.* SADOVEANU, O. II 37.

Uneori apoziția apare izolată grafic de propoziția determinată:

Ochilă vedea toate cele ca dracul și numai înghețai ce da dintr-însul:

Că e laie,
Că-i bălaie;
Că e ciută,
Că-i cornută.

*Mă rog, **nebunii** de-a lui, cîte-n lună și-n stele.* CREANGĂ, p. 247.

*A zis că se duce la oraș să-i taie pe ciocoi . . . **Dobîndă pentru viața frate-său.*** DUMITRIU, B. F. 102.

Apozițiile de acest fel exprimă mai ales o apreciere, uneori exclamativă, a vorbitorului asupra faptelor expuse în propoziția determinată sau arată semnificația lor; ele au deci funcțiune de definire sau de calificare.

Acest tip are un corespondent perfect, printre propozițiile subordonate, în propozițiile atributive introduse prin pronumele *ceea ce* (sau *ce*) pe care și Gramatica Academiei R.P.R. le recunoaște ca determinînd o întreagă propoziție [3] și care ar putea fi numite propoziții a p o z i t i v e [4]. Ele pot determina însă și părți de propoziții și mai multe propoziții coordonate. Iată exemple cu situații diferite, atît din punctul de vedere al naturii termenului determinat cît și al locului propoziției apozitive:

---

[1] Vezi Stolz-Schmalz, *Lateinische Grammatik*, ediția a V-a, prelucrată de Manu Leumann și Joh. Bapt. Hofmann, München, 1928, p. 630—631; Alf Lombard, lucr. cit., p. 17; J. Marouzeau, *Lexique de la terminologie linguistique*, Paris, 1933, p. 31.

[2] O situație perfect echivalentă există în limba franceză, după cum arată exemple ca: *En un mot, je faisais une sotte figure, je mâchais le mépris, **chose** qu'on dit impossible à un Français* (Stendhal, *La chartreuse de Parme*. Moscova, 1953, p. 29).

[3] Gramatica Academiei R.P.R., vol. al II-lea, p. 181, unde se dă și exemplul: *Nu-și mai bătea capul decît cu copiii oamenilor din sat, **ceea ce era și meseria lui de învățător.*** SLAVICI, O. I 114. Gramatica Academiei propune însă în subsidiar și altă interpretare posibilă a propozițiilor introduse prin *ceea ce* : « formal aceste propoziții pot fi considerate ca atributive determinînd pronumele demonstrativ *ceea*, care rezumă propoziția regentă ». Cred că tocmai acesta este singurul caz în care problema nedesăvîrșirii sudurii pronumelui *ceea ce* nu poate fi adusă în discuție. În această formă de feminin, *ceea ce* este un pronume relativ neutru în care nu se mai simte un demonstrativ determinat (care nici n-ar putea fi întrebuințat aici). Mai degrabă se poate spune că un pronume relativ întrebuințat în acest fel ajunge să fie interpretat ca demonstrativ (situația lui *care* la început de frază în limba veche; vezi M. Iliescu, *Concurența dintre pronumele relative care și ce*, în volumul de față, p. 28).

[4] Vezi Alf Lombard, lucr. cit., p. 17.

Fără să se fi interesat direct, ***ceea ce i s-ar fi părut nedemn de dînsul,*** *din diferite părți și subt diverse forme, i s-a confirmat mereu.* REBREANU, R. I 122.

Așa ne duceam băieții și fetele unii la alții cu lucrul, ca să ne luăm de urît, ***ceea ce la țară se cheamă șezătoare, și se face mai mult noaptea, lucrînd fiecare al său.*** CREANGĂ, A. 62.

Tot descosîndu-l cum a petrecut la țară și neascultîndu-l cu atenție, ***ceea ce pe el îl cam jignea,*** *se pomeni deodată că-i zice foarte încîntată . . .* REBREANU, R. I 241.

Și bătrînul îl prețuiește, deși îl consideră cam demagog, ***ceea ce chiar este într-un fel.*** REBREANU, R. I 117.

Înainte de secolul al XIX-lea, noi n-am avut limbă literară, ci numai limbă scrisă . . . sau, ***ceea ce e tot una,*** *dialecte literare.* Acad. Iorgu Iordan, Limba literară — privire generală (în *Limba romînă*, 1954, nr. 6, p. 69).

Ai și talent, ești și sîrguitor, ***tocmai ce trebuie unui gazetar bun.*** REBREANU, R. I 210.

Și acest tip de propoziție, apozitiv ca funcțiune, dar subordonat ca formă (prin prezența pronumelui relativ), se întîlnește în alte limbi și a fost studiat de diverși cercetători. Unii îi dau chiar numele de apoziție, de exemplu Alf Lombard, care arată că propoziția *Il est parti,* ***ce qui m'étonne*** poate fi considerată ca «un fel de apoziție la propoziția care precedă sau mai degrabă la faptul exprimat în ea»[1], punînd-o net pe același plan cu apoziția substantivală care se referă la o propoziție întreagă, de tipul *Quelques-uns admirent, d'autres se rebellent.* ***Enthousiasme ou révolte également injustifiés*** (L. Maury, Babel)[2]. Gramatica Academiei de Științe a U.R.S.S. înregistrează tipul corespunzător din limba rusă de propoziții introduse prin pronumele relativ *что* sub titlul «Fraze cu propoziții secundare subordonate-alăturate»[3]; explicația dată acestui fel de subordonate care «se referă de obicei la întreaga propoziție» este însă și aici similară cu definiția apoziției: «propoziția subordonată cuprinde o comunicare cu caracter suplimentar, care explică sau completează dintr-un anumit punct de vedere ceea ce s-a spus în propoziția regentă»[4]. Exemplele sînt absolut similare cu cele romînești și nu se pot traduce decît prin propoziții apozitive introduse prin pronumele *ceea ce*:

Ямщику вздумалось ехать рекою, *что должно было сократить нам путь тремя верстами.* A. S. Puşkin.

Обе девицы надели желтые шляпки и красные башмаки, *что бывало у них только в торжественные случаи.* A. S. Puşkin.

Tocmai caracterul apozitiv al acestor propoziții explică situația lor de treaptă de mijloc între subordonare și coordonare, discutată în volumul de față de acad. Al. Graur[5], căci pe de o parte echivalența dintre cei doi termeni îi situează pe amîndoi pe același plan în frază, iar pe de alta tocmai ea se opune considerării unor termeni identici drept termeni coordonați.

---

[1] Alf Lombard, lucr. cit., p. 17.
[2] Id. ib.
[3] Gramatica Academiei de Științe a U.R.S.S., vol. al II-lea, partea a II-a, p. 352—353.
[4] Ibidem, p. 352.
[5] Acad. Al. Graur, lucr. cit., p. 132—133. Vezi și Gramatica Academiei de Științe a U.R.S.S., vol. al II-lea, partea I, p. 102.

Scanned with OKEN Scanner

Propozițiile apozitive care determină propoziții întregi pot fi însă din punct de vedere formal și juxtapuse, iar ca funcțiune pot fi apozitive explicative (de tipul celor prezentate la p. 152) :

*Și gîndul babacăi, și gîndul meu, se potriveau : **trebuia** să mă fac plugar.* SADOVEANU, O. VIII 27.

Situațiile examinate duc la concluzia că apoziția nu este numai o specie a atributului substantival, ci o categorie sintactică mai largă, a cărei caracteristică este faptul că determină alt termen stînd pe același plan cu acesta și fără ca determinarea să fie exprimată printr-un procedeu gramatical [1] ; în această situație se poate găsi un substantiv sau pronume care determină alt substantiv (sau un echivalent), o propoziție care determină un substantiv, un pronume sau un adverb pronominal, un substantiv care determină o propoziție și o propoziție care determină altă propoziție.

★

S-ar părea că remarcarea acestor categorii de propoziții subordonate întărește teza Gramaticii Academiei R.P.R. în legătură cu avantajul propozițiilor subordonate asupra părților de propoziție. Printre subordonate găsim deci toate categoriile exprimate și prin părțile de propoziție și în plus — spune Gramatica Academiei R.P.R. — « categorii pe care nu le aflăm printre părțile de propoziție, cum ar fi propoziția condițională » [2]. În realitate în limba romînă, ca și în alte limbi [3], propoziției condiționale îi corespunde, în cadrul propoziției, un complement circumstanțial condițional.

Existența lui este recunoscută chiar de Gramatica Academiei R.P.R. în volumul I. În capitolul consacrat folosirii modului gerunziu se spune că « În frază gerunziul se întrebuințează ca circumstanțial . . . c o n d i ț i o n a l » [4] (spațiat de mine — *M. A*), funcțiune ilustrată cu exemplele :

***Trăind** și **nemurind** ai să vezi cine sînt eu.* CREANGĂ, P. 80.

*Chiar tu, **ducîndu-te**, ne temem că nu te vei mai întoarce.* ISPIRESCU, L. 21.

După aceasta, în volumul al II-lea, nu numai că nu se vorbește de un complement circumstanțial condițional, dar se trage de aici o concluzie asupra deosebirii dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție.

Funcțiunea de condițional a gerunziului a mai fost remarcată și de alți cercetători. Tiktin, deși nu găsește un complement circumstanțial condițional, înregistrează acest fapt la substituirile de dependente, arătînd că « Propoziția condițională care are același subiect ca și principala se poate înlocui prin construcția gerunzială . . . ***Unindu-se**, și cei slabi se fac tari* » [5]. Sandfeld-Olsen arată și ei că gerunziul servește la marcarea unui raport de condiție, ilustrînd afirmația cu cîteva exemple, între care și cele două date și de Gramatica Academiei [6]. La fel, în « Gramatica limbii romîne » de Al. Rosetti și J. Byck se dă

---

[1] Vezi J. Marouzeau, lucr. cit., p. 31.

[2] Gramatica Academiei R.P.R., vol. al II-lea, p. 172.

[3] Vezi Gramatica Academiei de Științe a U.R.S.S., vol. al II-lea, partea I, p. 599-600; Alf Lombard, lucr. cit., p. 8 și 11.

[4] Gramatica Accademiei R.P.R., vol. I, p. 320-321.

[5] Tiktin, lucr. cit., p. 156.

[6] Kr. Sandfeld și H. Olsen, *Syntaxe roumaine.* I *Emploi des mots à flexion*, Paris, 1936, p. 289.

Scanned with OKEN Scanner

un exemplu de gerunziu «condițional» fără precizarea funcțiunii acestuia în propoziție [1].

Gerunziul reprezintă în adevăr un mijloc de exprimare a complementului circumstanțial condițional [2]. El poate fi echivalent atît cu un condițional prezent :

***Muncind** cît muncește azi, dar pe pămîntul lui, omul ar avea un trai de două ori mai bun.* REBREANU, R. I 95,

cît și cu un condițional perfect :

***Dîndu-mi** din ochiul tău senin*
O rază din adins,
În calea timpilor ce vin
O stea s-ar fi aprins. EMINESCU, O. I 191.

Gerunziul nu este însă decît un tip de complement circumstanțial condițional, care poate fi exprimat și altfel, prin substantive cu prepoziții de pildă sau prin adverbe. Interesantă și specifică pentru complementul condițional este următoarea situație pe care o remarcă F. Brunot : «Orice fapt poate fi o cauză și poate avea o consecință. Deci orice fapt poate deveni premisa unei ipoteze. E suficient să te plasezi în cazul realizării ei eventuale» [3] ; și mai departe : «Toate celelalte elemente ale gîndirii . . . pot deveni, la rigoare, premisele unei ipoteze» [4]. În acest sens, Brunot citează circumstanțe temporale, modale etc. exprimate de complemente condiționale.

Complementul circumstanțial condițional se poate exprima deci prin cuvinte sau grupuri de cuvinte care în alte împrejurări reprezintă cu totul alte complemente. Specific complementului condițional nu este construcția propriu-zisă (prepoziția sau locuțiunea folosită), ci caracterul ipotetic al acestui complement, care reiese în primul rînd din intonație și din pauzele care-l separă (în scris acestea sînt marcate uneori de punctuație), din modul și timpul verbului determinat, precum și din context.

Astfel complementul circumstanțial condițional poate fi la origine :

1. complement circumstanțial sociativ [5] :

*Și-a dat seama că **fără ea** viața lui ar fi zdrobită.* REBREANU, R. I 173 [6].

*Simțeam însă doi ochi care mă prironeau drept în mijlocul frunții. **Fără ei** aș fi spus toate regatele, marile ducate și ducatele Germaniei, cu capitalele și cu orașele «cele mai principale», ca pe apă, pe nerăsuflate.* DELAVRANCEA, H. T. 55.

2. complement circumstanțial instrumental :

***Cu un sacrificiu** relativ neînsemnat s-ar putea îmbunătăți viața tuturor.* REBREANU, R. I 296.

3. complement circumstanțial de mod :

*Poimîine după amiază, **cu voia ta**, mă înapoiez la București.* GALACTION, O. I 408.

---

[1] Al. Rosetti și J. Byck, *Gramatica limbii române*. Ediția a II-a. București, 1945, p. 166.

[2] În limba română, ca și în alte limbi. Pentru limba rusă vezi Gramatica Academiei de Științe a U.R.S.S., vol. al II-lea, partea I, p. 599, 655—656. Pentru limba franceză vezi Lombard, lucr. cit., p. 11 și Wartburg-Zumthor, lucr. cit., p. 147.

[3] F. Brunot, lucr. cit., p. 872.

[4] Ibidem.

[5] De cele mai multe ori apare aspectul negativ al complementului circumstanțial sociativ, construit cu prepoziția *fără (de)*.

[6] Kr. Sandfeld și H. Olsen, în lucr. cit., p. 363, dau un exemplu asemănător pentru a arăta că raportul de condiție poate fi exprimat și altfel decît printr-o propoziție subordonată.

Scanned with OKEN Scanner

Neputînd fi cum venisem pe lume, nu puteam să fiu ca ceilalți. ***Ca ei ar fi fost bine.*** DELAVRANCEA, H. T. 175 [1].

4. complement circumstanțial de loc :

Departe de tine, *m-aș simți nefericit* [2].

5. complement circumstanțial de timp :

Acuma era sigur că, ***în alte împrejurări,*** *adică de n-ar fi fost îndrăgostit, nu s-ar fi mișcat din Amara . . .* REBREANU, R. II 214.

Uneori complementul condițional are și procedee specifice de construire, de exemplu locuțiunile prepoziționale *în caz de* [3], *în cazul* + genitiv, *la un caz de* sau locuțiunile adverbiale *în acest caz, în asemenea caz* etc., care exprimă lexical ideea de condiție :

În caz de nevoie, *întreg postul va ieși complet înarmat ca să facă impresie mai puternică.* REBREANU, R. II 149.

Peste cifra de 30 000 *oameni . . . nu se va trece . . .* ***fără de cazul vreunei înțelegeri*** *prealabile cu Sublima Poartă.* Uricariul (în DA s.v. *caz*).

La un caz cumva de-încurcătură,
Nu văd nici uși deschise, nici ferestre. TOPÎRCEANU, B. 96.

În cazul acesta, *nu ne mai rămîne decît să ne culcăm.* CEZAR PETRESCU, R. DR. 175.

Iar ***în caz contrariu,*** *vă rog scrieți-ne* (a. 1872). Uricariul (în DA s.v. *caz*).

În aceeași situație se găsesc și locuțiunile prepoziționale *în ipoteza* + genitivul și *cu condiția* + genitivul.

Un tip interesant îl constituie presupunerea unei substituiri a persoanei care e subiect ; complementul condițional este exprimat prin locuțiunea prepozițională *în locul* + genitiv sau un adjectiv posesiv [4] :

Alt stăpîn ***în locul meu*** *nu mai face brînză cu Harap Alb, cît îi lumea și pămîntul.* CREANGĂ, P. 250.

Eu, ***în locul dumitale,*** *m-aș grăbi să răspund.* SADOVEANU, O. VIII 524.

Alteori complementul condițional arată singura rezervă existentă într-o situație exclusivă ; în acest caz se construiește cu locuțiunea prepozițională *afară de:*

Ce să caute un poet la bancă, ***afară,*** *cel mult,* ***de vreun împrumut*** *de franci, fără girant, fără dobîndă și fără termen de plată?* REBREANU, R. I 42.

Complementul circumstanțial condițional poate fi exprimat și prin adverbele *altfel, altminteri* sau altele similare, care, după enunțarea singurei realități existente, exprimă, în rezumat, o supoziție contrară [5] :

---

[1] Complementul de aici este rezultat din elipsa unei propoziții condiționale, în care *ca ei* ar fi fost nume predicativ: *dacă eu aș fi fost* ***ca ei.***

[2] Exemplul este dat de H. Tiktin (lucr. cit., p. 156) pentru substituirea propoziției condiționale printr-o construcție « apozitivă ».

[3] DA s.v. *caz* glosează locuțiunea prepozițională *în caz de* prin « dacă s-ar ivi », deci o propoziție condițională. Pentru limba rusă, Gramatica Academiei de Științe a U.R.S.S. (p. 599) semnalează exprimarea complementului circumstanțial condițional prin forma cazului genitiv cu locuțiunea prepozițională в случае « în cazul . . . ».

[4] Pentru exemple paralele din limba franceză vezi F. Brunot, lucr. cit., p. 872 și Alf Lombard, lucr. cit., p. 8. Acad. Al. Graur, în lucr. cit., p. 125, interpretează asemenea construcții drept propoziții condiționale eliptice: ***În locul lui Vodă,*** *eu nici nu vă mai judecam* (CAMIL. PETRESCU, O. 361—362) = « dacă eram eu în locul lui . . . ».

[5] Pentru limba franceză, F. Brunot arată că « Unul dintre tipurile cele mai interesante (ale complementului condițional — ***M.A.***) este acela în care ipoteza este în adverbul *autrement*, care presupune într-un mod rezumat o schimbare oarecare în raport cu ceea ce există: ***autrement,*** *je m'en irais* » (F. Brunot, lucr. cit., p. 872).

Scanned with OKEN Scanner

Singura soluție este asta. ***Altfel*** *ar avea în fiece moment controverse care i-ar paraliza orice mișcare.* REBREANU, R. II 16.

Dar să nu te uiți, dragul mătușii, că-i fricoasă ca o căprioară — că și ea arde de dragostea dumitale. ***Altfel*** *n-ar veni . . .* SADOVEANU, O. VIII 34.

La propozițiile condiționale se constată adesea îmbinarea noțiunii de condiție cu aceea de timp sau cauză, care ajung chiar să predomine atunci cînd regenta și subordonata sînt construite cu alte moduri și timpuri decît cele specific ipotetice (altele decît timpurile condiționalului și ale conjunctivului sau imperfectul indicativ). Fenomenul există și în cadrul propoziției, unde devine însă mai complex, în sensul că un complement deosebit de cele în discuție (deci modal, sociativ, instrumental) poate avea o nuanță circumstanțială suplimentară care poate fi interpretată și drept condițională și drept cauzală sau temporală iterativă.

Astfel, următoarea frază pe care Gramatica Academiei R.P.R. [1] o dă ca exemplu de îmbinare a noțiunilor de timp și de cauză cu aceea de condiție în propozițiile introduse prin *dacă*:

Nu vă speriați și nu vă fie frică, coniță, ***dacă sînteți cu mine!*** (REBREANU, R. I 216)

se poate compara cu altele în care complemente cu caracter inițial sociativ au în același timp nuanță condițională, temporală iterativă și chiar cauzală:

Eu, ***cu Patrocle****, nu mă tem de nimica, murmură Lizuca și trecu puntea.* SADOVEANU, O. VIII 325.

Cu Patrocle *lîngă dînsa, n-avea de ce se teme.* SADOVEANU, O. VIII 327.

Adverbe sau alte construcții specifice complementului circumstanțial de mod pot avea și nuanță condițională și nuanță cauzală sau temporală iterativă.

Împreună*, tinerii lucrează mai cu spor.* SCÎNTEIA TINERETULUI, 1954, nr. 1746, p. 2.

Modul și timpul predicatului au aici importanță hotărîtoare; dacă predicatul e la condițional prezent sau perfect, caracterul ipotetic, deci de complement circumstanțial condițional, al acestor construcții nu mai poate fi pus în discuție.

Dintre timpurile indicativului evidențierea valorii condiționale a complementului este favorizată de viitor:

Rîzi tu, rîzi, Harap Alb, zise atunci Ochilă, uitîndu-se închiorchioșat, dar unde te duci, ***fără mine****, rău are să-ți cadă* (CREANGĂ, P. 244)

sau de un prezent cu valoare de viitor (vezi exemplul din GALACTION, O. I 408 de la p. 154). În asemenea cazuri, intervine însă în foarte largă măsură contextul și din acest punct de vedere este interesantă comparația dintre următoarele două exemple cu complemente care au la bază o valoare instrumentală (negativă):

— Dar nu putem face toacă, pentru că n-am luat cuțit de acasă.

— Se-nțelege, răspunse Patrocle, ***fără cuțit*** *nu facem nici o ispravă.* SADOVEANU, O. VIII 327.

Trebuie numaidecît să luăm copoii, ne încredințează moș-Vîrlan. ***Fără copoi*** *nu facem nimic!* SADOVEANU, O. VIII 162.

Amîndouă complementele construite cu prepoziția *fără* sînt echivalente cu o propoziție subordonată negativă introdusă prin conjuncția *dacă*. Valoare

[1] Vol. al II-lea, p. 215.

condițională însă nu are decît complementul *fără copoi* din cel de-al doilea exemplu, unde contextul arată clar că de aici înainte urmează să fie luați *copoii*, care constituie condiția acțiunii viitoare : ***dacă nu luăm copoii***, *nu facem nimic* sau *vom face ceva* ***cu condiția să luăm copoii.*** În primul exemplu complementul *fără cuțit* are valoare cauzală : se știe că nu am luat cuțit și ***pentru că nu avem cuțit*** *nu facem nici o ispravă* (nu se poate spune *vom face ispravă* ***cu condiția să luăm cuțit,*** întrucît nu avem de unde să-l mai luăm).

Imperfectul indicativ, care în propoziția condițională este echivalentul desăvîrșit al condiționalului perfect, nu are și în ce privește complementul condițional exact aceeași situație. În exemplele date mai sus cu predicatul la condițional perfect, nici unul nu rămîne complement condițional dacă schimbăm modul și timpul predicatului prin imperfectul indicativ (vezi exemplele din DELAVRANCEA, H. T. 55 și 175 de la p. 154 și 155). Totuși, complementul condițional poate apărea și pe lîngă un predicat la imperfectul indicativ. Lucrul e posibil mai ales cînd e vorba de auxiliarul modal *a putea*. Astfel, următorul exemplu din BOLINTINEANU, O. 464 :

Legile naturii au voit ca cei ce mor să fie uitați. ***Fără aceasta,*** *lumea nu ar fi putut exista*

poate fi transpus în forma cu predicatul la imperfectul indicativ *Fără aceasta, lumea nu putea exista*, fără ca prin aceasta să se schimbe caracterul condițional al complementului *fără aceasta*. Aceeași este situația în exemplul *Eu socot că treaba asta se putea face și* ***fără de noi*** (CREANGĂ, A. 163).

Și în alte situații se poate găsi un complement condițional pe lîngă un predicat la imperfectul indicativ, de exemplu :

D-apoi de ce mi l-a dat tata de-acasă? numai de vrednicia lui, zise spînul ; căci ***altfel*** *nu-l mai luam după mine, ca să-mi încurce zilele.* CREANGĂ, P. 216.

Important este ca intonația și contextul să excludă posibilitatea oricărui echivoc între ipoteză și o circumstanță reală.

★

Ideea de condiție se mai poate exprima în propoziție și altfel decît printr-un complement circumstanțial condițional, și anume printr-un atribut : adjectival (exprimat mai ales printr-un participiu, dar și printr-un adjectiv propriu-zis) sau substantival.

Atunci îi veni o nouă inspirație : numai ***îmbrăcat*** *țărănește, ar putea să se strecoare, fără riscul de a fi recunoscut, prin cele cîteva sate pînă la Costești.* REBREANU, R. II 208 [1].

Mai ales dacă-i pierit trebuie să-l găsesc ; căci ***viu,*** *se poate întoarce și singur.* SADOVEANU, B. 113.

Zece porci țigănești, ***cu boturi puternice,*** *ar fi rîmat, într-o jumătate de zi, toate întăriturile de pe valea Prahovei, cu rețele de sîrmă și cu «gropi de lup» cu tot.* CAMIL PETRESCU, U. N. 5.

Fenomenul nu este specific noțiunii de condiție, ci este absolut paralel cu ceea ce se întîmplă în cazul raporturilor temporale, cauzale și concesive care pot fi și ele exprimate prin atribute :

---

[1] Exemple asemănătoare se găsesc la Kr. Sandfeld și H. Olsen, lucr. cit., p. 363 și la H. Tiktin, lucr. cit., p. 156. Kr. Sandfeld și H. Olsen nu definesc funcțiunea sintactică a construcției participiale, pe cînd H. Tiktin dă exemplul la înlocuirea propoziției condiționale printr-o construcție «apozitivă», deci atributivă.

a) atribute cu nuanță temporală :

El ades ***suit*** *pe-o piatră cu turbare se-nfășoară*
În stindardul roș și fruntea-i aspră-adîncă, încrețită,
Părea ca o noapte neagră de furtune-acoperită. EMINESCU, O. I 52.

Ba ***copil*** *chiar, era să fiu sfîșiat de un buldog, care se năpustise asupra mea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 16.

b) atribute cu nuanță cauzală:

Fumul căminelor, ***zăpăcit*** *de bătaia crivățului, se zvîrcolea pe loc.* DELAVRANCEA, H. T. 249.

El, ***zelos****, primea fără a crîcni.* REBREANU, R. I 240.

Om prudent, *Busuioc trăgea mereu cu coada ochiului într-acolo.* REBREANU, R. I 136.

c) atribute cu nuanță concesivă :

Mirat *de întrebarea neașteptată, Grigore totuși răspunse cu un gest de indiferență.* REBREANU, R. I 122.

Dar ***ticălos*** *cu trupul, Jap rămase neînvins cu inima.* GALACTION, O. I 311.

În această privință trebuie discutată poziția Gramaticii Academiei R.P.R. În volumul al II-lea se recunoaște acest caracter apozițiilor de tipul celei din REBREANU, R. I 136 citată aici mai sus, arătîndu-se că unele apoziții explicative sînt echivalente cu o propoziție subordonată circumstanțială [1]. De asemenea în volumul I, în capitolul consacrat folosirii modului participiu, se spune clar că «Natura verbală a participiului permite ca acesta, păstrîndu-și funcțiunea sintactică de atribut (spațiat de mine — *M.A.*), să exprime raporturi circumstanțiale care mai pot fi exprimate și prin propozițiile circumstanțiale corespunzătoare» [2].

Situația este perfect corespunzătoare aceleia din cadrul frazei, unde și Gramatica Academiei R.P.R. recunoaște existența propozițiilor atributive circumstanțiale, «propoziții care lămuresc un substantiv exprimînd în același timp și un raport circumstanțial față de verbul propoziției regente» (raport cauzal, consecutiv, condițional, final și concesiv) [3]. De aceea atributele în discuție, care determină și ele un substantiv sau un echivalent al acestuia, exprimînd totodată un raport circumstanțial referitor la predicat, ar trebui numite, în mod corespunzător, atribute circumstanțiale, termen folosit, de exemplu, în Gramatica Academiei de Științe a U.R.S.S. [4] și care a fost propus în treacăt și pentru limba romînă în legătură cu adjectivul circumstanțial de mod [5].

Gramatica Academiei R.P.R. greșește în volumul de sintaxă nu pentru că nu discută la atribut (cu excepția apoziției) această situație, ci pentru că trece construcțiile respective în cadrul complementelor circumstanțiale.

Astfel, despre complementul circumstanțial de timp se spune că «poate fi exprimat prin ... verbe la gerunziu, participiu sau infinitiv cu prepoziție», dîndu-se pentru participiu următoarele două exemple :

Venit *în Abisinia pe la anul* 1854 ... *a luat partea episcopului catolic ... Andrei în contra lui Kașa.* GHICA, S. 256.

---

[1] Gramatica Academiei R.P.R., vol. al II-lea, p. 96.
[2] Ibidem, vol. I, p. 320.
[3] Ibidem, vol. al II-lea, p. 185, 213.
[4] Gramatica Academiei de Științe a U.R.S.S., vol. al II-lea, partea I, p. 644, 646—647.
[5] *Cum vorbim*, 1951, nr. 11, p. 31: «Indiferent cum ne vom hotărî să-l numim — atribut circumstanțial, de pildă, sau altfel, o punere la punct a problemei este necesară ....»

Scanned with OKEN Scanner

Ajuns acasă se dezmetici. BRĂESCU, C. D. 124 [1].

În capitolul consacrat propoziției temporale problema este reluată în același fel : « Ideile redate de propozițiile temporale pot fi exprimate în complemente circumstanțiale de timp prin : 1. gerunziu . . . 2. participiu », cu exemplul :

*Și-**ajuns** în țară, eu te rog,*
Fă-mi cel din urmă bine. COȘBUC, B. I. 56 [2].

La fel este prezentată situația și în ceea ce privește construcțiile participiale (și atributive în general) care exprimă nuanțe cauzale sau concesive : ele sînt considerate complemente circumstanțiale de cauză [3] sau concesive [4].

Determinarea funcțiunii sintactice a participiului e făcută deci în Gramatica Academiei R.P.R. după valoarea lui circumstanțială, neglijîndu-se cu totul considerentele de ordin formal pe care gramatica trebuie să le aibă în primul rînd în vedere.

Participiul este un mod nepersonal cu formă de adjectiv care îndeplinește în propoziție funcțiunile sintactice ale adjectivului. Gramatica Academiei R.P.R. arată că aceste funcțiuni sînt cele de atribut sau de nume predicativ [5] ; ar trebui adăugată aici și funcțiunea de complement circumstanțial de mod pe care o poate îndeplini un adjectiv [6] și deci și participiul într-un caz ca :

Dar n-am pus doară jurămînt
*Să merg **neplînsă** în mormînt !* COȘBUC, B. I. 122.

În acest exemplu participiul, ca și adjectivul într-o situație similară, este într-adevăr complement circumstanțial, referindu-se la acțiunea verbului, dar și aici păstrează o legătură cu funcțiunea de atribut prin acordul stabilit cu subiectul [7].

În cazul construcțiilor participiale discutate aici acordul este o dovadă evidentă a caracterului atributiv, întrucît accrdul nu poate exista între un complement circumstanțial de timp, de cauză sau concesiv și un alt cuvînt din propoziție (de obicei subiect). Participiul este atribut circumstanțial exprimînd o idee circumstanțială care se referă la predicat, dar nu în așa fel încît să existe o determinare directă. E drept că aceste construcții participiale sînt simțite ca substituiri ale unor propoziții subordonate circumstanțiale care determină predicatul regentei, dar în propoziție construcția participială corespunzătoare are altă situație. În fraza ***Pentru că sînt îngrădiți de lege,** ei se lasă plăcerilor* propoziția subordonată cauzală *pentru că sînt îngrădiți de lege* determină direct predicatul regentei, pe cînd în versul lui Eminescu *Ei, **îngrădiți** de lege, plăcerilor se lasă* (EMINESCU, O. I 59) determinare directă există între participiul *îngrădiți* și subiectul *ei* [8].

Confuzia pe care o face Gramatica Academiei R.P.R. provine din paralelismul existent între aceste construcții participiale și construcțiile gerunziale, întrucît gerunziul echivalent cu o propoziție subordonată circumstanțială este

---

[1] Gramatica Academiei R.P.R., vol. al II-lea, p. 127.
[2] Ibidem, p. 198.
[3] Ibidem, p. 131.
[4] Ibidem, p. 145—146 și 214.
[5] Ibidem, vol. I, p. 318.
[6] Ibidem, vol. al II-lea, p. 135.
[7] Ibidem p. 62; vezi și *Cum vorbim*, 1951, nr. 11, p. 29—31.
[8] Alf Lombard discută situația construcțiilor participiale paralele din limba franceză, arătînd că « participiul este, propriu-zis, predicat *și* (cursiv în text—*M.A.*) atribut » (Alf Lombard, lucr. cit., p. 35).

Scanned with OKEN Scanner

și în frază complement circumstanțial. Deosebirea aceasta dintre funcțiunile sintactice ale participiului și ale gerunziului e în strînsă legătură cu valoarea modurilor respective : gerunziul este un mod nepersonal întrebuințat mai ales ca adverb [1] și care « exprimă acțiunea în desfășurare » [2], pe cînd participiul exprimă acțiunea suferită de un subiect prezentînd-o, sub formă de adjectiv, ca terminată [3] și deci atribuind-o unui substantiv (sau unui substitut al acestuia) ca o calitate mai mult sau mai puțin durabilă. Iată un exemplu în care cele două construcții apar față în față, cea gerunzială cu funcțiune de complement circumstanțial, cea participială cu funcțiune de atribut circumstanțial :

Cred că senzația aceasta împacă un sentiment fundamental : ***atacînd****, îți alegi tu, parcă, moartea ;* ***urmărit*** *de altul și* ***ajuns*** *din urmă, moartea ți-e impusă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 276.

Deși nu e vorba de acțiuni trecute, participiile *urmărit* și *ajuns* dau impresia unor calități ale persoanei a doua singular cu valoare generală (care în propoziție e complement indirect). Și mai clar se vede ideea de calitate la construcțiile participiale echivalente cu o propoziție subordonată circumstanțială care ar avea predicatul la viitorul diatezei active :

*Și-***ajuns** *în țară, eu te rog,*
Fă-mi cel din urmă bine ! COȘBUC, B. I. 56.

Participiul *ajuns* este aici echivalent cu *cînd vei ajunge*, dar cu sensul « cînd te vei găsi în calitatea de om ajuns în țară ».

Am discutat în mod deosebit problema participiului, deoarece în legătură cu el am constatat greșeli de interpretare în Gramatica Academiei R.P.R. Atributul circumstanțial poate fi exprimat însă și prin adjective propriu-zise și prin atribute substantivale, mai ales prin apoziții [4]. Caracteristica tuturor este că determină ca atribute un substantiv sau un substitut al acestuia, exprimat sau subînțeles, cu funcțiune sintactică mai ales de subiect, dar și de altă parte de propoziție (vezi exemplul din CAMIL PETRESCU, U. N. 276 de mai sus), exprimînd în același timp o idee circumstanțială referitoare la predicat. De aceea, ca sens atributele circumstanțiale corespund unor complemente circumstanțiale exprimate prin construcții gerunziale cu verbul copulativ *fiind* [5] sau unor propoziții subordonate circumstanțiale propriu-zise sau atributive circumstanțiale.

Dintre gramaticile curente ale limbii romîne, Gramatica acad. Al. Rosetti și J. Byck [6] nu pomenește nicăieri de asemenea construcții. Acad. Iorgu Iordan discută în « Gramatica limbii romîne » contragerea frazei prin construcții parti-

---

[1] Gramatica Academiei R.P.R., vol. I, p. 310.
[2] Ibidem, p. 320.
[3] Ibidem, p. 318.
[4] De aceea e cu atît mai greșită poziția acelora care consideră această funcțiune a participiului ca o dovadă a valorii lui verbale, cum fac R. Ocheșeanu și L. Vasiliu în articolul *Despre valoarea verbală și adjectivală a participiului*: « Tot în calitate de verb, participiul exprimă raporturi circumstanțiale, echivalînd cu propozițiile respective:

Alte măști, aceeași piesă,
Alte guri, aceeași gamă,
Amăgit *atît de-adese*
Nu spera și nu ai teamă. EMINESCU, Glossa » (în *Limba romînă*, 1954, nr. 6, p. 16).

[5] Pe lîngă acest verb cuvintele respective (adjective, participii sau substantive) ar avea rolul de nume predicativ, care nu poate deveni decît atribut în lipsa copulei.
[6] Al. Rosetti și J. Byck, lucr. cit.

cipiale, fără a le defini funcțiunea în propoziție [1]; în «Limba romînă actuală» însă, ocupîndu-se de aceste construcții, face observația că «șanse mari de răspîndire au formulele cu subiect identic pentru verbul din construcția participială și cel din propoziția următoare..., pentru motivul că participiul face impresia unui atribut adjectival» [2] (spațiat de mine — *M.A.*).

Tiktin generalizează termenul de construcție apozitivă și pentru construcția gerunzială sau participială care reprezintă «substituiri de dependente» [3]; această calificare, justă, a construcțiilor în discuție se găsește și în studiile de gramatică referitoare la alte limbi [4].

Cred însă că termenul cel mai potrivit, ca specializat pentru această situație și paralel cu termenul folosit în cadrul frazei, este acela de «atribut circumstanțial», care e folosit și de Gramatica Academiei de Științe a U.R.S.S. pentru construcțiile absolut corespunzătoare din limba rusă [5].

★

Alt mod nepersonal cu ajutorul căruia se realizează construcții echivalente, între altele, cu propoziții subordonate circumstanțiale este gerunziul. În volumul I al Gramaticii Academiei R.P.R. se arată că gerunziul se întrebuințează ca circumstanțial de mod, de cauză, condițional și de timp [6]; din volumul al II-lea reiese că poate fi și circumstanțial concesiv [7]. Dintre toate acestea, cea mai obișnuită funcțiune este cea de circumstanțial de mod. Interesant este însă că, pe cîtă vreme în funcțiunea de complement circumstanțial de cauză, de timp, condițional și concesiv construcțiile gerunziale corespund exact propozițiilor circumstanțiale cauzale, temporale, condiționale și concesive, între propoziția circumstanțială de mod și gerunziul circumstanțial de mod nu există decît rareori paralelism.

Astfel, gerunziul circumstanțial de mod poate corespunde numai unei propoziții de mod introduse prin *fără să* (în acest caz gerunziul are prefixul negativ *ne-*):

Într-un tîrziu, ***nerădicînd***
De jos a ta privire:
«Eu simt că voi muri-n curînd» (COȘBUC, F. T. 7)

sau unei anumite propoziții modale comparative condiționale:

Încetul cu încetul, ***dezmeticindu-se*** *parcă, începură să-și despice pățaniile și să le cîntărească.* REBREANU, R. I 273.

Afară de acestea, nici unul dintre celelalte tipuri de propoziții circumstanțiale de mod nu poate corespunde unui gerunziu. De pildă:

Fata asculta cu toate urechile și făcu ***precum o învață calul.*** ISPIRESCU, L. 18 [8].

Tot astfel gerunziile cu funcțiune de circumstanțial de mod nu pot fi transformate în predicate ale unor propoziții circumstanțiale de mod. Iată exemplele citate de Gramatica Academiei R.P.R. la această funcțiune a gerunziului [9]:

[1] Iorgu Iordan, lucr. cit., p. 233—234.
[2] Iorgu Iordan, *Limba romînă actuală, O gramatică a «greșelilor»*. Ediția a II-a. București, 1948, p. 455—456.
[3] H. Tiktin, lucr. cit., p. 129, 155, 156 și 157.
[4] Alf Lombard, lucr. cit., p. 16, 34.
[5] Gramatica Academiei de Științe a U.R.S.S., vol. al II-lea, partea I, p. 644, 646—647.
[6] Gramatica Academiei R.P.R., vol. I, p. 320.
[7] Ibidem, vol. al II-lea, p. 145.
[8] Ibidem, p. 203—206.
[9] Gramatica Academiei R.P.R., vol. I, p. 320; vezi și vol. al II-lea, p. 135.

Scanned with OKEN Scanner

Arătarea creşte, creşte mereu, ***sfîrîind*** *semeaţă şi* ***alunecînd*** *cu eleganţă maiestoasă către peron.* CARAGIALE, O. I 80.

Privea ***zîmbind*** *la cazna lor.* SLAVICI, PĂD. 51.

Adierile uşoare de vînt intrau, ***rătăcind****, ca răsuflările umbrelor celor duşi.* SADOVEANU, O. I 274.

În toate aceste exemple gerunziul circumstanţial de mod este echivalent mai degrabă cu o propoziţie coordonată copulativă : *Privea la cazna lor şi zîmbea. Adierile uşoare de vînt intrau şi rătăceau* etc. Chiar un exemplu pe care-l dă Tiktin ca substituire a unei propoziţii de mod prin construcţie gerunzială e în aceeaşi situaţie :

Era drept dragul de văzut cum se învîrteau în aer straturile de puşcă, ***lovind*** *cîte două-trei tidve deodată* (N. GANE) [1].

Propoziţia copulativă corespunzătoare gerunziului poate fi principală :

Tu-l vezi sărman, şi tremuri
Să-l mîngîi în nevoi,
Şi mergi cu el alături
Cîntînd *pe lîngă boi* (CCŞBUC, F. T. 43)

sau secundară :

Ar voi în a lui braţe să o ţină-n veci de veci,
Dezgheţînd *cu sărutarea-i raza ochilor ei reci.* EMINESCU, O. I 162.

Echivalenţa aceasta curioasă între o parte secundară de propoziţie şi o propoziţie coordonată se explică prin faptul că gerunziul circumstanţial de mod exprimă o acţiune care însoţeşte acţiunea predicatului, constituind, după cum arată Gramatica Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., « un fel de predicat secundar » [2].

Acţiunea secundară exprimată de gerunziu poate fi simultană, uneori confundată cu acţiunea predicatului, alteori posterioară sau precedentă ; acţiunile din propoziţiile copulative pot fi şi ele simultane sau succesive [3]. Cel mai clar se vede ideea de coordonare copulativă în cazul unei acţiuni posterioare :

Oamenii se mişcau în juru-ne, şopteau : lumînările se aprinseră ***rumenind*** *toate chipurile.* SADOVEANU, O. VIII 12.

Cînd marchează o acţiune simultană cu acţiunea predicatului, gerunziul poate avea atît valoare temporală (deci corespunde unei propoziţii subordonate temporale), cît şi valoare modală, în care caz corespunde unei propoziţii coordonate. Pentru distingerea acestor două valori e necesar să se ia în consideraţie importanţa acţiunilor exprimate de verbul predicat şi de gerunziu. Exemplul din SLAVICI, PĂD. 51, citat mai sus după Gramatica Academiei R.P.R., poate fi interpretat în sensul că gerunziul corespunde unei coordonate copulative : *Privea* ***zîmbind*** *la cazna lor = Privea la cazna lor* ***şi zîmbea***, pe cînd în următorul exemplu din SADOVEANU, O. VIII 9, gerunziul nu poate fi echivalat decît cu o propoziţie temporală aflată într-un raport de simultaneitate cu regenta :

Aceleaşi şi aceleaşi lucruri i le spuneam în felurite chipuri, şi amîndoi zîmbeam ***privindu-ne*** [= amîndoi zîmbeam *în timp ce* (sau *cînd*) *ne priveam*].

Gerunziul corespunde unei propoziţii coordonate numai atunci cînd cele două acţiuni simultane sînt egale ca importanţă sau cînd acţiunea exprimată de gerunziu e mai puţin importantă :

---

[1] H. Tiktin, lucr. cit., p. 153.
[2] Vol. al II-lea, partea I, p. 652.
[3] Gramatica Academiei R.P.R., vol. al II-lea, p. 157.

Scanned with OKEN Scanner

Apa susura dulce — și din cînd în cînd și plopii fremătau lin, ***scînteindu-și*** *frunzele în lumină.* SADOVEANU, O. VIII 34.

Sînt copii. Cu multe sănii,
De pe coastă vin ***țipînd****, —*
Și se-mping și sar ***rîzînd****.* CCȘBUC, F. T. 63.

Cînd acțiunea exprimată de gerunziu precedă acțiunea verbului-predicat, gerunziul are de cele mai multe ori valoare temporală. Totuși, Gramatica Academiei de Științe a U.R.S.S. susține cu un asemenea exemplu din limba rusă valoarea de « predicat secundar » a gerunziului care exprimă o acțiune accesorie în raport cu acțiunea predicatului ; fraza *scoțînd din buzunar chibriturile, el a aprins lumînarea* este transformată aici în *el a scos din buzunar chibriturile și a aprins lumînarea* [1].

★

Cele arătate mai sus au încercat să tăgăduiască superioritatea propozițiilor subordonate asupra părților de propoziție.

După cum afirmă atîția cercetători, propozițiile subordonate nu sînt decît părți ale propoziției regente pe care o însoțesc în formă de propoziție [2]. Unii lingviști, ca John Ries, le neagă chiar caracterul de propoziții : « Așa-numitele propoziții subordonate... nu sînt propoziții, ci părți de propoziție » și « formează trecerea de la grupul de cuvinte la propoziție »[3] ; Ries admite termenul de propoziții numai pentru propozițiile principale, urmînd ca ele să fie numite pur și simplu « propoziții », iar pentru propozițiile subordonate propune termenul *Gliedsätze* « propoziții-membre », în opoziție cu *Satzglieder* « membre (= părți) de propoziție » [4].

În cadrul frazei se găsesc, printre subordonate, aceleași categorii din cadrul propoziției, și invers.

Dacă în unele limbi se întîmplă să lipsească un element dintr-o serie (se pare că aceasta este situația limbii ruse, care nu are un complement consecutiv corespunzător propoziției consecutive) [5], aceasta nu trebuie să ducă la o teorie asupra capacității propoziției de a reda situații mai complexe decît partea de propoziție. Cu atît mai mult nu trebuie făcută o asemenea afirmație în necunoașterea unei categorii existente.

Dar conștiința corespondenței dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție nu trebuie să aibă ca urmare neglijarea specificului sintactic al diferitelor propoziții și părți de propoziție.

În frază, raporturile sintactice sînt exprimate în primul rînd prin conjuncții ; în propoziție rolul conjuncției îl îndeplinește uneori prepoziția. De exemplu, un raport final exprimat în frază prin conjuncția *ca să* se exprimă în propoziție prin prepozițiile *pentru a* și *spre a* + infinitivul, sau *pentru, spre, în, după, la* + un substantiv [6] :

Ca să vad-un chip*, se uită*
Cum aleargă apa-n cercuri. EMINESCU, O. I 72.

---

[1] Vol. al II-lea, partea I, p. 652.
[2] Alf Lombard, lucr. cit., p. 38—39; vezi și N. S. Pospelov, *O grammaticeskoi prirode slojnogo predlojeniia,* în *Voprosî sintaksisa sovremennogo russkogo iazîka,* Moscova, 1950, p. 321—337.
[3] J. Ries, *Was ist ein Satz,* Praga, 1931, p. 52.
[4] Id. ib., p. 53.
[5] Gramatica Academiei de Științe a U.R.S.S., vol. al II-lea, partea I, p. 105.
[6] Gramatica Academiei R.P.R., vol. al II-lea, p. 132—133 și 202—203.

Să cer un semn, iubito, spre-a nu te mai uita? EMINESCU, O. I 127.

Construcțiile gerunziale corespunzătoare predicatului unei propoziții subordonate nu sînt însoțite de conjuncții (de aceea și raportul respectiv e exprimat uneori mai confuz), dar pot fi însoțite de adverbe care intră în locuțiuni conjuncționale specifice propoziției corespunzătoare: de exemplu, *chiar* pentru *chiar dacă*:

Dar chiar presupunînd că ar fi cum zici d-ta, imputarea sau ocara d-tale n-ar privi pe țăranul nostru, ci pe cei ce l-au emancipat numai de formă, și l-au lăsat, în fapt, mai încătușat ca pe vremea robiei. REBREANU, R. I 40.

Pe de altă parte, conținutul unei propoziții circumstanțiale poate fi exprimat în propoziție prin construcții cu altă funcțiune, atributive, iar ideea exprimată printr-un gerunziu circumstanțial de mod poate fi redată în frază printr-o propoziție coordonată.

În acest sens cred că trebuie înțeleasă afirmația din Gramatica Academiei de Științe a U.R.S.S. că «unele tipuri de propoziții subordonate (de exemplu, cele comparative, condiționale, consecutive, concesive, diferite forme de temporale etc.) nu au o analogie directă cu aspectele corespunzătoare ale circumstanțialului ca parte secundară de propoziție»[1].

Criticînd încercările de căutare a unui paralelism mecanic, Gramatica Academiei de Științe a U.R.S.S. arată că alta este problema «sinonimiei» dintre părțile de propoziție și propozițiile subordonate, care merită să fie studiată[2].

Articolul de față nu a atins decît unele aspecte ale acestei probleme complexe.

[1] Vol. al II-lea, partea I, p. 103.
[2] Ibidem, p. 105.

Scanned with OKEN Scanner

STUDII DE GRAMATICĂ
Vol. I, 1956

IZOLAREA SUBORDONATELOR ÎN PROZA ARTISTICĂ CONTEMPORANĂ

DE

GH. BULGĂR

Cercetările noi asupra particularităților sintactice ale frazei moderne, îndeosebi asupra construirii artistice a frazei, au subliniat diferența considerabilă dintre normele tradiționale și inovațiile adesea surprinzătoare, introduse de scriitori, pentru a obține efecte expresive originale.

Se pare că în proza artistică contemporană există o tendință vizibilă spre dinamism prin fragmentarea unității frazei și chiar a propoziției. Adesea prin intervenția subiectivă a scriitorilor, cînd e vorba de stări afective intense, sintaxa frazei devine o noțiune elastică. La baza construirii multor fraze, în stilul modern, se află nu corespondența strictă dintre judecată și propoziție, ci libertatea și îndrăzneala [1] de a transpune în scris neregularitățile limbii familiare, așa cum e ea folosită de diverși eroi. De aici apar enunțări scurte, frînturi de fraze, propoziții monomembre și izolări ale unor părți sintactice care e logic să formeze un întreg.

Organizarea sintactică nouă a materialului limbii vădește tendința de a evita clișeele și exprimarea plată [2]. Construcțiile gramaticale neobișnuite, cum sînt, de exemplu, izolarea părților de propoziție și a propozițiilor subordonate dependente de regenta lor sînt soluții cerute adesea de conținutul narațiunii. Astfel de construcții ar putea părea, cercetînd formal problema, abateri de la legile gramaticale [3]. Trebuie să remarcăm însă că astfel de construcții reprezintă numai în parte ceva nou în literatura contemporană. Încă din antichitate s-a remarcat valoarea expresivă a stilului discontinuu, rezultat din fragmentări și izolări ale părților sintactice formînd un întreg [4].

---

[1] N. I. Șvedova, *K voprosu ob obșcenarodnom i individualnom v iazîke pisatelia. Voprosî iazîkoznaniia*, 1952, nr. 2, p. 104.

[2] I. Iordan, *Stilistica limbii romîne*. București, 1944, p. 240; Marouzeau, *Précis de stylistique française*. Paris, 1950, p. 167; F. Brunot, *La pensée et la langue*. Paris, 1922, p. 33.

[3] Toate gramaticile noastre, inclusiv recenta Gramatică a Academiei R.P.R., văd în subordonate părți strîns legate de regenta lor. La fel sînt considerate subordonatele în vasta lucrare a acad. I. Iordan, *Limba romînă contemporană*, Manual pentru instituțiile din învățămîntul superior. București, 1954, p. 712.

[4] Demetrios, *Tratatul despre stil*. Iași, 1943, p. 144.

Scanned with OKEN Scanner

Lipsa de corespondență dintre judecată și expresie, dintre propoziție și conținut logic, reprezintă în realitate o exteriorizare, o transcriere a unor procese afective specifice. Dorința de a impresiona și de a atrage atenția asupra unor anumite părți ale comunicării capătă viață astfel în limba artistică prin anumite procedee de stil speciale. Printre acestea, construcțiile nominale s-au bucurat de un interes special [1].

În cele ce urmează mă voi opri asupra unui aspect al stilului artistic, anume asupra procedeului izolărilor, în special asupra izolării subordonatelor de regenta lor, fapt gramatical de care se leagă o vădită intenție stilistică a autorului.

★

În forma cea mai simplă și, cred, cea mai răspîndită azi, întîlnim izolarea părților de propoziție de elementul pe care îl determină :

Nu-mi dai o coajă de ou? ***Pentru fiu-meu, pentru Vasile!*** STANCU, D. 27.

Se apucase să sape un gropan. ***De mult.*** *Fîntîna cu apă bună era departe de casa lui.* PREDA, Î. 157.

Deschizînd foaia de strajă a primului tom am dat de versuri scrise cu creionul. ***Foarte demult*** *închise ca într-o raclă a uitării.* SADOVEANU, E. 5.

A treia zi — nu se luminase de ziuă — mă sculai. Repede la platou. Ascultai. Nimic. Oltul venise mare. ***Ca un popor revoltat.*** DELAVRANCEA, V. V. 264.

În primele trei exemple și în partea finală a ultimului, pauza care intervine (prin punct) între părțile strîns legate între ele dă fiecărei unități mici un caracter de independență și o scoate în relief. Partea a doua a citatului îndeplinește un rol de precizare, dar și de completare a ceea ce s-a enunțat înainte. Logic ea nu are un înțeles de sine stătător ; numai în legătură cu ceea ce s-a afirmat putem înțelege partea finală a fiecărui citat : *Pentru fiul meu, pentru Vasile* (ex. I). *Foarte de mult închise ca într-o raclă a uitării* (ex. al III-lea). *Ca un popor revoltat* (ex. al IV-lea). Din punctul de vedere al corespondenței dintre judecată și exprimare, aceste fragmente nu pot fi unități de sine stătătoare. Totuși, în stilul specific autorilor citați, ele apar ca propoziții independente, manifestări ale intenției de a sublinia caracterul afectiv al comunicării. Concentrarea, elipsa și izolarea care se întîlnesc în același timp în aceste exemple, subliniază aspectul dinamic al narațiunii, fără să împiedice funcțiunea de comunicare a limbii.

Generalizarea acestui fel de construcții în literatura universală a demonstrat că aceste intervenții subiective ale autorilor în organizarea materialului limbii sînt elemente pozitive atunci cînd reușesc să redea în chip realist un anumit conținut de idei ; ele servesc în special să caracterizeze un personaj sau să sugereze o stare afectivă puternică. Enunțarea lapidară, care pune un accent deosebit tocmai asupra părților considerate secundare de către gramatică, se opune procedeului clasic al descrierilor, în care fraza amplă e menită să evoce o desfășurare de sentimente și de argumente ale autorului. Procedeul izolărilor a căpătat o considerabilă extindere de aproape o sută de ani [2], ceea ce a îndemnat pe unii

[1] Alf Lombard, *Les constructions nominales dans le français moderne*, Uppsala și Stockholm, 1930, p. 1; G. Herczeg, *Stile nominale nella prosa italiana contemporanea*, *Acta linguistica Academiae scientiarum Hungaricae*, 1954, nr. 1—2, p. 171 și urm.

[2] Alf Lombard, lucr. cit., p. 1—2; G. Herczeg, lucr. cit., p. 171.

Scanned with OKEN Scanner

cercetători în domeniul gramaticii și al stilisticii să analizeze acest aspect din punctul de vedere al valorii lui stilistice.

Fapte ca cele citate în exemplele de mai sus ne arată că și în literatura noastră artistică fraza modernă a devenit din ce în ce mai elastică. Întîi, au început să fie izolate propozițiile care făceau parte dintr-o frază cu coordonate. Acest fapt apare încă de la începutul literaturii noastre artistice : la Negruzzi, Alecsandri, Eminescu și, mult mai des, la Caragiale, Vlahuță, Delavrancea :

El [Kisselef] *concepuse ideea unirii principatelor într-o Dacie.* ***Dar evenimentele politice erau contrarii.*** BOLINTINEANU, O. 234.

Dacă a zburat pălăria, firește că a zburat cu pamblică și cu bilet cu tot. ***Dar avea bilet . . .*** CARAGIALE, O. I 268.

Aicea-s toate bogățiile. ***De aceea au și umblat atîtea neamuri să pună mîna pe noi. Da nu ne-am dat.*** VLAHUȚĂ, C. L. 171—172.

Pentru că procedeul este vechi și de mare circulație, el a ajuns să fie consemnat și în Gramatica Academiei R.P.R. În astfel de izolări « autorul ține să accentueze nuanța de independență a propozițiilor »[1].

Aspectul divizării frazei cu coordonate nu se reduce însă numai la atît. Ori de cîte ori o propoziție coordonată e desprinsă din întregul logic de care ține, ea concentrează asupra ei accentul stilistic și indică astfel rolul important pe care conținutul ei îl joacă în procesul comunicării. Ca aspect avem a face cu o propoziție independentă introdusă prin conjuncție. Situarea coordonatei pe un plan nou ne arată că asupra ei se îndreaptă intenția de a scoate în evidență amănuntul pe care ea îl comunică. Preocuparea autorului de a insista asupra anumitor părți ale frazei se manifestă deci prin segmentarea frazei, prin tratarea ca independente a părților ei și prin scoaterea în evidență a conjuncțiilor plasate la început de propoziție. Aceste conjuncții subliniază natura completării aduse de propozițiile izolate prin procedeul fărîmițării frazei.

*

Libertatea scriitorului de a modela schemele sintaxei normative după necesități expresive a mers însă mai departe. În proza contemporană găsim numeroase exemple de izolare a propozițiilor subordonate. Deși despre subordonate toate gramaticile existente spun, în mod categoric, că ele formează împreună cu regenta un tot indivizibil, deci o subordonată, după normele gramaticale, nu poate fi separată niciodată de regenta ei, la scriitori ea poate totuși constitui o unitate formal de sine stătătoare. Organizarea frazelor capătă o formă nouă prin separarea subordonatelor de regenta lor, ca în aceste exemple :

Vocea lui e tristă, tremurătoare, parcă ar dîrdîi de frig. Dar este și mustrătoare în același timp. ***Ca și cum le-ar face o vină celorlalți băieți.*** *Nimeni nu i-a cerut deslușire. Dar el vrea să aducă vorba despre asta.* ***Ca să aibă de ce petrece.*** *Dar li-i lene să-și descleștește fălcile.* CĂLUGĂRU, L. 15.

Uniți-vă pentru înfrățire și pace. ***Ca să aibă în sfîrșit răgaz neamurile să-și aducă fiecare tributul de bine la progresul umanității.*** SADOVEANU, E. 12.

Cel mai puțin nerăbdător era eroul însuși. Un calm de statuie. ***Ca și cum nimic nu i se întîmplase în noaptea trecută.*** EFTIMIU, N. 80.

---

[1] Gramatica Academiei R.P.R., vol. al II-lea, p. 297.

E un nestatornic și un mincinos. ***Cum sînt poeții. Cum era maiorul Șerbănescu.*** PAS, L. I 327.

Mă gîndesc cu bucurie că nu m-am înșelat. ***Că probabil femeia mă iubește.*** CAMIL PETRISCU, U. N. 216.

Desigur a voit s-o dreagă, să mă înșele. ***Să cred eu că nu s-a gîndit la mine.*** DELAVRANCEA, H. T. 68.

În toate aceste exemple, principiul legăturii stabilite în cadrul frazei e răsturnat. Legăturile vechi dintre părțile frazei sînt rupte și subordonatele ajung, cel puțin din punct de vedere formal, pe un plan de egalitate cu propozițiile independente. Dar prin astfel de abateri de la norma gramaticală, funcțiunea de comunicare a limbii nu e slăbită ; de aceea aceste izolări sînt posibile. Normal ele apar astfel numai în condițiile cerute de conținutul operei, atunci cînd autorul vrea să creeze o impresie de dramatism. În asemenea cazuri, arta literară pune în lumină rolul deosebit al punctuației ca « auxiliar al sintaxei »[1].

Izolările sintactice se bizuie, în primul rînd, pe intenția artistică a autorului preocupat să caracterizeze pe eroii săi. În stilul lor oral întîlnim construcții particulare, neconforme cu normele gramaticii, între care și multe izolări care reprezintă imaginea unei dezmembrări a frazei gramaticale. « Stilul fărîmițat e mai potrivit cu acțiunea și se mai numește și stil « dramatic » ; într-adevăr, fraza cu structura discontinuă, întreruptă, dă mișcare acțiunii. »[2]

Afirmația aceasta a lui Demetrios rămîne valabilă nu numai pentru construcții stilistice cum sînt fraza nominală, propoziția monomembră sau stilul indirect liber de care s-au ocupat, pe larg, pînă acum cercetătorii, dar și pentru procedeul izolării unor părți ale frazei, în special a subordonatelor de care ne ocupăm în acest articol.

În privința aspectului gramatical și stilistic al izolărilor ilustrate prin exemplele de mai sus, vom discuta: *a.* forme și cazuri de izolare a subordonatelor; *b.* cauzele și influențele care le-au determinat; *c.* limitele stilistice ale acestui procedeu; *d.* consecințele teoretice și practice care decurg din izolarea subordonatelor.

A. FORME ȘI CAZURI DE IZOLARE A SUBORDONATELOR

În diversitatea faptelor de limbă se oglindesc aspectele multilaterale ale stărilor sufletești individuale; anumite situații specifice cer scriitorului mlădierea limbii atunci cînd el intenționează să pună în relief amănuntele desfășurării unei acțiuni. În exemplul dat din Călugăru se vede cum stilul discontinuu sugerează un proces psihic complicat: sentimentele de șovăire, de teamă, de ezitare aduc în planul narațiunii amănunte care abat fraza scriitorului de la forma uzuală a construcției sintactice. În loc de a realiza deci o corespondență logică între conținut și formă, prin aplicarea cunoscutelor norme gramaticale, pentru a avea astfel de fraze: *Vocea lui e tristă, tremurătoare, parcă ar dîrdîi de frig, dar este și mustrătoare în același timp, ca și cum le-ar face o vină celorlalți băieți. Nimeni nu i-a cerut deslușirea, dar el vrea să aducă vorba despre asta, ca să aibă de ce petrece*, scriitorul

[1] Gramatica Academiei R.P.R., vol. al II-lea, p. 8.

[2] Demetrios, lucr. cit., p. 143. În alt loc, același autor precizează că « figura numită fărîmițare dă stilului forță; același lucru se poate spune și despre fraza cu structura complet fărîmițată » (p. 203). Fraza discontinuă (fie că e numită τὸ διαλελυμένον σχῆμα fie ἡ διηρημένη ἑρμενεία) a preocupat pe cercetătorii literari din antichitate, începînd cu Aristotel (*Retorica*, III, 12); cf. și *Tratatul despre sublim*, XIX și XXI.

a aplicat cu totul alte principii în construirea frazelor; el a izolat subordonatele pentru a accentua conținutul lor. Astfel de intervenții ale scriitorilor ilustrează bine reacția stilului artistic față de clișeele literare de circulație generală, față de gramatica tradițională strîns legată de logică. « *Logica reduce la cîteva scheme generale întreaga diversitate vie a tipurilor de propoziții* », observă just V.V. Vinogradov [1]. Scriitorii în general se opun « tiraniei uzului »; ei fac eforturi pentru a reînnoi exprimarea artistică, « combină noi forme și într-un fel ei sînt spărgători de clișee » [2].

Prin intervenția scriitorului, fraza apare într-o formă care oglindește ceea ce Ibrăileanu numea « dezlănțuirile primare ale sufletului omenesc » (ca în exemplele luate din Pas, Eftimiu, Călugăru) «sau reflexivitatea» în care intervenția subiectivă a scriitorilor subliniază, îngroașă notele relatării (ca în exemplele luate din M. Sadoveanu, Camil Petrescu, Delavrancea).

Bineînțeles că și alte subordonate pot apărea în funcțiune de independente. Întocmai ca o finală sau comparativă, scriitorul, după împrejurări, poate izola și o temporală, cauzală, consecutivă, concesivă. Iată la Vlahuță o condițională izolată:

În fiecare vară pleacă la băi în străinătate. ***Dacă-i dă mîna . . . ba bine că nu!*** VLAHUȚĂ, F. R. 125.

Într-un reportaj recent găsim o cauzală izolată pentru a sugera stilul oral:

Omul pe care l-am ascultat vorbind în tren se agită acuma ca argintul viu în jurul uriașului cuptor de topit fontă. ***Fiindcă fostul argat e acum primtopitor.*** P. Vintilă, în GAZ. LIT. 1955, nr. 9, p. 4.

Și temporale pot apărea izolate, ca în acest exemplu:

În fața atîtor eșecuri, aproape că pierdusem gustul vieții și nu mă mai interesa nimic din ce se petrece în lume. ***Cînd deodată aflu de existența d-tale.*** BOGZA, A. Î. 442.

Asemenea cazuri de izolare pun în evidență faptul că în proza artisitică contemporană propozițiile subordonate pot constitui unități de sine stătătoare, așa cum în operele mai vechi întîlnim în această situație mai ales coordonate și, mai aproape de epoca noastră, părți de propoziție izolate de cuvîntul pe care-l determină.

Există și unele deosebiri între părțile de propoziție și propozițiile subordonate izolate. În vreme ce atributul poate apărea izolat de cuvîntul pe care îl determină, subordonatele relative apar foarte rar izolate de regenta lor, pentru că legătura dintre cele două părți ale frazei este atît de strînsă, încît cu greu putem concepe o pauză între ele. Mai ales izolarea relativelor dă un caracter artificial stilului artistic :

Sînt și ostași teferi care întind mîna. ***Care ca și răniții, ca prizonierii, se dedau cîteodată la furtișaguri.*** PAS, L. I 326.

Mă uit cu spaimă la zidurile de aici . . . cu ură la moșnegii și babele acestea care pe atunci erau copii. ***Care făceau parte din alaiul*** *ce-l întovărășea pe Beethoven cînd ieșea din casă.* CEZ. PETRESCU, R. E. II 176.

Existența unor astfel de construcții [3] se leagă : *a.* de faptul că aici relativul are valoare de pronume personal sau demonstrativ (aceeași situație o găsim în limba latină, la scriitorii clasici, și în limba noastră veche) ; *b.* de analogia cu izolarea celorlalte subordonate ; *c.* de formele similare care circulă în stilul

[1] V. V. Vinogradov, *Nekotorîe zadaci izuceniia sintaxiki prostogo predlojeniia, Voprosî iazîkoznaniia*, 1954, nr. 1, p. 6.

[2] J. Marouzeau, lucr. cit., p. 170.

[3] Am dat alte exemple de acest fel în: *Despre propozițiile relative, Cum vorbim*, 1952, nr. 4.

oral, în limba populară. În limba populară *care* și *că*, tocmai pentru că au mare frecvență (*că* are și o bogăție considerabilă de sensuri) revin des în vorbire. Dar și la scriitori *care* repetat vădește sărăcie stilistică:

Dar Pitcoace era asemeni luntrașului **care** *mișca lopețile și-și purta barca peste ape, și pe timp frumos, la fel ca pe furtună.* **Care** *nu cunoștea puterea și drumul valurilor,* **care** *nu ocolea și nici nu cunoștea adîncimea și pericolul vîrtejurilor iscate din adînc,* **care** *nu simțea din depărtare mugetul temut al furtunii dezlănțuite în larg și* **care** *nu știa că, deși fără urmă, și apele au drumuri către zarea lor.* **Care** *nu se pricepea cum să îmblînzească puterea vînturilor . . .* MIHALE, o. 168—169.

Construcții similare sînt folosite imediat pe paginile următoare, ceea ce vădește intenția autorului de a organiza sui generis construcția frazelor.

Pronumele relativ echivalent aici cu *și el* sau *acesta* face ca înțelesul acestor izolări să se apropie de cazurile similare de construcții sintactice întîlnite, de exemplu, la Neculce:

Și Nicolai vodă au făcut pre Constantin vodă, **carele** *au fost domn aice la noi în Moldova în anii de la zidirea lumei* 7242. **Carele** *se trage de pre strămoașă-sa neam din domnii cei vechi moldovenești.* NECULCE, CR. I 21.

Se știe că în stilul cronicarului nostru se oglindește cel mai fidel vorbirea maselor populare; construcții ca cele de mai sus sînt deci firești și nu distonează cu stilul general al autorului. De la Neculce însă, scriitorii, prin continue eforturi de prelucrare artistică a limbii vorbite, au ridicat stilul artistic la o mare capacitate expresivă, evitînd construcțiile arhaice și tinzînd spre o tot mai mare bogăție și varietate. Construcțiile de felul celor citate mai sus dau impresia limitării mijloacelor expresive ale limbii. Scriitorii evită șablonul. Proza contemporană aplică procedee noi în domeniul creației artistice, căci conținutul de idei cere bogăție, noutate și originalitate. Structura frazei moderne arată limpede posibilitățile de înnoire și îmbogățire continuă a limbii artistice.

Dar cînd vorbim de izolarea subordonatelor, nu e cazul să popularizăm construcțiile artificiale, introduse de scriitori, fără ca un conținut specific de idei să reclame anumite particularități sintactice. Exemplele valabile din punct de vedere artistic, cerute de conținut, de intenția caracterizării, ne demonstrează că «neregularitățile sintactice» corespund unor stări emotive specifice. În asemenea cazuri «neregularitățile unei limbi slujesc indirect expresivitatea prin simplul fapt că dau varietate expunerii. Nimic mai monoton decît repetarea acelorași forme; or, regularitatea implică repetarea. Să ne imaginăm o franceză în care toate verbele s-ar conjuga ca *marcher* și în care toate numele de acțiune s-ar termina în *-tion:* ratification de la convention pour la suppression des prohibitions à l'importation et à l'exportation[1]».

Mai mult decît oricine, scriitorii știu că forma rămîne adesea în urma conținutului, că avem adesea prea puțin forme pentru o mare bogăție de idei și de sentimente. De aceea, pe lîngă formele uzuale în limba literară, ei recurg la construcții care potențial există în limba vorbită. De aici scurtimea frazelor, elipsele, repetițiile, stilul indirect liber și pînă la urmă chiar și izolările subordonatelor. În felul acesta punctuația, de care se leagă adesea marcarea intonației, poate foarte bine diferenția stilul. O atitudine sau un fapt sînt scoase din zona obscură pentru a fi trecute pe primul plan cînd, de pildă, subordonatele capătă o formă de

[1] Ch. Bally, *Linguistique générale et linguistique française*, Berna, 1950, ed. a III-a, p. 364—365.

independen'e. Conjuncția atrage asupra ei acccentul frazei. Asemenea construcții ajută înțelegerea procesului de trecere de la subordonare la coordonare și invers (vezi acad. Al. Graur, Pentru o sintaxă a propozițiilor principale, în volumul de față, p. 134, 139 și cazurile de propoziții incomplete, «insuficiente pentru a realiza o comunicare »). Izolarea subordonatelor demonstrează în chip vădit destrămarea legăturilor tradiționale în cadrul frazei gramaticale, adevăr subliniat de unii cercetători ai stilului modern [1].

★

În care anume cazuri e mai frecventă izolarea subordonatelor?

a. Procedeul este folosit pe o scară mai întinsă atunci cînd avem a face cu o acumulare de propoziții de același fel. Între ele se impune cu necesitate o pauză, pentru a fi mai ușor percepute părțile constitutive ale întregului. Înșirarea la rînd a mai multor subordonate ar slăbi atenția cititorului, fapt care ar fi în dezavantajul stilului artistic.

*E o lume care se duce, după cum pretind toți . . . **După cum** pretinde Paulina Gorjan. **După cum** ne asigură Jack și ne-o demonstrează individul din restaurantul gării.* CEZ. PETRESCU, 1907 II 75.

*Rareori se furișa într-o cîrciumă din alt cartier, **ca să nu fie văzut. Ca să-și** mai alunge gîndurile care-l necăjeau.* JAR, S. J. 163.

*Mi-am adus aminte de voi . . . **Cum** vă chinuiți. Și-am venit **să te iau** cu mine cel puțin pe tine. **Să te scap** de necazuri.* STANCU, F. 27.

Noutatea și puterea expresivă a stilului rezultă aici de fapt din cumularea a două procedee stilistice: pe de o parte avem o repetiție, pe de altă parte izolarea subordonatelor, crearea unei situații neașteptate, de aceea interesantă pentru cel care urmărește desfășurarea acțiunii. O frază lungă sau o succesiune de propoziții juxtapuse ar fi creat un stil mult mai palid. E clar că asupra conjuncției (sau a conjunctivului) cade accentul stilistic. Părțile finale — subordonate — ale frazelor capătă prin intonație sporită o importanță deosebită.

b. Preponderența elementelor afective folosite pentru a sugera mișcarea, dramatismul, încordarea sufletească, duce la căutarea unor efecte noi prin forma nouă a organizării materialului limbii în cadrul frazelor neregulate. «Principala deosebire dintre limbajul afectiv și cel logic constă în construirea frazelor.» [2]

*De, el zice să nu primim plicurile. **Ca nici un strungar să nu le primească.** Așa zice el . . .* JAR S. J. 344.

*Nu trebuie să iei ce-ți dă măcelarul. D-aia m-am dus acolo cu noaptea-n cap . . . **De era să mă mănînce cîinii.*** CAMIL PETRESCU, T. II 72.

În aceste exemple, ca și în altele citate mai sus, izolarea apare într-un mediu de concentrare, de potențare afectivă a stilului.

Apariția subordonatelor ca independente conferă aici conjuncției un rol deosebit. Împotriva așteptărilor, ea nu leagă, ci e un element al separării părților frazei. Diferența dintre situația gramaticală normală de frază completă și aspectul stilistic al destrămării ei în locul unde ne-am aștepta mai puțin, dă un caracter dinamic narațiunii. În numeroase cazuri, cînd scriitorul vrea să scoată în evidență

---

[1] G. Herczeg, în lucr. cit., arată că «stilul modern . . . tinde să suprime legăturile frazei», fapt care duce la «fraze fără schelet». În stilul modern nu interesează «dacă raportul dintre părți, dacă rînduiala lor gramaticală și stilistică corespunde concepției tradiționale a sintaxei».

[2] J. Vendryes, *Le langage*, Paris, 1921, p. 171.

rolul subordonatelor, el recurge la promovarea acestora la rangul de independente. În felul acesta el realizează atît pauza între părțile narațiunii, cît și o intonație stilistică intensă în propozițiile izolate.

Într-o frază completă, în care subordonarea respectă normele gramaticii, știm că ordinea propozițiilor în multe cazuri poate fi intervertită[1]. În cazul izolării subordonatelor însă, ordinea propozițiilor e fixă : întîi propoziția principală, independentă, apoi subordonata (care devine formal independentă prin izolare). Care e explicația acestui fapt? Cred că, în cadrul frazei complete, legătura strînsă între părți apare oricum am schimba poziția propozițiilor ; în izolări legătura formală fiind ruptă, rămîne ca ordinea propozițiilor singure să arate că logic totuși e vorba de o subordonată. Această propoziție fiind o completare și o lămurire a principalei, rămîne deci, din punctul de vedere al înțelesului, legată de regentă. Așa dar, într-o frază ca : *Hai cu noi, bătrîne, și-ai să-ntinerești, fiindcă munca noastră îi miez din lupta noastră*; putem avea și ordinea : *fiindcă munca noastră îi miez din lupta noastră, hai cu noi, bătrîne, și-ai să-ntinerești.* În cazul cînd se folosește procedeul izolării subordonatei, e obligatorie ordinea aceasta :

Hai cu noi bătrîne și-ai să-ntinerești. ***Fiindcă munca noastră îi miez din lupta noastră.*** DAVIDOGLU, M. 61.

Din cele spuse pînă aici, se vede cît de relativă este noțiunea de frază « ca structură gramaticală nedefinită și foarte variată »[2] ; se vede de asemenea că « încheierea unei fraze, atît ca sens cît și ca formă, e relativă »[3]. În fine, din punct de vedere gramatical, e bine să precizăm că *independența celor două părți ale frazei este de grad diferit*: regenta are o independență absolută, pe cînd subordonatele o *independență condiționată de rolul stilistic* pe care li-l atribuie un scriitor.

c. Multe pasaje dintr-o proză artistică au un conținut apropiat de genul dramatic. Relatarea rapidă, monologul interior, trecerea bruscă de la un amănunt la altul sînt adesea elemente comune ale narațiunii și ale dramei. Stilul lor e scurt, nervos, eliptic.

Caracterului familiar și într-un caz și în altul, i se potrivesc construcțiile sintactice « neregulate ». Pauza, intonația specifică aduc izolarea acolo unde gramatica normativă în nici un caz nu o recomandă, cum se vede încă mai limpede din acest citat :

Iar eu mă duc așa cu nevasta asta. ***Să-i țin de urît. Să-i arăt unde e casa comunei. Să aibă și ea un advocat și un martor.*** SADOVEANU, B. 190.

Aici caracterizarea personajului reiese din « abaterile » de la normele gramaticii tradiționale. Lipsa conjuncției, izolarea subordonatelor nu aparțin autorului, ci eroului care vorbește. Conjunctivul a luat asupra lui funcțiunea gramaticală și stilistică a conjuncției finale. Reluarea aceluiași fel de propoziții în seria de subordonate, considerate de gramatică ca elemente accesorii, în stilul artistic a devenit un procedeu expresiv. Frecvența unor asemenea construcții în stilul modern a dus pe unii cercetători la concluzia exagerată că « sintaxa nu este o construcție logică ; de unde caracterul convențional și cîteodată capricios al regulilor ei »[4].

---

[1] Gramatica Academiei R.P.R., vol. al II-lea, p. 284 și urm.

[2] V. V. Vinogradov, lucr. cit.; cf. și precizarea că propoziția reprezintă « o gîndire relativ încheagată » (Gramatica Academiei de Științe a U.R.S.S., vol. I, p. 20).

[3] Finkel-Bajenov, *Sovremennîi russkii literaturnîi iazîk*, 1954, p. 451.

[4] J. Marouzeau, *La linguistique ou la science du langage*, Paris, 1921, p. 51.

Scanned with OKEN Scanner

B. CAUZELE ȘI INFLUENȚELE CARE AU DETERMINAT EXTINDEREA PROCEDEULUI IZOLĂRII

Fără îndoială că scriitorii citați au trebuit să aibă o justificare a introducerii procesului izolărilor în stilul lor artistic. Mai multe cauze au contribuit la generalizarea relativă a acestui procedeu.

Fenomenul cel mai vechi și mai general, care a generat multe particularități sintactice în stilul artistic, a fost apropierea tot mai mare a limbii scrise de limba vorbită. Cînd operele literare, încă în vechime, erau scrise pentru o clasă restrînsă de aristocrați, pentru cercurile de inițiați în problemele literare, firește, stilul trebuia să respecte anumite limite formale. Fraza trebuia construită după canoanele tratatelor clasice de compoziție literară. Între fraza amplă, cu elementele bine armonizate, așa cum o întîlnim la Cicero sau Titus Livius și fraza scurtă, cu unele neregularități sintactice, așa cum o vedem la Seneca sau la Petronius, autor realist din primul veac al erei noastre, există o mare diferență. Tendința realistă, inspirația din viața maselor populare, au impus renunțarea la schemele clasice ale construcțiilor sintactice. Pe măsura pătrunderii în literatură a specificului vieții și limbii poporului, elemente noi sintactice s-au adăugat la posibilitățile expresive existente. Mlădierea continuă a limbii, a stilului, a putut colora mai viu conținutul de idei. « Tirania clasică » însă a exercitat multă vreme o influență puternică în limba tuturor scriitorilor epocii moderne. Limba operei lui Bălcescu, Kogălniceanu, Alecsandri sau Eminescu, în privința gramaticii și a stilului, oglindește întru toate cerințele clasicismului : corectitudine gramaticală, construcții variate, potrivit cu desfășurarea logică a unităților sintactice. Rareori conținutul afectiv a determinat îmbucătățirea frazei în unități mici, izolate, la Alecsandri (în teatru mai ales), prin punct și virgulă, ceea ce ar reprezenta o semiizolare. O formă atenuată a dezmembrării frazei gramaticale, întîlnim în aceste exemple din opera lui C. Negruzzi :

D-ta semeni cu o gutăie ; ***pentru că nu poți să fii altfel: tot cu nasul în cărți . . .*** NEGRUZZI, I 222.

Publicul își aduce aminte de Poni . . . de Teodorini . . . etc. ; ***cînd la teatru petreceam și noi cîteva ore plăcute.*** NEGRUZZI, I 334.

Curînd însă, sfera de interes a scriitorilor s-a lărgit tot mai mult : eroii literaturii au început să fie măruntele personaje ale vieții cotidiene. O dată cu ele limba s-a înnoit, gramatica a devenit mai elastică, arta clasică a cedat realismului în fond și în exprimare. Limba vorbită a îmbogățit mijloacele stilistice ale scriitorilor. Acest fapt apare limpede mai ales în opera lui Caragiale, Creangă și Delavrancea. Opera lor ilustrează adecvat, prin numeroase exemple concrete, cum « neregularitățile unei limbi servesc expresivitatea ei ». La acești scriitori, care îmbină tradiția clasică cu prospețimea și originalitatea formelor limbii vorbite, se desfășoară toate procedeele stilistice, inclusiv izolarea, așa cum s-a arătat. Sinteza capacității expresive a limbii artistice o găsim azi în opera lui M. Sadoveanu. Mai ales în cărțile lui recente pot fi întîlnite construcții sintactice ca acelea citate pînă aici. Apropierea de specificul vorbirii populare nu e la scriitorul nostru o simplă teză teoretică, ci un adevăr valabil din punct de vedere artistic ; stilul oral sugerează o gamă inedită de construcții sintactice originale. Clasicii literaturii noastre din secolul trecut, în virtutea tradiției, s-au ferit totuși să folosească în opera proprie modelarea sintaxei după graiul vorbit. La M. Sadoveanu, ca rezultat al

celei mai importante influențe — limba populară — și ca indiciu al tendinței actuale [1] spre stil discontinuu, eroii simpli vorbesc în acest fel :

*Mă uit ; mi-aduc aminte c-am mai văzut așa ochi. **Cînd eram copil. La Anadolchioi. Cînd soldații sultanului au omorît pe tata și pe mama. Și pe frații tatei și pe frații mamei.** Așa s-a uitat un turc.* SADOVEANU, N. F. 114.

Pasajul nu evocă numai formele populare ale limbii folosite aici, ci și dramatismul relatării, în care intonația se desfășoară sacadat, iar pauzele între articulările strînse ale frazelor sînt necesare celui care povestește, dar și celui care citește, pentru a reține mai ușor fragmentele accentuate, fiecare în parte, prin izolarea lor. Pasajul deci aparține celui care a început « să-și îngîne pățania » cum spune autorul. Dar cînd e vorba să fie analizat pasajul, potrivit schemei tradiționale a gramaticii, cercetătorul se izbește de dificultăți pe care nu le va putea soluționa chiar dacă va recurge la un tratat de gramatică cum e Gramatica Academiei R.P.R. Se naște imediat întrebarea : oare maestrul prozei contemporane ne oferă pasaje « incorecte » ? Pot oare aceste construcții să exemplifice regulile gramaticii noastre sau sînt în contradicție cu ea ? Ce fel de propoziții sînt : *Cînd eram copil. La Anadolchioi. Cînd soldații sultanului au omorît pe tata și pe mama?*

Astfel de construcții gramaticale, în special izolările de orice fel, desigur că nu pot fi înțelese nici analizate dacă nu recurgem la c o n t e x t. Operele literare din care noi extragem exemplele ilustrative pentru regulile gramaticale, deoarece conțin diverse forme familiare ale limbii, deoarece aplică pe o scară întinsă libertatea îmbinării cuvintelor în propoziții și fraze, oferă nenumărate abateri de la sintaxa tradițională. Într-un exemplu ca : « *Du-te că-ți dă preoteasa colac* », în care nici o gramatică și nici o analiză logică nu va vedea semn de punctuație, scriitorul intervine subiectiv și-i dă o formă originală:

*Du-te. **Că-ți dă preoteasa colac.*** CAMILAR, C. 48,

sau

*Le vezi cît îs de plăpînde. **Ca niște puișori, ca niște copilași.*** MIRCEA, P. A. 369.

În stilul oral, în vorbirea populară există numeroase situații pe care e greu să le includem în schemele gramaticale. Aceste fapte, care țin de intenția artistică a scriitorului, trebuie însă relevate și discutate, pentru că ele privesc și gramatica limbii noastre. Eroii cărților fac parte din popor, « creatorul și purtătorul limbii » ; pe drept cuvînt scriitorii urmăresc să-i prezinte în manifestările lor firești, în felul lor specific, liber, de a se exprima. Sintaxa prozei artistice ilustrează prin unele « neregularități » gramaticale această libertate de exprimare. « În acest domeniu « regulile » sînt mai puțin rigide decît la morfologie și chiar la fonetică, ceea ce înseamnă că subiectele vorbitoare dispun de o mai mare libertate în utilizarea materialului lingvistic. Urmarea este posibilitatea de a inova în proporții nepermise în celelalte ramuri ale gramaticii. Pentru același motiv, influențele străine se exercită cu o vigoare necunoscută acolo, mai ales cînd ele vin de la limbi înrudite. » [2]

Scriitorul nu poate și nici nu trebuie să se sustragă influenței pe care o exercită oralitatea, stilul familiar în construirea frazelor. Respectarea în orice împrejurare a modelului tradițional al sintaxei ar duce la un șablon strîmt și ar face imposibile vioiciunea și ritmul rapid al narațiunii. Numai cele cîteva exemple

[1] E interesant de constatat că în operele mai vechi ale lui M. Sadoveanu cu greu pot fi întîlnite izolări ca acelea citate din operele recente, fată totuși un exemplu: *Anotimpurile s-au întors cu podoabele lor. **Pînă ce deodată crugul lumii s-a cutremurat.*** E. 162.

[2] I. Iordan, *Stilistica limbii romîne*, București, 1944, p. 276.

de izolări citate pînă aici, în marea lor majoritate valabile pentru expresivitatea limbii, ne arată cîtă varietate există în limba vorbită. Această varietate rămîne să fie folosită în chip corespunzător de către scriitori, pentru a sugera realități vii, pentru a obține un stil colorat. Philippide găsea justificarea particularităților limbii artistice în faptul că, pe cînd « limba scrisă simbolizează uzurile, nu vorbirile ocazionale »[1], fraza artistică reflectă adesea vorbirea ocazională și ajunge astfel în chip normal să difere de structura logică a frazei gramaticale. De altfel, Philippide a fost, cred, singurul lingvist care a înregistrat fenomenul izolării subordonatelor, punîndu-l în legătură strînsă cu exprimarea populară ; el l-a notat însă numai în fugă, pentru că în acea epocă exemplele de izolare erau foarte puține. De cînd el a afirmat că « propoziții subordonate se întrebuințează ca propoziții principale » (însoțind teza cu foarte puține exemple, parțial concludente), a trecut multă vreme. În răstimpul de șaizeci de ani de atunci, limba artistică s-a îmbogățit cu noi procedee stilistice, printre care izolarea subordonatelor mi se pare cea mai îndrăzneață și în același timp cea mai puțin cercetată.

★

Cum s-a putut vedea din materialul dat din limba noastră artistică, exemplele de aplicare a acestui procedeu stilistic sînt variate și în cele mai multe cazuri just adaptate fondului de idei. Valabilitatea procedeului e atestată nu numai de prestigiul artei unor scriitori de largă circulație, dar și de specialiștii din domeniul stilisticii. « Normele limbii se determină în legătură cu factorul social : este corect, este admisibil, este de dorit în limbă tot ceea ce contribuie la comoditatea, simplitatea, exactitatea comunicării între cei ce folosesc o limbă. Este incorect, inadmisibil tot ce îngreunează comunicarea. »[2]

Fraza discontinuă, izolarea subordonatelor în general, nu împiedică comunicarea, ci îi imprimă un ritm mai viu, o noutate de construcție. Lărgirea întrebuințării acestui procedeu stă în legătură cu pătrunderea masivă în limba artistică a elementelor limbii vorbite. Ch. Bally a arătat că : « în literatură fraza vorbită e baza sintaxei »[3]. Se poate deci vorbi despre influența statornică pe care masele populare o exercită asupra limbii scriitorului. Continua întrepătrundere dintre limba vorbită și limba scrisă poate duce la rezultate pozitive numai cînd, pe baza unui criteriu just din punct de vedere al legilor limbii, just ca orientare estetică, sînt reținute cele mai bune elemente care contribuie la lărgirea capacității expresive a limbii.

Pe altă cale libertatea de a inova în domeniul sintaxei s-a accentuat datorită prestigiului marilor scriitori ai literaturii universale. Cercetările în domeniul stilisticii au arătat că la scriitorii veacului trecut, cum au fost Gogol, Cehov, Maupassant, Zola etc. există o accentuată libertate de folosire a procedeelor gramaticale cu scop stilistic. Încă din veacul trecut, curentele literare, cum au fost cel romantic, impresionist, naturalist, au înlăturat orice limite în folosirea limbii cu scopul de a obține o cît mai mare expresivitate. Numeroase experiențe literare au dus la constatarea generală, care mi se pare în mare măsură valabilă : « sintaxa afectivă nu e gramaticală »[4]. Rezultatele acestor experiențe s-au răspîndit repede și la noi, încît scriitorii noștri contemporani vorbesc cu prețuire despre stilul

[1] Al. Philippide, *Istoria limbii romîne*. Iași, 1894, p. 237.
[2] A. N. Gvozdev, *Ocerki po stilistike russkogo iazika*. Moscova, 1952, p. 7.
[3] *Le langage et la vie*. Paris, 1926, p. 133.
[4] Ibidem, p. 12.

concentrat și originalitatea sintactică expresivă ale unor scriitori de faimă mondială, ca cei amintiți mai sus [1].

Prestigiul procedeelor stilistice folosite de astfel de scriitori, împreună cu influența limbii vorbite, au dus la modificarea sintaxei tradiționale chiar și în stilul cărților științifice. Dau aici numai două exemple în care se vede că izolarea subordonatelor urmărește un scop stilistic similar cu acela urmărit de scriitorii artiști :

Într-adevăr, scrisul lui Varlaam, deși au trecut peste el trei veacuri, se citește și azi cu ușurință și cu plăcere chiar. ***Fiindcă limba lui se înfățișează curățită de acele expresiuni... rebarbative care încă încîlceau urzeala limbii romîne din vechile texte religioase!*** CARTOJAN, I.L.R.V. II 111.

Dar pe urmă în loc să rămînă și el, ca toți ceilalți ai lui, lîngă fierul plugului și să scormonească brazda . . . a plecat în lume. ***Să învețe slova frumoasă și gîndurile bine rînduite! Să-și deschiză capul . . .*** VÎRTOSU, T. V. 7.

În aceste exemple, probabil că s-a exercitat și influența textelor vechi, în care adesea putem găsi un stil discontinuu și fraze incomplete. Ceea ce însă dă o notă de particularitate afectivă comunicării e întrebuințarea, în primul exemplu, a conjuncției *fiindcă*, iar în al doilea exemplu accentuarea nuanței retorice a subordonatelor izolate.

În legătură cu influențele determinante pentru izolarea subordonatelor, factorul afectiv e adesea colorat cu o nuanță emfatică. Unor scriitori, mai ales tinerilor, li se pare că intervenția continuă în comentarea faptelor și aprecierea subiectivă, adesea lirică, trebuie însoțită și de fragmentările unităților sintactice.

Un factor important în renunțarea la schemele tradiționale ale sintaxei mi se pare a fi fost activitatea multor scriitori în domeniul presei. Scrisul gazetarului e prin natura lui mai impresionist, mai nervos și mînuiește mijloace variate și adesea puternic colorate din punct de vedere afectiv. Scopul direct și imediat este de a impresiona pe cititori. Pe lîngă asta, graba în redactarea relatărilor de tot soiul desigur că nu ține seamă într-o suficientă măsură de gramatica normativă. Foarte probabil că din aceste motive cele mai multe cazuri de izolare a subordonatelor pot fi întîlnite la scriitorii cu o veche activitate în domeniul gazetăriei, cum sînt : Cezar Petrescu, Geo Bogza, Z. Stancu, I. Călugăru etc. Dacă în opera literară procedeul izolării își găsește justificarea în intenția de a caracteriza pe eroi sau anumite situații, stilul discontinuu, fraza îmbucătățită nu sînt potrivite în presă, cronici, comentarii diverse. Cu atît mai puțin recomandabilă e folosirea izolării în traducerea unor texte cu un conținut științific, ideologic etc. în care elementul afectiv nu poate juca un rol hotărîtor. Sub influența textelor artistice se ajunge totuși la astfel de construcții : « *Fiecare pas în dezvoltarea științei care scoate la iveală mereu alte proprietăți ale realității obiective îmbogățește conținutul noțiunii de materie date (!) de materialismul dialectic.* ***Deoarece dezvoltarea științei de la necunoaștere, la cunoaștere, de la cunoștințe mai puțin perfecte la cunoștințe mai perfecte înseamnă reflectarea tot mai profundă în reprezentările, noțiunile noastre a legilor lumii obiective, reflectarea tot mai completă a inepuizabilei bogății a materiei însăși.*** » [2]

Propoziția introdusă prin *deoarece* e o subordonată din voința traducătorului. Sintaxa apare aici incorectă, pentru că o conjuncție coordonată în rusește ибо

[1] GALACTION, O. I 17; SADOVEANU, E. 215; CEZAR PETRESCU, *Despre scris și scriitori*. București, 1953, p. 126 etc.

[2] *Materialismul dialectic*, București, 1954, p. 280.

(căci) a fost tradusă printr-o conjuncție subordonată (v. textul original, p. 287). Construirea unei izolări nu e cu nimic justificată în asemenea cazuri.

Cînd prozatorul se întîmplă să fi fost în trecut și poet, libertatea de a inova se mărește și mai mult încă. Se pare că acesta e cazul lui Z. Stancu, în ale cărui încercări de a transpune în versuri albe narațiunea epică (ca în « Florile pămîntului »), întîlnim adesea o largă întrebuințare a procedeelor stilistice de tot felul.

Toate aceste cauze și împrejurări au concurat în ultimele decenii la realizarea unor importante efecte stilistice, care în același timp sînt și probleme de organizare gramaticală a frazei. De aceea o gramatică completă nu le poate neglija[1].

C. LIMITELE IZOLĂRII SUBORDONATELOR

Caracterul convențional al stilului discontinuu cu fraza destrămată impune o judecată de valoare asupra aplicării acestui procedeu stilistic al izolărilor. Formula « stilul artistic sacrifică gramatica impresiei » arată că procedeul izolărilor e justificat numai în condiții determinate. Cînd scriitorul urmărește ilustrarea veridică a realității prin intermediul limbii, cînd vrea să creeze o impresie de dramatism, cînd vrea să redea felul specific de a vorbi al eroilor, este firesc ca sintaxa să capete o înfățișare particulară. Lupta dintre tradiția conservatoare și inovația modernă în stil capătă astfel la scriitori o înfățișare specifică și un scop bine precizat : o mai bună comunicare a ideilor și o mai adîncă subliniere a stărilor afective. Argumentarea logică se îmbină permanent în literatură cu oglindirea ritmului sufletesc al celor ce participă la acțiune. Primul aspect al relatării, argumentarea logică, cînd vine din partea autorului însuși, nu trebuie să folosească procedeul izolărilor decît în caz de vădită dramatizare a relatării ca în acest exemplu din Caragiale :

Și afară-i grozav . . . și plouă și ninge și pică și-ngheață . . . o zloată cumplită . . . un vifor nebunesc . . . o vreme, un prăpăd . . . să nu iasă un popă afară. O. II 322.

De fapt pauzele marcate aici prin suspensii (. . .) înseamnă tot atîtea izolări, care la un scriitor contemporan, ca Z. Stancu, ar avea forma : *Ş-afară-i grozav. Și plouă și ninge. Și pică și-ngheață . . . O vreme, un prăpăd. Să nu iasă un popă afară.*

De asemenea sînt normale izolările cînd povestește un anumit erou, în exprimarea căruia există într-adevăr această particularitate a stilului discontinuu. E deci firesc ca aceste particularități să se transmită stilului artistic, așa cum s-a văzut în numeroase exemple date mai sus.

Cînd autorul vorbește în numele lui propriu, e natural ca el să folosească sintaxa limbii literare, caracterizată prin respectarea normelor tradiționale. Altfel, abaterile de natură sintactică denaturează fondul comunicării și riscă să creeze o impresie de originalitate căutată, o manieră în stil, cum s-a văzut în exemplul din Mihale (v. p. 170), sau cum se poate vedea încă și din aceste exemple :

Astfel îl cunoscuse, în ceața gălăgioasă și tînără de atunci căreia nu-i mai ajungea douăzeci și patru de ceasuri dintr-o zi și o noapte, atît de nerăbdători și grăbiți erau toți, atît de în iureș tăbărau toți trîntind ușile ; răsturnînd scaunele din cale ; căutîndu-se; întrebînd unii pe alții ; lovindu-se buzna în pieptul altor mai pașnici pasageri ; recrutînd mereu alți prieteni. . . ; scriind articole pe colțul meselor și pe dosul formularelor de recepție ; telefonînd; telegrafiind ; sărind de pe scaune la mijlocul scrisului să alerge la gară ; uitînd a plăti cafelele . . .

[1] V. V. Vinogradov, lucr. cit., p. 6: « Gramatica examinează formele de exprimare sintactică a gîndirii, a simțirii și a voinței în toate particularitățile lor concrete .»

CEZ. PETRESCU, o. 246 — 247 (și pe altă jumătate de pagină continuă mereu astfel de construcții, în care gerunziile apar izolate prin punct și virgulă).

Încercarea vădită de a ilustra ritmul grăbit al acțiunilor a dus aici pe autor la fragmentări artificiale. Gerunziile la rînd, care vor să sugereze rapiditatea acțiunilor abia enunțate în forma concentrată a unui verb impersonal, pot fi considerate ca propoziții izolate.

Alteori autorul antrenat de specificul vorbirii populare recurge la izolări chiar atunci cînd își expune părerile proprii despre o acțiune, ca în exemplele date mai sus din Bogza, Vintilă, Jar.

Limba prozei artistice trebuie să tindă spre o justă diferențiere a stilurilor limbii, potrivit cu situația și caracterul eroilor prezentați de autori. Impresia de acumulare a unor elemente gramaticale de același fel nu trebuie căutată cu orice preț în stilul artistic. Construcțiile sintactice șablon obosesc pe cititor prin uniformitate și, adesea, prin platitudinea evocării. O impresie de acumulare de astfel de construcții sintactice, caracteristice stilului discontinuu, se degajează din proza unor scriitori tineri grăbiți. În mare măsură noutatea acestui stil își găsește explicația, la anumiți autori, în faptul că e vorba de relatarea autobiografică a unor întîmplări. Caracterul familiar al narațiunii justifică adesea întrebuințarea procedeului izolărilor. O dozare însă a mijloacelor stilistice trebuie să înlăture în proza artistică impresia de artificial, de manieră.

Cît despre proza lucrărilor științifice, a articolelor de presă etc., intervenția subiectivă a autorilor în organizarea frazei nu poate fi justificată de preocuparea de a caracteriza un personaj sau un mediu anumit al acțiunii; deci structura logică a frazei nu trebuie modificată cu scopul de a realiza o originalitate forțată în stil. În general izolările nejustificate de conținut dau o impresie de stil retoric, de lirism ieftin, amestecat într-un șir de argumente logice, menite să demonstreze ceva cititorului.

Așa cum unele cuvinte nu sună potrivit în gura anumitor personaje, cum particularitățile fonetice și morfologice nu pot fi puse pe seama oricăror eroi fără a deosebi caracterul, mentalitatea, intenția celui care vorbește, așa nici construcțiile sintactice, în speță dezorganizarea intenționată a frazei gramaticale nu poate fi justificată decît de stricta adaptare a limbii la cerințele fondului, la cerințele zugrăvirii tipice a personajelor și a mediului specific.

D. CONSECINȚELE TEORETICE ȘI PRACTICE ALE IZOLĂRII SUBORDONATELOR

1. Întrepătrunderea aspectelor limbii vorbite cu cele ale limbii scrise dau limbii artistice un aspect foarte variat. Acest lucru e vizibil mai ales în sfera construirii frazelor. Izolarea subordonatelor, chiar cînd din punct de vedere logic gramatical avem de a face cu false independente, e un aspect particular al sintaxei artistice. Gramatica nu poate neglija acest aspect, deoarece, o dată cu materialul extras din opere literare, pentru a ilustra aplicarea normelor gramaticale, pot fi întîlnite numeroase particularități sintactice ca cele discutate aici. Dacă reușesc să ilustreze în mod adecvat specificul conținutului, izolările, stilul discontinuu, propozițiile «incomplete» sînt realizări pozitive, prin care «se ajunge la o mare încordare și la un mare dinamism al limbii»[1].

[1] N. I. Șvedova, lucr. cit.

2. Dacă admitem că există o corespondență între categoriile părților secundare ale propoziției și categoriile subordonatelor, e logic să admitem că, din punct de vedere stilistic, se pot prezenta diverse aspecte ale izolării lor. Izolarea atributului, a complementelor, a preocupat în largă măsură pe stiliști ; subordonatele, care joacă în frază un rol similar cu acela al părților secundare de propoziție, apar și ele adesea izolate, așa cum am arătat pe baza materialului scos din literatura romînă. Pentru a înțelege gramatical un text, e necesar adesea să cercetăm nu unitatea mică, formal de sine stătătoare, a propoziției sau a frazei, ci contextul adică înlănțuirea unor unități sintactice care formează un întreg logic, consistent. Deci studierea contextului nu poate lipsi dintr-un tratat de gramatică atunci cînd într-un astfel de tratat sînt menționate și diversele procedee stilistice : elipsa, repetiția, stilul indirect liber etc. O viitoare ediție a Gramaticii noastre trebuie să se îmbogățească cu acest capitol al contextului, în cadrul căruia pot fi lămurite numeroase construcții sintactice care se abat de la normele gramaticale tradiționale. Un astfel de capitol ar putea oglindi în mod concret cît de strînsă e legătura dintre sintaxă și stilistică, ce rol joacă stările psihologice în exprimarea în scris a unui anumit conținut. Teoretic, gramatica noastră recunoaște importanța acestor fapte. « Dat fiind că vorbirea oglindește nu numai judecata rece, ci și participarea afectivă a celui ce vorbește, sintaxa înregistrează măsura în care marea varietate de stări psihice se transpune în felul nostru de a vorbi. »[1]

3. Un alt adevăr care reiese din cele spuse pînă aici e că analiza gramaticală trebuie întotdeauna îmbinată cu cea stilistică pentru a înțelege și explica logic anumite particularități gramaticale. Manualele școlare, studiile de stilistică sau cele privitoare la limba contemporană ar trebui să se ocupe și de aspectele sintactice ale unor forme de stil modern.

4. Importanța conjuncției, atît ca element gramatical de legătură, cît și ca element stilistic care atrage atenția cititorului asupra propoziției subordonate izolate (pentru că în cazul izolării de fapt ea indică noutatea construcției situîndu-se la început de propoziție), cere o mai atentă explicare a definiției și a rolului pe care îl joacă în frază conjuncțiile [2].

5. Capitolul punctuației ar putea fi îmbogățit de asemenea, prin interpretarea particularităților sintactice întîlnite în operele artistice. Punctul, punctul și virgula, punctele de suspensie, pot servi la izolarea unor elemente gramaticale, care din punct de vedere logic formează un întreg. Aceste semne ortografice sînt folosite în largă măsură de către scriitori, pentru a marca pauza și intonația între anumite unități sintactice, pentru a arăta aspectul discontinuu al comunicării.

6. Izolarea subordonatelor ne arată în mod convingător treptata trecere de la subordonare la coordonare, alteori la juxtapunere. Noțiunea de frază, aceea de regentă și de subordonată apare relativă. În stilul artistic nu totdeauna regenta constituie partea esențială a comunicării. Adesea tocmai ceea ce depinde de regentă, ceea ce e considerat drept secundar din punct de vedere logic gramatical, se impune pe primul plan al comunicării, prin faptul că scriitorul creează acestui element « subordonat » un caracter de independență. Bineînțeles că în cadrul contextului situația de dependență între părțile frazei se menține, însă din punct de vedere stilistic acest aspect de inde-

[1] Gramatica Academiei R.P.R., vol. al II-lea, p. 7.
[2] Cf. și L. Onu, *Un moment important în studierea limbii romîne*, *Steaua*, 6/1954, p. 87.

pendență a subordonatelor joacă un rol expresiv important. « Foarte des ceea ce se spune în subordonată e exact ceea ce e principal în comunicare.[1] »

7. În fine, definiția propoziției și a frazei nu trebuie să piardă din vedere rolul afectiv[2] important pe care îl joacă unitățile sintactice construite în variate chipuri de către scriitori.

Ca formă a adaptării expresiei la conținut, ca ilustrare grafică a concentrării și a caracterului dinamic, emotiv al unei acțiuni, ca manifestare a stilului oral, liber de schemele sintactice normative, izolarea subordonatelor e un procedeu artistic care ilustrează bogăția de forme ale limbii vii. Asupra materialului acestei limbi se pot întreprinde interesante investigații științifice.

[1] Kr. Sandfeld, *Syntaxe du français contemporain*, II, Paris, 1945, p. X.
[2] Stolz-Schmalz, *Syntaxe latine*, II, p. 30; cf. S. Stati, *Contribuții la studiul definiției și clasificării propozițiilor*, *Studii și cercetări lingvistice*, nr. 3—4, 1955.

Scanned with OKEN Scanner

STUDII DE GRAMATICĂ
Vol. I, 1956

OBSERVAȚII ASUPRA FOLOSIRII CONSTRUCȚIILOR ELIPTICE DE PREDICAT ÎN STILUL NARATIV AL LUI B. DELAVRANCEA *

DE

ALEXANDRU NICULESCU

Una din cele mai însemnate caracteristici ale vorbirii populare și familiare este dependența ei de atitudinea psihologică a vorbitorului. În funcție de situația și de starea lui psihologică, vorbitorul nu acordă tuturor elementelor comunicării lui aceeași importanță. În cursul vorbirii, el caută să pună în evidență mai ales elementele valoroase din punctul de vedere al sensului general al comunicării, adică pe cele care trebuie să atragă în chip deosebit atenția ascultătorului. Această tendință a limbii vorbite a dus la folosirea unor variate procedee de expresie.

Dintre procedeele expresive face parte și elipsa. Prin elipsă sînt îndepărtate din vorbire elementele care nu prezintă interes deosebit pentru comunicare. Prin eliminarea lor, propoziția pierde posibilitatea de a reda o gîndire în mod complet, în toate amănuntele ei. Construcțiile eliptice exprimă ideile numai aproximativ, mulțumindu-se să enunțe numai ceea ce este esențial pentru înțelegerea comunicării [1]. În schimb, ele cîștigă în expresivitate. Elementele rămase în construcția eliptică sugerează mai puternic și mai colorat ideea vorbitorului. Construcțiile eliptice devin reprezentantele forței afective care le-a creat. Prin aceasta ele capătă posibilitatea de a acționa nu numai asupra intelectului, dar și asupra emotivității interlocutorului, căutînd să-i transmită vibrațiile sufletești ale celui care vorbește.

Valoarea expresivă a elipsei a determinat întrebuințarea ei în stilul povestirii populare (legende, basme, povești) [2]. În aceste producții artistice cu caracter oral, construcțiile eliptice devin un mijloc de a capta atenția și sensi-

* Comunicare prezentată în sesiunea din iunie 1955 a Academiei R.P.R.

[1] « Ceea ce caracterizează limba vorbită este faptul că pune în valoare culmile gîndirii; acestea ies în relief și domină fraza . . . » (J. Vendryes, *Le langage*. Paris, 1921, p. 174—175).

[2] « Cînd țăranul are să povestească o situație simplă, un incident, atunci cîteva cuvinte îi vin repede în minte și se mulțumește cu atît — povestirea lui în cazul acesta e lipsită chiar de treceri, de legături care ni s-ar părea firești. » (O. Densusianu, *Vorbirea populară din puncte nouă de vedere*, în *Întîiul congres al filologilor romîni*. București, 1926, p. 98.)

bilitatea ascultătorilor. Ei sînt astfel atraşi de conţinutul povestirii şi participă mai intens la prezentarea întîmplărilor narate.

Dintre toate tipurile de elipsă, îndeosebi elipsa predicatului are în naraţie o valoare expresivă mai puternică. Predicatul, în general, este exprimat printr-un verb. Această parte de vorbire, prin faptul că exprimă acţiuni, forme ale mişcării, este cel mai caracteristic element al naraţiei, aşa după cum substantivul şi adjectivul sînt specifice stilului descriptiv. De aceea elipsa verbului în stilul narativ are la bază, în majoritatea cazurilor, motive stilistice determinate. Efecte expresive deosebite se obţin de asemenea şi prin utilizarea construcţiilor nominale. În stilul narativ, construcţiile nominale şi în primul rînd cele substantivale, cristalizează acţiunea, concentrînd-o într-un element prin excelenţă static: substantivul. Fie că sînt alcătuite dintr-un substantiv abstract, nume de acţiune, fie dintr-unul concret, agent sau obiect al acţiunii, aceste construcţii trebuie să fie încadrate printre construcţiile eliptice de predicat în măsura în care ele constituie o formă de a evita folosirea verbului.

Printre cele mai obişnuite tipuri de construcţii eliptice existente în stilul literaturii populare sînt cele formate prin eliminarea verbelor care introduc vorbirea directă:

Şi au plecat spre casă.

— Mă, frate-meu, întrebă zmeu pe ţigan. De ce eşti tu ţapăn aşa, mă? Ia să mă călești şi pe mine, să fiu şi eu ţapăn ca tine!

— Bine, să te călesc. Du-te şi taie lemne afară.

S-a dus zmeu şi a tăiat multe, ca de povarnă.

— Aşa. Aşa acu ado două hîrdaie de apă şi bagă la cazan, ca să pui eu căleala. Da să nu vii pînă nu te-oi chema eu.

I-a adus şi apoi a dat foc cotlonului. Foc şi foc. Cazanul fierbe-n clocote. Şi a venit zmeu.

— Despoie-te şi sai repede aci, să ieşi călit mai bine ca mine.

A sărit. Dar cînd a sărit, i-au sărit şi ochii. ***Aşa fratele zmeului:***

— Mă, călitule, călește-mă şi pe mine!

Şi a sărit şi ăla, da i-au sărit şi lui ochii şi i-au luat piuitul. Aşa şi cu fratele cel mic al zmeului. ***Dar tata al lor, zmeu-ăl bătrîn:***

— Ce-ai făcut feciorii, mă?

— I-am adus colea, să ia căleală.

— Păi pîn-or veni ei, călește-mă şi pe mine, să fiu şi eu ţapăn ca tine.

L-a călit şi s-a dus şi ăla de pe lume. RĂDULESCU-CODIN, î. 307—308.

Merge şi merge înainte că, socotea el, doar s-o întîlni cu dumnezeu. În drumu-i dă peste o apă mare. Se tot bătea cu gîndul cum s-o treacă? Cum sta şi plănuia, ***uite un peşte:*** *— Unde te duci voinice?* RĂDULESCU-CODIN, î. 110.

În naraţiile populare, întîlnim de asemenea şi elipsa verbelor mişcării:

Hei! după multă vreme, urîndu-i-se lui să tot văcuiască, a plecat şi Ion soldatu . . . la cer, cum îi zisese odată sfîntuleţu. Da . . . cînd la rai, raiuncuiat. Dă să deschidă, dar . . . hop! ***îngerii în poartă*** *şi nu-l lasă să intre*[1]. RĂDULESCU-CODIN, î. 265.

Construcţii eliptice pot fi create şi în urma neexprimării unor verbe de felul lui *a apărea, a se ivi*:

[1] Interjecţia *hop!* are în acest caz valoare de complement circumstanţial de mod, echivalent cu *dintr-odată, deodată.*

A mers ce a mers pînă ce a dat de case și mai frumoase. ***Acolo, altă fată*** *și mai mîndră : — Unde te duci Făt-Frumos și pe la mine nu te abați?* RĂDULESCU-CODIN, î. 216.

Construcțiile eliptice capătă, în narație, în funcție de natura verbului elidat și de structura lor, posibilitatea de a produce efecte stilistice variate. După cum se vede, elipsa predicatului în stilul povestirilor populare are rolul de a prezenta faptele mai dinamic și mai impresionant, grăbind ritmul povestirii și accentuînd dramatismul unor momente.

Varietatea funcțiilor stilistice ale construcțiilor eliptice de predicat a determinat extinderea întrebuințării lor. Ele au fost utilizate și în stilul literaturii beletristice culte. La sfîrșitul secolului trecut, pe măsură ce literatura cultă se apropie de realitățile poporului nostru, înfățișînd aspecte din viața oamenilor din păturile mijlocii ale societății și mai ales din viața țărănimii, în limba literaturii beletristice au pătruns din ce în ce mai mult procedee expresive ale limbii vorbite de popor. Ele apar, îndeosebi, în stilul scriitorilor realiști, care, valorificînd calitățile estetice ale vorbirii populare, fac din ea un instrument de redare a unor înalte valori artistice. Construcțiile eliptice de predicat ocupă un loc însemnat în stilul lui I. L. Caragiale, B. P. Hasdeu și B. Delavrancea. Sub pana acestor scriitori ele capătă întrebuințări multiple, devenind capabile de a reda situații variate și îmbogățindu-și funcțiunile stilistice.

În cele ce urmează voi încerca să analizez unele construcții eliptice de predicat, care apar în stilul lui B. Delavrancea.

★

Deși elipsa predicatului este un mijloc de exprimare folosit cu predilecție în stilul lui Delavrancea, în așa fel încît constituie uneori o adevărată manieră, acest procedeu nu a fost îndeajuns remarcat de cercetătorii limbii operei scriitorului. Cei care au observat aceste construcții s-au limitat numai la constatarea fenomenului, fără a face considerații cu privire la funcția lui stilistică [1]. Ei au avut în vedere mai mult construcțiile eliptice care apar în stilul descriptiv (portret și tablou) ; în acest domeniu ele se găsesc din abundență și o analiză oricît de sumară oferă un bogat și variat material.

Și mai puțin studiate au rămas construcțiile eliptice de predicat care apar în stilul narativ al scriitorului. Deși sînt mai puțin frecvente decît celelalte, ele sînt un procedeu caracteristic stilului narativ al lui B. Delavrancea. Cercetarea lor ne dă posibilitatea să facem o serie de observații asupra măiestriei literare a autorului lui Hagi Tudose.

Printre cele mai obișnuite construcții eliptice de predicat folosite în stilul narativ al lui B. Delavrancea, sînt cele create prin eliminarea verbului declarandi atunci cînd introduce vorbirea directă [2]. Elipsa lui poate apărea în interiorul unei propoziții, ca în următorul exemplu :

— Ai visat, Bocuțo . . . ***Și ea, încet și șiret:*** *— Cînd ne-om mărita noi împreună . . . tu . . . ai să fii popă . . .* DELAVRANCEA, SULTĂNICA (1941) 174.

---

[1] N. Iorga, în *Istoria literaturii române contemporane*, vol. al II-lea, p. 171, remarcă « propozițiile scurte și întrerupte » din povestea *Stăpînea odată*. De asemenea a relevat aceste procedee B. Cazacu în *Cîteva aspecte ale stilului din romanul « Desculț »* (*Limba română*, 1954, nr. 3, p. 36), arătînd că « B.D. a utilizat și el, în repetate rînduri, construcțiile nominale ».

[2] Procedeul a fost observat și de I. Fischer și Em. Vasiliu în articolul *Vorbirea directă și indirectă*, din *Limba română*, 1954, nr. 3, p. 36.

Elipsa verbelor declarandi poate apărea de asemenea în interiorul unei fraze. Suprimarea verbului echivalează în acest caz cu eliminarea unei propoziții întregi :

Mitropolitul, binișor pe lîngă el, cu lacrimile în ochi.

— Măria-ta . . .

— A mărturisit?

— Da, măria-ta. DELAVRANCEA, L. 141.

Prin eliminarea unor astfel de verbe, scriitorul renunță la o serie de explicații care leagă diversele momente ale povestirii. El atașează vorbirea directă a unui personaj de constatarea prezenței lui fără vreo altă indicație. Astfel suprimarea verbelor care introduc vorbirea directă dă povestirii un ritm vioi, precipitat. Momentele nelegate între ele, se urmează brusc, în salturi, unul pe celălalt. Iată alt exemplu :

Și întorcîndu-se către flăcăi :

— Voinici pe veselie !

Ș-odată : — Ura ! să trăiască Ciolac împărat ! Că geamurile palatului răsunară, și unele se sparseră. DELAVRANCEA, L. 134.

Acest procedeu stilistic apare și în alte situații. Scriitorul intercalează, fără nici o indicație, vorbirea directă a personajelor sale în limbajul narativ (limba autorului). Vorbirea directă a personajelor are atunci rolul de a înlocui povestirea de către autor a întîmplărilor :

Împăratul se deșteptă în odaia lui de culcare, înconjurat de sfetnicii credincioși. Făcu cu mîna unuia, celorlalți, să iasă afară. Șopti ce șopti cu el. ***« Afară ! »*** *Și boierul ieșea d-a-ndăratele încovoiat de mijloc.* DELAVRANCEA, L. 136.

Alt exemplu :

Oamenii se uitau unii la alții. Împăratul se repezi pe trepte. ***« Să-l lege pe Ion și să-l arunce în temniță ! »*** *Se sparse adunarea.* DELAVRANCEA, L. 139—140.

Elipsa verbului declarandi are loc și cînd scriitorul redă vorbirea personajelor în stil indirect :

A doua zi, ***să vie mitropolitul.***

— Părinte, să grijești fata, c-am s-o mărit ; și întîi să mi-o spovedești bine. Auzitu-m-ai? DELAVRANCEA L. 141.

A patra zi, ***să vază fata!*** *Se plimba în sala tronului mai ostenit de chef ca de război. Și-o închipuia mică, cînd se lungea pe jos, și ea încăleca de grumaji, și-l apuca de mustăți.* DELAVRANCEA, L. 135.

În aceste cazuri, elipsa a determinat transformarea stilului indirect obișnuit în stil indirect liber. Se știe că stilul indirect liber, la fel cu stilul direct, este o formă de redare mai naturală a vorbirii prin care se pot înregistra mai ușor nuanțele ei afective. Prin acest procedeu, narația poate înfățișa mai dramatic unele momente ale acțiunii.

Delavrancea folosește în stilul său narativ și construcțiile nominale, create prin suprimarea verbelor sentiendi. Ele au rolul de a înfățișa evenimente neașteptate a căror apariție nu este pregătită de o situație anterioară, sau pentru a marca schimbarea subită a cursului de desfășurare a acțiunii. Iată un exemplu :

Se gîndi la peștele de aur. Ba să-i dea vin, ba mîncare, ba cuțite, ba cîte alea toate. ***Ș-odată, ciocnituri de pahare, de farfurii, de solnițe și două***

damigene pline, rase, și pește fript, și pește prăjit. *Se puse masa.* DELAVRANCEA, L. 150.

Povestirea devine astfel mai dinamică. Așa se explică folosirea acestor construcții în finalul narațiunii, redînd deznodămîntul brusc al unei acțiuni.

Alergai. Cercai să străpung întunecimea cu privirile aprinse de durere, dar înghețai locului . . . Pe stînca Vultorii se ridică, în mijlocul nopții, un sul alburiu, și glasul Cellei s-amestecă în vuietul mării . . .

— Fanta ! Fanta ! cine iubește nu mai moare.

Apoi, un zgomot de trup omenesc care cade și se amestecă în furia valurilor. DELAVRANCEA, V. V. 173.

După cum se vede, construcțiile nominale din această categorie sînt alcătuite dintr-un substantiv cu sau fără determinant însoțit de o completare circumstanțială (adverbială) a verbului dispărut.

Tendința de a înfățișa cît mai pregnant acțiunea îl face pe scriitor să recurgă la construcții nominale reduse la un simplu substantiv. Aceste construcții mai scurte sînt capabile de efecte stilistice și mai puternice. Lipsa circumstanțialului introducător, care transformă construcția într-o simplă enunțare a substantivului, le conferă calitatea de a reda impresii senzoriale puternice, provocate de o întîmplare neașteptată.

Iată cîteva exemple :

— Ai ostenit, mă . . . cutare?

— Aș, nu-u-u-u !

— Mai avem, nea Bănică?

— Zău, că nu știu . . . nu văd nimic . . .

— Om fi la gropi . . .

— La gropi? . . . Nu văz nimic . . . stați . . . băgați de seamă . . . ***Un țipăt disperat și scurt . . .*** *Mă duceam în jos, în jos, adînc, parcă se scufundase pămîntul cu mine.* DELAVRANCEA, H. T. 273.

Copiii, tremurînd vargă de spaimă, goi pușcă, agățîndu-se de bietele femei, îngînau, înecați de plîns, ștergîndu-și nasul, cu mînile goale și slabe:

— « Mamă, vin turcii? Vin căpcăunii cu două guri, mamă? »

Un ropot de cai, fără de veste. Picioarele li se tăiară de la încheieturi. DELAVRANCEA, S. (1940) 86.

Aceste construcții sînt folosite și pentru a sublinia momentul culminant al unei acțiuni :

Un cîne se repede ; eu fug ; Ionică rămîne în noroi ; se apără disperat cu sorcova ; ***un țipăt și mai tare . . .*** *L-a mușcat . . . din sorcovă n-a mai rămas decît bățul. A scăpat.* DELAVRANCEA, H. T. 285.

Pui un scăunel peste un alt scăunel . . . Mă sui, mă înalț, pun mîna pe ea [pe sticlă] *și scăunelele încep să dîrdîie ș-odată, buf, caz, și sticla cît colo se sparge peste gătejele care ardeau pe vatră . . .* ***Un pocnet,*** *și flăcările mă orbesc . . . Țip . . . vine mămicu . . . stinge focul.* DELAVRANCEA, S. 171.

În toate cazurile de mai sus, construcțiile nominale sînt alcătuite din substantive care înfățișează acțiunea sub aspectul manifestărilor ei concrete. Ele sînt lipsite de posibilitatea de a reda un proces în evoluție. Construcțiile nominale, exprimă fie o acțiune de o singură clipă (*un țipăt*), fie o acțiune momentană care se repetă (*ciocnituri de pahar*).

O altă categorie de construcții nominale folosite des de B. Delavrancea o formează cele create prin suprimarea unui verb de mișcare. Construcțiile de acest fel redau acțiuni care se petrec cu mare repeziciune. Iată un exemplu :

Scanned with OKEN Scanner

Onea înhață pe Boaca de ceafă și-i puse pumnu-n gură. —Taci! Nu mai urla!... Lucrurile, și s-o tulim!... L-am ucis! Boaca se cutremură. — L-ai ucis? Și unde e? — A fugit! ***Onea, fusta, Boaca cămașa și, de mînă, p-aci ți-e drumul.*** *O croiră la fugă. Coborîră șanțul din dreapta și,* ***la deal, în vîrf, prin urzici, prin măceși,*** *se duc și nu se mai uită îndărăt, ca scăpați din pușcă.* ***Pe ciulini, pe rugi, pe țepi, ca pe saltele de lînă.*** *Crăcile îi plesneau peste obraz... În urma lor fîșîia frunzișul...* DELAVRANCEA, s. 96—197.

Scriitorul vrea să sugereze ritmul precipitat al acțiunii pe care o povestește. În acest scop, pentru a arăta caracterul instantaneu al hotărîrii celor doi copii care, într-o clipă, își strîng lucrurile și fug, el suprimă verbele mișcării exprimînd acest moment prin două construcții nominale : *Onea* [luă] *fusta, Boaca* [luă] *cămașa* și printr-o expresie verbală cu un conținut afectiv mai puternic : *p-aci ți-e drumul.* În continuare, scriitorul descrie fuga celor doi copii. Pentru aceasta el recurge și mai departe la eliminarea verbelor de mișcare : *coborîră șanțul din dreapta* și [fugiră, o apucară *la deal, în vîrf, prin urzici, prin măceși sau* [mergeau] *pe ciulini, pe rugi, pe țepi, ca pe saltele de lînă,* notînd numai determinările locale succesive care pot ajuta pe cititori să-și imagineze acțiunea în desfășurarea ei în spațiu. Iată alt exemplu care dovedește că elipsa verbului este folosită de Delavrancea spre a nara întîmplări petrecute cu repeziciune :

Omul din casă se deșteaptă, aprinse o lumînare, și, văzînd scara la gura podului și o slănină trîntită jos, ridică toată casa în sus, înhață un retevei și se repezi pe scară... Hoțul de păgubaș în pod, pravoslavnicul pe casă. Cînd să sară :

— Și șchiopii vor sări ca coorbiii!

Si bîldîbîc jos!

Păgubașul, după hoț. *Fugi pravoslavnicul cu slăninele, fugi păgubașul.* DELAVRANCEA, V. V. 231.

Eliminarea elementului esențial al unei propoziții, predicatul, face ca aceste construcții să nu se refere la durata procesului acțiunii, ci la punctul final al desfășurării ei. Ele prezintă acțiunea ca fiind terminată :

În sfîrșit, să mă îmbrace. Aprinse lumînarea. Pe geamuri frunze albe și groase. Afară ger. Trăsei repede pantolonii... Mă-ncinse cu o basma roșie. Cizmele! Cizmele nu intrau. ***Cu picioarele în sus,*** *și trage, și trage, și luptă, pînă cînd mama rămase c-o ureche în mînă. Plîngi eu, rîzi mama. Pînă n-a cusut urechea cizmei n-am încetat din urlat.* DELAVRANCEA, H. T. 270.

Între propoziția completă verbală *mă așezai cu picioarele în sus* și construcția nominală *cu picioarele în sus* există așadar o deosebire în ceea ce privește modul de a prezenta acțiunea. Construcția nominală consideră acțiunea săvîrșită și arată numai rezultatul ei. Iată alt exemplu :

Pe-nserate, mama intră cu două sorcove... A bună pentru mine și a proastă pentru Ionică, un biet copil fără tată, cu un an mai mic decît mine, cu care umblam eu la sorcovăială. ***A doua zi cizmele în picioare, căciula în cap și cu Ionică prin mahala.*** DELAVRANCEA, H. T. 284.

Sînt redate aici trei momente succesive : [am tras] *cizmele în picioare,* [am pus] *căciula în cap* și am plecat] *cu Ionică prin mahala.* Ele, fiind foarte apropiate în timp și în legătură strînsă unele cu altele, au putut fi înglobate în aceeași frază. Eliminarea verbelor mișcării în propozițiile de mai sus arată că scriitorul nu este preocupat de durata acestor acțiuni, ci de faptul că ele s-au efectuat.

Scanned with OKEN Scanner

Astfel, el prezintă realitatea mai ales sub aspect static. Exemplul următor ilustrează și mai bine această tendință :

Își găsi de lucru. Orîndui curtea. ***Sapa la locul ei, și lopata, și săcurea.*** *Se duse în magazie, luă o piele de capră, se descultă, își luă măsură, trase cu cuțitul și-și croi opinci.* DELAVRANCEA, L. 125.

Elipsa verbului are rolul să arate că acțiunea s-a îndeplinit. Construcția nominală înfățișează situația obiectelor după săvîrșirea acțiunii : *sapa la locul ei și lopata și săcurea*, înlocuind expunerea acțiunii în desfășurare prin prezentarea descriptivă a rezultatului ei, astfel scriitorul amplifică elementul descriptiv al narației sale.

Acest procedeu se observă și în cazul eliminării unor verbe de tipul *a apărea, a se ivi* etc. Elipsa lor poate fi întîlnită foarte des.

Onea îngălbeni. ***În capul ulicioarei, un băiat cu părul spălăcit*** *ca cînepa cînd iese din meliță, cu ochii mici și negri ca două mărgele . . .* DELAVRANCEA, SULTĂNICA (1941) 194.

Și omul, întorcîndu-se acasă auzi de departe :
— Mamă, eu nu m-am săturat !
— Nici eu !
— Nici eu !
Și nici plăvița care mugea, colindînd bătătura uscată, fără firicel de iarbă verde.
În prag, muierea.
— Nimic în ștergar?
— Nimic.
— Copaia, goală . . .
— N-am noroc, femeie.
— Nu e minte, omule ! DELAVRANCEA, V. V. 134.

Construcțiile nominale din aceste două exemple redau în mod sugestiv caracterul instantaneu al apariției unor personaje noi în cursul desfășurării acțiunii. Și în acest caz efectul stilistic provine mai ales din aceea că ele prezintă acțiunea ca un fapt consumat în momentul cînd luăm cunoștință despre ea. Cititorul este informat despre rezultatul ei. Exprimînd efectele acțiunii, construcțiile de mai sus se pot interpreta și ca fiind create în urma înlăturării unui verb de existență (*este, se află* etc.). Numai contextul narativ ne impune să reconstituim forma verbală, mai dinamică, *apăru, se ivi*.

Rezultă de aici că Delavrancea folosește construcții nominale care au rolul să reducă la minimum ideea de acțiune, de proces și să pună în evidență numai rezultatul ei [1]. Elipsa verbului are așadar în aceste cazuri un efect rezultativ. Ea accentuează caracterul descriptiv al stilului lui B. Delavrancea.

★

Valoarea stilistică a construcțiilor eliptice de predicat este în dependență și de situația lor în frază, în raport cu propozițiile din jurul lor. Contextul în

[1] Această caracteristică a stilului lui Delavrancea a fost observată și de I. L. Caragiale. Parodiind procedeele narației lui Delavrancea în *Poveste*, el întrebuințează și construcții nominale cu funcția de a exprima rezultatul acțiunii:

— Repede, flăcăi ! Toți pe plocat ! . . .
Au ajuns . . .
Iconița la buzele moartei. CARAGIALE, O. I 121.

care se găsește construcția eliptică ajută la înțelegerea deplină a funcțiunii sale narative, contribuind la sporirea expresivității.

Aceasta se observă mai ales în cazul construcțiilor nominale alcătuite din substantive în urma înlăturării verbelor de mișcare și a celorlalte elemente din propoziție. Asemenea construcții apar des în stilul lui Delavrancea :

Se sculară și trecură în pridvor. Împărăteasa bătu din palme. Un rob. Porunci de masă. DELAVRANCEA, L. 111.

Întîlnii un sat. Ardea. Nici un om. Trecui cîmpia cu bălării cît cînepa. Al doilea sat. DELAVRANCEA, L. 126.

După cum se vede, construcțiile nominale de mai sus nu pot fi înțelese decît dacă le raportăm la propozițiile din jurul lor. În primul exemplu, construcția *un rob* este dependentă de propoziția anterioară *împărăteasa bătu din palme.* Gestul împărătesei a avut deci scopul bine determinat de a chema pe unul din robi. Deși scriitorul nu ne spune, noi înțelegem că acest scop a fost realizat, din faptul că în momentul imediat următor se înregistrează apariția unui rob. Raportată la propoziția anterioară, construcția *un rob* capătă sensul «a apărut (a venit) un rob». La fel, în celălalt exemplu, construcția *al doilea sat* în raport cu propoziția imediat precedentă *trecui cîmpia cu bălării cît cînepa* capătă sensul «am ajuns în al doilea sat». În acest fel, contexul ne ajută să restabilim verbul omis și să precizăm totodată modul și timpul corespunzător propoziției complete. Din exemplele de mai sus am putut vedea că, în general, elipsa predicatului elimină verbe simple din punct de vedere noțional, care se pot restabili cu ușurință *a zice, a se auzi, a lua, a pleca, a veni, a apărea,* etc. Prin faptul că apar în stilul narativ, aceste verbe cer să fie restabilite în toate cazurile la modul indicativ și numai la timpurile trecute sau la prezentul cu valoare de trecut. Elipsa predicatului poate acționa mai greu asupra unui verb la modul conjunctiv sau condițional-optativ care, exprimînd nuanțe speciale, nu pot fi deduse ușor din context. Rezultă de aici că rolul contextului de a da funcție narativă unor construcții eliptice este limitat de valoarea lexicală, modul și timpul verbului eliminat.

Legătura dintre construcția eliptică și contextul în care apare, în limitele arătate mai sus, are însemnătate și din punct de vedere stilistic. Ea asigură caracterul unitar al narației, permițînd scriitorului să fie mai puțin preocupat de menținerea omogenității procedeelor narative în cursul povestirii. În exemplele de mai înainte construcțiile nominale dovedesc că scriitorul pune uneori în evidență numai anumite elemente ale unei acțiuni, înlocuind expunerea desfășurării acțiunii prin simpla lor înregistrare. Pentru a indica apariția unui nou personaj în povestire, el marchează numai prezența lui, fără a da alte precizări privitoare la cauzele, modul și împrejurările în care a apărut. Astfel, notînd prin construcția nominală *un rob* faptul că «a venit un rob», momentul se cristalizează într-un tablou.

Prin acest procedeu, tehnica narației lui B. Delavrancea ia aspecte interesante. Scriitorul nu povestește întîmplările numai din punctul de vedere al dinamicii dezvoltării lor, ci întrerupe șirul narativ prezentînd unele momente în perspectivă statică. Momentele de mișcare alternează cu descrierea statică. Dacă am încerca să înfățișăm grafic această situație, figurînd printr-o linie orizontală momentele redate prin construcții verbale și printr-o linie verticală,

Scanned with OKEN Scanner

momentele redate prin construcții nominale cu valoare descriptivă, am obține următoarea figură, în care fiecare segment reprezintă o propoziție :

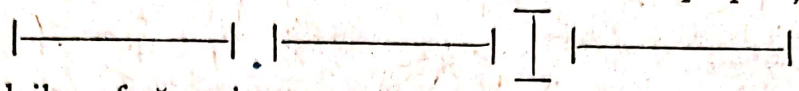

Exemplul al doilea oferă varianta următoare :

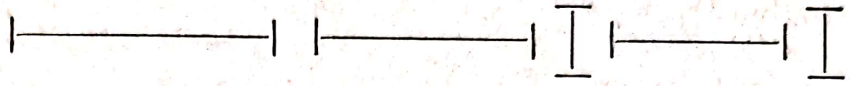

Așadar, se poate observa că scriitorul urmărește să scoată în evidență și în stilul narativ efecte descriptive. El este, și în literatura epică, pictor.

★

Aceste procedee stilistice dau narației lui Delavrancea o structură caracteristică. Într-adevăr, povestind numai anumite fragmente din acțiune și prezentînd faptele numai din punctul de vedere al rezultatului lor, scriitorul reduce durata narației, grăbind ritmul ei de desfășurare. El folosește acest procedeu și în vorbirea personajelor, mai ales cînd se povestesc o serie de fapte impresionante. Atunci o narație mai lungă ar reține prea mult atenția și ar micșora efectele dramatice. Iată un exemplu extras din piesa « Luceafărul » :

Ieri ieșii din tabără, cu noaptea în cap, și mă întorsei pe dîra pe care am tras-o de la Obertin . . . Eh! . . . încoa. Luai pe Corbea. Întîlnii un sat. Ardea. Niciun om. Trecui cîmpîa cu bălării cît cînepa. ***Al doilea sat.*** *Cenușă rece. Nici un om. Urmele noastre le suflase vîntul. Satele pîrjolite arătau pe unde trecuserăm. Mă oprii. Corbea descălecă.* ***Urechea, la pămînt.***

— « Parcă-mi slomnește. » Și scutură din cap. Descălecai, și ascultai și eu. Nimic. Mă uitai la Corbea. Un surîs de pe altă lume. — « Măria-Ta, ți-aduc știri de te întorci înapoi. »

— Bine. Dispăru ca o săgeată. Mă-ntorsei. Îl așteptai, dincoace de Prut, toată noaptea. Împiedicai calul. Mă pusei pe brînci. Și dus a fost . . . Privii la stele pînă-mi căzu pleoapele și adormii . . . Azi dimineață mă deșteptai, mă uitai, nimic. Mă închinai pentru sufletul lui Corbea . . . ***Pinteni calului . . .*** *Măsurai încă o dată cîmpul unde ar fi să stea bătălia . . . Ei, cînd ne vom bate?*

DELAVRANCEA, LUC. 126—127.

Recunoaștem în acest fragment unele din procedeele stilistice analizate mai sus : elipsa verbului introducător al vorbirii directe, elipsa unor verbe de mișcare pentru a reda mai plastic spontaneitatea și repeziciunea unor gesturi (*urechea la pămînt ; pinteni calului*) și construcții nominale care redau desfășurarea rapidă a unei acțiuni, reducînd procesul desfășurării ei la descrierea ipostazei finale. (*Trecui cîmpia cu bălării cît cînepa.*) ***Al doilea sat.*** Ele alternează cu construcții nominale folosite cu funcție descriptivă (*cenușă rece ; nici un om*). În același timp, grăbirea narației este realizată și prin suprimarea unor momente din acțiune.

Aceleași procedee tehnice apar și în comedia « Hagi Tudose », unde găsim un exemplu asemănător (actul I, scena 1) dovedind că povestirea unor evenimente dramatice folosește construcțiile eliptice analizate mai sus :

Acum cîteva zile vîntul adia într-acolo [către grădina lui Hagi Tudose]. *N-am de lucru? Îi dau, îi dau sfoară* [zmeului] *pînă ce gușa se prelinse de casele lui Tudose . . . și, hap se prinse între două olane. Trag eu, trag, nimic . . . Vîntul căzu și mă uitai la zmeu care se clatină ca un om care ar da din cap supărat. Și se lăsă, și se lăsă pîn' nu se mai văzu. Eu zbughi ! peste gard în*

*grădină. Mă uit, mă uit şi-l văz în vîrful unui prun. Dau să mă urc... **Tudose!** ... « Cin'e acolo? ... Ce cauţi, pungaşule? ... Ai să înfunzi puşcăria? » ... Împietresc. « Nea Tudose, zmeul, zău, zmeul! » **El:** « **Prunul pestricior ocnaşule!** ... Să-ţi umpli sînul cu prune, hai? ... Eu sapă-l, udă-l, curăţă-l ca să te spînzuri tu în el? ... Stai-mi-te, hoţomane, c-am să-ţi rup oasele! » Şi puse mîna p-un retevei. Mie nu mi se vedeau picioarele. El, zvîrr! m-ar fi cotonogit de mă nimerea. **Peste gard, şi bîldîbîc dincolo** ... Nu m-am oprit decît în poarta noastră. Şi lasă-i dracului şi zmeu şi sfoară şi tot ... E hain topenie, coşcova bătrînă.* DELAVRANCEA, OPERE (1954) II 275.

După cum se poate uşor observa, procedeele expresive folosite în aceste două fragmente pentru a accelera povestirea sugerează nu numai repeziciunea desfăşurării evenimentelor, dar şi o anumită atitudine afectivă a povestitorului faţă de întîmplările pe care le redă. În general aceste întîmplări au fost trăite de povestitor. El caută, deci, să pună în evidenţă în povestirea sa aspectele care l-au impresionat mai mult, redînd astfel dramatismul momentelor trăite.

Construcţiile eliptice de predicat pe care le găsim în stilul lui B. Delavrancea îşi au originea, după cum am văzut încă de la început, în vorbirea populară şi familiară. Folosirea lor în stilul narativ este caracteristică basmelor şi poveştilor poporului. Iată de ce aceste construcţii apar în stilul lui Delavrancea mai ales în lucrările cu caracter oral evident, amintiri, basme, povestiri cu subiect popular, atît în vorbirea personajelor, cît şi în stilul autorului — fiind mult mai rare în celelalte nuvele şi schiţe.

Printre construcţiile eliptice de predicat folosite de Delavrancea sînt însă unele, care dau stilului lui o trăsătură caracteristică. Este vorba de construcţiile nominale alcătuite dintr-un singur substantiv de tipul *un rob, al doilea sat, un ţipăt*.

Folosirea frecventă a construcţiilor nominale de acest fel deosebeşte întrucîtva stilul lui Delavrancea de stilul povestirii populare. Deşi nu se poate afirma cu siguranţă că aceste construcţii nu sînt posibile în limba vorbită, în anumite situaţii, majoritatea cercetătorilor sînt de acord în ceea ce priveşte faptul că ele se găsesc în afara procedeelor obişnuite ale limbii vorbite. A. Lombard, aducînd în sprijinul părerilor sale pe Meyer-Lübke şi L. Spitzer, arată că construcţiile de care ne ocupăm aparţin limbii scrise, tehnicii literare, chiar dacă ele amintesc o serie de procedee populare [1]. În această privinţă, Lombard caută să stabilească şi împrejurările care au permis extinderea întrebuinţării acestor construcţii, referindu-se la calităţile lor gramaticale şi expresive, la mediul social în care s-au răspîndit (presă, comerţ), la stilurile limbii literare care le-au folosit (stilul gazetăresc, stilul ştiinţific şi filozofic, stilul telegrafic, stilul jurnalelor de amintiri) şi, în sfîrşit, la condiţiile literare şi artistice care au adus pe primul plan curentul impresionismului inovator în domeniul stilisticii şi al sintaxei.

Prezenţa acestor construcţii în stilul lui B. Delavrancea se explică aşadar printr-o serie de factori, dar mai ales prin înrîurirea pe care a avut-o asupra lui tehnica artistică a unor scriitori francezi ca Alphonse Daudet, fraţii Goncourt, reprezentanţi de seamă ai curentului naturalist impresionist. Stilul lor se caracterizează prin larga utilizare a construcţiilor eliptice de predicat şi a construcţiilor substantivale în special. Iată un exemplu din « Jurnalul » fraţilor Goncourt, în care construcţia nominală notează caracterul instantaneu al unei acţiuni :

[1] Alf Lombard, *Les constructions nominales dans le français moderne*. Uppsala şi Stockholm, 1930, p. 39—40.

Un roulement, deux voitures a notre porte. *C'est la princesse qui tombe chez nous* . . . (la A. Lombard, lucr. cit., p. 77).

Exemple asemănătoare pot fi găsite și în stilul lui Alphonse Daudet :

Tout à coup, un craquement . . . *Qu'est ce que c'est? Qu'arrive-t-il?* (*Lettres de mon moulin*, ed. Charpentier, Paris, 1903, p. 118.)

În stilul narativ al lui G. Courteline, scriitor apreciat la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, sînt utilizate alături de elipsa verbului declarandi și construcții nominale care au rolul să sublinieze caracterul momentan al unor acțiuni și să precipite narația :

Votre amie arrive. « *Chère belle, voulez-vous me permettre?* » ***Cri de la dame:*** « *C'est la surprise?* » *Mais vous : vous vous trompez madame!* » (la A. Lombard, lucr. cit., p. 239).

După cum se poate vedea în aceste exemple franceze, construcțiile nominale folosite în stilul impresioniștilor sînt alcătuite mai ales din substantive abstracte în *-ment* (fr. *craquement, roulement)*. Spre deosebire de ele, construcțiile nominale din stilul lui B. Delavrancea, așa cum am putut vedea din exemplele de mai sus, preferă substantive concrete care exprimă efectul acțiunii (*un țipăt*) sau un element concret care acționează în cursul desfășurării ei (*un rob*).

Este semnificativă această tendință a stilului lui Delavrancea de a evita în construcțiile nominale substantivele abstracte nume de acțiuni. Ea arată că scriitorul caută să imprime acestui procedeu stilistic, caracteristic mai ales literaturii culte, specificul vorbirii populare care nu folosește abstracțiuni [1]. În acest chip, Delavrancea îmbină, în stilul narației sale, mijloacele expresive ale limbii vorbite de popor și ale stilului poveștilor populare cu unele procedee stilistice folosite frecvent în literatura cultă a vremii. Aceste două surse ale măiestriei literare a lui B. Delavrancea dau creației sale o individualitate artistică deosebită.

★

Prin pana lui B. Delavrancea și a lui I. L. Caragiale, construcțiile nominale au devenit și în literatura noastră un mijloc stilistic folosit cu predilecție în tehnica unui anumit gen literar, « genul scurt ». În schițe, nuvele, amintiri, reportaje, folosirea acestor construcții ajută la prezentarea dramatică a faptelor povestite : scriitorul se oprește numai asupra faptelor capabile de a impresiona pe cititori și le povestește cît mai concentrat, accelerînd în acest fel narația, care devine mai sugestivă și mai colorată. În literatura noastră, după Caragiale și Delavrancea, construcțiile nominale au fost folosite, cu valori stilistice diferite, de scriitori ca Ionel Teodoreanu, Zaharia Stancu și alții.

★

Din analizarea faptelor pe care ni le oferă stilul povestirilor populare și stilul narativ al lui B. Delavrancea, rezultă că elipsa predicatului unei propoziții poate avea valori expresive variate în funcție de natura lexicală a verbului elidat, de structura construcțiilor eliptice și de contextul în care se găsesc ele. Se observă astfel că eliminarea verbelor sentiendi, declarandi și mai ales suprimarea verbelor mișcării creează interesante efecte stilistice, precipitînd narația pentru a exprima

[1] « Vorbirea populară se acomodează puțin cu abstracțiunile » (W. Meyer-Lübke, *Grammaire des langues romanes*, Paris, 1895, vol. al II-lea, p. 613). Vezi Ch. Bally, *Traité de stylistique*, vol. I, p. 201 ș.u. Delavrancea însuși, admirînd măiestria artistică a poporului care « te face să vezi și să simți » realitatea, socotea că « vorba abstractă e seacă și lipsită de viață » și proclama « ura abstracțiunilor ». (*Epoca*, I, 1886, nr. 116.)

acțiuni care se petrec cu repeziciune, care se produc spontan sau care durează un singur moment. Realizarea acestor efecte de stil este cu atît mai reușită, cu cît construcțiile eliptice sînt mai reduse și cu cît este mai puternică legătura lor cu contextul în care apar. Toate aceste elemente dau stilului narativ calități expresive care măresc efectele dramatice ale povestirii.

Aceste constatări de ordin stilistic nu trebuie să ne îndepărteze de la analiza fenomenului din punct de vedere lingvistic. Faptul că construcțiile eliptice de verb au putut fi folosite cu funcțiile stilistice pe care le-am examinat mai sus se datorește unei valori deosebite pe care o capătă propoziția în anumite cazuri, în urma eliminării predicatului ei.

Propoziția formată din subiect și predicat poate reda o gîndire în mod complet, în așa fel încît să fie pe deplin înțeleasă. Ea înfățișează explicit o acțiune în raport direct cu subiectul care o îndeplinește, indicînd obiectul ei și arătînd circumstanțele în care se desfășoară.

Spre deosebire de ea, propoziția eliptică de predicat nu poate, din cauza eliminării verbului, decît să sugereze acțiunea, făcînd-o să reiasă în mod implicit, din comunicarea elementelor de care este în dependență desfășurarea ei sau care se manifestă în cursul efectuării ei.

Din aceste motive, între construcția eliptică de predicat și propoziția completă, există o diferență în modul de a înfățișa acțiunea. Eliminarea verbului dintr-o propoziție îndepărtează ideea de durată a acțiunii. Construcția eliptică de predicat înfățișează numai tabloul final al evoluției unei acțiuni, considerînd încheiat procesul desfășurării ei în timp.

Această valoare a elipsei predicatului apare mai evident în stilul narativ, în cazul construcțiilor nominale alcătuite dintr-un singur substantiv. *Un om* constată numai un fapt consumat, fără a preciza relațiile lui cu o anumită acțiune. O astfel de construcție nominală poate fi interpretată în funcție de context, fie ca reprezentantă a propoziției *am văzut un om*, fie ca reprezentantă a propoziției *a venit un om* sau *a apărut un om*, *s-a ivit un om* etc. În toate cazurile, însă, reconstituirea propoziției complete cere neapărat ca verbul să se găsească la un timp trecut sau la prezentul cu valoare de trecut (istoric). Așadar construcțiile nominale din această categorie nu se pot raporta decît la acțiuni care s-au petrecut în trecut și care sînt terminate în momentul vorbirii. Ele pun în evidență faptul că acțiunea s-a efectuat.

În același timp, avînd rolul de a marca nu atît durata acțiunii, cît mai ales rezultatul ei, privit dintr-un moment posterior realizării, construcțiile nominale pot reda acțiuni care se petrec cu mare repeziciune (*Boaca*, *cămașa*) sau care apar în mod surprinzător (*un țipăt*, *un ropot fără de veste*). Astfel prin construcțiile eliptice din această categorie, se poate sublinia caracterul momentan (punctual) al unor acțiuni.

Din cele arătate pînă aici rezultă că eliminarea predicatului propoziției servește în unele cazuri pentru a înfățișa mai sugestiv o acțiune din punctul de vedere al duratei sau al realizării ei. Așadar, elipsa predicatului constituie uneori un procedeu capabil de a exprima mai evident aspectul perfectiv [1].

[1] Alf Lombard, lucr. cit., p. 60, remarcă sensul perfectiv al construcțiilor nominale alcătuite din substantive-nume de acțiuni cu formă de participiu: fr. *sortie*, *arrivée*, *venue*. Tot el citează pe A. Noreen, Wårt Språk, p. 499 și urm. care, ocupîndu-se de numele de acțiune în suedeză în *-(n)ing*, a observat caracterul lor aspectual. După cum s-a văzut însă, aceste constatări pot fi aplicate și la alte categorii de construcții nominale, cum sînt de pildă cele alcătuite din substantive concrete.

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE

ALECSANDRI, P. I—III — VASILE ALECSANDRI. Opere complete. Poezii. Vol. I—III. Editura Librăriei Socec şi Comp. Bucureşti, 1875.

ALECSANDRI, P. P. — VASILE ALECSANDRI. Poesii populare ale romînilor, adunate şi întocmite de . . . Tipografia lucrătorilor asociaţi. Bucureşti, 1866.

ALECSANDRI, PR. — VASILE ALECSANDRI. Opere complete. Proza. A doua ediţie populară. Minerva. Bucureşti, 1910.

ALECSANDRI, T. — VASILE ALECSANDRI. Opere complete. Partea I. Teatru. Vol. I—III. Editura Librăriei Socec & Comp. Bucureşti, 1875.

ALEXANDRESCU, M. — GRIGORE MIHAIL ALEXANDRESCU. Meditaţii, elegii, epistole, satire şi fabule. Tipografia Naţională a lui Ştefan Rassidescu. Bucureşti, 1863.

ALR I — ATLASUL LINGVISTIC ROMÎN. Partea I. Vol. I. Părţile corpului omenesc şi boalele lui. Muzeul limbii romîne. Cluj, 1938.

ALRT II — TEXTE DIALECTALE, culese de Emil Petrovici. Supliment la Atlasul lingvistic romîn. Vol. II. Sibiu-Leipzig, 1945.

ANT. LIT. POP. — ANTOLOGIE DE LITERATURĂ POPULARĂ, întocmită de Institutul de istorie literară şi folclor al Academiei R.P.R. Vol. I. Editura Academiei R.P.R. Bucureşti, 1953.

BART, D. U. — JEAN BART (Eugeniu P. Botez). Datorii uitate. ESPLA. [Bucureşti, 1954].

BASME — BASME. Biblioteca pentru toţi. Ed. pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1954.

BĂLCESCU, M. V. — NICOLAIE BĂLCESCU. Istoria romînilor sub Mihai Vodă Viteazul, urmată de scrieri diverse, de . . . cu o precuvîntare şi note de A. I. Odobescu. Tipografia Societăţii Academice Romîne. Bucureşti, 1878.

BĂLCESCU, O. I—II — N. BĂLCESCU. Opere. Vol. I Studii şi articole; vol. II Istoria romînilor sub Mihai Vodă Viteazul. Editura Academiei Republicii Populare Romîne. Bucureşti, 1953.

BIBICESCU, P. P. — I. G. BIBICESCU. Poesii populare din Transilvania, culese şi adnotate de . . . Imprimeria statului. Bucureşti, 1893.

B. L. — Bulletin linguistique. VI. Paris-Bucureşti. 1938.

BOGZA, A. Î. — GEO BOGZA. Anii împotrivirii. Reportaje, pamflete, articole, 1934—1939. Editura Tineretului a C.C. al U.T.M. [Bucureşti] 1953.

BOGZA, C. O. — GEO BOGZA. Cartea Oltului. Editura pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1945.

BOGZA, V. J. — GEO BOGZA. Oameni şi cărbuni în valea Jiului. Editura de stat. Bucureşti, 1947.

BOLINTINEANU, O. — DIMITRIE BOLINTINEANU. Opere. Editura de stat pentru literatură ştiinţifică şi didactică. Bucureşti, 1951.

Scanned with OKEN Scanner

BOLINTINEANU, P. I—II — DIMITRIE BOLINTINEANU. Poesii, culegere ordinată de chiar autorul, cu o prefață de G. Sion. Vol. I Legende istorice, Florile Bosforului, Basme, Note; vol. II Macedonele, Reverii, Diverse. Editura Librăriei Socec & Comp. București, 1877.

BOLLIAC O. — CEZAR BOLLIAC. Opere alese. Editura de stat. Clasicii romîni. [București] 1950.

BRĂESCU C. D. — GH. BRĂESCU. Clubul decavaților. Schițe humoristice. Cartea Românească. 1929.

BRĂESCU, V. A. — GH. BRĂESCU. Din vechea armată. Schițe umoristice. Editura de stat pentru literatură și artă. București, 1951.

BUDAI-DELEANU, Ț. — I. BUDAI-DELEANU. Țiganiada. Ediție îngrijită de J. Byck. Editura de stat pentru literatură și artă. București [1953].

CAMILAR, C. — EUSEBIU CAMILAR. Cordun. Scriitorii romîni contemporani. București, 1942.

CAMILAR, N. I—II — EUSEBIU CAMILAR. Negura. Roman. Vol. I—II. Editura de stat. București, 1949—1950.

CAMILAR, TEM. — EUSEBIU CAMILAR. Temelia. Roman. Ed. pentru literatură și artă. București, 1951.

CANTEMIR, DIV. — DIMITRIE CANTEMIR. Divanul sau gîlceava înțeleptului cu lumea.

CANTEMIR, IST. — DIMITRIE CANTEMIR. Istoria ieroglifică.

CARAGIALE, O. I—VII — I. L. CARAGIALE. Opere. Vol. I Nuvele și schițe. Ed. Cultura Națională. București, 1930; vol. II Nuvele și schițe. Ed. Cultura Națională. București, 1931; vol. III Reminiscențe și notițe critice. Ed. Cultura Națională. București, 1932; vol. IV Notițe critice, literatură și versuri. Fundația pentru literatură și artă. București, 1938; Vol. V Articole politice și cronici dramatice. Fundația pentru literatură și artă. București, 1938; vol. VI Teatru. Fundația pentru literatură și artă. București, 1939; vol. VII Corespondența. Editura pentru literatură și artă. București, 1942.

M. I. CARAGIALE, CR. — MATEI ION CARAGIALE. Craii de Curtea Veche. Roman. Editura Cartea Românească. București [1929].

CARTOJAN I.L.R.V. II — N. CARTOJAN. Istoria literaturii române vechi. Vol. II. Fundația pentru literatură și artă. București, 1942.

CĂLINESCU, E.O. I—II — G. CĂLINESCU. Enigma Otiliei. [Ediția a II-a.] Vol. I—II. Editura pentru literatură și artă. București, 1946.

CĂLINESCU, E. — G. CĂLINESCU. Viața lui Eminescu. Ed. Cultura Națională. București, 1922.

CĂLINESCU, IST. — G. CĂLINESCU. Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent. Ed. Fundației pentru literatură și artă. București, 1941.

CĂLUGĂRU, L. — ION CĂLUGĂRU. Lumina primăverii. Socec. București [f.a.].

CĂLUGĂRU, O. P. — ION CĂLUGĂRU. Oțel și pîine. Roman. Editura de stat pentru literatură și artă. București, 1951.

COL. TR. — COLUMNA LUI TRAIAN. București, 1870—1877.

CONACHI, P. — LOGOFĂTUL COSTACHI KONAKI. Poezii, alcătuiri și tălmăciri. Ed. a II-a. Șaraga. Iași, 1887.

CONTEMPORANUL, S. I. — CONTEMPORANUL, Revistă literară și științifică. Iași, 1881—1891.

CONTEMPORANUL, S. II — CONTEMPORANUL. Săptămînal politic-social-cultural. Seria a II-a. București, 1948 ș.u.

CONV. LIT. — CONVORBIRI LITERARE. Iași, 1867 ș.u.

CORESI, C_2 — DIACONUL CORESI. Carte cu învățătură (1581). Comisia istorică a Românieі. Atelierele grafice Socec & Co. [București] 1914.

CORESI, T. — DIACONUL CORESI. Tetraevangheliarul. Brașov, 1561.

COSTIN, LET. — MIRON COSTIN. Letopisețul țării Moldovei de la Aron vodă încoace. Fundația pentru literatură și artă. București, 1944.

COȘBUC, B. I. — GEORGE COȘBUC. Balade și idile. Editura Librăriei Socec & Comp. București, 1893.

Scanned with OKEN Scanner

COŞBUC, F. T. — GEORGE COŞBUC. Fire de tort. Versuri. Ediţia a II-a. Editura Librăriei Casa Şcoalelor C. Sfetea. Bucureşti, 1898.

CREANGĂ, A. — ION CREANGĂ. Scrierile lui . . . Vol. II. Diverse. Iaşi, 1892.

CREANGĂ, P. — IOAN CREANGĂ. Scrierile lui . . . Vol. I. Poveşti. Iaşi, 1890.

D. A. — Dicţionarul limbii romîne. T. I, partea I. Librăriile Socec & Comp. şi C. Sfetea. Bucureşti, 1913; t. I, partea a II-a. Tipografia Universul. Bucureşti, 1940; t. II, partea I. Imprimeria naţională. Bucureşti, 1934.

DAVIDOGLU, M. — MIHAIL DAVIDOGLU. Minerii. Dramă în 3 acte. Editura de stat. [Bucureşti] 1949.

DAVILA, V. V. — ALEXANDRU DAVILA. Vlaicu Vodă. Dramă în 5 acte în versuri. Ediţia a VI-a. Editura Cartea Romînească. Bucureşti [1938].

DELAVRANCEA, H. T. — DELAVRANCEA. Hagi-Tudose. Tipuri şi moravuri. Socec & Comp. Bucureşti, 1903.

DELAVRANCEA, L. — DELAVRANCEA. Linişte, Trubadurul, Stăpînea odată. Socec. Bucureşti, 1911.

DELAVRANCEA, LUC. — DELAVRANCEA. Luceafărul. Dramă. Socec et. Comp. Bucureşti, 1910.

DELAVRANCEA, P. — B. DELAVRANCEA. Paraziţii. Ed. Ig. Haimann. Bucureşti, 1893.

DELAVRANCEA, S. — DELAVRANCEA. Sultănica. Bucureşti, 1885.

DELAVRANCEA, T. — B. DELAVRANCEA. Trubadurul. Ed. Ig. Haimann. Bucureşti, 1887.

DELAVRANCEA, V. V. — DELAVRANCEA. Între vis şi viaţă. Socec & Comp. Bucureşti, 1903.

DOINE — 1000 DOINE, STRIGĂTURI ŞI CHIUITURI, culese de mai mulţi învăţători zeloşi. Culegeri de doine, strigături şi chiuituri, ce se obicinuiesc la jocurile şi petrecerile noastre populare. Ed. Ciurcu. Braşov, 1891.

DOSOFTEI, PS. — DOSOFTEI. Psaltirea în versuri. Ed. Bianu. Bucureşti, 1887.

DUMITRIU, B. F. — PETRU DUMITRIU. Bijuterii de familie. Editura pentru literatură şi artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R. Bucureşti, 1949.

DUMITRIU, P. F. — PETRU DUMITRIU. Pasărea furtunii. Ed. Tineretului. [Bucureşti] 1954.

EFTIMIU, N. — VICTOR EFTIMIU. O nuntă aristocratică. Nuvele. ESPLA. Bucureşti, 1952.

EMINESCU, L. P. — M. EMINESCU. Opere complete. I. Literatura populară. Scrieri inedite. Editura Institutului de arte grafice Minerva. Bucureşti, 1902.

EMINESCU, N. — M. EMINESCU. Nuvele. Editura Librăriei şcoalelor Fraţii Şaraga. Iaşi [f.a.].

EMINESCU, O. I. — M. EMINESCU. Opere. Ediţie critică îngrijită de Perpessicius. Vol. I. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1939.

FILIMON, C. — NICOLAIE PHILIMON. Ciocoii vechi şi noi. Bucureşti, 1863.

GALACTION, O. I. — GALA GALACTION. Opere. Vol. I. Editura pentru literatură şi artă a Societăţii scriitorilor din R.P.R. Bucureşti, 1949.

GAZ. LIT. — GAZETA LITERARĂ. Organ săptămînal al Uniunii scriitorilor din R.P.R.

GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. — GH. GHEORGHIU-DEJ. Articole şi cuvîntări. Ediţia a IV-a. Editura pentru literatură politică. Bucureşti, 1955.

GHICA, S. — ION GHICA. Scrisori către V. Alecsandri. Bucureşti, 1940.

GOLESCU, C. — CONST. GOLESCU. Însemnare a călătoriei mele . . . făcută în anul 1824, 1825, 1826. Tipărită din nou şi însoţită de o introducere de Nerva Hodoş. Bucureşti, 1910.

GORJAN, H. I—II — I. GHERASIM-GORJAN. Halima sau povestiri mitologhiceşti arabeşti, pline de băgări de seamă şi de întîmplări foarte frumoase şi de mirare. Compuse în limba arabească de prea-învăţatul derviş Abubekir şi traduse din alte limbi streine în cea romînească de . . . T. I şi II. [Bucureşti] 1835.

GOROVEI, C. — ARTUR GOROVEI. Cimiliturile romînilor. Ediţiunea Academiei Romîne. Institutul de arte grafice Carol Göbl. Bucureşti, 1898.

Scanned with OKEN Scanner

GRAMATICA ACADEMIEI R.P.R. — ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE, GRAMATICA LIMBII ROMÎNE. Vol. I—II. Editura Academiei Republicii Populare Romîne. Bucureşti, 1954.

GRAMATICA ACADEMIEI DE ŞTIINŢE A U.R.S.S. — ACADEMIIA NAUK SSSR., GRAMMATIKA RUSSKOGO IAZÎKA. Vol. I sub redacţia acad. V. V. Vinogradov şi a membrilor corespondenţi ai Academiei de ştiinţe a U.R.S.S. E.S. Istrina şi S. G. Barhudarov. Moscova, 1952; vol. al II-lea, partea I şi a II-a sub redacţia acad. V. V. Vinogradov şi a membrului corespondent al Academiei de ştiinţe a U.R.S.S. E.S. Istrina. Moscova, 1954.

GR. N. I—II — GRAIUL NOSTRU. Texte din toate părţile locuite de romîni, publicate de I. A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. D. Speranţia. Vol. I—II. Socec. Bucureşti, 1906—1907.

GR. S. I—VII — GRAI ŞI SUFLET. Revista Institutului de filologie şi folklor, publicată de Ovid Densusianu. Vol. I—VII. Bucureşti, 1923—1937.

HASDEU, I. V. — B. PETRICEICU HAJDEU. Ion-vodă cel Cumplit. Imprimeria Ministerului de rezbel. Bucureşti, 1865.

HODOŞ, P. P. — ENEA HODOŞ. Poezii poporale din Bănat. Culegere publicată . . . Caransebeş, 1892.

HOGAŞ, DR. M. — C. HOGAŞ. Pe drumuri de munte. Răzleţe şi diverse. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1947.

HOGAŞ, M. N. — CALISTRAT HOGAŞ. În munţii Neamţului. Ediţia a III-a. Editura Cartea Romînească. Bucureşti [1937].

IBRĂILEANU, A. — G. IBRĂILEANU. Adela. Fragment din jurnalul lui Emil Codrescu (iulie—august, 189. . .). Ed. Adevărul. Bucureşti.

ISAC, O. — EMIL ISAC. Opere. Ediţie definitivă îngrijită de Miron Paraschivescu. Fundaţia regală pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1946.

ISPIRESCU, B. — PETRE ISPIRESCU. Legende sau basmele romînilor. Cartea Romînească. Bucureşti, 1947.

ISPIRESCU, L. — P. ISPIRESCU. Legende sau Basmele Romînilor . . . Adunate din gura poporului, Bucureşti. 1892.

JAR, S. J. — ALEXANDRU JAR. Sfîrşitul jalbelor. Roman. Ediţia a II-a. Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti] 1951.

JARNÍK, S. — U. JARNÍK. Sprachliches aus rumänischer Volksmärchen. 1877.

JARNÍK-BÎRSEANU, D. — DR. IOAN URBAN JARNÍK şi ANDREI BÎRSEANU. Doine şi strigături din Ardeal. Date la iveală de . . . Ediţia Academiei Romîne. Bucureşti, 1885.

KOGĂLNICEANU, S. — KOGĂLNICEANU. Scrisori. Ediţia Minerva. Bucureşti, 1913.

LET. — LETOPISEŢELE ŢĂRII MOLDOVEI, publicate pentru întîiaşi dată de M. Kogălniceanu. Vol. I Iaşi, 1852; vol. II Iaşi, 1843.

LUPTA DE CLASĂ — LUPTA DE CLASĂ. Organ teoretic şi politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Romîn. [Bucureşti] 1950 ş.u.

MAG. IST. I—V — MAGAZIN ISTORIC PENTRU DACIA, sub redacţia lui A. Treb. Laurianu şi N. Bălcescu. Cu tiparul Colegiului Naţional. Bucureşti, 1845—1847.

MARIAN, N. — S. FL. MARIAN. Nunta la Romîni. Studiu istorico-etnografic comparativ, de . . . Ediţiunea Academiei Romîne. Bucureşti, 1890.

MARIAN, O. I—II — S. FL. MARIAN. Ornitologia poporană romînă. T. I—II. Tipografia R. Eckhardt. Cernăuţi, 1883.

MARIAN, S. — S. FL. MARIAN. Satire poporane romîne. Adunate de . . . Editura Librăriei Socec. Bucureşti, 1893.

MIHALE, O. — AUREL MIHALE. Ogoare noi. Roman. Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti 1953].

MIRCEA, P. A. — D. MIRCEA. Pîine albă. Editura Tineretului a C.C. al U.T.M. [Bucureşti] 1952.

NECULCE, CR. I—II — IOAN NECULCE. Cronica. Vol. I—II. Ed. Scrisul romînesc. Craiova, 1932.

Scanned with OKEN Scanner

NECULUȚĂ, Ț. D.	D. TH. NECULUȚĂ. Spre țărmul dreptății. Poezii. Cercul de editură socialistă. București, 1907.
NEGRUZZI, I—III	CONSTANTIN NEGRUZZI. Scrierile lui . . . Vol. I Păcatele tinereților. Librăria Socec & Comp. București, 1872; vol. II Poezii. Librăria Socec & Comp. București, 1872; Vol. III Teatru. Librăria Socec & Comp. București, 1873.
NEGRUZZI, P. T.	C. NEGRUZZI. Păcatele tinereților. Editura pentru literatură și artă. Biblioteca pentru toți. București, 1952.
ODOBESCU, I—III	A. I. ODOBESCU. Scrieri literare și istorice. Vol. I—III. Editura Librăriei Socec & Comp. București, 1887.
ODOBESCU S. A.	AL. I. ODOBESCU. Scrieri alese. Editura pentru literatură și artă. București, 1949.
PANN, P. A. I—II	ANTON PANN. Pagini alese. Editura pentru literatură și artă. Biblioteca pentru toți. București, 1953.
PANN, P. V.	ANTON PANN. Culegere de proverburi sau Povestea vorbii. De prin lume adunate și iarăși la lume date. În Tipografia lui Anton Pann. I. 1852.
PAS, L. I—II	ION PAS. Lanțuri. Roman. Editura de stat pentru literatură și artă. București. Vol. I 1950; vol. II 1951.
PAS, Z. I—IV	ION PAS. Zilele vieții tale. Editura de stat. Vol. I—II [București] 1949; vol. III—IV [București] 1950.
CAMIL PETRESCU, N.	CAMIL PETRESCU. Nuvele. Editura de stat pentru literatură și artă. Biblioteca pentru toți. [București] 1953.
CAMIL PETRESCU, O.	CAMIL PETRESCU. Un om între oameni. Roman. Vol. I. Editura Tineretului a C.C. al U.T.M. [București] 1953.
CAMIL PETRESCU, T. II	CAMIL PETRESCU. Teatru. Vol. II. Editura pentru literatură și artă. [București] 1946.
CAMIL PETRESCU, U. N.	CAMIL PETRESCU. Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război. Fundația pentru literatură și artă. București, 1946.
CEZ. PETRESCU, C. V.	CEZAR PETRESCU. Calea Victoriei. Roman. Editura Națională Ciornei. București [f.a.].
CEZ. PETRESCU, Î. I—II	CEZAR PETRESCU. Întunecare. Roman. Partea I—II. Scrisul Romînesc. Craiova, 1928.
CEZ. PETRESCU, O.	CEZAR PETRESCU. Ochii strigoiului. Vol. I—III. București, 1942.
CEZ. PETRESCU, O. P. I—II	CEZAR PETRESCU. Oraș patriarhal. Roman. Vol. I—II. Editura Cugetarea. București [1933].
CEZ. PETRESCU, R. DR.	CEZAR PETRESCU. Comoara Regelui Dromichet. Roman. Editura Națională S. Ciornei. [București, 1931.]
CEZ. PETRESCU, R. E. I—III	CEZAR PETRESCU. Romanul lui Eminescu. Vol. I Luceafărul; vol. II Nirvana; vol. III Carmen Saeculare. București, 1943—1945.
CEZ. PETRESCU, S. R.	CEZAR PETRESCU. Scrisorile unui răzeș. Ed. Cultura Națională. București, 1922.
CEZ. PETRESCU, 1907 I—III	CEZAR PETRESCU. 1907. Roman. Ediția a II-a. Vol. I—III. [București, 1938.]
PREDA, D.	MARIN PREDA. Desfășurarea. Editura de stat pentru literatură și artă. [București, 1952.]
PREDA, Î.	MARIN PREDA. Întîlnirea din pămînturi. Nuvele. Editura Cartea Românească. [București, 1948.]
PSALT. HURM.	PSALTIREA HURMUZACHI.
PSALT. SCH.	PSALTIREA SCHEIANĂ (1482). Publicată de prof. I. Bianu. T. I. București, 1889.
RĂDULESCU-CODIN, Î.	RĂDULESCU-CODIN. Îngerul romînului. Din viața poporului romîn. T. XVII. Academia Romînă. București, 1913.
RĂDULESCU-CODIN, L.	RĂDULESCU-CODIN. Legende, tradiții și amintiri istorice, adunate din Oltenia și din Muscel. De Academia Romînă. Din viața poporului romîn. Culegeri și studii. X. București [1910].

Scanned with OKEN Scanner

REBREANU, I. I—II — LIVIU REBREANU. Ion. Roman. Vol. I—II. Editura Cartea Romînească. Bucureşti [1983].

REBREANU, P. S. — LIVIU REBREANU. Pădurea spînzuraţilor. Roman. Editura Cartea Romînească. Bucureşti, 1922.

REBREANU, R. I—II — LIVIU REBREANU. Răscoala. Roman. Vol. I—II. Editura Adevărul. Bucureşti, 1932.

RETEGANUL, P. I—V — IOAN POPU-RETEGANUL. Poveşti ardeleneşti, culese din gura poporului de... Partea I—V. Editura Librăriei Nicolae I. Ciurcu. Braşov, 1888.

ROSETTI, B. — A. ROSETTI. Scrisori romîneşti din Arhivele Bistriţei (1592—1638). Ed. Casa Şcoalelor. Bucureşti, 1944.

RUSSO, S. — ALECU RUSSO. Scrieri. Publicate de Petre V. Haneş. Ediţiunea Academiei Romîne. Institutul de arte grafice Carol Göbl. Bucureşti, 1908.

SADOVEANU, A. D. — MIHAIL SADOVEANU. Aventură în lunca Dunării. Editura Tineretului. [Bucureşti] 1954.

SADOVEANU, A. U. — MIHAIL SADOVEANU. Anii de ucenicie. Ed. Cartea Romînească. Bucureşti [1944].

SADOVEANU, B. — MIHAIL SADOVEANU. Baltagul. Roman. Editura Cartea Romînească. Bucureşti [1930].

SADOVEANU, D. P. — MIHAIL SADOVEANU. Divanul persian. Poveste orientală. Ed. Cartea Romînească. Bucureşti, 1943.

SADOVEANU, E. — MIHAIL SADOVEANU. Evocări. ESPLA. [Bucureşti, 1954.]

SADOVEANU, H. A. — MIHAIL SADOVEANU. Hanu Ancuţei. Roman. Ediţia a V-a. Ed. Cartea Romînească. Bucureşti [1947].

SADOVEANU, Î. A. — MIHAIL SADOVEANU. Împărăţia apelor. Editura Cartea Romînească. Bucureşti [1928].

SADOVEANU, M. C. — MIHAIL SADOVEANU. Mitrea Cocor. Ediţia a II-a. Editura pentru literatură şi artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R. [Bucureşti, 1950.]

SADOVEANU, N. F. — MIHAIL SADOVEANU. Nada Florilor. Editura Tineretului. [Bucureşti, 1951.]

SADOVEANU, N. P. — MIHAIL SADOVEANU. Nicoară Potcoavă. Povestire istorică. Editura Tineretului. [Bucureşti, 1952.]

SADOVEANU, O. I—VIII — MIHAIL SADOVEANU. Opere. Vol. I—VIII. Editura de stat pentru literatura şi artă. Bucureşti, 1940—1954.

SAHIA, N. — ALEXANDRU SAHIA. Nuvele. Editura de stat. [1948.]

SBIERA, P. — ION AL LUI G. SBIERA. Poveşti pop rale romîneşti. Din popor luate şi poporului date. Tipografia arhiepiscopală. Cernăuţi, 1886.

SCÎNTEIA — SCÎNTEIA. Organ al Comitetului Central al P.M.R. [Bucureşti] 1952 ş. u.

SCÎNTEIA TINERETULUI — SCÎNTEIA TINERETULUI. Organ central al Uniunii Tineretului Muncitor, [Bucureşti] 1954.

SEVASTOS, C. — ELENA DIDIA ODORICA SEVASTOS. Cîntece moldoveneşti. Tipografia Naţională. Iaşi, 1888.

SLAVICI, N. I—II — IOAN SLAVICI. Novele. Vol. I—II. Editura Librăriei Soc. & Comp. Bucureşti, 1892—1896.

SLAVICI, PĂD. — IOAN SLAVICI. Pădureanca. Novele. Editura şi tiparul Institutului tipograf . Sibiu, 1884.

STANCU, D. — ZAHARIA STANCU. Desculţ. Editura de stat [Bucureşti, 1948.]

STANCU, F. — ZAHARIA STANCU. Florile pămîntului, ESPLA. Bucureşti [1954].

STĂNCESCU, B. — STĂNCESCU. Basme culese din gura poporului. Ig. Haimann. Bucureşti, 1892.

STĂNESCU, P. P. — STĂNESCU. Proza poporală. Poveşti culese de Stănescu. I. Timişoara [f. a.].

Scanned with OKEN Scanner

ŞĂINEANU, SEM. — LAZĂR ŞĂINEANU. Încercare asupra semaseologiei limbii romîne. Studii istorice despre transiţiunea sensurilor, cu alocaţiune prefaţată de B. P. Hasdeu. Bucureşti, 1887.

ŞEZ. I. Ş.U. — ŞEZĂTOAREA, revistă pentru literatură şi tradiţiuni populare. Vol. I ş.u. Fălticeni, 1892/3 ş.u.

Ş.I.O. — LAZĂR ŞĂINEANU. Influenţa orientală asupra limbei şi culturei romîne. Vol. I—II. Bucureşti, 1900.

TEODORESCU, P. P. — G. DEM. TEODORESCU. Poezii populare romîne. Tipografia modernă Grigorie Luis. Bucureşti, 1885.

TOCILESCU, M. F. — GR. G. TOCILESCU. Materialuri folcloristice. Tipografia Corpului didactic C. Ispăşescu & Brătănescu. Bucureşti, 1900.

TOPÎRCEANU, B. — G. TOPÎRCEANU. Balade vesele şi triste. Ediţia a IV-a. Bucureşti. 1931.

TOPÎRCEANU, P. O. — G. TOPÎRCEANU. Parodii originale. Ediţia a III-a. Editura Viaţa Romînească. Iaşi, 1927.

URECHE, LET. — LETOPISEŢUL ŢĂRII MOLDÒVEI, pînă la Aron Vodă (1359—1595), întocmit după Grigorie Ureche Vornicul, Istratie Logofătul şi alţii de Simion Dascălul. Atelierele grafice Socec & Comp. Bucureşti, 1916.

VARLAAM, CAZ. — VARLAAM (Mitropolitul Moldovei). Cazania (1643). Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1943.

VISSARION, B. — I. C. VISSARION. Ber-Căciulă. Povestiri. Ed. a IV-a. Editura Cartea Romînească. Bucureşti [1943].

VÎRTOSU, T. V. — E. VÎRTOSU. Tudor Vladimirescu. Bucureşti, 1936.

VLAHUŢĂ, C. L. — A. VLAHUŢĂ. Clipe de linişte. Nuvele. Editura Librăriei Socec & Comp. Bucureşti, 1899.

VLAHUŢĂ, D. — A. VLAHUŢĂ. Dan. Editura Librăriei E. Graeve & Comp. Bucureşti, 1894.

VLAHUŢĂ, O. A. — AL. VLAHUŢĂ. Opere alese. Clasicii Romîni. Ed. de stat. Bucureşti, 1949.

VLAHUŢĂ, F. R. — A. VLAHUŢĂ. File rupte. Ed. Socec. Bucureşti, 1909.

VLAHUŢĂ, N. — A. VLAHUŢĂ. Nuvele. Stabilimentul grafic Socec & Teclu. Bucureşti, 1886.

VORNIC, Î. — TIBERIU VORNIC. Întîmplări din pragul veacului 89. Editura Tineretului. [Bucureşti] 1953.

V. ROM. — VIAŢA ROMÎNEASCĂ. Revistă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R.

ZANNE, P. I—IX. — ZANNE. Proverbele romînilor din Romînia . . . Vol. I—IX. 1895—1901.

INDICE DE CUVINTE

Romînă

A

a (prep.) 45, 52, 61, 99, 101, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112
acasă 52
acela care 136
acela cine 144
acolo 147
adică 149
admit 158
aduce 49
aduce aminte (a-şi ~) 38, 52
aduce aminte (a nu-şi ~) 52
aduce veste 42
aduce vestea 42
afară de 155
afară din cale 48
află (se ~) 187
ajung 59
ajunge 49
altfel 155
altminteri 155
amic 14
amurg 52
anume 149
apărea 100, 182, 187, 188
apăru 187
apoi 133
apuca 54, 135
apuca (a se ~) 135
apuca la sănătoasa (a o ~) 51
arăta (a se ~) 100
arici 15
aşa 147
aşadar 131
atît 147
atrage atenţia 56
atunci 147
auzi (a se ~) 188
avea (a ~) 70,71,72, 80, 81, 98
avea de-a face 45, 56,
avea ştiinţă 40
avere 111

B

barcagiu 13
barcagiule 13
bade 15
bate 49
bate capul (a-şi ~) 55
bate joc (a-şi ~) 52
băga 49, 53
băga de seamă 37, 38, 46, 53
băga în boale 53
băga în pămînt 55
băga în seamă 46
băga pe mînecă (a o ~) 51
băga spaima 42
băga spaimă 42
bănui 106
bărbatule 13
bere (subst.) 111
birjar 13
birjarule 13
bîte 14
bîtu 14
bîtule 14
blagoslovire 111
brîncă 52
bucăţi 53
bunic 14
burghez 15
burghezule 15

C

ca 108
care 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 144, 146, 151, 170
care cu ce 146
care cu cine 146
carele 27, 33
cari 29
ca să 148, 163
ca vai de capul ei (femeie ~) 48
că 66, 79, 105, 108, 123, 131 137, 148, 170
căci 131
cădere 111
căror (al ~) 136
căuta de treabă (a-şi ~) 55
ce 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 136, 143, 144, 145, 146, 148, 151
cea pe care 136
ceea (adj. dem.) 27
ceea (pron. dem.) 151
ceea ce 135, 144, 145, 146, 151, 152
cei 144
ceia ce 28
cei al căror 136
cel (adj. dem.) 27
cel (pron. dem.) 31, 136, 144
cela ce 28
cel(a) ce 135
cel al cărui 136
cel care 32, 136, 144
(a) cel care 144
cel ce 27, 31, 32, 136, 144
celui 145
celui căruia 136
celui pe care (al ~) 136
cerca 105
cerere 111
chiar 164
chiar dacă 163
cică 57,66
cine 25, 136, 143, 144, 145, 146
cîmpi 53
cînd 107, 137, 139, 147
cînta (a ~) 116, 118
cît priveşte 146
conac 52
conteni 102
conteni (a nu ~) 102
continua 101, 135
copii 18

copiilor 18, 19
copilule 13, 19
coțcarule 15
crea 116
croi 54
croi la fugă (a o ~) 51
cu 43, 45, 144, 146
cucoano 20
cu condiția 155
cu de-a sila 48
cugeta 106
cum 139, 147
cumnată 19
cumpărare 111
cu privire 146
cuteza 105

D

da (a ~) 49
da afund 52
da afund (a se ~) 52
da bici 40
da brînci 37, 52
da bucium 40
dacă 126, 156
da cu piciorul 55
da cu socoteala (a-și ~) 40
da din coate 49
da din colț în colț 49
da drumul 40
da drumul (a—și ~) 52
da foc 56
da fuga 54
da în gropi 38, 49
da la brazdă (a se ~) 45, 52
da (lua) seama 52
dansa 116
da o palmă 37
da ortul popii 52
da palme 38
da pe brazdă (a se ~) 46, 52
dascălule 13
da seama (a-și ~) 42
de talent (om ~) 48
da (un) ghiont 37
da un picior 37
de 44, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 110, 111, 112, 123, 126, 131, 146
de abia 137
de către 146
deci 131
decide (a se ~) 106
decît 124
deoarece 176
departe de 102, 112
deprinde (a se ~) 106
deșteptule 17
deveni (a ~) 49, 79
din 45, 146,
din cauză că 131
doar 131
doctorule 13
domnu 23
don 23
dori 127
dormire-ai 111
dragă 18
duce vestea (a se ~) 43
duducă 19
după 168
durere 111

E

este 187

F

face 49
face bucățele 45
face capăt 42
face capătul 42
face cercare 40
face conac 52, 55
face cu vîrf (și îndesat) (a o ~) 51
face de cap (a-și ~) 52
face gînduri (a-și ~) 51
face greșeli 40
face gură 38
face în bucățele 45
face lege 40
face luntre și punte (a se ~) 55
face mici fărîme 53
face mii și fărîme 53
face nazuri 56
face năvală 40
face parte 56
face pe marele (a o ~) 51
face (pe cineva) în două bucăți 48
face pe dracu în patru 56
face turtă (a se ~) 40
fată 21
fato 21
fără 102, 104, 109, 110, 112, 154, 156
fără de 102, 109, 110, 112, 154
fără să 104, 161
fărîmă 53
fete 21
fetelor 20
feri (a se ~) 105
fi 59, 66, 69, 72, 73, 74, 75 78, 79, 80, 81, 100, 101, 135
fi boii acasă (a nu-i ~) 52
fi cu sufletul la gură 56
fie (subst.) 10
fiică 10
fiind 160
fi în toate apele (a nu ~) 55
fi la curent 56
filosoafe 14
filozof 14
filozofule 14
finic 14
fiu 10
frumosule 17
frate 19
fraților 19
frățior 11
fugi 53, 54

G

găsi cu cale 127
gîndi (a se ~) 106
grăbi (a se ~) 105

H

hop 182

I

ies 59
Ionel 16
Ionele 16
Ionelule 16
ivi (a se ~) 182, 187
izbuti 135

Î

împunge 54
în 43, 45, 163
în acest caz 155
înainte 107
înainte de 107, 112
înainte de a 107
în asemenea caz 155
în caz de 155
în cazul 155
încăpea în piele (a nu ~) 52
începe 98, 101, 109, 135
în ce privește 146
înceta 102
înceta (a nu ~) 102
încît 131
îndura (a se ~) 105
în ipoteza 155
în loc de 102, 112
în locul 155
înnebuni 53
în privința 146
însemna 100
întîmpla (a se ~) 99
întoarce capul (a-i ~) 55
întoarce pe foaia cealaltă (a o ~) 51
învăța 105
învăța (a se ~) 105
în veci 48

J

juca 116

L

la 43, 44, 46, 163
la un caz de 155
lăsa gura apă (a-ţi ~) 49
lăsa oasele (a-şi ~) 56
lăsa pielea (a-şi ~) 56
lăutarilor 19
lăutarule 13, 19
lua 49, 188
lua (a o ~) 54
lua aer 56
lua aminte 45
lua (a bate) cîmpii (a-şi ~) 52
lua contact 56
lua cu binele 55
lua focul cu mîna altuia 47
lua fuga 54
lua informaţii 40
lua in minte 46
lua în ris 51
lua întru minte 46
lua la drum (a o ~) 51
lua la fugă (a o ~) 38, 52
lua la goană 51
lua la goană (a o ~) 51
lua la papuc (a o ~) 51
lua la picior (a o ~) 46
lua la rost 52
lua loc 56
lua masa 52
lua nădejdea (a-şi ~) 52, 54
lua notă 56
lua parte 42, 56
lua partea 42
lua pe picior (a o ~) 46
lua seama (a-şi ~) 41
lua ştire 40
lua zborul (a-şi ~) 40
lupta (a ~) 40

M

mai 51, 64
mai bine 125
mai curînd 125
maior 11
mătincă 66
minte 43
mireaso 20
mireselor 20
mînca de sub unghie (a-şi ~) 45
mînca pîine cu sare împreună 55
mîncare 111
mînca spinarea (a ~ pe cineva) 55
mînca urechile (a ~pe cineva) 55
moldoveanule 13
muri 85
muză 20
muzo 20

N

năpusti (a se ~) 143
năşic 14
ne 58
nebunule 17
nene 15
nevastă 19

O

o (pron.) 51
observa 37
ocupa (a se ~) 106
onorabile 18
oricare 146
orice 145, 146
oricine 145, 146
ori de cîte ori 48
ort 52

P

parcă 57, 66, 79
pare rău (îmi ~) 149
pastramagiule 15
părea 79, 80
părere 111
părţi 48
pe 43, 45
pe cîtă vreme 48
pentru 104, 108, 109, 112, 163
pentru a 163
pentru ca 108
peste 45
pierde nădejdea (a ~) 54
pisicuţo 20
pînă 107, 111, 112
pînă să 107
pîrli la fugă (a o ~) 51
plăcere 111
plăteşte-mi 123
plec (am să ~) 58
plec (o să ~) 58
pleca 85, 188
pleca (oi ~) 58
plîngere 111
poate 57, 58, 65, 66
poate că 66
poetule 13
popo 15
porni 54
porumbiţo 20
pot 59
povesti 116
praf 53
prefera 127
presupune 58
prin 109, 112
prinde cu mîţa-n sac 56
probabil 57
produce 116
profesore 11
prorocule 13
prostule 17
pulbere 53
pune beţe-n roate 56
pune capăt 40
pune cuţitul la gît 56
pune (cuiva) iacaua 56
pune de mămăligă (a o ~) 51
pune gura la cale 46
pune în curent 56
pune la cale 46
putea 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 70, 80, 81, 98, 101, 102, 112, 128, 135, 157
putere 111

R

rămîne 79
rămînea 49
rămîne fără gură 55
ridica 49
rost 52
rupe de fugă 46
rupe la fugă 46, 51

S

să 148
săvîrşi 116
scădere 111
scoate din balamale 38
scoate din pepeni 38
scoate din sărite 38
scoate din ţîţîni 38
scoate peri albi 56
scoate sufletul 55
scrum 53
scutura (cuiva) cojocul 56
senatore 11
sili (a se ~) 106
sîntule 13
spăla pe mîini (a se ~) 56
spre 108, 109, 112, 163
spre a 163
spune nici laie nici bălaie (a nu ~) 52
sta 49
sta cu mîinile în sîn 56
sta locului 49
stimabile 18
sub 45

Ş

şederc 111
şi 129, 130, 134
şi cu toate acestea 130
şi totuşi 130
şmecher 18
şmechere 18
şti 61, 105, 112
ştire 111

T

tatiţo 15
tăia capul (a nu-l ~) 43, 55
termina 109
tinere 13
tîlharule 15
tînărule 13.
tocmai 137
trage un pui de somn 42
trage un somn 42
trăi 117
trăi traiul (a-şi ~) 118, 120
trebui 59, 67, 69, 70, 74, 75, 77, 78, 80, 81, 101, 111, 128, 135
trebuie 59, 68
trebuie să-i lipsească vreo doagă 49
tuli 51, 54

Ţ

ţăndări 53
ţăranule 13
ţăţică 19
ţine 49
ţine minte 55
ţine seamă 42

U

una (pron.) 52
unche 14
unchiule 14
unde 147

V

vedea (a se ~) 100
veni 77, 78, 80, 81, 188
veni de hac 38, 46
veni la hac 46
visa 117
visa un vis 118, 120
viteaz 13
viteazule 13
vînzare 11
vîrî (pe cineva) în sac 56
voi 98, 127, 135
voinice 13
voinicule 13
vrea 61, 62, 75, 76, 77, 80.

Z

zbura creierii (a-şi ~) 38
zic 58
zice 58
zis şi făcut 134

Engleză

to 100

Franceză

attirer l'attention 56
avoir à faire 56
avoir confiance 49
avoir peur 49
avoir raison 49
avoir tort 49
ce 145
ce dont 145
ce que 145
ce qui 145
ce qu'il est 145
celle qui 145
celui 145
celui qui 145
ceux qui 145
chercher querelle 49
donner raison 49
donner satisfaction 49
être au courant 56
faire adieu 49
faire appel 49
faire attention 49
faire choix 49
faire du bruit 49
faire part 56
faire peur 49
faire tort 49
faire voyage 49
incapable de faire 106
il est 145
irrité d'être appelé 108
mettre au courant 56
mettre dehors 49
porter secours 49
prendre contact 49, 56
prendre l'air 56
prendre la fuite 49
prendre note (d'une chose) 56
prendre part 49, 56
qui 145
rendre hommage 49
rendre justice 49

Germană

Acht geben 49
Astand nehmen 49
Anteil nehmen 49
Ärgerniss nehmen 49
im Schutz nehmen 49
in Anspruch nehmen 49
in Augenschein nehmen 49
keinen Laut von sich geben 49
Platz nehmen 56
sich auf den Weg machen 49
sich auf die Beine (Strümpfe) machen 49
sich die Freiheit nehmen 49
sich Gefangen geben 49
sich in Acht nehmen 49
sich über etwas lustig machen 49.
sich wichtig machen 49
sich zufrieden geben 49
Speisen von sich geben 49
zu 100

Italiană

dare la propria vita 49
essere d'opinione 49
mandare un dono 49
ofrirsi a guida 49
tenere per falso 49.

Latină

certum est 99
constat 99
debeo dicere 135
liquet 99
necesse est 99
placet 99
possum dicere 135
pudet 99
quae 25
qualis 25, 27, 33
qui 25
quid 25
quis 25
quod 25
satis est 99
uidetur 99

Scanned with OKEN Scanner

Rusă

взять полем 49
» *хитростью* 49
» *чью-л. сторону* 49
» *препятствие* 49
» *под обстрел* 49
в случае 155
дать на прокат 49
» *показание* 49
дать отчет 49
» *отпор* 49
» *понять* 49
» *знать* 49
» *клятву* 49
делать вывод 49
» *вид (что)* 49
» *распоряжения* 49
» *указания* 49
» *честкому* 49
ибо 176
кто 146
то 146
тот 146
что 146, 152

Spaniolă

el cual 27,28

Scanned with OKEN Scanner

SUMAR

Cuvînt înainte 3
LAURA VASILIU, Observații asupra vocativului în limba romînă . . . 5
MARIA ILIESCU, Concurența dintre pronumele relative *care* și *ce* 25
FLORICA DIMITRESCU, Componența locuțiunilor verbale în limba romînă 37
VALERIA GUȚU, Semiauxiliarele de mod 57
ALEXANDRU GEORGESCU, Unele probleme ale imperfectului 83
FINUȚA ASAN și LAURA VASILIU, Unele aspecte ale sintaxei infinitivului în limba romînă 97
PETRU CREȚIA, Complementul intern 115
ALEXANDRU GRAUR, Pentru o sintaxă a propozițiilor principale 121
MIOARA AVRAM, Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție 141
GHEORGHE BULGĂR, Izolarea subordonatelor în proza artistică contemporană 165
ALEXANDRU NICULESCU, Observații asupra folosirii construcțiilor eliptice de predicat în stilul narativ al lui B. Delavrancea 181
Bibliografie 193
Indice de autori 201
Indice de materie 203
Indice de cuvinte 211

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

T. 214

Dat la cules 29.08.1955. Bun de tipar 09.02.1956. Tiraj. 5050.
Hîrtie semivelină 65 g/mp. Format 16/70 × 100. Coli editoriale 16,3. Coli de tipar 13 3/4. Comanda 1712. A. 03875
Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 4 R—5 (082).
Pentru bibliotecile mari indicile de clasificare 459—5 (082).

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică Nr. 4, Calea Șerban-Vodă Nr. 133—135 București.—R.P.R.